

Tózsá István

PODCASTOK

**Háromperces, egyoldalas,
szubjektív ismeretet, véleményt és élményt közvetítő**

tárcák

A tárca (*feuilleton*) a francia hírlapirodalomban keletkezett. Először a Journal des Débats-ban, 1800-ban Geoffroy abbé irt feuilletonok formájában színbírálókat. E forma később mind változatosabb tartalmat vett fel, könyvismertetések, akadémiai tudósításokat, divatjelentéseket, napi események, társadalmi kérdések megbeszélését, végül pedig szépirodalmi közleményeket. A legtöbb tárca rövid eszmefuttatásokra szorítkozik könnyű tetszetős írásmódban, melynek célja az olvasó pillanatnyi szórakoztatása.

Ezek hangfelvétel formájában az Interneten is elérhető, ún.
podcastok
is lehetnek.

Pilisszentiván
2020

T A R T A L O M

Ahol a madár sem jár	03	Lépés indulj!	56
Angol szállóigék	04	Lord Kitchener	57
Angol unokaöcs I-II. (Mese)	05	Maffia I-II-III.	58
Angyal szállt el felettünk	07	Makkos és Kukoricás I-II. (Mese)	61
Aphrodité – Vénusz	08	Marokkótól Miskolcig – diszkrimináció	63
Attila, a hun	09	Melyik szebb?	64
Az értelem szikrája	10	Mennyország	65
Az irokézek fia I-II-III. (Regény)	11	Mikulás I-II.	66
Barlangok mélyén	14	Most ugrik a majom a vízbe	68
Bébi telefonál (Kétnyelvű)	15	Multi-kulti	69
Biblia és Leiter Jakab	16	Nagy fazék (Kétnyelvű)	70
Bomba-lövés	17	Napok, hónapok	71
Csak egy nap a világ	18	Naprendszer	72
Csillagképek	19	Nyelvtanulás motorikusan	73
Csordás karácsony	20	Nyugatimádat	74
Déli harangszó	21	Oké!	75
Diogenész és a lencse	22	Orion	76
Dolgos Mackó (Mese)	23	Orros törpe I-II. (Mese)	77
Eb ura fakó!	24	Repül a nehéz kő	79
Egy hajszálon függ az életünk	25	Részeg vagyok, híveim	80
Elvé	26	Ria ria Hungária!	81
Esik a hó	27	Rossz, aki rosszra gondol	82
Európa	28	San Francisco	83
Égen-földön keresi	29	Sándor	84
Én is Árkádiában születtem	30	Sánta Bölény (Mese)	85
Én meg magyar vagyok, öcsém!	31	Sífelvonó kampóval	86
Fénysebesség	32	Sivatagon és vadonban (Regény)	87
Foglyul ejtett halál	33	Solaris (Regény)	88
Forradalom	34	Szentes szólásaink	89
Gyalog megyek, mert sietek	35	Szép juhászné	90
Halak és Bak csillagkép	36	Szidta az anyámat?	91
Halálmadár	37	Sziszifuszi munka	92
Hamis tanú	38	Tessék mondani, ez már Kecskemét?	93
Harmónia nyakéke	39	Tékozló fiú	94
Hatszázhatvanhat	40	Tölcser	95
Hétmagyar	41	Trabant előz	96
Hold, az élet motorja a Földön	42	Trianon	97
Hóeke	43	Triviális	98
Hősök hősei	44	Túl az Óperencián	99
Hullámok szilaj ereje	45	Úri Magyarország	100
Húsvét	46	Üvegemberke I-II. (Mese)	101
Itt állt Salgó, az éghez oly közel	47	Vad vidék (Regény)	103
Itt van a kutya elásva	48	Valahol egy iskola	104
Kalüpszó	49	Van, aki soha nem tanul (Kétnyelvű)	105
Kánikula és Antarktisz	50	Városi legendák	106
Keleti-főcsatorna békái	51	Védd meg!	107
Két mexikói (Kétnyelvű)	52	Velencei-tó	108
Ki a ludas ebben, uram?	53	Világ hét csodája	109
Kuala Lumpur-i bizonyosság	54	Visszhang és narcizmus	110
Legyőzhetetlen	55		

Ahol a madár sem jár

Kharón ladikja nem akkor indul velünk, midőn lezárul és befagy a szem. Zord átkelők soká nyitott szemmel megyünk a végzetes vízen – írja Illyés Gyula a Kharón ladikján című versében. Arra az európai kultúrában elterjedt ókori elképzelésre utal, hogy halálunk után a lelkünket a lélekkísérő Hermész isten kalauzolja el a távoli nyugatra, jelesül az Atlanti-óceán partjára, ahol alászállva, egy folyón kell átkelnünk; egy zord révész, Kharón ladikján – feltéve, ha tudunk neki fizetni egy pénzermével, amit hozzátartozóink a halálunk után a szemünkre helyeztek. Ez a folyó, amely Európa atlanti partvidéke alatt található a mélyben, jéghideg, mozdulatlan vizű, a neve Styx, ő a Gyűlölet istennőjének megszemélyesítése. Ez határolja az Európa alatt elterülő Alvilágot, melynek neve – az uralkodójáról, Zeusz idősebb testvéréről elnevezve – Hadész.

Az Alvilágot a nyugati határfolyón, a Styx-en kívül még 5 másik folyó osztja részekre. A halottak lelkei, miután Kharón átszállítja őket a Styx-en, áttetsző szellemalakok formájában, lebegnek a hatalmas hamuszürke Aszphodéloszi mezőkön, ahol a csendet csak az érchangú pokoli örkutya, a Kerberosz csaholása töri meg. Az aszphodélosz egy liliomfajta, amit az ókorban sírokra szoktak ültetni; a Bánat és a Könny istennőjének megszemélyesítése. Az alvilági Aszphodéloszt északról – nagyjából az Északi-és a Balti-tenger alatt az Akherón nevű folyó határolja; ő az Örömtelenség istenét személyesíti meg. Az alvilági folyók istenei, mint a felvilági folyókéi is, mindannyian a hatalmas Ókeanosz titán, az Atlanti-óceán és Thetisz titanisz, a Földközi-tenger gyermekei. Aszphodéloszt délről, tehát Dél-Európa alatt a Kókütosz, vagyis a Jajveszékelés folyója határolja. Kelet felől, Kelet-Európa alatt pedig a híres Léthe vize határolja a hamu-mezőket. Ez a Felejtés vize; ide járnak inni a holt lelkek. Minél többet isznak a Léthéből, annál inkább elfelejtik őket a felvilági rokonaik, leszármazottjaik. Csak azok a holt lelkek nem szomjaznak meg, akiket gyakran emlékeztükbe idéznek az élők, akiket gyakran emlegetnek. Az ókorban még áldoztak a halottnak, az áldozati állatok földre csurgatott vérével a föld beszívta, s lent a Hadészban a holt lélek, ha ezt megitta, újra, rövid időre élőnek érezte magát.

A Léthe vizén túl – nagyjából a Kaukázus vidéke alatt – egy rettenetes ércműzöb mögött irdatlan, örök sötétség uralkodik. Ennek a vidéknek a névadója és uralkodója Erebosz, az örök Sötétség istensége, aki a Káoszól kiemelkedő négy első létező egyike, s Gaia Földanya testvére. Itt lakik Nyx, Erebosz másik testvére, az Éjszaka istennője, aki minden napszálltakor felszáll a világra, és ráborítja éjszínű leplét. Itt áll Hadész palotája is, benne az Alvilág ura, Hadész, latinul Plútó, és felesége, a Pusztulást hozó Perszephoné istennő. Itt élnek az alvilági istenek. Köztük a legismertebb Hekaté a Boszorkányság és a Bűbájosság istennője. Továbbá itt élnek az éjszaka gyermekei. Ők Nyx és Erebosz utódai. Elsősorban Thanatosz a Halál, és testvére Hypnosz az Álom, valamint Erisz, a Viszály istennője. Rajtuk kívül még számos istenség tanyázik itt, akik Nyx utódai és éjszaka, vele szállnak fel az emberek közé. Ők a pénz, a betegség, a gyilkosság, az öregség, az irigység, a bosszú, a gúnyolódás, a csalás, a butaság, a szeretkezés, a kéjvágy, a nyomor, a düh, a hiba és az örület istenei, és a gyermekeket elragadó vámpírok.

A Kókütosz folyón túl sötét, izzó, sziklás hegyormok látszanak a Földközi-tenger alatt. Ez maga a Pokol, melynek neve és istensége Tartarosz, ő is egyike a négy első létezőnek. Itt bűnhődnek a bűnösök. A Tartaroszt délről, Észak-Afrika alatt a Pyriphlegethón, a Lángolás folyója határolja. Végül az Akherón folyó túlsó partján, észak felé, tehát Skandinávia alatt található az alvilági mennyország, ahová a jó emberek és a hírességek szellemárnyai, lelkei kerülnek. Szürke, vígasztalan égbolt alatt végelethatatlan almáskertek vannak itt; ez az Elízium, a boldogok szigete, amit Kronosz (latinul Szaturnusz) az Idő titánja – Zeusz apja – kormányoz. Sziget, mert, hogy ezt északról, nagyjából az északi sarkvidék alatt ismét egy folyó határolja: az Aornis – jelentése: a madár nélküli. Vagyis ott, ahol a madár sem jár, az a világ vége. Az Alvilágé is.

Angol szállóigék

Amikor a művelt angolok valaminek egy olyan megoldására jönnek rá, amelyik kézenfekvő, egyszerű, idegen szóval elementáris, akkor Arthur Conan Doyle skót író világhírű detektív regénysorozatára, a Sherlock Holmes regényekre utalva azt mondják: *Elementary dear Watson*, azaz: „Egyszerű, kedves Watson.” Igaz, hogy a regényekben ez a mondat nem szerepel, de a filmváltozatokban annál inkább. Watson a detektív barátja, akinek Holmes általában elmagyarázza a bűnesetek és a rejtélyek – egyszerű, angolul elementáris – megoldását.

Amikor valamit nagyon egyszerűen, nagyon tömören és lényegre törően akarnak művelt angolok kifejezni, akkor Edgar Rice Burroughs világhírű kalandregénysorozatára, a Tarzan könyvekre utalva azt mondják: *Me Tarzan, you Jane*, azaz: „Én Tarzan, te Jane.” Igaz, hogy a regényekben ez a mondat nem szerepel, de az egyik első és legismertebb, filmváltozatban, ahol Johnny Weismüller alakítja Tarzant – igen. Mégpedig ez a nyelvtanilag hibás angolságú mondat, amely helyesen úgy hangzana, hogy *I am Tarzan, you are Jane*, kifejezi a magától értetődő szerelem egyszerű tényállását két ember között.

Amikor a szerelem elmúltával, egy pár elhidegül egymástól, a következő szállóige idézésével lehet elejét venni a további vitáknak: *Frankly my dear, I don't give a damn*, azaz: „Őszintén, drágám, egyáltalán nem érdekel.” Ez a mondat az *Elfújta a szél* című világhíres regény és az abból készült film egyik záró mondata, amikor a két főhős szakít, és Rhet ezzel a mondattal hagyja el Scarlet-et. Az *Elfújta a szél* (*Gone with the wind*) a világ legnagyobb könyvsikere, 1936-ban írta Margaret Mitchell és az amerikai polgárháborúban elsüllyedt déli világnak állít emléket, egyszersmind az amerikai kapitalizmus déli megszületését is bemutatja a fiatal hősnő életén és életszemléletén át.

Amikor a művelt angolok találkoznak valaki olyannal, akiről már sokat hallottak, és nyilvánvalóan ő az illető; bemutatkozás előtt ezzel a szállóigével szólíthatják meg a másikat: *Dr. Livingstone, I presume*, azaz: „Dr. Livingstone, ha nem tévedek.” Az történt, hogy Henry Morton Stanley, egy walesi származású amerikai újságíró a 19. században hosszú kutatás után egy kelet-afrikai bennszülött faluban a Tanganyika-tó környékén rátalált az elveszettnek hitt, híres Afrika-kutatóra, David Livingstone-ra. Ez az udvarias, visszafogott üdvözlés, amikor a fekete földrész belsejében, hatalmas távolságra a civilizációtól, bennszülöttek között, két fehérember találkozik, és nyilvánvaló, hogy Livingstone a keresett személy – szállóigévé vált.

„Humbug” – mondják nem csak a művelt angolok, de a világon mindenütt, ha csalásra, szemfényvesztésre, szélhámosásra gyanakodnak. Ennek eredete egy anekdota: Charles Darwint a világhírű természettudóst, az evolúciós elmélet atyját a tanítványai egyszer meg akarták tréfálni és bevittek neki egy rovar, amit több más bogár /angolul: *bug*/ testrészeiből preparáltak össze mesterien. Megkérdezték az öreg tudóst – aki azonnal átlátott a szitán –, hogy ugyan milyen új faj lehet ez a bogár, amit most találtak? Darwin megkérdezte tőlük: „zümmögött ez a bogár, mikor megfogták?” *Did the bug hum when you caught it? A hum* ige angolul zümmögni. Természetesen – válaszolták a diákok. Na, akkor – mondta Darwin – ez egy zümmögő bogár, azaz *hum-bug* (magyarul ejtve: humbug).

A konzervatív Darwin árulja el magát egy életében soha közzé nem tett, újkori szállóigéjében, amelyet jóval halála után találtak meg kéziratok között. A tudós, mielőtt megházasodott, összeírta, mérlegelő szándékkal a házasság hátrányait, például, hogy nem járhat a barátaival a kocsmába, hogy eltartási kötelezettsége van a feleségével szemben és előnyeit. Az előnyök között utolsó helyen ez áll: a feleség „társ idős korban” és zárójelben: „Jobb, mint egy kutya.” Ez lenne tehát az öreg feleség.

Angol unokaöcs I. (Mese)

Volt egyszer egy német kisváros, Grünwald, ahol mindenki ismert mindenkit, s egy nap nagy szenzáció történt; egy idegen öregúr megvett a város szélén egy házat, és odaköltözött. Mindenki szerette volna megismerni az öregurat, de az nem járt el a társaságba. Csak magányra vágyott. Mindenféle ürüggyel hívogatták, de az öregúr csak nem akart megismerkedni a város polgárjaival.

Egyszer azután elutazott. Mindenki tudni szerette volna, hogy hová ment, de senki nem tudott semmit, csak azt, hogy éjjel jött meg, és valakit hozott magával. Ez után rettenetes üvöltéseket lehetett hallani az idegen öregúr házából, meg lábdobogásokat. A polgármester és néhány hivatalos személy elment megtudakolni, hogy mi az eredete a furcsa hangoknak.

Kiderült, hogy az idegen öregúr elhozta Angliából az unokaöccsét, aki – mint minden angol – egy kicsit nyers és bárdolatlan, és sok nevelésre, tanításra van szüksége, mielőtt az idegen öregúr „bevezetheti” őt a grünwaldi társaságba. Ezt tudomásul vették, és a kisváros lakói már alig várták az időt, amikor az „ifjú angolt” bevezetik a helyi társaságba. Különösen a nők és a lányok alig várták már, hogy megismerkedhessenek az ifjú angollal.

Az öregúr énektanárt is hívott, aki az unokaöccsel foglalkozott, és énekórákat adott neki. Aztán tánctanárt is hívott hozzá. Az énektanárt, meg a tánctanárt mindenki ostromolta, hogy megtudjanak valamit az ifjú angolról. Ezek arról számoltak be, hogy az ifjú angol nagyon sötét bőrű, nagyon mozgékony, egy ugrással az asztalon tud teremni, néha felugrik a csillárra, és ott hintázik, vagy minden ok nélkül elkezd üvölni. De akkor mindig beszalad hozzá az öregúr, szorosabbra húzza a nyakkendőjét, és ettől az unokaöcs újra tisztességesen és jól nevelten kezd viselkedni.

Amikor elérkezett a báli szezon, az idegen öregúr bevezette az unokaöccsét a helyi társaságba. Az ifjú angol mindenkit elbűvölt, bár nagyon lötyögött rajta a ruha. Ha leült, feltette a lábát az asztalra, mindenféle szamárságokat és értelmetlen dolgokat fecsegett, de mindez nagyon imponált mindenkinek, főleg a hölgyeknek. „Angol – mondták megbocsátóan – ilyenek ezek mind.” Táncolni viszont nagyon tudott. Olyan hévvel és lendülettel táncoltatta a hölgyeket, hogy azok mind odavoltak érte. A helyi fiatalemberek, akik addig jól nevelt rendes fiúk voltak, azt látták, hogy az unokaöcsöt – aki félvállról beszél a polgármesterrel, leszólja az idősebbeket, közbevág, ha más beszél, szivarozik társaságban, ráfújja pimaszul a füstöt a hölgyekre, felteszi a lábát az asztalra, az orrára pápaszemet illeszt, és butaságokat mond – mindenki kedveli és csodálja. Ők is elkezdtek tehát tiszteletlenül beszélni az idősebbekkel, ahogy az angol unokaöcs, szivaroztak, felültek az asztalra, egyszerűen majmolni kezdték az ifjú angolt, s így a városka fiatalsága teljesen elzüllött.

A báli szezon végén a záró bál előtt az idegen öregúr bejelentette, hogy az ifjú angol duettet fog énekelni a polgármester lányával. A próbák elég jól sikerültek. Bár néha az unokaöcs éneklés helyett félelmetes üvöltésben tört ki, az öregúr olyankor odasietett hozzá, meghúzta szorosabbra a nyakkendőjét, és ettől az unokaöcs megint tisztességesen énekelt.

Angol unokaöcs II. (Mese, folytatás)

És ez mindig így történt a társaságban is, vagy amikor az öregúr sorra látogatta az ifjú angollal a helyi előkelő polgárok házait, ahol mindenütt szívesen fogadták a bohó és fiatal angolt, akinek, mint idegennek, mindent elnéztek és mindent megbocsátottak, akármilyen illetlenül is viselkedett látszatra. „Angol – mondták – az angolok mind ilyen különcök.”

De ami viselkedés jól állt az unokaöcsnek, az rettenetes volt a helyi fiatalemberekre nézve, akik teljesen elzüllöttek abbéli igyekezetükben, hogy az unokaöcsöt utánozzák.

A záró bál előtt az idegen öregúr sajnálatos módon megbetegedett, és az unokaöcsöt a polgármester gondjaira bízta, azzal, hogy ha rájön a különös viselkedés, csak húzza szorosabbra a nyakkendőjét. Elkezdődött a záró bál és mindenki izgatottan várta az est fénypontját, amikor az ifjú angol duettet énekel a polgármester lányával. Elkezdtek énekelni, de ének közben az unokaöcs ugrott egyet, és kikapta a karmester kezéből a kottát. „Ah, megint rájött az a furcsa hangulat” gondolta a polgármester és odasietett, hogy megszorítsa a nyakkendőjét, de valahogy véletlenül teljesen megoldotta azt. Erre az ifjú angol teljesen megőrült, össze-vissza ugrált a teremben, a csillárokon himbálózott, alig bírták lefogni. A dulakodásban véletlenül egy helyen az ingét is letépték, és akkor látták, hogy az egész testét szőr fedi. Végül már csak artikulálatlan hangon üvöltött az unokaöcs, amikor egy helyi természettudós így kiáltott fel: „De hölgyeim és uraim! Mit keres ez a lény egy tisztességes társaságban? Hiszen ez egy közönséges majom, ez egy orángután!”

„Az lehetetlen – kiabált mindenki – hát nem együtt teázott velünk sokszor és nem táncolt a feleségeinkkel és a leányainkkal? Nem vitatkoztunk vele politikáról?” De bizony mégis csak bele kellett nyugodni mindenkinek, hogy az ifjú angol egy hatalmas majom.

A feldühödött tömeg elment az idegen öregúr házába elégtételt követelni, de csak egy levelet találtak ott, amelyben az öregúr a szemükre vetette, hogy miért nem hagyják békén azt, aki magányra vágyik, miért ilyen erőszakosak? Ha minden áron társaságra vágyunk, hát ériék be egy majommal.

Az egész grünwaldi társaság elszégyellte magát, hogy beérték egy állat társaságával, sőt csodálták. Legjobban a fiatalemberek szégyellték magukat, akik már elkezdték utánozni az „ifjú angolt” azaz egy majom viselkedését majmolták.

Ez a mese a 25 évesen meghalt Wilhelm Hauff, stuttgarti nagy német mesemondó egyik jellegzetes meséje. A tizenkilencedik század elején, 1802-ben született. Legnépszerűbb és különleges meséi, mint az Orros törpe, vagy az Üvegemberke három nagy, regényszerű ciklus fejezeteiként láttak napvilágot: egy arábiai karaván tagjai mesélik őket sivatagi útjuk során, vagy Alexandria sejkje mesélteti őket rabszolgáival, akiket fel is szabadít, illetve a német spessarti vendégfogadóban hangzanak el. A mesék a Kelet színes világát, és a német-francia európai hagyományokat egyaránt tükrözik.

Angyal szállt el felettünk

Társalgunk egy asztal körül, ki-ki a szomszédjával, kellemes zsongás van. Egyszer csak pár másodpercig tartó néma csend áll be, amikor – valamiért – éppen senki sem beszélt. Az ilyen váratlan, rövid ideig beálló hirtelen csend után általában a társaság valamelyik tagja megjegyzi: „angyal szállt el felettünk.” Ezt jelenti tehát a beszélgetésben beálló hirtelen csend. De ki ez az angyal, és miért kíséri elnémulás?

Ez az angyal a görög mitológiából jön, neve Hermész isten (a rómaiaknál Merkúr), aki a kereskedelem, az utazás, a hírvitel, a gondolkodás, a pásztorkodás és a tolvajok istene. És? És a beszéd feltalálója. Lábán szárnyas sarut hord, kezében hírnök botot tart és általában az égen szállva közlekedik – legtöbbször Zeusz üzenetét hozza-viszi. Amikor tehát egy beszélgető társaság felett éppen elsuhan a „hírnök” Hermész, a beszéd feltalálója, a társaság tagjai tudat alatti tiszteletük jeléül egy pillanatra, mint egy varázsütésre elnémulnak. Igen ám, de miért mondjuk, hogy angyal? Miért nem azt, hogy Hermész szállt el felettünk?

Hermész fiatal isten, az istenek negyedik nemzedékének tagja, ha az anyai leszármazást tekintjük. A nagy Olimposzi istenek közül nála már csak Dionüszosz, a bor és a mámor istene fiatalabb, az ötödik isteni nemzedékből. Hermész Homéroszi jelzői ilyenek: „nyájas szavú, tarka eszű, cselszövő, tolvaj, éji fürkésző, háromszor nagy és lélekkísérő” – mert a holtak lelkeit is ő kalauzolja utolsó útjukon az alvilág, a Hádész bejáratához, a Styx folyóhoz, ami messze nyugaton, az Atlanti-óceán partja alatt található. Hermész leggyakoribb Homéroszi jelzője azonban az, hogy a „hírvivő,” amely ó-görögül úgy hangzik, hogy „angelosz” ez az angyal szó eredete az európai nyelvekben. De nem csak az angyal, hanem az evangélium (jelentése: jó hír hozatala) is az ő nevéből származik: az eu annyit tesz, hogy jó, csak az u betűt v-nek értelmezzük ebben az esetben, az angelikum jelenti a hír közlését, ami Hermész feladata volt angyali mivoltában. Hermész szent állata a szintén vándorló darumadár.

Zeusz az égboltot a vállán tartó Atlasz titán egyik lányával, az esőt ígérő Fiastyúk csillagkép egyik istennőjével, a Május hónapnak nevet adó Maiával enyelgett Arkádiában, a Kyllené-hegy egyik barlangjában. Itt született Hermész, aki már egy napos korában ellopott egyik mostoha bátyjától, Apollóntól, a kultúra istentől egy egész gulyát. A teheneket a ravasz csecsemő arra kényszerítette, hogy hátrafelé lépdeljenek, így Apollónnak, nem kis nehézséget okozott a tolvaj megtalálása. Bár Apollón meg volt róla győződve, hogy Hermész volt a tolvaj, a kis kópé meggyőzően bizonygatta a bölcsöből, hogy ő még csak aznap született, járnai sem tud. Majd elővett egy teknősbéka páncélból készített lantot, amit szintén ő talált fel még a születése napján, és ravaszul megpendítette. Apollónnak annyira megtetszett a hangszer, hogy Hermész neki ajándékozta, s attól kezdve Apollón lett a lantművészet mestere is az Olimposzon.

Hermész a görög mitológia egyik legaktívabb isteneként, mindenben – még szerelmi kalandokban is – Zeusz segítője, bizalmasa lett. Ezt bizonyítja egy másik állandó jelzője: „Argosz-ölő.” Argosz egy százszerű óriás volt, Zeusz felesége, a féltékeny Héra kedves városából, Argoszból. Amikor Héra egyszer rajtakapta férjét Ióval, a Nílus lányával enyelegni, Zeusznak csak egy másodperce volt, hogy Iót fehér tehénre változtassa. Héra élt a gyanúperrel, hogy a tehén valójában egy hölgy, ezért a soha nem alvó Argoszt rendelte a tehén őrzésére, hogy annak ne legyen módja visszaváltozni és megszülni Zeusz utódját. Hermész altatta el az óriást furulyaszóval, majd vágta le a fejét; amin állva ábrázolja Hermészt egyik közismert szobra. Héra Argosz szemével kegyelethől szent állatának, a pávának a tollát ékesítette. S innen az a szólás is, hogy valaki árgus (argoszi) szemekkel figyel.

Aphrodité – Vénusz

Mint az Botticelli híres festménye is mutatja, Aphrodité, latinul Vénusz, a tengerből felmerülő kagyló héjában született, s szőke volt. Mivel a görögök többnyire fekete hajúak voltak, a szőkét tartották a legszebbnek. Nevének jelentése is: „habszülte.” Van olyan elgondolás, hogy a fia által meggyilkolt Uranosznak (Zeusz nagyapjának), az Égbolt istenének a véréből született, de ez nem illeszthető a mitológia családfájába, mert ugyan akkor ki az anyja és ki az apja? Homérosz szerint maga Zeusz, latinul Jupiter főisten lánya volt. Leggyakoribb Homéroszi jelzője szerint: a „felmerülő” Anadyomené vagy a „habszülte” Aphrodité édesanyja, ahogy a jelzőjében az ana-dyomené is utal rá, nem volt más, mint Dioné az eső istennője, aki egy női titán, egy titanisz, tulajdonképpen Zeusz egyik nagynénje. Aphrodité tehát Zeusz lánya, és a tengervízbe hulló eső nyomán született, mégpedig úgy, hogy egy osztriga kagyló héjában emelkedett a felszínre. Egészen pontosan Kythéra szigete mellett, ez a görög szigetvilág nyugati részén van, a Jón-tenger és az Adriai-tenger között. A vízből kiemelkedő Szépség megrázta a haját, melyből szerteszét repültek a gyöngyök. Át az Itáliai-félszigeten, a mai Tirrén-tengerben csobbantak a vízbe, s belőlük keletkeztek a Földközi-tenger legszebb szigetei, a Toszkán-szigetek: Capraia, Elba, Giglio, Giannutri, Gorgona, Montecristo, és Pianosa. Az istennő végig látogatta a szigeteket kedvenc állatai, a galambok és a verebek kíséretében. Mivel egyik görög sziget sem tetszett neki igazán, elment egészen Ciprusig, ami már Kis-Ázsiához tartozik. Na, az megtetszett neki, ott telepedett le. Ezért Ciprust a mai napig a szerelem szigeteként emlegetik. Az Iliászban sem véletlen, hogy Aphrodité a trójaiakat segíti a görögök ellenében, hiszen a trójai háború éppen annak a szépségversenynek a következtében tört ki, melyben Aphrodité legyőzte Athénét, a bölcsesség ragyogó szűz istennőjét, és Hérát az istenek királynéját, Zeusz feleségét. Amikor Aphrodité a harcokban megsebesült, halandó fiát, Aeneast, a rómaiak őseit igyekezett megmenteni a csata forgatagában. Athéné istennő, bosszúból felnyitotta az egyik görög vezér, Diomédész szemét, hogy az láthatta az istennőt, ahogy az a sebesült fiát vonszolja, a halandó emberek számára láthatatlanul. Diomédész dárdája átütötte Aphrodité tenyerét, aki jajgatva repült fel az Olimposzra az édesanyjához, Dionéhez, hogy bekötözze – ebből is látszik, hogy igenis volt anyja, és nem Uranosz egy levágott testrészből született. Héra, születése után ledobta az Olimposzról fiát, Héphaisztoszt, a sánta és torzonborz, csúnya kovácsistent. Hogy kárpótolja, később a legszebb istennőt, Aphrodité adta hozzá feleségül. De Aphroditének persze nem kellett Héphaisztosz, egyszer sem feküdt le vele. Ki tetszett neki? Az igen macsós és vad Arész, latinul Mars, a háború és a harc daliás istene. Arész és Aphrodité legismertebb gyermeke Erósz, latinul Amor, s az ő nevéből származik az erotika szavunk. Erósz a Szerelem istene; tehát nem Aphrodité! Erósz mindig egy szárnyas, fiatal fiúnak, vagy éppen egy angyalka-szerű kisfiúnak ábrázolják, kis íjjal és nyíllal a kezében. Megjegyzendő, ha már szerelemről van szó, hogy a szex, vagyis a szeretkezés megint csak nem Aphrodité, vagy Erosz „védnöksége” alatt áll, ahogy a gyakorlat is igazolja. A szeretkezés istene egyike az éjszaka teremtményeinek; vagyis a Káoszból kiemelkedő első létezőknek, Nyx istennőnek, az Éjszakának, és Erebosznak, az örök Sötétségnek a gyermeke: Philotész. Arész és Aphrodité lánya Harmónia, az Összhang istennője, akit egy halandóhoz, a híres görög várost, Thébát megalapító Kadmoszhoz adtak feleségül. Ez is kárpótlás volt, mert előzőleg Zeusz éppen Kadmosz hűgát Európát csábította el. Volt még két fia Aphroditénak, akikre nem volt büszke, ellentétben Erósszal: Phoibosz és Deimosz: a Rémület és az Iszonyat, a horror és a terror – ezek mindig apjukkal, Arésszal együtt csatáztak, ők kísérték az öldöklésekben. A valóságban a Mars bolygó két kicsi holdját Phoibosznak és a Deimosznak nevezik. Aphrodité a 12 olimposzi isten egyike. Szent növénye a legszebb virág, a rózsa. A görög istenek eredeti és valódi méretükben 250 cm magasak voltak, és annyira ragyogtak, hogy elvakították, sőt akár el is égtek azt, aki rájuk nézett. Aphroditének sok szerelmi kalandja volt halandó férfiakkal is, például a vérfertőző viszonyból született gyönyörű kisfiúval, Adonisszal, vagy Ankhiszésszel, a Trójával szomszédos dardanai birodalom uralkodójával, akit Aphrodité emberi alakban csábított el és szült neki egy nagyon szép fiút, Aeneast. Aki később a trójai menekültek vezére lett és eljutott Itáliába, mint a rómaiak őse.

Attila, a hun

A hun-magyar rokonságot a költészetben Arany János örökítette meg legszebben: „vadat úzni feljövének hős fiai szép Enéhnek; Hunor s Magyar, két dalia, két egytestvér, Ménrót fia.” Amikor Hunort, s Magyart a Hadak ura csillagszekéren felrepítette a Hősök mezejére; akkor apjuk, Ménrót, rovókésével a jurta előtti oszlop oldalára ezt véste fel: „vándor, aki emellett az oszlop mellett elmegy, állj meg, vedd le süveged; én rovom itt e sorokat, az öreg Ménrót, a Puszta fejedelme. Két büszke fiam életében csak másokért verekedett; Hunor, s Magyar; e két hős nevét el ne feledd.” írja Komjáthy István a Mondák könyvében.

Mivel a hunok 400-tól mintegy 50 évig tanyáztak a Kárpát-medencében, s a magyar honfoglalást mintegy 440 évvel későbbre teszik, jómagam a hun-magyar rokonságot a honfoglaláskori temetőben a 2010-es években elkezdődött archeo-genetikai vizsgálatokig irodalmi hagyománynak tartottam, amivel az Árpád-kori krónikások a magyar honfoglalást akarták igazolni azzal, hogy a magyarok nem hódították meg az itteni népeket, egyszerűen csak hazajöttek Attila örökét elfoglalni. Amikor 2010-ben átvettem a Corvinus Egyetemen a Gazdaságföldrajz Tanszék vezetését és hozzám került a turizmus alapszak is, több esetben kellett külföldi diákcsoportnak rövid ismertető előadást tartanom Magyarországról angolul. Egyszer – emlékszem – a Corvinus előtt, a Duna rakparton álltam egy 20 fős svájci egyetemista csoporttal, és többek között megemlítettem, hogy Hungary az magyarul Magyarország. Az egyik kislány álmélkodva kérdezte: hát a magyarok nem egyenes leszármazottai a hunoknak? Mivel akkoriban kezdtem tanítani a Hungarikumok és örökségtervezés című tárgyat a turizmus alapszakon, amelyben a „hun” szóból képzett magyar országimázs negatív hatásairól is szó volt, azonnal világossá tettem, hogy a magyarok négyszáz évvel később érkeztek ide a hunok eltűnése után. És hogy a „hun” szó által a germán és latin nyelvekben keltett pejoratív jelentést tompítsam, hozzátettem: „a magyaroknak semmi közük Attila hunjaihoz.” Majd tovább beszéltem Budapestről. Többek között a szemközti Gellérthegyre mutatva megjegyeztem, hogy az oldalában látható nagy barlangról, amely most sziklakápolna, kapta a nevét a szemben fekvő városrész: Pest, mivelhogy a pest szó régi magyar nyelven barlangot jelent. Csak amikor ezt kimondtam, jöttem rá, hogy milyen magas labdát adtam fel, amit a svájci kislány a csoportból nem is mulasztott el leütni. „Professzor – kérdezte – *and what does Buda mean?*” Vagyis, hát akkor mit jelent a Buda név? Kénytelen voltam töredelmesen bevallani, hogy Buda Attila testvérbátyja volt, tehát még a magyar főváros nevében sem tagadhatjuk hun rokonságunkat. Amire végső soron büszkék is lehetünk, hiszen Arany János megírta, ahogy Attila így szólt, mikor megtalálta a Hadisten kardját: „csillag esik, föld reng, jött éve csudának, ímhol én, ímhol én, pörölye világnak; sarkam alá én a nemzeteket hajtom, nincs e kerek földnek ura kívül rajtam.” Ez jól hangzik, mint ahogy az is, amikor Arany Attila Szeged és Algyő környéki hun sátor-fővárosáról így ír: „nem szorul e város tetemes falakra; nagy henye kövekből nincs együvé rakva; az erőnek szolgál, kirepítő fészkül, nem a pulyaságnak biztos menedékül.”

Római közvetítéssel fennmaradtak Attila királynak olyan mondásai, amelyek egy mai vezetéstani kurzusban is időszerűek: „a bölcs törzsfőnök alkalmaz, nem alkalmazkodik.” Vagy: „aki rossz kérdést tesz fel, rossz választ kap rá.” Vagy: „a lemondás a gyengeség jele, a hatalom-átruházás az erő jele.” Vagy: „a nagy törzsfőnek bizonyos dolgokban el kell fogadnia a vereséget, hogy a fontos dolgokban győzhessen.” Hogy a hun rokonságot – amely, mint azóta bebizonyosodott, a honfoglaláskori sírokban genetikailag 30 %-ot tesz ki – látványosan is elismerjem, két lányom neve Attilára utal, az első és az utolsó feleségére. Réka, Attila első felesége hun nyelven görögöt jelentett, mivel ez a hun hercegnő, a legendás Csaba királyfi anyja, Bizáncban nevelkedett. Kézai Simon a Képes Krónikában Attila utolsó feleségéről, Mikoltról, meg így ír: „Most a baktriai király Mikolt nevű leányát vitték hozzá feleségül, aki minden emberi mértéken felül szép volt.”

Az értelem szikrája

Miért szikra az értelem? Miért van az, hogy ha valami jelentős dolog jut eszünkbe, vagy valamit hirtelen megértünk, akkor azt mondjuk, hogy kipattant az értelem szikrája a fejünkben? Ennek ismeretéhez is a görög mitológiához kell visszanyúlnunk.

Zeusz, aki nagy nőcsábász hírében állt, szemet vetett többek között Métiszre is. Métisz, az értelem istennője, egy ókeánisz volt. Az ókeánisz habléányok apja maga Ókeanosz, az Atlanti-óceán titánja, anyjuk pedig Tethys, a Földközi-tenger titanisa. Igen ám, de amikor Métisz terhes lett, Prométheusz titán kárörvendezve elárulta Zeusznak, hogy Métisz születendő gyermeke különb lesz az apjánál. Zeusz zavarba jött, és hirtelenjében lenyelte Métiszt, aztán el is felejtkezett a dologról. Kilenc hónap múlva Észak-Afrikában, Líbiában, a Tritónisz-tó mellett sétálgatott, mikor iszonyú fejfájás kezdte gyötörni. Hívatta híres, sánta fiát, a „nappal is ragyogó” Héphasztoszt, a kovács istent. Az kezelésbe is vette az apját. Kalapácsával egy nagyot ütött a fejére, de úgy, hogy a főistennek szikrát hányt a szeme, s így, a fejéből kipattant az értelem – Métisz – szikrája. Mégpedig egy ragyogó fegyverzetű, szépséges fiatal lány képében. Ez volt Pallasz Athéné, a bölcsesség istennője. Amikor a lány a földre dobant, beleremegett az egész Föld és a tengerek megáradtak.

Pallas Athéné, az örök szűz istennő lett Zeusz kedvenc lánya. Nem csak a bölcsesség védnöke volt, hanem az összes tudomány istennője, beleértve a hadtudományt és a városok védelmét is – ezért ábrázolják mindig sisakban, pajzzsal, dárdával felfegyverkezve. Ő az összes mesterség feltalálója és tanítója is. Szent állata az állatok közt bölcsnek tartott bagoly, ezért Homéroszi jelzői között megtaláljuk a „bagolyszeműt” is. Állandó jelzői még: atya lánya, meggondolt, szűz, városvédő, legyőzhetetlen, ragyogószemű. Athéné számtalan mitológiai történetben megjelenik, ő az egyik legtökéletesebb személyiség az Olimposzi istenek között, aki egy kevéske, de érthető női hiúságot leszámítva teljesen hiba nélkül való.

Kedves városa és székhelye Athén, melynek ő a névadója is. Athén városát, amikor annak még nem volt neve, Poszeidón – Athéné nagybátyja – is meg akarta szerezni. A későbbi athéni polgárok azt mondták, adjon Athéné és Poszeidón is valami ajándékot a városnak, s amelyik értékesebbnek bizonyul, annak az istennek szentelik városukat. Poszeidón nagyot kacagott és rettenetes háromágú tengeri szigonyát beledöfte az Akropolisz sziklahegyébe. Ott nyomban egy háromágú, bővizű forrás fakadt. Az athéniak megörültek, mert az édesvíz nagy kincs volt Görögországban. Igen ám, de kiderült, hogy Poszeidón nem adhatott mást, mint ami a lényege: a víz sós tengervíz volt. Pallas Athéné istennő mosolyogva egy olajfa palántát helyezett az Akropoliszra. Őt választották; az olajfa ezer évig él és terem, természetes ellensége nincs, madarak állatok nem fogyasztják a tüskéi miatt, nem kell nyesni, kapálni, gondozni, permetezni; még a szüretelése sem jelent semmi munkát. Egy hálót terítenek alá, arra potyognak az érett olajbogyók. Athéné szent növénye, az olíva, igazi, mediterrán népek való ajándék volt.

Amikor egy konferencián voltam Korfu-szigetén Görögországban, úgy láttam, Isten jókedvében a turizmusnak teremtette ezt a gyönyörű szigetet, az évi egymillió turista gyönyörűségére. Panorámás étteremben ülve, Paleokasztrica festői öble felett, meg is kérdeztem a pincért: ugye jól meg lehet itt Korfun élni a turizmusból? Mire a pincér: „turizmusból? Igaz, hogy májustól szeptemberig ebben az étteremben dolgozok, de nem a turizmusból élek.” „Nem? Hát miből?” „Mint mindenki: az olívából.” Athéné ajándékából.

Az irokézek fia I. (Regény)

Anna Jürgen: Az irokézek fia című regénye egy amerikai történet, amely a mai USA északkeleti részén, az Allegheny-hegység és az Ohio folyó vidékén játszódik abban az időben, amikor a franciák és az angolok egymással háborúztak, és az egyes indián törzsek vagy az egyik, vagy a másik mellé álltak.

A hétéves kis George arra ébredt, hogy a határvidéki, magányos blokkházuk ajtajára súlyos fejszecsapások zúdulnak, a hűgai sivalkodnak, az anyja a puskát tölti. „Indiánok!” Eszébe jutott, néhány nappal ezelőtti indián támadás az egyik szomszédos családnál, ahol borzongva bámulta a ragadós vérfoltokat a padlón és a falon. Most őket is megtámadták. A bátyja és az apja belovagoltak a távolabbi városba, ők egyedül voltak otthon. Segített az anyjának a puskákat tölteni, és a nő a tetőről néhányszor a házat támadó indiánok felé lőtt. A tetőre lőtt gyújtónyilakat meg sikerült a kisfiúnak eloltania, az anyja adogatta fel a vizesvödört. Szerencsére az apjuk és a bátyjuk néhány más fegyveres telepessel hajnaltájban hazaértek, még időben, úgyhogy Georgék megmenekültek. A családfő úgy határozott, hogy átköltöznek a városba, mert a határvidéken a franciákkal szövetséges lenappok támadásai miatt nem biztonságos az élet. A kis George meg a bátyja pedig az apjuk helyett elmegy segíteni az angolok mellett a polgárőrséget. Egy útépitésre kerültek, ahol a franciák ellen vonuló angol seregnak épült az út az erdőségen keresztül. George itt küldöncként dolgozott. Küszöbön állt egy angol – francia összecsapás.

Amikor egyszer George éppen egyik útépitő helytől a másikig vitt üzenetet, indiánok támadták meg, társát megölték, őt elfogták. Egy francia erődbe vitték a kisfiút, mert megsebesült a lábán. Ott lett tanúja annak, hogy az angol hadsereget legyőzte az egyesült francia és indián haderő. Az angol hadifoglyokat kiszolgáltatták az indiánoknak, akik elégették őket. A gyerekeket meg elvitték magukkal a „vörös kutyák” – ahogy az indiánokat nevezték az angolok. George is így járt, hiába rimánkodott az erőd francia szakácsának, hogy maradhasson ott. „Füstös Nap” egy lenapp indián vitte magával a tűzhaláltól rettegő kisfiút, és egy hetekig tartó utazás után egy folyóparti indián faluba került: Mezőföldre. Hosszú fakéreg falú házakban laktak, több család egy házban. Füstös Nap felesége Kerek Felhő volt, aki enni adott neki, kukorica kását medvezsíros kenyeret és vadételeket. Volt velük egy kislány is, Malia, aki tudott kicsit angolul, azzal tudott valamit beszélni, de tanulnia kellett a nyelvet. Borzasztó honvágya volt, bár attól már nem félt, hogy meg fogják őt is ölni. Magához fogadott egy kutyát az ottani kóbor kutyák közül, amelyik hasonló volt az otthoni kutyájához. Annak enni adott, mire a kutya ragaszkodása határtalan volt. Az lett a barátja. A falubeli fiúk között volt egy sánta fiú, aki halálos ellensége volt, mindig borsot tört az orra alá. A gyerekeknek nyilazni kellett tanulniuk, meg úszniuk kellett minden reggel, de úgy, hogy fél lábukat kitartják a vízből, azon egy agyagfigura, úgy kellett átúszni a folyót többször. Ez a sánta fiú, a Kancsi Róka mindig meglökte George-ot úzás, vagy nyilazás közben. Később a fiú kutyája mindig megvédte a kisfiút. Ezért a Kancsi Róka egyszer lelőtte a kutyát íjjal. George nekiesett a nagyobb fiúnak, olyan dühödten verte, hogy a felnőttek alig tudták kiszabadítani a kezéből. Mivel az indiánok között szégyennek számított, ha valaki sírt, kiküldték az erdőbe gallyért, Malia ment vele. Ott is levetette magát a földre, zokogott, annyira szeretett volna a „vörös kutyák” közül hazakerülni. Egy kéz simogatására tért magához, a kislány simogatta az arcát és a szemében könny csillogott. George megdöbben, hogy az indiánoknak is vannak érzései, hát még sincs egyedül, valaki együtt érez vele? Malia azt mondta neki, maradjon még egy kicsit, sírja ki magát, ő előremegy. Ekkor George elhatározta, hogy hazaszökik.

Az irokézek fia II. (Regény folytatás)

Berohant az erdőbe. Két napig rohant, étlen-szomjan, éjszaka a fákra mászott aludni a farkasok elől. Amikor a sűrű hatalmas amerikai őserdőkből egy-egy pillanatra egy hegy tetején kijutott, végtelen hullámokban látta maga előtt a hegysorokat. Teljesen eltévedt. Egyszer, amikor már majdnem éhen halt, és arról álmodott, hogy újra otthon van a régi kutyájával, rádöbbsent, hogy egy idegen indián kutya csahol mellette. Egy idegen indián jött oda hozzá, aki megetette, majd a vállán visszafelé vitte a lenapp faluba. Ott – a várt büntetés helyett – Füstös Nap egy ugyanolyan kutyát adott át neki, mint amilyet Kancsi Róka lelőtt. Az ismeretlen indián, aki visszahozta, Kis Medve volt, egy irokéz falu törzsfőnöke, és kiderült, hogy George nem marad a lenapp faluban a Mezőparton, hanem megy tovább Kis Medvével, mert annak lesz a fogadott fia a helyett, aki tavaly a vízbe fült. Kiderült, hogy Malia is megy velük, mert ő Kis Medve lánya, és csak apjára várva vendégeskedett a nagynénijénél, Kerek Felhőnél és Füstös Napnál. Hosszú vándorútra indultak, sokat tanult az úton: vadászatot, gyűjtögetést, és az irokéz nyelvet. Kijutottak a hatalmas, tenger-szerű Eire-tó partjára, a Nagy Égszínkék vízhez, ahogy az irokézek nevezték. Csodálatos tájakon, füves, fás síkságokon vándoroltak hetekig. Végre megérkeztek az úti céljukhoz, egy irokéz faluba. Kis Medve felesége Déli Napsugár lett George új anyukája. Kiderült télen, hogy az irokézeknél is van karácsony, azaz a téli napforduló alkalmával ők is megajándékozzák egymást. Soha nem verik el a gyerekeket a szülők, még ha rossz fát tesznek a tűzre, vagy kárt okoznak is. Az indiánok nem rombolják a természetet, hanem együtt élnek vele. A földet úgy művelik, hogy a kukoricát, a babot és a tököt együtt ültetik el, a kukoricára felfut a bab, a tök széles levele nedvesen tartja alattuk a talajt, jól érzik magukat együtt. Sokkal ésszerűbben élnek, mint az angol telepesek.

Amikor George beteg lett télen, izzasztókúrával gyógyította meg a javas ember. Déli Napsugárral sokat beszélgetett, kiderült, hogy a fogadott testvére, Malia aki néha szelesen és meggondolatlanul viselkedett, ezért bánatot okozott az anyjának, tulajdonképpen Maria, mert amikor született, éppen angol misszionáriusok tartózkodtak a faluban, s ők adták neki ezt az indiánok között szokatlan nevet. Az irokézek ugyanis nem tudták kimondani a „r” hangot. Úgy látszik, az idegen névvel egy idegen szellemet is adtak neki – mondta bánatosan Déli Napsugár. A fiú új barátokra tett szert. Halászni, vadászni járt a felnőttekkel. Amikor kitört megint a háború az angolok és a franciák között, az irokéz népek követői végig járták a falvakat és az angolok ellen mozgósítottak. De Kis Medve nemzetsége, illetve faluja nem vett részt a hadjáratban.

Ennek ellenére a lenappok, így Füstös Nap is, aki felesége Kerek Felhő révén sógora volt Déli Napsugárnak, részt vett az új háborúban. Egyszer a fiút is magával vitte. Akkor Pontiac, az indián vezér serege éppen az angol kis település, Detroit erődjét ostromolta. A fiú tolmácsolódott. Egyszer egy öreg indiánnal beszélgetett a fiú, hogy miért háborúznak a lenappok az angolok ellen, miért jöttek ide a franciák is a Missouri felől? Kiderült, hogy a lenappok, meg a többi harcoló indiánok mind a hegyeken túl keleten éltek. Ahol jelenleg már angol telepesek, a „vörös kabátosok” élnek. A fiú egy pillanatra, ahogy régi otthonára gondolt, megfeledkezett magáról: „de hiszen a hegyeken túl a mi országunk van, az az angolok országa!” Majd megszeppenve várta, hogy az öreg indián korholni fogja, de az csak annyit mondott csendesen: „és hol van az indiánok országa?”

Az irokézek minden évben juharcukrot és sót gyűjtöttek. Egy só gyűjtő, só-főző út alkalmával angol „hosszú kések” határ menti telepesek támadtak rájuk „halál a vörös kutyákra” kiáltással. Több rokont lelőttek, még Déli Napsugarat is megsebesítették, meg a fiút is, akinek irokéz neve Kékmadár volt.

Az irokézek fia III. (Regény, folytatás)

A hosszú kések támadása után a kisfiú, Kékmadár, már szinte gyűlölte a fehéreket, a szökés gondolatával már nem is foglalkozott.

Egy télen a hóesésben elszakadt a vadászoktól, eltévedt, de a kutyájával egy fa odvába húzódva túlélte az éjszakát. Sőt hazafelé menve sikerült egy téli álmot alvó medvét lelőnie, ezzel megmentve a falut az éhínségtől. Kis Medve elment puskaorért, de a megszokott francia kereskedőállomáson már angolok voltak, akik sokszoros árat kértek a puskaorért. Kis Medve, aki nem tudott angolul, megkérdezte Kékmadártól, mit jelent az, hogy „You Indian dog” – amit az angol kereskedők mondtak neki. Kékmadár szégyellte, és gondolkozott, hogy mit mondjon, de Malia felugrott, öklöbe szorította kezecskéjét úgy kiabálta „azt jelenti, te indián kutya!” A fiú szégyellte magát, mert régi otthonában mindenki, az ő szülei is így nevezték az indiánokat.

Nagyon jól érezte magát új otthonában, új családjában. Egy napon angol kereskedők jöttek a faluba. Déli Napsugár gazdagon megvendégelte őket, de ők szégyenletes módon viselkedtek, mint vendégek, sőt szemet szúrt nekik Kékmadár szőke haja. Azt akarták tudni, mit keres az indián kutyák között, és hogy eljön-e velük a fogságból. Mikor Kékmadár elszaladt, utána kiáltottak: „na, várj csak, majd eljön érted Braddock tábornok, és elvisz!” Ez sokáig nyomasztotta Kékmadarat. És valóban, egyszer Füstös Nap jött a hírrel, hogy az angolok minden indián faluból követelik a fogságba vitt angolok kiadatását. Nem volt mit tenni, Kis Medve elvitte Kékmadarat az angol katonai táborba, ahol több száz valaha elhurcolt és indiánná vált embert zsúfoltak össze. Hetekig menetelt a sereg, mire Kékmadár hazaért. Otthon már minden megváltozott. A szülei meghaltak, a húgai azonnal megfosztották a kényelmes és célszerű indián ruháitól. Egész nap a bátyjával és a béresekkel irtották az erdőt, törték fel a földet szántóföldnek. A régi házuk melletti hatalmas tölgyfát kivágták, s neki eszébe jutott, hogy az indián otthonában is van egy nagy tölgyfa a házuk mellett, s minden zivatar után Déli Napsugár egy zacskó dohányt akaszt az ágára hálából, mert: „megvédi a házat a villámtól.” Itt meg a bátyja kivágta, hogy ne adjon árnyékot. Össze-vissza beszéltek, kiabáltak, veszekedtek egymással a húgai, míg az indiánoknál mindenki megvárta, míg a másik mond valamit, soha nem vágtak volna egymás szavába. Végül egy lánc megsebesítette a kezét favágás közben. Akkor úgy döntöttek, amíg meggyógyul, a nénikéjéhez beutazik a közeli városba. Bár a nénikéje őszintén szerette és örült neki, ott meg a pap kipredikálta a templomban, hogy ő az indián kutyák, a véres kezű pogányok közül jött, s a gyerekek így csúfolták.

Egy nap egy nyugatra tartó hatalmas kocsisor érkezett a városba és Kékmadár elhatározta, hogy visszaszökik. A nénikéjének azt mondta, visszamegy a házukba, de közben elment a szekérkaravánnal, hetekig utazott nyugat felé. Utána, mikor már nem esett irányba az út, folyók mentén az Ohio vidékén tartott nyugatra. Akkor nyugodott meg, amikor két lenapp vadással találkozott, akik megvendégelték a tábortüznél és útbaigazították. Kékmadár még napokig futott étlen-szomjan, amikor egy késő délután átugrott az otthoni Bagoly-patakon, majd lerogyott a földre. Kis Medve épp akkor kötötte ki a csónakját a folyóparton, odament az elvadult külsejű fiúhoz, felemelte, mint egyszer korábban, amikor megszökött az indiánoktól, és bevitte a hosszúházba. Kékmadár a gyermekek örvendező zsváján túl csak anyja, Déli Napsugár kedves hangját hallotta: „ma éjjel jól fogsz aludni fiam, mert újra itthon vagy.” Ez a regény egyszer egyik oldalról, a bevándorló telepések szemszögéből láttatja a gyarmati határvilágot, azután észrevétlenül történik az átalakulás és már indián szemmel olvassuk tovább. És – sajnos – a mérleg az indiánok javára billen: ők még harmóniában éltek a természettel, sőt magukkal is! A fehérek viszont nem tisztelték sem egymást, sem a természetet, melyet önző módon kiraboltak és tönkretettek – már abban az időben is.

Barlangok mélyén

Bódvaszilas felett az Alsó-hegyen, észak felé, a szlovák határhoz közel volt egy víznyelő, melyet vasrácsos aknafedél takart. Ha azt arra jogosult barlangászok felnyitják, le lehet ereszkedni egy kezdetben szűk, majd egyre táguló zezzugos szakadék-akna kútban, hatalmas szikladarabok között. Mintha egy vertikális labirintusban haladnánk lefelé. Azután a szakadék alján már vízszintes folyosókon is lehet haladni, majd egy-egy 10 méter mély aknába kell leereszkedni kötélhágcsón – ma már beszerelt vaslétrán –, de úgy, hogy ha kint esős idő, vagy hóolvadás van, egy patak vize csurog, vagy ömlik a nyakunkba. Végül, amikor már több mint 100 méterre járunk a föld alatt, a szűk járatok után hirtelen egy hatalmas barlangterembe érünk. 10 méter híján akkora, mint az Óriások terme az Aggtelek-Jósvafői Baradla-barlangban. Ezzel a 110 méteres hosszával és 30-40 méteres szélességével és magasságával a második leghatalmasabb barlangterem a mai Magyarországon. Ez a lélegzetelállító hatalmas terem a Titánok csarnoka. A titánok 10-15 méter magas cseppkőoszlopok, amelyek a terem északi fala mellett állnak. Ez a Meteor-barlang, melyet 1984-ben volt szerencsém bejárni. Fantasztikus élmény.

Jósvafőről indulva a Tohonya-völgyben elérkezünk a Tohonya-forráshoz, amely egy vasráccsal zárt bejáraton át folydogál, vagy éppen zúgva ömlik ki a víz, egy kis tavat alakítva ki a bejárat előtt. Ez a víz szubtermális, ami azt jelenti, hogy télen nem fagy be, mert valahol a barlang mélyén találkozik és keveredik a föld mélyén felforrósodó termálvízzel. 1986-ban jártam itt, amikor – mint az MTA Földrajztudományi Kutató Intézetének munkatársa – cikksorozatot írtam az Aggteleki karsztvidék nagy barlangjairól az Élet és Tudomány Széphazánkat járva sorozatába. Tudtam tehát, hogy ez a Kossuth-barlang egy hasadékbarlang, amelyet víz tölt ki, ezért egy pumpát és egy felfújható gumicsónakot tartalmazó zsákot is vittem magammal az értékes fényképező felszerelésen kívül, mellyel fotóznom kellett a barlangban. Pista barátom, az MTA kutatóintézeti gépkocsivezetőnk is jött velem, beöltözve ő is barlangkutató ruhába, combig érő csizmába, lámpával felszerelt bányászsisakba. Viszont nem égett az égője, amíg befelé másztunk, állandóan azt babrálta, hogy a derekára erősített akkumulátortól hogy nem jut el a fény a sisak fényszórójába. Egy barlangász fiú volt a hivatalos kísérőnk, akinek még a szeme sem állt jól, na, gondoltam, ez belök minket a vízbe, ha teheti. Különösen akkor csillant fel a kísérőnk szeme, mikor Pista azt hangsúlyozta, hogy ő ugyan balatoni gyerek, lepsényi, de úszni – azt nem tud. Először egy labirintusszerű, fél méter magas, szűk járatban kellett kúszni, s én a csónakkal lemaradva vergődtem. Eltévedve újból a bejáratához érkeztem. A vízzel kitöltött fő folyosón értem őket utol, merő egy sárosan. Megnézted, hol jöttél be? – nevetett a barlangász. Egy darabig traverzálva kellett menni, ami azt jelenti, hogy a hátunkat nekifeszítettük a csúszós barlangi folyosó oldalának, a lábunkkal pedig a szemközti falra támaszkodva csúsztunk előre. Ahol kiszélesedett a folyosó, ott felpumpáltuk a csónakot a fotózáshoz. Mi Pistával beleültünk, a barlangász úszva jött mellettünk, azt hangsúlyozva, hogy itt feneketlen a víz, mert tektonikus repedésben vagyunk. Én már csak a szemüvegemre és a fotófelszerelésre vigyáztam, nehogy elveszítsem őket, ha borulunk. És borultunk, hála pajkos vezetőnknek. Aki nem tud úszni, ennél keresve sem találhat magának jobb helyet: pokoli sötétség, mindkét oldalon olyan csúszós fal, hogy nem lehet benne megkapaszkodni, és alatta feneketlen, hideg víz. Ahogy próbáltam a felszerelést a felszínen tartani, még láttam magam alatt a vaksötétben Pista sisaklámpájának éles fénycsóvját a fekete vízben. Most már működött! A szűk folyosó lefelé összeszűkül, úgyhogy, fel tudta rúgni magát. Ma már persze, acélhuzal van a falra szerelve, a kalandtúrázóknak kampókra lépegetve nem kell úszniuk a nehéz barlangász felszerelésben. Amikor kijöttünk nyakig sárosan, és Pista tótágast állt, hogy a víz kifolyhasson magas csizmájából, egy német geográfus professzor, aki Pestről autózott le szintén, és kint várt ránk, hogy ő is bejöjjön fotózni, erőteljesen tiltakozott: ő meggondolta magát, tulajdonképpen nem is szeretne bemenni.

Bébi telefonál (Kétnyelvű)

Mary úgy gondolta, ideje, hogy férjhez menjen egy okos, jóképű és kedves fiatalemberhez. *Mary thought it was time that she married a clever, handsome and nice young man.* De még egyetlen kedves fiatalember sem kérte meg. *But no nice young man has ever asked her.* Ezért úgy határozott, elmegy egy jóshoz, hogy megkérdezze, mikor fog találkozni egy kedves fiatalemberrel, és hogy az meg fogja-e őt kérni? *So, she decided to go to a fortune-teller to ask when she would meet a nice young man and if he would propose her.* A jós azt mondta neki: *The fortune-teller told her: Választ fogok adni két kérdésre 21 fontért. I will give you answers to two questions for 21 pounds.* Oh, mondta Mary, nem sok egy kicsit 21 font két kérdésért? *Oh – Mary said – isn't it too much for only two questions? Yes, it is. And what is your second question?* De igen. És mi a második kérdése?

Mrs. Smith egy fontos telefonhívást várt, de le kellett mennie a boltba is, így otthon hagyta hatéves kisfiát Jimmy-t és hat hónapos öccsét, Billy-t. *Mrs Smith was expecting an important telephone call but she had to go to the shops too, so she let her six-year-old son Jimmy, and his six months old brother, Billy at home.* A telefon csengett, és Jimmy vette fel. *The telephone rang and Jimmy answered it.* Egy férfi azt mondta: mondd meg a mamádnak, hogy Mr. Brown telefonált. *A man said: tell your mother Mr Brown telephoned.* Írd le: B R O W N. *Write it down B R O W N.* Jimmy azt mondta: hogyan kell a B-t írni? *Jimmy said: how do I make a B?* Hogyan írd a B-t? *How do you make a B?* Figyelj, kisfiú, van veled valaki más is otthon? *Listen little boy is there anyone else at home with you?* Egy lány, vagy fiútestvéred? *Any sisters or brothers?* A testvérem, Billy is itt van. *My brother, Billy is here.* Jó – mondta a férfi – vele akarok beszélni. *Good – said the man – I want to talk to him.* Rendben van, Jimmy odavitte a telefont bébi ágyához, és odaadta Billynek. *All right, Jimmy took the telephone to the baby's bed and gave it to Billy.* Amikor a mamájuk hazajött, megkérdezte: telefonált valaki? *When their mother returned she asked: did anyone telephone? Yes – said Jimmy – a man, but he only wanted to talk to Billy.* Igen – mondta Jimmy – egy férfi, de ő csak Billyvel akart beszélni.

Néhány nappal karácsony előtt a kis Jimmy az esti imáját mondta a hálósobájában. *A few days before Christmas little Jimmy was telling his evening prayer in his bedroom.* Óh, kérlek Istenem, kiáltotta. *Oh please God he shouted.* Kérlek, adass nekem velük egy nagy doboz csokoládét! *Please make them give me a big box of chocolate!* Az anyja hallotta, bejött Jimmy szobájába és azt mondta: *His mother heard him, came to Jimmy's room and said:* Nem kell kiabálnod; Isten hall akkor is, ha halkán beszélsz. *You don't have to shout, God can hear you if you speak quietly, too.* Tudom – mondta Jimmy. *I know said Jimmy, but grandfather's in the other room, and he can't.* De nagypapa a másik szobában van, és ő nem hallja.

Mr. Smith egy elektromos autót épített magának évekig. *Mr Smith had been building an electric car for himself for years.* Egy nap boldogan jött be a hivatalba és azt mondta a kollegáinak: *One day he came into the office very happily and said to his colleagues:* Sikerült, befejeztem az elektromos autót. *I've done it, finally I completed building my electric car.* Azzal jöttem otthonról ide a hivatalba. *I came by it from home to the office.* A barátai örültek, és megkérdezték, mennyibe került megépíteni azt az autót? *His friends were glad and asked how much it cost to build that car?* Azt válaszolta: *He answered: The engine was not too expensive, unlike the wires from home to the office.* A motor nem volt túl drága, csak a vezeték otthonról a hivatalig.

Biblia és Leiter Jakab

Széles körben ismert mondásaink között szerepel, hogy „más szemében meglátja a szálkát, a magáéban a gerendát sem.” Mások hibáját azonnal kiszűrjük, a sajátunkat kevésbé. Ez a Bibliából terjedt el: *Miért nézed pedig a szálkát, amely a te atyádfia szemében van, a gerendát, pedig, amely a te szemedben van, nem veszed észre?* A Biblia egyes szövegeit az óhéber nyelvvel rokon arámi nyelvről fordították görögre Krisztus előtt 250-ben. Arámi nyelven az 'ajin' egyszerre jelent szemet és kutat! A szem, és a kút tükrét. A szólás tehát egy félrefordítás eredményeként maradt fenn. Eredetileg nem szemről, hanem kútról volt szó, ahol is, a saját kútjában az embert még egy beleesett gerenda sem zavarja, más kútjában viszont még egy kicsi darab fát is szóvá tesz.

„Könnyebb a tevének átmenni a tű fokán, mint a gazdagnak bejutni a mennyek országába” – mondta Jézus. Itt is félrefordításról van szó. Arámi nyelven a 'gamla' egyszerre jelent tevét és kötelet. Tehát eredetileg Jézus arra utal, hogy a dolog olyannyira lehetetlen, mintha egy kötelet akarnánk befűzni egy varrótübe. A tevé emlegetése viszont annyira közkeletűvé vált, éppen képtelensége folytán, hogy később már nem akarták az egyes zsinatok alkalmával helyesbíteni.

A „szeplőtlen fogantatás” ténye és értelmezése is ilyen. A szeplő szépséghiba, tehát a szeplőtlen hibátlanságra, tökéletességre utal. Szűz Mária isteni teherbe esése is ilyen kellett, hogy legyen. A szűzen történő teherbe esésnek a zsidó hagyomány szerinti magyarázata kézenfekvő. Az a lány szűz, aki még nem látott vért, azaz még nem menstruált. Ha tehát a teherbe esés közvetlenül az első menstruáció előtti peteérés után történik – és ez a fiatalon férjhez adott lányoknál régen gyakran előfordulhatott –, abban az esetben a leány szűzen fogan. A Bibliában Ézsaiás könyvében így áll: *Íme, a szűz fogan méhében és szül fiat.* Ezt Krisztus után 250-ben fordították görögre az arámi nyelvről, s ezen a helyen tudatos félrefordítás történt: arámi nyelven ugyanis az 'almah' nem szüzet, hanem fiatal nőt jelent. A szentséges Szűz Mária kép kialakításához szükséges ez a félrefordítás, miszerint Mária teherbe esése nem fiatalon, az első menstruáció előtt, hanem szűzi állapotban történt.

Aki ismeri a bibliai történeteket, könnyen tájékozódik a művészetekben is. Vegyük például a híres amerikai regényírótól, William Faulkner-től a *Fiam, Absolon* című könyvet. Vajon miről szólhat? Hát a feltétel nélküli szülői szeretetről, mert szállóigeként ez azt jelenti, hogy egy szülő a gyermekének mindig, mindent, minden körülmények között megbocsájt, még akkor is, ha az az életére tör. Ezt Dávid király mondja, amikor az ellene lázadó fia, Absolon – akit Dávid emberei üldöznek a vesztes csata után –, hosszú hajánál fogva fönnakad egy fán és megfullad. A holttestet Dávid elé vitték, aki így folytatta: *Bár csak én haltam volna meg helyetted!* Ugyanígy, John Steinbeck világhírű regénye, az *Édentől keletre* már a címében elárulja az alap konfliktust egy apa jó és rossz fia között. Édentől keletre van ugyanis a kárhozat földje, ahová az Úr a testvérgyilkos Káint száműzi, a Biblia szerint Mózes negyedik könyvében olvashatjuk: *És elmegy Káin az Úr színe elől, és letelepedik Nód földjén, Édentől keletre.*

A klasszikus fordítói hiba neve a magyar nyelvben Leiter Jakab. 1863-ban Párizsban egy Nadar nevű léghajós *Géant* (zséon) nevű hőlégballonjával szállt fel és világszerte tudósítottak a kísérletről. Az egyik riporter így: már magasabbra emelkedett, mint Jákob lajtorjája – utalva az égbe vezető létrára, melyet a pátriárka álmában látott. *Higher, higher than Jacob's ladder!* A magyar sajtó munkatársa, Ágai Adolf ezt nem ismerte fel, s a kor szokása szerint magyarosította az általa Leither Jacob-nak értett nevet: „*Fel, oly magasra akarunk szállni, mint Leiter Jakab!*” fordította; s másnap az olvasók fejcsóválva kérdezték: ki ez a Leiter Jakab? Csak nem valamely híres léghajós?

Bomba-lövés

Tudvalévő, hogy Brazília futball nagyhatalom, a brazil labdarúgó válogatott mindig a világ élvonalában volt, ötszörös világbajnokként. A magyarokkal azonban sokáig nem boldogultak: 1954-ben 4:2-re, 1966-ban 3:1-re, és utolsó felvillanásként 1986-ban 3:0-ra vertük meg őket.

Gyerekkoromban nagyon sok időt töltöttem a Liptói-havasok és a Magas-Tátra között fekvő festői Rózsahegyen (Ruzomberokon) az akkori Csehszlovákiában, mert nagynéném Miskolcra oda ment férjhez a háború után. Emlékszem egyszer, még egészen fiatal gyerek voltam, vonattal mentünk hazafelé, Miskolcra 1966. július 15-én. A vonat éppen Poprád és Kassa között zakatolt, s Angliában akkor játszott a magyar és a brazil válogatott. Mindenki a táskarádiókat hallgatta a vonaton – magyarul – Szlovákia közepén. Ez már nem a híres Aranycsapat volt, de még klasszisok játszottak benne. Háromszor is betaláltak a brazil hálóba: Bene Ferenc, Farkas János és Mészöly Kálmán. Valahányszor a magyarok gólt lőttek, emlékszem, szó szerint megremegett a vonat a győzelmi ordítástól. Nem tudtam mire vélni, csak azt tudtam, hogy valami világraszóló öröm lehet, ha ennyi felnőtt ember – magyar és szlovák egyaránt – ennyire meg tud felejtkezni magáról. Akkoriban még minden szlovák tudott magyarul, volt is Miskolcon egy olyan mondás, hogy „mi a különbség a cseh és a szlovák között?” A válasz az volt, hogy „a cseh olyan szlovák, amelyik nem tud magyarul.”

Elnéztem sokszor a 2000-es években a magyar futballisták tétmérkőzéseit, amikor például, még ha veszésre állnak is, kényelmesen sétálnak a partvonalhoz, vagy a szögletzászlóhoz a taccsdobás, vagy a szöglettrúgás elvégzéséhez. Ilyenkor mindig eszembe jutottak az 1960-as évek, amikor a televízióban már láttam egy-két mérkőzést, ahol a futballistáink végig szaladták a meccset, mintha az életük függene attól, hogy milyen gyorsan végezhetik el a taccsdobást – még akkor is, ha éppen vezettek. Akkoriban a csatárok még akkor is kitarotán szaladtak a labda után, mikor az már biztosan az ellenfél kapusáé volt. Hátha kiejti a kezéből? Megállás nélkül végig futották a kétszer 45 percet.

1967-ben kisiskolásként először voltam iskolai úttörőtáborban Balatonmáriaifürdőn. Akkoriban vagy bokszoltunk (kesztyű nélkül), vagy fociztunk; minden kisfiú vagy futballista, vagy egy háromszoros olimpiai bajnok ökölvívó, egy Papp Laci szeretett volna lenni. Ő profiként 29 meccsből 2 döntetlen mellett 27-et megnyert – nagyrészt kiütéssel. Megjegyzem, 2017-ben egy egyetemi csoporthoz a legendás ökölvívó fiát hívtam meg, hogy beszéljen édesapja sporttörténeti hagyatékáról, mint magyar nemzeti értékről. A 27 hallgató közül már egyetlen egy sem tudta, ki volt Papp Laci – nem is hallott róla.

De vissza a Balatonhoz. A táborvezetőnk ismerte az Aranycsapat utáni futballnemzedék (Albert Flórián, Tichy Lajos, Novák Dezső, Farkas János, Dunai Antal, Mészöly Kálmán) egyik tagját, Bene Ferencet, aki eljött őt meglátogatni. Emlékszem, körbe-csodáltuk az autóját, egy kis Fiat 850-es sportkupét. A táborvezetőnk azt mondta neki: „Feri, mutass már valamit ezeknek a gyerekeknek.” Volt a táborban egy igazi futballpálya, nagykapuval. „Menjetek csak onnan, gyerekek” terelt el minket a kaputól a táborvezető, s Bene majdnem felpályáról rárúgta a labdát a kapura. Eltalálta a kapufát, s akkorát csattant rajta, mint egy ágyúgolyó. A kapu meg lassan megingott, és – összedőlt. Alig akartunk hinni a szemünknek. Ha egy ilyen lövés egy kapust eltalál, az meghal. Ilyen óriások voltak valaha a magyar focisták.

Az utolsó villanás 1986 húsvétkor volt, mikor a brazilokat 3:0-ra vertük: Tízezrek üvöltötték a meccs után kórusban Budapesten: „*itt a húsvét, itt a nyúl, magyar – brazil három null!*”

Csak egy nap a világ

Édesapám az 1. magyar hadseregben végig harcolta a II. világháborút a Kárpátokban, az ezeréves határtól, Körösmező és a Tatár-hágó vidékétől Erdélyig, a Tordai csatáig, majd a Tiszán átkelve a Bükkalján, a Mátraalján át rendezetlenül vonultak vissza Budapest, Esztergom felé. A Mátrából nézték egyik éjszaka a kékes-lilás felvillanó fényekkel időről-időre bevilágított és folyamatos, távoli robbanások hangjától dübörgő magyar alföld már-már szürreális képét. A robbanások zajába éles, közelebbi csattanások hangja vegyült, ahogy Gyöngyös környékén a németek szakaszosan robbantották fel a Budapest – Miskolc vasútvonal sineit. Magasan, fenn az égen amerikai – angol repülők morajlottak, hogy Gyöngyöst, Hatvant és Szolnokot bombázzák. „A mi hazánk marad még ez a föld, zászlós úr?” kérdezte katonatársa, Bóbics Lajos.

Édesapám, a Budapest körül lassan bezáruló szovjet ostromgyűrűt szerencsésen kikerülve 1945. januárban a Balaton-felvidéken kialakított védővonalba került. Tihanyban, az egykori József főhercegi kastélyban volt a zászlóaljparancsnokság berendezve, s egy ízben, mikor Preszly Géza őrnagy úrnál volt néhány embere kíséretében jelentéstételen, a túlpartról, Somogyból, egy szovjet-orosz harcokosi átlőtt Tihanyba, s a csattanás után a nagy terem kandallójába zuhogott a kémény törmelékekkel és porral megtöltve a terem. A katonák mind ösztönösen hasra vetették magukat, egyedül Preszly őrnagy úr maradt ülve mozdulatlanul az íróasztala mellett, s így szólt rájuk: „Nem emlékszem, hogy feküdj-t vezényeltem volna a tiszt uraknak.” Pár nappal később a német Wiking hadosztály és a maradék magyar hadosztály ellentámadást indított. Édesapám, aki akkor 24 esztendő volt, szánakozva nézte a lesóványodott, 15-16 éves német fiúkat, akiken lötyögött a nagyméretű katonazubbony és a két számmal nagyobb rohamsisak, amint oldalkocsis motorkerékpárokon ülve, égő szemmel, előreszegezett géppisztollyal mentek az orosz rakétavető, a katyusák tüzebe, a biztos halálba. Preszly őrnagy úr és jónéhány magyar tiszt holttestét is szánkókra szegelt ládáknak, szó szerint a vérükbe fagyva vontatták vissza. Édesapámnak a lovasszekerekkel vontatott utánpótlás századparancsnokaként egyszerű puskákkal kellett volna megállítani a hatalmas T 34-es harcokcsik, a sorozatvető katyusák és az orosz vadászgépek támadását. A Wiking hadosztály pusztulása után a maradék magyar katonák rengeteg civil menekülővel – szekereken – vonultak Zala megyén át Ausztria, Graz felé. Hol a visszavonuló német páncélosok és teherautók szorították le a magyarokat az útról, hol a szovjet-orosz vadászgépek, a raták géppuskázták és bombázták őket. A hátuk mögött folyamatosan dörögtek az orosz ágyúk, a II. Ukrán Front hadseregének kegyetlen hírű katonáinak tömegétől kísérve 1945 márciusában.

A katonasághoz csapódó, menekülő polgári lakosság között sokan voltak felvidéki, erdélyi, és délvidéki magyarok: Kassáról, Kolozsvárról, Újvidékről – a háború előtt visszacsatolt magyarlakta területekről elsősorban. Számos család fiatal lányokkal, fiatal asszonyokkal futott az erőszakoskodó, fosztogató hírű ukrán, orosz, román katonák elől. Akkoriban a magyar fiatalság nagy slágere volt az 1944-ben forgatott, azonos című film miatt a „*Csak egy nap a világ*” amelynek melodramája jól kifejezte a korszellemet. A rendezője Vaszary János volt, a főszerepet Páger Antal mellett Muráti Lili alakította. Mára ennek a filmnek egyetlen kópiája sem maradt fenn. De akkor, a menekülő szekérkaravánok pihenőhelyein a menekülők magukkal hozott gramofonjain, itt-ott felhangzott a színésznő hangja: *csak egy nap a világ*. A menekülők nagy része nem tudta eldönteni, mit tegyen; maradjanak-e az oroszoknak kiszolgáltatva, hazamenjenek-e a valószínűleg újra elszakadásra ítélt országrészekben lévő otthonukba, vagy fussanak tovább a német birodalomba? Apám nézte a menekők arckifejezését, amikor elrévült szemekkel, a kilátástalan jövőt fürkészsze tekintettek a távoli semmibe. Olyanok vagyunk, mint a szélben sodródó falevelek – gondolta, miközben dörgött mögöttük az ágyú, lilásan villogott az éjszakai égbolt; s halkán szólt hozzá Muráti Lili slágerre: *csak egy nap a világ*.

Csillagképek

A Nap útja az égbolton, amit egy év alatt bejár, az ekliptika, amely az év folyamán mindig más és más csillagképeket érint. A csillagképek csillagjainak semmi köze egymáshoz, nem szomszédosok egymással csak a Földről látszanak úgy, mintha egy-egy alakzatot alkotnának. S mert részben állatokat formáznak, ezért állatövi csillagképeknek is nevezik az ekliptika pályáján látható csillag-formációkat. Tekintsük át most röviden a 12 állatövi csillagkép mitológiai eredetét.

Január 21 – február 19 között a Nap a Vízöntő (latinul *Aquarius*) csillagképben tartózkodik. Ez Ganymédes, trójai királyfit jelképezi, akit Zeusz sasmadara ragadott az égbe, s az Olimposz hegyen ő lett Zeusz pohárnoka. Ganymédes a valóságban a Jupiter (Zeusz) bolygó legnagyobb holdjának a neve is. Február 20 – március 20: a Halak (*Pisces*) csillagkép Aphrodité és kisfia Erósz megmenekülésének emlékére került az égre, amikor egy dühöngő óriás elől halakká változva a kavargó tengerbe vetették magukat, egymást egy kötéllel összekötve: innen a csillagkép formája: két egymáshoz kötött hal. Március 21 – április 20: a Kos (*Aries*) csillagkép. Ez annak az aranygyapjas repülő kosnak állít emléket, amit Nephelé a felhő istennője alkotott felhőből, hogy két gyermekét azon menekítse apjuk, a görög Athamasz király elől a Fekete-tenger túlsó partjára. Április 21 – május 20: a Bika (*Taurus*) csillagkép. Ez annak a bikának állít emléket, akinek a képében Zeusz elcsábította Európé föníciai hercegnőt, és Krétára vitte. Május 21 – június 21: az Ikrek (*Gemini*) csillagkép. Ők Zeusz gyermekei Lédától, akit hatyú képében csábított el. Kasztór és Pollux – neves görög hősök, de csak egyikük volt halhatatlan, a másik halandó. Amikor a halandó fivér meghalt, a halhatatlan is kérte Zeusztól, hogy vele tarthasson, így váltak csillagokká. Június 22 – július 22: a Rák (*Cancer*) csillagkép. Héraklész a második munkája során egy szörnyeteggel, a hétfejű sárkányhoz hasonlatos hidrával küzdött a lernai mocsárban. Héra, aki mindig féltékeny volt férje, Zeusz kedvenc fiára, egy óriási rákot teremtett, amelyik megtámadta Héraklést a küzdelem során, de rajtavesztett. Héra hálából a rákot az égre emelte. Július 23 – augusztus 22: az Oroszlán (*Leo*). Héraklész első munkája éppen az volt, hogy a Nemea vidékén élő sebezhetetlen, szent oroszlánt, a lernai hidra, a thébai Szhynx és az alvilági Kerberosz kutya egyik testvérét legyőzze. A megfojtott oroszlán bőrét viselő Héraklész azon túl maga is sebezhetlenné vált, a nemeai oroszlán pedig csillagképpé változott. Augusztus 23 – szeptember 22: a Szűz (*Virgo*). A krétai labirintust építő Daidalosz ezermester mű-szárnyakat készített, amivel ő és fia, Ikarosz el tudott repülni Krétáról, ahol veszélybe került az életük. A repülés megmámorosította Ikaroszt, túl közel repült a Naphoz, megolvadt a viasz a szárnyán és lezuhant. Volt egy húga, Erigoné, aki megpróbálta felkutatni bátyja holttestét. Közben annyira sírt, hogy még az istenek is megsajnálták és az égre emelték: ő lett a Szűz csillagkép. Szeptember 23 – október 22: a Mérleg (*Libra*). Justicia, az igazság istennője bekötött szemmel, egyik kezében karddal, másikban mérleggel részrehajlás nélkül mérlegelte az emberek bűnét. A sok bűn és igazságtalanság láttán végül felhagyott tevékenységével, s mérlegét az égre akasztotta – csillagképként. Azóta nincs igazság a földön. Október 23 – november 21: Skorpió (*Scorpius*) csillagkép. Orion, a híres vadász tevékenységével felbőszítette Gai földanya istennőt, aki egy óriás skorpiót küldött ellene, aki elől Orion úszva menekült, s közben Artemisz, aki titokban szerelmes volt bele, tévedésből megölte, majd bánatában mindkettőjüket az égre emelte csillagképeknek. November 22 – december 21: Nyilas (*Sagittarius*). Ez nem más, mint Kheirón, a legbölcsebb Kentaur, aki maga kérte a halált, hogy cserébe a Kaukázus csúcsán lelancolt Prométheusz titán, az emberiség nagy segítője megszabadulhasson – ő pedig csillagképpé vált. Végül december 22 – január 20: a Bak (*Capricornus*) csillagkép, amely alul hal, felül kecskebak; annak a mulatságos közjátéknak az emlékére, amikor egy, az istenekre támadó szörnyeteg elől menekülve, Pánnak, a kecskelábú, kecskeszarvú kis pásztoristennek csak félig sikerült hallá változnia.

Csordás karácsony

Ez egy gyönyörű novellának a cselekménye röviden összefoglalva, amit Gárdonyi Géza írt Csordásék karácsonya címmel. Arról szól, hogy egy öreg, kiszolgált csordás a fiával és a menyével él egy kis házban, a faluban. A menyé fent dolgozik az uraság kastélyában, belső cselédként, a fia meg az ő helyébe lépett az uradalomban, ő az új csordás. Karácsonyeste az öreg csordás fia, akadozva – mert kevés iskolát járt – olvas fel egy részletet a Bibliából: így szokták. Éppen arról, hogy Tamás apostol nem ismeri fel a feltámadott Jézust, csak amikor megérintheti a szöggel átvert kezét. No, ezt nem hiszem – mondja az öreg – hogy a tanítvány ne ismerje meg a mesterét. Én a csizmája kopogásáról megmondom, hogy melyik szomszéd megy az utcán. Pedig ez van ide írva – mondja a fia. Történt, hogy épp karácsony előtt az öreg menyé lelkendezve újságolta, hogy a grófné fia Budapestről egy életnagyságú Krisztus festményt küldött karácsonyra és a személyzet megtekinthette a grófné szobájában. Könyörgött a grófnénak, hogy karácsonykor az ura, meg az apósa is megnézhesse a csodálatos festményt. Az öregnek karácsonyeste álmában megjelenik Jézus Krisztus. Ó uram – így az öreg – add, hogy nekem is megengedje a grófné, hogy láthassalak holnap, karácsony napján. Láthatsz majd – mosolygott Jézus, és az öreg vidáman ébred karácsonykor, hiszen maga az Úr ígérte meg neki, hogy látni fogja a festményt. Azonban a grófné nem engedi meg, csak a fiatal csordásnak, hogy mezítláb bemenjen és megnézze a képet, az öreg parasztot már nem engedi a parkettás szobájába fent a kastélyban. Az öreg csordás csalódottan megy haza, és várja a fiatalokat. Jön egy koldus. Az öreg megkínálja étellel, itallal, még dohánnyal is. Aztán látja, hogy a kemény fagyban a koldus rongyos bocskora lyukas és kék a lába a hidegtől. Ejnye, gondolja, én már úgysem élek sokáig, és a temetésre félre van téve nekem egy csizma. Odaadom neki a magamét, nekem már úgysem lesz rá szükségem. Bemegy a szobába leveszi a csizmát, adná a koldusnak, de az akkor már kiment a házból. Megy a koldus után a csizmákkal, de akkor meg azt látja, hogy a gyerekek csúszkálnak a jégen, a falu főutcáján, és egy kis szőke gyerek pont előtte elesik, beüti a fejét és fekvé marad a jégen. A többi gyerek elszalad. Ejnye, gondolja az öreg, ki ez, idegen gyerek, még sosem láttam itt. Elesztgeti, de a kisfiú el van ájulva az ütéstől. Felnyalabolja és viszi a doktor házához. De a doktor vendégségben van a jegyzőnél. Akkor viszi a jegyzőhöz. Ott vendégeskednek az urak. Leteszi a kisfiút a tornácra, de mielőtt bemegy kihívni az urakat, mert nagyon hideg van, a saját subáját teríti rá a gyerekekre. Amikor kijönnek a jegyzővel meg a doktossal, a kisfiú már elszaladt, eltűnt. Hát, magához tért, oszt elment legyintenek az urak. Ahogy az öreg csordás megy hazafelé, kezében a csizmáival, találkozik egy régi barátjával. Egy lánynak udvaroltak régen, aztán a barát megvádolta őt igaztalanul, mire két hétre lecsukták, amíg ki nem derült az igazság, de a barát akkorra már feleségül is vette a lányt, aki hozzá ment feleségül, őt választotta, nem a csordást, akit bűnözőnek gondolt. Aztán a hamis barát meg a lány kivándoroltak Amerikába. Hát visszajöttél? – állítja meg az öreg csordás a volt barátját az utcán. Hát te nem haragszol? Szóba állsz velem? – kérdezi az amerikai magyar. Persze, hogy nem haragszom, régen volt már az az eset, harminc éve – mondja az öreg csordás. Az amerikai barátnak könny szökik a szemébe. Gyere át holnap, karácsony másodnapján hozzánk ebédelni – mondja az öreg csordás – biztosan van mit mesélned Amerikáról! Ebben maradnak és kezet fognak, elválnak. Amikor a fiatalok hazajönnek a kastélyból, az öreg csordás elmondja mi történt aznap. Amikor az amerikai magyarhoz ér, a fia közbeszól: az nem lehet, apám, az a barátod két éve meghalt, haza is küldték az unokaöccsének a ládáját Amerikából, annyi maradt csak utána. Az öreg csordás mérges: hát én nem vagyok bolond, én vele találkoztam. Az nem lehet – ingatja a fejét a fia –, mondom, hogy már nem él. Az öreg dühösen fekszik le aludni. Őt ne nézzék bolondnak, ő nem képzelődött! Álmában megint megjelenik neki Krisztus. Az öreg szemrehányást tesz neki: Uram, megígérted, hogy láthatlak karácsonykor, de a grófné nem engedte, hogy lássalak! Jézus mosolyog rá: balga ember! Hiszen ma háromszor is láttál!

Déli harangszó

A harangzúgásnak három funkciója ismeretes: misére hívja a hívőket, temetéskor búcsúztatja a halottat, valamint nagy vihar előtt a villámok és a jégverés ellen kér védelmet Istentől, ahogy ez sok harang feliratán szerepel is: „Az élőket hívom, a holtakat megsiratom, a villámokat megtöröm.” Latinul: *Vivo vocos, mortus plango, fulgura frango*. 1798-ban a német kulturális örökség egyik gyöngyszemének, Schiller a Harang éneke című költeményének ez volt a mottója, s így vált Európa-szerte ismert szállóigévé ez a középkori harangfelirat. A misére, temetésre, és a vihar elé való harangozás mellett 1413-ban a kölni zsinaton úgy határozott az egyház, hogy minden pénteken délben is szólaljanak meg a harangok – Krisztus halálának emlékére, kivéve az egy Nagypénteket, amikor viszont minden harang néma marad; erre a némaságra utal az a szólás, hogy „a harangok Rómába mentek.”

Úgy tudjuk sokan, hogy a minden napi – tehát nem csak a Krisztust gyászoló pénteki – déli harangszó Hunyadi Jánosnak a törökön aratott nándorfehérvári győzelmének emlékére szól a keresztény világban. Valóban, 1456. június 29-én III. Kallixtusz pápa a Magyarországon gyülekező és a török ellen induló keresztiesek győzelméért könyörögve minden napra elrendelte a déli harangszót; tehát már három héttel a nándorfehérvári diadal előtt. A július 21-i győzelem után a diadal emlékére tartotta meg az egyház a déli harangszót – a mai napig is.

Mi is történt Nándorfehérváron 1456-ban? A pápa, amint hírül vették, hogy a nagy hódító, a Bizáncot elfoglaló II. Mehmed szultán Európa ellen tör, egy öreg hitszónokot és kegyetlen inkvizítort, Giovanni Capistránót, azaz Kapisztrán Jánost bízta meg önkéntesek toborzásával. A rendkívül szuggesztív személyiségű öregember elérte, hogy mintegy 30 ezer, fegyverforgatáshoz nem értő, rosszul felfegyverzett ember jelentkezzen a kereszties seregbe, akiknek egyetlen vágyuk az volt, hogy vértanúhalált halhassanak a törökök ellen. Ez a tömeg el is indult a Duna mentén Magyarország déli kapuja, a Duna és a Száva találkozásánál álló Nándorfehérvár, mai nevén a szerb főváros, Belgrád felé, és Zimonynál, a Száva északi partján le is táboroztak, szemben az ostromzár alatt álló Nándorfehérvárral. A várat Hunyadi János sógora, Szilágyi Mihály védte a hatalmas török túlerő ellen. A törökök délről ágyúzták a várat, miközben egymáshoz láncolt hadigályákkal lezárták a Szávát és a Dunát, hogy a várba ne érkezhessen utánpótlás észak felől. Szerb és magyar csónakosok azonban áttörték és felgyújtották a török hadihajókat, így az Erdélyből érkező Hunyadi 10 ezer nehézlovassal szabadon átkelt a Dunán a várba és utánpótlást is hozott. Hunyadi üzent Kapisztránnak, hogy a fegyvertelen keresztiesek maradjanak a zimonyi táborban, mert úgy gondolta, demoralizálná a védőket a keresztiesek halomra gyilkolása a vár előtt, ha azok átkelnének a Száván. Azonban Kapisztrán nem tudta megakadályozni a vértanúságot kívánó tömeg átkelését, s mivel nem tudta, élükre állt, mint egy Szent Péter, s mámorosan meneteltek a halál felé. A törökök eleinte ügyet sem vetettek a fegyvertelen tömegre, de ahogy azok elérték az ostromlók balszárnyán az első ágyúkat, és elkezdtek azokat szétverni, a szultán, aki az ostromló sereg jobbszárnyán tartózkodott, felbőszült basái tehetetlenségét és az ágyúk elvesztését látva.

Óvatosságról megfeledkezve, a saját lovasságával a legrövidebb utat választva – az arcvonal, azaz az ostromágyúk előtt – vágatott a jobbszárnyról a balszárny, azaz Kapisztránék felé. Hunyadi, mint egy jó középcsatár, aki éppen a megfelelő másodpercben éppen a megfelelő döntést hozza, azonnal kitört a rommá lőtt várból a nehézlovassággal, és oldalba kapta a szultán lovasságát. A szultán is megsebesült, lováról leesett, és a törökök között azonnal elterjedt, hogy meghalt, ami az egész seregben eluralkodó pánikot és futást keltett. A magyaroknak már csak üldözni kellett őket. Így történt a világraszóló magyar diadal, melynek utána hetven évig nem vezetett török szultán hadat Magyarország ellen.

Diogenész és a lencse

A fennálló társadalmi rend megvetését jelképezi Diogenész hordója. Tudni illik Diogenész, az ókori görög filozófus egy nagy, üres hordóban lakott, hogy minél egyszerűbben élhessen és kifejezhesse megvetését az anyagi javak gyűjtése irányában. Ehhez fűződik egyik szállóigénk. Történt egyszer, hogy a világhódító Nagy Sándor, aki tisztelte a filozófust, megállt a hordó előtt, melyben Diogenész gubbasztott, és megkérdezte, hogy mit tehetne érte, mit adhatna neki, ami a bölcs kényelmesebb életét biztosítaná? Mivel Nagy Sándor alakja árnyékot vetett a hordóba sütő napfény elé, Diogenész – a napfényre utalva – így válaszolt neki szállóigévé vált mondásával: „*Ne vedd el, amit nem adhatsz.*”

Diogenész büszke volt nincstelenségére, hogy semmilye, még ruhája sem volt, és mindössze egy bögre volt a derekára kötve, ami ivócsésze gyanánt szolgált, ez volt minden vagyona, ezzel járt inni egy közeli forráshoz. Egyszer, amikor odaért, éppen egy fiatal pásztorfiú ivott a forrásnál: a vízsugár alá tartotta a kezét, s a tenyeréből ivott. Diogenész dühösen dobta el a bögréjét és így kiáltott fel elkeseredetten: *Még egy gyermek is legyőz engem egyszerűségben!*

Egy másik szólásunk is Diogenészhez kötődik. Egyszer fényes nappal égő lámpással járta Athén utcáit, mintha keresne valamit, vagy valakit. Amikor megkérdezték tőle, mit keres, azt válaszolta, hogy egy igaz embert – de, sajnos, még lámpással sem talál olyat. Innen származik az a szólásunk, hogy valamit, amit nehéz megtalálni, „*lámpással kell keresni*” Vagy valami olyan ritka, hogy még lámpással sem lehet találni.

Egy másik filozófus, a királynál kegyben álló Arisztippusz néhány társával sétált az utcán, és meglátta, hogy Diogenész éppen a legolcsóbb ételt, a szegények eledelét, lencsét eszik. Kissé meg is sajnálta, és így szólította meg szánakozva: látod, látod, Diogenész; ha szeretnéd, és szolgálnád a királyt, bizony nem kellene lencsét enned. Mire Diogenész így válaszolt neki: látod, látod, Arisztippusz, *ha szeretnéd a lencsét, nem kellene szolgálnod a királyt.*

A lencséhez is kötődik egy szólásunk. Ha valamely étel nagyon ízlik valakinek, jó étvággal fogyasztja, azt mondjuk: vérré válik benne. Mi ennek az eredete? Annak ellenére, hogy latin szavak félreértéséből alakult ki ez a szólás – magyar eredetű egy anekdota szerint.

Mátyás királynak egyszer a fülébe jutott, hogy a pilisi barátok panaszkodtak, mert mindig csak olcsó lencsét kapnak, csak arra telt az ellátásukból. Erre a király pár napig nem adatott nekik rendes ételt, majd ismét csak lencsét kaptak. A király titokban odaküldte egyik apródját, hogy hallgassa ki, hogy hogyan fogadják a barátok a lencsét, ízlik-e nekik, mit mondanak evés közben? A barátok azonban fülest kaptak, megtudták, hogy hallgatózik az apród, s egyre csak azt ismételték evés közben, hogy *vera valet*, ez bizony *vere valet*, ami annyit tesz latinul, hogy ez valóban jó, ez bizony valóban jó. Az apród ennek megfelelően azt jelentette a királynak: felséges uram, a barátoknak annyira ízlett a lencse, hogy evés közben azt mondogatták, hogy „vére váli” vagyis, hogy ez az étel egyenesen *vérré válik* bennük. Mátyás ezen a jelentésen jót kacagott, és társaságban emlegette is, így keletkezett ez a szólásunk a magyar nyelvben.

Dolgos Mackó (Mese)

Alig pirkad az ég alján, Dolgos Mackó már a talpán. A ház elé rőzsét hordott, és jó magas tüzet gyújtott. Bablevest főz délebedre, három kis bocs örömére. A tűzre tett egy nagy üstöt, és az üstbe babot öntött. Sűrű pára szállt magasba, ő meg egyre hajtogatta: Van sóm, borsom, szegfűszegem, de nincs itthon petrezselyem! Ha csak két szál, az is elég, s lesz majd akkor finom ebéd. Megvan! Róka komámasszony nagyon gondos háziasszony. Híre járja messze földön, megyek, kérek tőle kölcsön. Soká nem is tétovázott, cipőt húzott, s nekivágott. Ha igyekszik, öt perc múlva, vagy még előbb, itt lesz újra.

Sietett hát, ahogy tudott, de egy nyúllal találkozott. Hogy szolgál az egészséged? Kezdte Mackó a beszédet. Káposztából mennyi termett? Az idő meg gyorsan tellett... Ej, ha ennyit nem papolnál, már ott lennék a rókánál!

Elköszönt, de nem sokára, kire akadt? ... A harkályra! Jó, hogy végre megleltelek, egy kis dolgom lenne veled: ne kopácsolj olyan sokat, felkelted a kis bocsokat! Ej, ha ennyit nem papolnál, már ott lennék a rókánál!

A bocsok meg felébredtek, játszadoztak, kergetőztek. A fák között tévelyegtek, facsónakot készítettek, s húzogatták önfeledten, az erdei patakvízben. Delelőre hajlik a nap, a legkisebb sírva fakad: Itt van már az ebédidő, anyánk miért nem jön elő? Nincsen málna, nincsen körte, heverjünk le a hűvösre.

Dolgos Mackó ezenközben, két szarkát lát az erdőben. Ejnye, megint pörlekedtek? Hogy ti folyton összevesztetek! S beszél tovább: Merre jártok? Volt-e nyugodt éjszakátok? Aztán megy, de úgy határoz: benéz egy-két rokon házhoz.

Megáll Tüskés Tóniéknaál: Hallom, sógor jól megfáztál. Nátha kínoz, nagy láz hevít. Aszpirint végy, az majd segít! Az sem árt, ha teát főzöl, de forrón idd, amíg gőzöl. Ej, ha ennyit nem papolnál, már ott lennék a rókánál!

Hát te, sógor? Ugyan téged mi lelt, hogy ily bús a képed? Mankót cipelsz, lóg rajtad a farkasbundád, hallottam egy mende-mondát: A nyáj körül, fenn a réten esett rajtad ilyen szégyen ... Ej, ha ennyit nem papolnál, már ott lennék a rókánál!

Melyik rokon lakhat itten, hogy oly tisztán ragyog minden? ... Te vagy kedves Mókus lányom?! Gyűjtöttél-e sokat nyáron? Úgy is kell, csak sokat gyűjtsél! Nemsokára megjön a tél ... Ej, ha ennyit nem papolnál, már ott lennék a rókánál!

Egyszer aztán csak megállott. Hold anyó már fenn világolt. A csillagok mind kigyúltak, a madárcák elnémultak. Ejnye, a bab nem lesz készen, meghalnak a bocsok éhen ... Nem is kell a petrezselyem, fő, hogy a bab puha legyen. De most aztán vissza, mondom! S szalad szegény árkon-bokron. Késő éjjel megizzadva érkezett a medve lakba. Nézi ... alusznak a bocsok, a leves meg mind elfutott ... S nincs azóta éje, napja: az erdő mind őt kacagja.

Leda Mileva meséjét Vadim Lazarkevics illusztrálta gyönyörűen, magyarra Sipos István fordította és 1962-ben jelenttette meg a Bolgarszki HudozsNIK Szófiában.

Eb ura fakó!

II. Rákóczi Ferenc – a vezérlő fejedelem – kétségtelenül a legnagyobb magyar nemzeti hősünk. Amikor hamvait hazaszállították a törökországi Rodostóból, anyja Zrínyi Ilona hamvaival együtt, hogy eltemessék Kassán – az az újra temetés a Magyarországon végbement nagy temetések között is, még Kossuth és Deák Ferenc temetésénél is több embert mozgatott meg: összesen félmillióan vettek rajta részt – igaz, nem csak Kassán, hanem szerte az országban, ahol a gyászvonat elhaladt 1906-ban

„Egyedül hallgatom tenger mormolását, tenger habja felett futó szél zúgását. Egyedül, egyedül, a bujdosók közül, nagy Törökországban. Ha csak itt nem lebeg sírjában nyugovó Rákóczi nagy lelke, az eget csapkodó tenger haragjában” – írja Lévy József Mikes című versében. Szegény Mikes Kelemen, amikor már csak ő maradt egyedül a kuruc bujdosók közül Törökországban, levélben kért amnesztiát. Mária Terézia szállóigévé vált válasza az utolsó életben maradt kuruc bujdosó kegyelmi kérelmére 1741-ben, 6 évvel Rákóczi halála után ez volt: *Ex Turcia nulla redemptio*, azaz: Törökországból nincs visszatérés.

A kuruc szavunk egy latin megnevezés a keresztes hadjáratra induló *cruciatus* azaz keresztes népfelkelő eredeti elnevezése. Elsőként Kapisztrán György hívására 1456-ban, majd Bakócz Tamás hívására 1514-ben jelentek meg Magyarországon ilyen népfelkelő cruciatusok, azaz keresztesek. Rákóczi kurucok esetében viszont kevesebben tudják, hogy ennek a szónak az eredeti jelentése már nem keresztes volt, hanem nyalka, a hölgyeknek udvarló, azaz kurizáló vitéz ifjú volt. Ezt, így, először II. Rákóczi György és Báthory Zsófia esküvőjén 1646-ban jegyezték fel. Itt tűnt fel először a *kurmacher* és a *kurucz* elnevezés a nyalka, kurizáló, tehát udvarló nemes ifjúkra alkalmazva. A kuruc ellenpárja a labanc, ami a császárpártiak gúnyneve volt a 18. században. Loboncos, labancos parókájuk miatt nevezték így őket, illetve más magyarázat szerint abból a német kifejezésből származik, hogy „szaladj, Jancsi!” *Laub Hans!*

Az „eb ura fakó” Bercsényi Miklós híres mondása a Habsburg házat trónfosztó Ónodi országgyűlésen 1707-ben. A szőke hajú német – a fakó – ezen túl már a magyaroknak nem, csak a kutyának – az ebnek – parancsol, vagyis azt uralja, csak annak az ura. Ez tehát azt jelenti: a német csak a kutyának parancsoljon. Ezt a szállóigét akkor használják, ha indulatból mondanak ki egy döntést, a következményekkel mit sem törődve. Ez a szállóige azonban nem Ónodon hangzott el először; már Bercsényi mondása előtt is létezett egy hasonló szólás: *eb ura kurta* formában, vagyis a kutya – az eb – csak a kurtafarkú kutyának parancsoljon.

„Nem a siető, nem az akaró nyer, hanem az, akin az Isten könyörül” – ez a Rákóczi-ház jelmondata: *Non est currentisi neque volentis; sed miserentis Dei.*

Rákóczi Ferenc szép gondolatai az emlékirataiból: Egyedül a szabadság szeretete és a vágy, hazámat felmenteni az idegen járom alól, volt a célja minden tettemnek. Ha számkivetésbe megyek, megmarad a remény, mert utolsó leheletemig megőrzöm a nép szeretetét, a mely a nép szívében mindig élni fog irántam. Vagy: Kinek a földön nincsen hazája, annak az égben sincsen szállása. Vagy: Nem a hadnak sokasága, hanem a benne való bizalom, és eltökét szív veri meg az ellenséget. És a legszebb: Üzenem a jövőbeli gyermek nemzedéknek Magyarországon, hogy tiszteljék hazájukat és becsüljék, hogy ezen a földön élhetnek. Őrizzék meg értékeit és emlékeit! Beszéljenek róla úgy, mintha kincs lenne!

Egy hajszálon függ az életünk

Hogy-hogy? Azért, mert fenyegető, bármikor bekövetkezhető nagy veszedelem fenyeget minket. Úgy is mondták a régi, művelt európai emberek, ha egy bármikor bekövetkezhető nagy veszélyre utaltak, hogy az a valami Damoklész kardjaként függ a fejük felett. Mert min is függ Damoklész kardja? Hát egy hajszálon – merthogy ez a két szolás egy töről fakad. Honnan ered? Az ókori Szicília fővárosa Szirakuza volt, s teljhatalmú uralkodóját türannisznek, vagyis zsarnoknak nevezték. Az egyik ilyen türannisz Dionüsziosz volt, s az ő barátja volt Damoklész, aki egyszer azt mondta neki, mennyire irigyeli gazdagsága és jóléte miatt, milyen boldog lehet. Az uralkodó megkérdezte, ki akarja-e próbálni ezt a boldogságot? Damoklész ráállt, az uralkodó minden szolgálót mellé rendelt, jó ételeket, italokat, lesték minden kívánságát a pamlagon heverő Damoklésznek, aki egyszer csak észrevette, hogy egy éles kard lóg egyetlen lószőrszálla felfüggesztve a feje felett. Ettől kezdve csak a kardra tudott figyelni, s maga kérte, hogy így nem akar többé boldog lenni. Ciceró, a híres római államférfi mondta erre utalva, hogy semmiben nem lehet boldog az, aki úgy érzi, hogy mindig valami félelem fenyegeti.

Unum, sed leonem – ez egy ősrégi európai állatmesének a csattanója. Az ókori Aszópusz az első és az egyik legnagyobb európai mesemondó. A 240. meséjében találkozunk a macska-mama, meg az oroszlán mama „Neked hány kicsinyed született?” Kérdezi a macska. „Egy? Nahát, tudod, én egyszerre kilenc kölyköt szültem, te meg csak egyet?” Erre válaszol az oroszlán, azzal, ami azóta is az európai minőség szállóigéje: „egyet, de oroszlánt.”

Néhány ókori legenda még ma is tovább él szállóigéinkben. Ha valahol egy lakásban, vagy egy íróasztalon nagy a rendetlenség, némely régi vágású, művelt európai azt mondhatja rá, hogy ez olyan, mint „Augeiász istállója.” Ennek eredete, hogy Héraklész egyik munkája – a híres 12 munka során – az volt, hogy Augeiász király rettenetesen mocskos kitakaríthatatlan istállóit kellett egy nap alatt kitakarítani, amire értelemszerűen senki nem vállalkozott; lehetetlenségnek tűnt. Héraklész egy folyót térített el és vezetett át az istállókon, így végezte el a feladatot.

Ha teljesen hiábavaló, véget nem érő munkát végez valaki, a munka tárgyára azt mondták: ez a Danaidák hordója. Tudni illik, az egy lyukas hordó volt, melybe vizet kellett hordania 49 férjgyilkos mitológiai lánynak. Ez volt az alvilágban, a Hadészban a Danaidák büntetése. Az történt ugyanis, hogy az 50 Danaida, Danaosz líbiai király leányai a nászéjszakán – egyikük kivételével – megölték férjeiket, az Egyiptomnak nevet adó Aegyptosz király 50 fiát – értelemszerűen egyikük kivételével. Ennek a megmenekült párnak lett a leánya az a Danaé, akit Zeusz aranyeső formájában csábított el, s az ő fia lett Perszész, a leghatalmasabb görög királyság, Mükéné alapítója a görög mitológia szerint. Hogy a Danaidák hordója még ma is élő európai fogalom, arról személyesen is meggyőződhettem. 2006-ban Brighton-ban, Dél-Angliában az Atlanti-óceán kavicsos partján üldögéltem egy kisebb társasággal. Fürdeni nem nagyon lehetett, mert hideg volt a víz, s mivel a tétlenséget soha nem tudtam elviselni, a kavicsokat kezdtem színük szerint válogatni és rakosgatni magam mellett egy-egy halomba. Volt fekete, sárga, fehér és vörös kavics. Szórakozottan és elmélyülten válogattam a kavicsokat a halmokba a sok-sokmilliónyi kavics-sivatagban, ami a partot borította. Talán egy félóra múltán az egyik, tőlünk nem messze, a parton sütkérező angol társaság szedelőzködni kezdett, indultak tovább, de két férfi közülük odajött hozzánk, odaöntött a színes kavics-halmaimra egy-egy marék, szétválogatott sárga, fekete vörös és fehér kavicsot, s egyikük udvarias mosollyal így szólt: *to Danaid's barrel* vagyis a „Danaidák hordójába.”

Elvé

Az 1960-as években, amikor a hippik, a virágok gyermekei, ugye, a kaliforniai nagyvárosokba, San Franciscoba, meg Los Angelesbe áramlottak, Los Angelest egyszerűen csak a kezdőbetűivel emlegették, azaz L.A. Kiejtve: eléj, leírva: E.l.l.a.y. Ez nekünk, az 1970-es évek elején, akik akkoriban sárospataki angol tagozatos gimnazisták voltunk, nagyon tetszett, és Tiszaújvárost, amelynek akkoriban Leninváros volt a hivatalos neve, és ahonnan két osztálytársunk is jött, következetesen mi is úgy emlegettük, hogy L.V.

1974-től Szegeden lehettem egyetemista angol nyelv- és irodalom szakon. Mint afféle vadóc tinédzser, nagyon érdekesnek találtam többek között egy viktoriánus angol költő, Robert Browning egyik lélektani drámáját, a *Porphyria's Lover* (Porphyria szeretője) című versét. Ez egy valószínűleg elmebeteg valakiről szól, aki annyira szépnek találja a szerelmét, hogy megöli. Éspedig azért, hogy maradjon mindig olyan szép, és nehogy már megöregedjen és megcsúnyuljon, vagy valami. Továbbá a *Prophyria* név nagyon hasonlított a görög mitológia félelmetes alvilági istennőjének, Hekatének egyik melléknevéhez, tudni illik *Prothyria* néven ő volt a vajúdas istennője is. Akkoriban kezdett érdekelni a görög mitológiai ugyanis. Abban pedig két hatalmas olimposzi istenség, Apollón és Artemisz volt felelős a fiatalok haláláért; Apollón a kisfiúkat, Artemisz a kislányokat nyilazta le, ha arra került a sor, s a szülők vigasztalására keletkezett a mitológiában a máig is élő görög közmondás: „akit az istenek szeretnek, fiatalon hálnak meg.” Magam sem tudtam elképzelni akkoriban, hogy megvárjam, míg harmincvalahány éves „öregember” leszek.

Miután Szegeden, az egyetemen három szemeszteren át – egyedül az 50 fős angol évfolyamból – kitűnőnek sikerült lennem, jutalmul 1975-ben hozzájuthattam egy használt Fiat 850-es kis autóhoz. Nem volt nálam boldogabb egyetemista a földön. Akkoriban a Fiat 850-es kocsik tulajdonosai egyedülálló módon, fénykürttel üdvözölték egymást az országúton és régi ismerősökhöz hasonlóan összetartottak, kéretlenül is segítve egymást. A kis autóm csillogott-villogott, olyan becsben tartottam. A belső tükörről egy csontváz lógott le; a két első üléshez pedig – biztonsági öv helyett, ami akkoriban még nem volt kötelező alapfelszerelés – egy-egy, Londonban, a Soho-ban vásárolt halálfej volt erősítve. Mivel Sárospatakról azelőtt sokszor autóstoppal jártam haza Miskolcra egy-egy lány osztálytársam kíséretében, amikor autóhoz jutottam, én is felvettem a stopposokat mindig.

Egyszer éppen Leninvárosba tartottam, mert ott lakott az akkori nagy szerelmem. Felvettem egy stoppos srácot, aki szintén Elvébe tartott. Hogy-hogy nem, arra terelődött a szó, hogy ki meddig szeretne élni? A srácnak, miközben a halálfejes ülésen ült, és egy csontváz himbálózott az orra előtt, volt képe azt mondani, hogy: „én kiegyeznék egy olyan 60-65 évvel.” Felháborodtam: „Micsoda? Te meg akarsz öregedni, haver? Egy vénember szeretnél lenni?” Beszéltem neki Browningról, a fiatal és boldog görög halottakról, majd, hogy nézze meg ezt az autót: majd egyszer, ha már elérem a harmincat, majd jól nekihajtok frontálisan egy Zilnek, nehogy már megöregedjek, vagy valami. A Zil az egy hatalmas acélmonstrum szovjet teherautó volt abban az időben. Történetesen éppen Sajószögedén hajtottunk keresztül félúton Leninváros felé. A faluban a 35-ös úton van egy nagy jobbkanyar. Ismertem az utat, tudtam, hogy ez a kanyar olyan széles, hogy akár négy autó is elfér egymás mellett. Előzni kezdtem a kanyarban egy – Zil (!) – teherautót. „Kanyar van, haver!” – kiáltott fel a srác ösztönösen. Mire én zord mosollyal csak annyit válaszoltam: tudom. Ez után kicsit visszafogta magát a 65 évével, de amikor a látóhatáron feltűntek a leninvárosi lakótelepek, azt mondta, hogy ő kiszállna, neki itt már jó lenne. Figyeljél – mondtam –, beviszlek Elvébe én is odamegyek. Nem, nem köszöni szépen – mondta –, neki itt már nagyon jó, és kiszállt a szántóföldek mentén. ... Miért?

Esik a hó

Ezerkilencszázhetvenhétben, mint szegedi földrajz szakos egyetemistáknak kötelező, egy hónapos, nyári terepgyakorlaton kellett részt vennünk Szeged testvérvárosában, Odesszában, a Szovjetunióban. Többek között a Krím-félszigetre is elhajóztunk, hatszáz kilométert a viharos Fekete-tengeren. Egy hét alatt bejártuk a csodálatos félsziget nevezetességeit. Éppen a Monte Carlóhoz hasonlatos fekvésű, varázslatos és gyönyörű Jalta városában sétáltunk vagy hatan a csoportunkból, amikor megszólít egy asszony – magyarul. „Maguk magyarok?” Igen, válaszoltuk óvatosan, mert tapasztaltuk, hogy Odesszában például idegen emberek szóltak ránk az utcán oroszul, ha magyarul beszéltünk egymás között: „maguk miféle nyelven beszélnek? Tessék oroszul beszélni, ez itt a Szovjetunió, ez orosz föld, itt nem lehet idegen nyelven beszélni!” Nem egyszer szóltak ránk így Odessza utcáin a közönséges járókelők. „Várjanak már, hagy szóljak a többieknek – így az asszony – már két hete itt üdülünk a Krímben, és azóta nem hallottunk magyar szót.” Azzal odahívta a többieket. Körül álltak minket középkorú férfiak, nők vegyesen. Kárpátaljai magyarok voltak. És amikor megtudták, hogy mi nem Kárpátaljáról jöttünk, hanem Szegedről, így kiáltoztak: „ezek kinti magyarok, kintről jöttek, ... Magyarországból” – és mintha csodalények lennének, megsimogatták a karunkat és könny csillogott a szemükben. Nem értettük, fiatalok voltunk, nem is tudtuk akkor, hogy ők egyáltalán nem kaphattak útlevelet, nem jöhettek „haza” Magyarországra, de azért a csoportunkban egy-két lány köztünk is elsírta magát.

De miért könnyeztek? Ma már eszembe jut erről Szabolcska Mihály egyik verse a honvágyról, amit a külföldre szakadt magyarok éreztek a huszadik század elején: „Sír a nóta, magyar nóta, muzsikálnak este óta messze, messze idegenben, mesebeli tündérbertben, egy párisi fogadóba! Mennyi érzés, mennyi bánat, szíve van tán a nótnak. Oly szomorún sírdogálja: miben áll a mulatsága Kondoroson a bojtárnak! A teremnek minden lángja, mintha pásztortűzzé válna, csak itt lent a cifra lányok, fényes urak, asszonyságok nem figyelnek a nótnak! Nevetgélnek, beszélgetnek, de ők arról nem tehetnek, tudja a jó Mindenható, mi is azon ... sírnivaló, hogy a ménes ott delelget valahol egy csárda mellett!”

Az 1990-es években a rendszerváltás után az egyik TV csatorna stábja egy dokumentumfilm sorozatot készített olyan magyarokról, akik kivándoroltak munkát vállalni külföldre; hogyan boldogulnak, erről szólt a műsor. A riporterek sorba kérdezték egy-egy család tagjait, hogyan illeszkedtek be az idegen környezetbe, hogy érzik magukat? A dokumentumfilm, amit láttam, éppen egy Thaiföldre, Kelet-Ázsiába kivándorolt magyar családot mutatott be. Bangkokban éltek, Thaiföld nagy fővárosában. Az apának idehaza csődbe ment a vállalkozása, ezért szerencsét próbált a messzi Ázsiában. Bejött a vállalkozása, talpra állt, jól keresett. Második évben a felesége is utána ment a két gyerekkel, akik ott kezdtek el iskolába járni. Házat vettek Bangkok egyik jómódú kertvárosában. Harmadik évben a férfi nyugdíjas szüleit is kihozták. A riporter végig kérdezte a családtagokat. Mindenki nagyon elégedett volt, mindenük megvolt, a vállalkozás jól fizetett. A gyerekek szerették az új iskolájukat, mindenki kedves volt velük. Az üzletfelek, az osztálytársak, a szomszédok. Mindenki. A környezet gyönyörű volt, a ház kertjében trópusi növények zöldelltek. Utolsónak a kertben egy karosszékben üldögélő nagypapát kérdezte a riporter: hogy érzi itt magát? Természetesen nagyon jól, mindene megvan, minden nagyon jó, majd körbemutatott: „tessék nézni milyen szép itt minden; és milyen meleg és szép az idő, pedig február van; otthon ilyenkor – tette hozzá és eldörzsölt a szeme sarkában egy ... könnycseppet – esik a hó.

Európa

Európé egy föníciai királylány volt. A mai Közel-Keleten, a Földközi-tenger partján alakult ki a mediterrán vidéket hajóikkal elsőként bejáró föníciaiak birodalma. Alapítója a monda szerint Agenor király volt, aki Poszeidón tengeristen és Líbia, az Észak-Afrikát megszemélyesítő tengeri istennő fia volt. Történt egyszer, hogy Zeusz főistennek, a villámok urának megtetszett Európé. Aranyszarvú, gyönyörű, szelíd, fehér bika képében lépett a tengerparton sétáló királylányhoz. Addig hízelkedett neki, míg rávette, hogy üljön fel a hátára. Akkor aztán hopp, beugrott vele a tengerbe és úszott, úszott nyugati irányban, míg a leghatalmasabb görög szigeten, Krétán, Zeusz gyermekkorának helyszínén partot nem ért. Ott Európé gyermeket fogant tőle, Minósz, aki később megalapította az első európai birodalmat a Vaskor hajnalán, a minósz civilizációt. Innen terjedt a vaskori civilizáció fokról fokra a mai Görögország területén át az egész kontinensen. Minósz király palotájának romjai ma is láthatók Kréta északi partján; ez a Knósszoszi palota, amit a tőle 150 km-re-északra található Szantorini vulkán robbanás-szerű kitörése nyomán keletkező szökőár pusztított el még az ókorban. Ezt a világraszóló katasztrófát örökíti meg Platón, amikor az elsüllyedt világról, Atlantiszról beszél.

De vajon mit jelent az a név, hogy Európé? Régi görög nyelven ennek két értelmezése is lehet. Vagy olyan szóösszetételben kell értelmeznünk, hogy „eur és ópé,” ami annyit tesz, hogy széles arc. A széles arc nem más, mint a telihold, a mediterrán vidéken a Vaskor előtt uralkodó anyajogú, matriarchális helyi társadalmak fő-fő isten anyjára utalva, hiszen a Hold a harminc napos alakváltozási ciklusa miatt mindig is nőnemű jelkép volt. Az Európé elnevezés másik értelmezése pedig nem más, mint „eu rópé,” ami annyit tesz, hogy jó (görögül eu) a fűzfának (rópé). Mi jó a fűzfának? A víz. A vizekben bővelkedő föld. Márpedig Európa nem csak a legkisebb kontinens, de a legtagoltabb is: partvonala tele van öblökkel, szigetekkel; földjét rengeteg folyó és tó teszi változatossá. Mindent összevetve elmondhatjuk, hogy vizekben – méretéhez képest arányosan tekintve – a leggazdagabb földrész. Ami, ugye, jó a fűzfának.

Az európai kultúra három pilléren nyugszik. A Római birodalom bukása után a tűzben és vérben álló Nyugat-Európában rohamosan pusztultak a rómaiak által felhalmozott művészeti és irodalmi értékek. 530-ban a későbbi Szent Benedek megalapította a bencés rendet a Monte Cassino-hegyen, és tudatosan elkezdte összegyűjteni, rendszerezni – megmenteni – az ókori kéziratokat. Ezzel alapozta meg az úgynevezett európai kultúrát, vagyis a nyugati-civilizációt, melynek három alappillére van: első az antikvitás szellemisége, ami nem más, mint a görög mitológia és a görög-római civilizáció emlékeinek tovább élése. Második a zsidó-keresztény vallásokból és erkölcsből kimagasló Jézus Krisztus kultusza. Végül ez kiegészül a harmadik pillérrel, a Nyugat- és Észak-Európában elterjedt népcsoportok hagyományával, a kelta-germán örökséggel.

Ami markáns összetartó erő ebben a három civilizációs pillérben – méltó módon az Európa név feminin, nőnemű eredetéhez –, az a teljes nemi egyenjogúság. Gondoljunk csak a görög-római mitológiában az istennők szerepére: a legokosabb (Athéné/Minerva), a legszebb (Aphrodité/Vénusz) és a legerősebb (Gaia/Földanya) személyek nők voltak. Gondoljunk a keresztény Jézus kultuszban a Szűzanya, Mária alakjára. Gondoljunk a kelta-germán mondavilágban a – majdnem – legyőzhetetlen Brünhilda alakjára, vagy az észak-amerikai kontinenst először gyarmatosító vikingek között Freida Eriksdottirra, az első – Kolumbusz idejében már elfeledett – észak-amerikai európai gyarmat, a Vinland női alapítójára.

Égen-földön keresi

Hányszor mondjuk, hogy égen-földön keresem, de sehol sem találok! Vajon honnan ered ez a mondás? Csak nem a görög mitológiából terjedt el Európa-szerte? De bizony. Ott kell kezdeni, hogy amikor még Uranosz fia, Kronosz, az idő titánja uralta a világot, ő, az Idő, minden gyermekét felfalta. Az ő nevéből származik az időrend, a kronológia, vagy az időmérő, a kronométer is; a rómaiaknál Szaturnusz a neve. Jelképe az érett kalászt és az élet fonálát egyaránt átvágó sarló, s innen ered az európai népeknél a kaszásnak a halállal való azonosítása. Kronosz szent fája a somfa, ami Európában a legkeményebb, az időnek leginkább ellenálló fafajta; szent állata az igen hosszú életűnek tartott varjú. Kronosz azért falta fel – egyébként halhatatlan gyermekeit –, hogy nehogy úgy járjon, mint az apja, Uranosz, akit éppen ő ölt meg az anyjától, Gaia földanya istennőtől kapott sarlóval. Nem véletlenül van a Szaturnusz bolygó körül gyűrű; ez a törmeléke az ő gravitációjával szétroppantott, saját holdjainak.

Kronosz titán felesége egyik testvére volt, Rhea titanisz, aki a tölgyfa, a legértékesebb európai fafajta istennője volt. A férfi titánok és a női titaniszok nevének jelentése: „nagytrörök,” akik Uranosznak, az ég istenének, s Gaiának, a föld istenasszonyának, vagyis a föld és az ég egyesüléséből jöttek a világra. Rhea már belefáradt, hogy újszülött gyermekeit: Hesziát (a házi tűzhelyek és a városok védő istennőjét), Démétért (a gabona és a termékenység istennőjét), Hérát (a család istennőjét), Hadészt (az alvilág istenét) és Poszeidónt (a tenger istenét) már felfalta az Idő, ezért a hatodikát, a legfiatalabb kisfiút – Zeust (a villámok istenét) – minden áron meg akarta menteni. Titokban szülte meg Árkádiában, a Lyakón-hegy barlangjában – ezt a helyet ma is mutogatják a turistáknak. Csendben kellett maradnia, ezért egy tölgyfa darabra harapott, s a szülés fájdalmában ujjait mélyen belevájta a barlang földjébe. Mivel Rhea hatalmas istenasszony volt, az így kivájt földből azonnal kis istenségek keletkeztek. Figyeljünk csak, kik: a vas, az acél, az üllő, a kalapács és a kés. Vagyis Zeus születése a Vaskor születését is jelképezte. Európában a vaskori fegyveres csoportok megjelenésével tért vissza a férfiuralom, az apajogú társadalom, a patriarchátus. A vas fegyveres rablóbandák ugyanis könnyen legyőzték az anyajogú, a nők által vezetett matriarchális társadalmak bronzfegyveres katonáit. A Rhea ujjai által kivájt öt karcolat ma is látható a barlangban.

Rhea a csecsemő Zeus helyett egy követ adott át Kronosznak a pólyában. Az lenyelte, de rögtön rájött, hogy átvették, s kérdőre vonta feleségét a gyermek hollétét illetően. „Sem égen, sem földön nem tudod elrejtteni előlem” – ordította. Pedig Rhea elrejtette a csecsemő Zeust. Kréta-szigetére vitte (oda, ahonnan az első vaskori kultúra szétterjedt egész Európára), ott is a Dikté-hegy egyik barlangjába, s hogy Zeus ne legyen megtalálható „sem földön, sem égen,” bölcsőjét a barlang előtt egy tölgyfa ágára akasztotta. Két fegyveres nimfa őrizte, akik, ha Zeus sírt, bronzfegyvereikkel a pajzsukat döngették, nehogy Kronosz, aki égre-földre kereste Zeust, meghallja a sírást. A méz nimfa, Melissa táplálta, és a kecske nimfa, Amaltheia szoptatta a csecsemőt – Rhea helyett. A Naprendszer legnagyobb bolygójához, a Jupiterhez (ez Zeus római neve) egyik legközelebb eső kis hold neve Amaltheia. Zeus később, hálája és megbecsülése jeléül Amaltheia szarvát Fortuna (görögül Tykhé) istennőnek ajándékozta, s ez kecske szarv lett Fortuna „bőségzaruként” ismert jelképe.

Zeus, aki az európai Vaskorral együtt Kréta-szigetén nevelkedett titokban; felnöve, a villámok uraként legyőzte apját, az időt, így biztosítva halhatatlanságot az olimposzi isteneknek. Egyben kiszabadította testvéreit is az „idő fogságából.” Hádész (Plútó) az alvilágot, Poszeidón (Neptunusz) a tengert kapta, Zeus (Jupiter) pedig az égen és a földön uralkodott a sokszakadéku Olimposz-hegyről.

„Én is Árkádiában születtem” (Schiller)

A kőkorszak évezredei alatt az emberfajok egyedei családokban, nemzetségekben, kis hordákban kóboroltak Afrika és Eurázsia hatalmas területein. A csoportokat mindig a legerősebb, a védelmet és a vadászatot, vagyis a nemzetség életben tartását biztosítani tudó hím, az alfa hím, az apa, az atya vezette.

Ha a családfő – aki a nők birtoklása felett is rendelkezett –, elvesztette erejét, vagy meggyengült, megöregedett, akkor egyik utódja, kihívója, egy másik, fiatalabb hím vette át vezető szerepét – akárcsak az állatvilágban. Igen ám, de az ember irigy, leleményes, nagyravágyó, s célja elérésében nem mindig tartja be a *fair play* szabályait. Az állatvilág-béli példákkal ellentétben, az embercsoportokban egyre gyakrabban megtörtént az, hogy a vezért idő előtt eltették láb alól, még akkor is, ha egyetlen kihívó nem bírt vele. Összefogott két-három gyengébb, fiatal férfiutód, s együttesen végeztek az atyával (ez ám az „eredendő bűn,” az apagyilkosság – Freud szerint legalábbis). Meg is egyeztek, hogy az időmérés akkori eszköze, a hold ciklusainak változása szerint, azonos időtartamig, felváltva vezetik a nemzetséget az apagyilkos fiúk. A sok százezer apagyilkosság társadalmi szintű „lelkiismeret-furdalása” vezetett a totemállatoknak – a meggyilkolt atya szellemét képviselő – megjelenéséhez, az intézményesített vallás küszöbéhez. Igen ám, de az ember irigy, leleményes, nagyravágyó, s célja elérésében nem mindig tartja be a megkötött egyezségeket sem. Így esett, hogy a vezérnek a holdhónapok, vagy a holdév elteltével nem akaródzott átadni a hatalmat tettestársának, testvérének. Így a testvér-klán időszakát a közösség fennmaradását veszélyeztető belharcok, testvérháborúk terhelték. Valakinek fel kellett lépnie döntőbíró képében, aki kényszeríti a vezért, hogy ha lejárt az ideje, adja át a hatalmat a másik vezérnek. Kire hallgathattak a féktelen, erős hímek, az „apagyilkos” fiúk? Kinek az ítéletét fogadhatták el egyedül? Az édesanyjukét. Ő lett a szintén az állatvilágból is ismert alfa nőtény. Így született meg a kőkorszak évezredei alatt az anyajogú társadalom, a matriarchátus.

Európában egészen a bronzkorig tartotta magát ez a társadalmi rend, immáron nem kóborló hordákat, hanem államépítő népeket uralva. A mediterrán világ társadalmainak életét és erkölcsét, vallását, művészetét immár nem a totemállatok, hanem az anyaistennők tisztelete szabályozta. Ez a nőuralom, évezredekken át egészen a vaskor hajnaláig tartott. Addig tartott, amíg meg nem született Zeusz – a görögországi Árkádiában. A vaskorszakban megjelenő *high technology*-t a vaskor fegyverek képviselték, s a legerősebb férfiak által vezetett fegyveres rablóbandáknak és seregeknek nem tudtak ellenállni az anyajogú társadalmak, városállamok kő- és bronzfegyverekkel rendelkező védői. Sok ezer év elteltével ismét a férfiak lettek a királyok, a vezérek, s az őskori alfa hímek uralma után újra beköszöntött a patriarchátus, az apajogú társadalom – máig tartó – időszaka, az anyaistennők uralma véget ért. Az anyaistennők, a mediterrán világ három évszakához idomult formában jelentek meg: a fiatal lány (a tavasz), a vonzó nő, az anya (a nyár) és a vénasszony (a tél). Még a magyar hitvilágban is tükröződik ez a hármasság, a kereszténységgel átítatva: kis-boldogasszony (kisasszony), nagy-boldogasszony (Szűz Mária) és kara-asszony (karácsony = a „sötét” asszony). Az anyaistennők uralma véget ért, de – ahogy a testvér-klánok időszakában a meggyilkolt apák szelleme – most a meggyalázott, elűzött istennők, papnők, királynők emléke vezetett társadalmi szintű „lelkiismeret-furdaláshoz” újfent, a bronzkor és vaskor közötti évszázadokban. Így, amikor a vaskori Zeusz a férfitársadalom nevében visszavette az abszolút hatalmat, valami „jóvátételt” kellett fizetnie a nőknek; s mint ahogy egykor a testvér-klán tagjai a totemállatokkal adóztak a sok ezerszer meggyilkolt atya emlékének, úgy most a vallásban az Árkádiában született új istenségek közül a legokosabbat, a legszebbet és a legfélelmetesebbet a nők közül választották: Pallasz Athéné, Aphrodité és Hekaté személyében.

Én meg magyar vagyok, öcsém!

A magyar tehetséges nép. Ha a tudományokban, művészetekben és sportban a népesség számmal arányosan jelennének meg az eredmények, mindenben Kínának, Indiának kellene világelsőnek lennie. Ha például a magyar származású Nobel díjas tudósok számát tekintjük, akkor Kínának 1200 Nobel díjasának kellene lennie, hogy a magyarok részarányát elérje. Az olimpiákon, ha az éremtáblázatokat osztjuk az adott ország lakosságával, a magyarok mindig az első három között vannak.

Csak felsorolok nagyjából időrendben néhány olyan találmányt, amiben a magyarok világelsőek voltak – nevek nélkül; vajon beugrik-e mindegyikhez egy név? Sakkozógép, gőzturbina, beszélőgép. Az abszolút geometria és az Einstein eredményeit megalapozó relativitáselmélet. Az elektromotor – a mi időnkben terjedő elektromos autó alapja, és a dinamó. A szódavíz és a gyufa, no meg a golyóstoll. A tibeti nyelvtan. A fényképezőgép lencse, a vetítógép. A kórházi fertőtlenítés. Az eozin-mázás porcelán, a telefonközpont, a telefonhírmondó. A modern újságírás, akiről az újságírók „Nobel díját” is elnevezték, Az energia-elosztó rendszer, a szabadulóművészet, benzinmotor és a karburátor, a gyújtás, a láncfűrész, a modern portréfestészet, a gravitáció mérése, a Ford T modell, a világ legsikeresebb autója, a légi torpedó és a repülőgépek sugár-hajtóműve. A hangosfilm, az első TV közvetítés Berlinből. A hollywoodi filmiparban a Paramount Pictures és a 20th Century Fox. A morfium és a C-vitamin, mint gyógyszer. A Volkswagen és a biztonságos gépkocsi alváz. A gázturbina, a diesel mozdony és a villanymozdony, meg a helikopter és a robotrepülő. A transzformátor és a fogyasztásmérő, a liftfelvonó, a kontaktlencse, a Kármán-féle hangsebességű repülő, a bombázó és az űrrakéta. Az automata sebességváltó. A stressz elmélet, a színes TV, Az infravörös fényképezés és a napelemek, A konduktív gyógypedagógia, a radarcsillagászat, a diódák, az atomreaktor, a hidrogénbomba. A kettes számrendszer, a kvantumok, a játékelmélet – maga a számítógép. A vasbetonvázas építkezés, a holográfia, a modern énektanítás, a világ legnépszerűbb játéka, a bűvös kocka. A rákellenes csepp, a Holdjáró és a Mars-járó, a Basic programnyelv, a Windows, az Excel a Word és a 21. századi világunkat megváltoztató internet és mobil összekapcsolódás. Ezekben mind-mind magyarok vitték a prímet. Az Ausztráliába bevándorolt magyarság – egy tudományos kutatás eredményeként ezt kimutatták – tízszer olyan mértékben járult hozzá Ausztrália fejlődéséhez, gazdagságához, mint az ausztrál átlag! Az iménti nagy felsorolás alkotói is nagyrészt külföldön dolgoztak, az USA, vagy Németország dicsőségét öregbítve. A magyarok tehát kreatív tehetséges emberek, akikben – külföldön legalábbis – munkál a nemzeti identitás tudat; ezt tudnunk kell.

Az általános iskolások körében a természetes serdülési folyamat következtében a fiatalok fel akarják magukra hívni valamivel a másik nem figyelmét, s megpróbálnak a legerősebb, a legokosabb, vagy a legszebb színében feltűnni. Ez csak nagyon keveseknek sikerülhet, ezért megpróbálnak extravagáns ruházattal, hajviselettel, viselkedéssel, vagy – rosszabb esetben – a saját testük megnyomorításával kitűnni a többiek közül. Egy magyarországi sváb kislányt kétévesen deportáltak 1946-ban Solymárról. Ma Chicago mellett él, s az egyik fia igen erős magyar érzelmi identitással rendelkezik. Bár magyarul nem tud, de tanul, hogy megszerezhesse a magyar állampolgárságot is. Gyermekait Lászlónak és Erzsébetnek – nem Elizabeth-nek (!) – nevezte el. Ők ma már tinédzserek. Ők nem kirívó magatartással próbálnak meg kitűnni társaik közül, hanem így beszélnek – angolul persze: „Neked tetkód van, szuper. Neked meg zöld a hajad, ez is frankó. Nekem meg nincs kilyukasztva az orrom, meg a szemöldököm, haver, mint neked, de én László vagyok; tudod, ez egy magyar név, tudod, én magyar származású vagyok. A magyar a távoli Európa közepén a legtehetségesebb nép a világon, ezt add össze, öcsém!”

Fénysebesség

Egyszer én is láttam valódi Ufót, mint sok ezer más ember is állítja, hogy látott. Dombtetőn állt a házunk, még építkeztünk. Egyik éjjel éjfél körül apám és anyám, akik vendégségben voltak nálunk, lent álltak a nappali ablakában és az éjjeli égen lebegő nagy hatszög-alakú fényeket nézték. „Ufók!” Na, végre – villant át az agyamon –, végre én is láthatom őket, oda kellene menni valahogy, hogy én is eljuthassak a Lant csillagképbe, mint annyian mások, akik erről mesélnek a tévében. Két-három másodpercnek kellett eltelnie, míg rájöttem, hogy a szomszédos völgyben fekvő Pilisvörösváron lézerdíszkó nyílt, annak a fényeit látjuk. A csillagképek, mint a Lant például, nem feltétlenül egymással szomszédos csillagok. Innen a Földről némely csillagok együttese alkotja a csillagképeket, de egy másik naprendszerből, egy másik szögből nézve ezeket már nem találnánk az égen. A csillagképek csillagjainak semmi közük egymáshoz, egyik közelebb, másik távolabb van, egyik fényesebb, másik kevésbé az. Olyan, mint amikor egy halmazt egyik oldalról nézve mintákat látok kirajzolódni köztük, ha meg a másik oldalról nézem, teljesen más mintákat látok kirajzolódni köztük. Már csak azért sem jöhetnének ufók sehonnan sem, mert a csillagközi távolságok az olyan fizikai testeknek és biológiai szervezeteknek, mint mi vagyunk – áthidalhatatlanok. Ha léteznek is ufók, azok nem a Lant csillagképből, vagy bárhonnan jöttek, hanem mindig is itt voltak. A tudományos fantasztikus irodalom három klasszikus gyöngyszeme szerintem: Clark Darlontól „A titokzatos bolygó” – ami a „nyolcadik utas a halál” (az *Alien*) történetek regényszerű előfutára. A másik kedvencem Alfred Elton van Vogt-tól „A fekete torpedóromboló” – egy félelmetes cicáról. És végül Olesz Berdniktől „A titánok útja” – egy 10 ezer évig tartó, galaxisok közötti, intergalaktikus űrutazásról.

Egyszer egy csillagász professzor valahol Amerikában úgy kezdte az előadását, hogy a katedra mögé kitett plakátot, amely egy spirálgalaxist ábrázolt, átszúrta egy tűvel és azt mondta: ennek a kicsi lyuknak az egyik szélétől a másik széléig nem tudna soha egy ember irányította űrhajó eljutni! Csak azért, mert ehhez hatszáz év kellene, még fénysebességgel is! Egy galaxisban, vagyis egy olyan csillagrendszerben, mint a miénk – a Tejút –, százmilliárd csillag van. Egyetlen milliárd is olyan sok, hogy egy ember egész életében, ha semmi mást sem csinálna, sem tudna elszámolni addig, vagy megszámlálni egymilliárd valamit. Egymilliárd másodperc nagyjából harminckét évet tesz ki ugyanis. Ha a Tejút összes csillagát valaki csak annyira, hogy egyetlen másodpercet szánjon egyre, lajstromozni akarná, az tehát 3200 évet venne igénybe. Egy galaxis, vagyis a Tejút átmérője százezer fényév. Ezen belül a csillagok egymástól való távolsága 2-3 fényév. A galaxisok egymástól való távolsága 2-3 millió fényév és a galaxisok száma gyakorlatilag végtelen, de százmilliárdos nagyságrendű. Még fénysebességű űrjárművel, még elméletileg is csak a legközelebbi csillagszomszédokig juthatna el ember, például a Kentaur hármas-csillag rendszeréig. A rossz hír az, hogy fénysebességű űrjármű nem létezhet. Ez a sebesség egyetlen másodperc alatt 300 ezer kilométer, tehát egyetlen másodperc alatt elérhető a Hold például, vagy nyolcszor megkerülhető a Föld. Egyetlen másodperc alatt. Félretéve a meghajtó üzemanyag kérdését, ami még az atomenergiánál is költséghatékonyabb kellene, hogy legyen, még a mindmáig felfedezetlen sötét energia, vagy valami antigravitációs meghajtást feltételezve is, elméletileg is lehetetlen a fénysebességet elérni, hiszen azon a ponton a mi fizikai világunk szerint meg kellene, hogy álljon az idő. Az idő viszont – számunkra sajnos – nem áll meg soha. A Marxista-Leninista filozófia Hegel dialektikus világfelfogásához visszanyúlva, a dialektikus materializmus jegyében egyszerűen lezárta a fénysebesség elérhetőségét a filozófia szintjén: vannak anyagformák és minden anyagformához saját idő és saját sebesség tartozik: egyik nem veheti át a másikét. A mi Newton-i biofizikai világunk tagjai nem mozoghatnak sem a gyors fénysebességgel, sem a Föld és a kontinensek, hegységek mozgásának évmilliókban mérhetően lassú geo-sebességével.

Fogyul ejtett halál

Létó, a szelídség istennője Koiosnak, az éggömb titánjának, és Phoibének, a ragyogás titaniszának volt a lánya. Zeusztól teherbe esett és ikreket várt. Igen ám, de Zeusz féltékeny felesége, Héra, megátkozta, hogy ne legyen szilárd föld a talpa alatt, ahol megszülnének a gyermekeit. Létó ide-oda bolyongott, sem város, sem sziget, hegy, vagy barlang nem akadt, aki kihívta volna maga ellen a hatalmas Héra istennő haragját. Ráadásul egy óriási kígyó, a Python is üldözte. Végül Létó Délosz szigetéhez ért, amely úszó sziget volt, s felajánlotta a szelíd Létónak, hogy rajta – mivel ő nem szilárd föld – megszülné a gyermekeit. Így is történt; elsőként Artemisz (latinul Diana) született meg, aki a természet és a vadászat hatalmas erejű, ezüst íjas, szűz istennője lett, egyike a 12 olimposzi istenségnek. Azonnal segédkezett is öccse megszületésénél, aki szintén olimposzi isten lett, a kultúra és a fény roppant erejű istene, az aranyíjas Apollón. Apollón első tette az volt, hogy hálából egy hatalmas vaslánccal a tenger fenekéhez rögzítette Déloszt, így az valódi szigetté vált, a fény szigetévé. Itt állt Apollón szentélye, aki nagyanyja után felvette a Phoibosz, a „ragyogó” nevet is. Délosz nem ismerte a halált, s az ókorban nem is volt szabad itt meghalni senkinek, a betegeket és öregeket át is szállították a görög szárazföldre. Apollón Delphoiben, ahol a híres jósdája épült, megölte Pythont, s ennek emlékére a delphoi jósda látnokát, aki mindig kétértelmű válaszokat adott Pythiának nevezték. Csakhogy a Python isteni eredetű lény volt, s Apollónnak – az ókori szokás szerint – egy ideig rabszolgaként kellett dolgoznia egy halandó király udvarában. Ha király ölt meg egy előkelőséget, általában ez volt a büntetése, illetve megtisztulása.

A kérelhetetlen Admétoszra, egy thesszáliai görög királyra esett a választás. Azonban Admétosz tudta, hogy ki az ő új rabszolgája, ezért igencsak nagy tisztelettel bánt vele. Hálából Phoibosz Apollón, aki nem csak a kultúrának, hanem a jóstudománynak is a fő védnöke, és akinek szent állata a jóstehetségűnek tartott egér, elárulta neki, hogy ő – Admétosz – amikor majd meghal, és eljön érte Thanatosz, a halál, mégsem fog meghalni, ha akad bárki, aki magát helyette felajánlja a halálnak.

Admétosz rengeteg koldussal, szegény emberrel beszélt, vagyont ígért nekik és családjuknak, de senki sem vállalta a cserét. Még a saját szüleit is felkereste, akik idős és beteg emberek voltak, s már csak szenvedés volt az életük, de még ők sem vállalták, hogy helyette bármelyikük is meghaljon! Ilyen mértékben ragaszkodik mindenki az élethez, még ha az nyomorúságos és gyötrelmes is. Idővel megjelent Admétosz házában a Halál, a „vas-szívű” Thanatosz, aki ikertestvérével Hypnoszal, az álom istennőjével együtt az éjszaka istennőjének, Nyxnek és a sötétségnek, Erebosznak a gyermeke. A testvérpár szent növénye az ópium tartalmú mák, szent állata a fecskemadár. Épp ekkor érkezett Admétosz házába régi cimborája, Héraklész, a legnagyobb görög hős, Zeusz halandó fia. Ahogy a vendéget fogadta Admétosz, hírül adták neki, hogy a felesége, Alkésztisz meghalt. Annyira szerette a feleségét, hogy éppen őt egyedül nem kérte meg, hogy haljon meg helyette, de az asszony – mivel a szerelem erősebb halálnál – úgy szerette, hogy önként felajánlotta magát Thanatosznak, s az el is vitte a lelkét. Admétosz a megrendítő hír ellenére ellátta Héraklészt mindennel, majd visszavonult gyászolni hitvesét. Héraklész – aki egy rendkívül erőszakos, féktelen személyiség volt – egyedül mulatott és szórakozott a szolgáló lányokkal, akiktől megtudta, hogy Admétosz gyászban van. Ekkor azonnal Thanatosz után sietett, és visszakövetelte tőle Alkésztiszt. A vas szívű Thanatosz hallani sem akart róla, ezért birokra keltek. Héraklészt sem ember, sem isten soha nem tudta legyőzni. Földhöz is teremtette a Halált, és visszahozta Alkésztisz lelkét tőle, amitől Alkésztiszt életre kelt. Thanatosz annyira szégyellte magát, hogy elbújt, és napokig senki sem halt meg. Zeusznak kellett közbeavatkoznia, hogy újra tegye a dolgát, és ne boruljon fel a világ rendje. Azóta számos európai népmesében megjelenik, hogy valaki fogyul ejti, vagy legyőzi a halált.

Forradalom

Sárospatak, 1971. Az álmos, poros hegyaljai, vidéki kisvárosban működött ekkor a Rákóczi Gimnázium, az egykori híres, középkori pataki református kollégium helyén és épületében. A kommunista középiskolában ekkor már újra élt egy úgynevezett speciális angol tagozat, az egykori angol internátus romjain. 1931-ben ugyanis, az akkor már éppen 400 éves Sárospataki Református Főiskolán létrehoztak egy olyan bentlakásos elitképzést, amelyről így írtak: „Ez az iskola hazánkban az első és eddig egyetlen olyan intézet, ahol az angol nyelvet a középiskolai oktatás egész folyamata alatt tanítjuk.” Na, ez a főiskolával 1952-ben megszűnt; gimnáziummá alakult az egykor híres pataki iskola, a Bodrogszabasi Athén iskolája. Az 1960-as évek vége felé azonban itt bevezettek egy heti plusz 12 órás angol oktatással járó, úgynevezett angol tagozatot. A speciális angol tagozatos diákok, akik közelebb kerültek az angol szellemhez és műveltséghez, életkoruk miatt természetesen a hatvanas évek nagy beat generációjával is megismerkedtek. Az ódon iskolaépület, a kollégiumi vasszigor, az Iskolakert, a középkori vár, a kisváros polgári házai, a látóhatárt záró, kék, hegyaljai sátorhegyek, mind különös keverékét adták az általunk akkoriban nagyon haladónak tartott nyugati beat, pop és hippie műveltségnek, és a régi magyar iskolavárosnak a kommunista ideológia és a visszafogott életszínvonal keretei között.

Másodikos gimnazista voltam akkoriban a pataki angol tagozaton. A kollégiumban már két napja nem volt víz, nem tudtunk rendesen mosakodni; vécére is a gazdasági udvar kerti, ásott vécéire kellett járni – mintegy négyszáz fiúnak és a lányszárny mintegy száz lakójának. Akkoriban, nem régen zajlottak le Nyugat-Európában és Amerikában az 1968-ban kezdődött diáklázadások, tüntetések. Akkoriban volt a Bolíviában agyonlőtt kubai terrorista, Che Guevara kultusza szerte a világon, amit a kommunista rendszer nálunk is bátorított: jóképű, hosszú hajú, fiatal forradalmár, a szabadság hőse. Mi így ismertük. Akkoriban járt csúcsra a beat generáció; minden fiú hosszú haját akart, de minden reggel a kollégiumigazgató, a gimnázium tanárai ellenőrizték a fiúk haját, hogy kit kell már borbélyhoz küldeni; minden centiért meg kellett küzdeni, lelapítani, fül mögé fésülni. Akkoriban adták a mozikban a Zabraskie Point-ot és az Eper és vért, az amerikai diáklázadásokról. Szóval forradalmat csinálunk mi is – határoztuk el. Minden reggel a kollégium előtt gyülekezett a nagyjából 500 fiú és lány, és az Iskolakerten átmasírozva hosszú kettes sorban vonultunk reggel nyolcra a gimnáziumba. Az ügyeletes tanár ment elől, biciklijét tolván, utána a diákok hosszú sora. A forradalom reggelén azonban az Iskolakert közepén a menet elfordult: átvágtunk a tornaréten és nem a gimnáziumba, hanem a gazdasági hivatal épületegyüttesébe mentünk. Szegény öreg énektanárunk csak később vette észre, hogy nem követi senki: csodálkozva állt egyedül a biciklijével. A gazdasági hivatalban átadtuk az igazgatónak a petíciót – hogy legyen már végre víz, mert mi addig bizony nem megyünk iskolába – és várakoztunk. Megszálltuk a hivaltal, felültünk a kőkerítésekre, leültünk az udvaron. Az izgalom fokozódott, amikor egy rendőrautó kezdett cirkálni az épület körül. Ez 1971-ben volt, akkoriban a diktatúrában elképzelhetetlen volt egy ilyen tömeges „lázadás.” Vártuk, mikor jönnek a rendőrök, és mikor kezdődnek az Eper és vérben látott jelenetek? Fülünkben ott hangzottak az alkalomhoz illő slágerek. A Beatles-től a Revolution (Forradalom): *you say you want a revolution, well, you know we all wanna change the world.* A Thunderclap Newman-től a Something in the air (Valami a levegőben): *we've gotta get together sooner or later, because the revolution's here, and you know it's right.* Vártuk az összecsapást. Ami elmaradt. Tanári követség jött és mindent megígértek: teljes büntetlenséget, elmaradt órák igazolását mindenkinek, és vizet délutánra. S lám – lett víz délutánra a kollégiumban! „Forradalmunk” vívmányaként.

Gyalog megyek, mert sietek

Gyalog jöttünk, mert siettünk – írja József Attila a Betlehemi királyok című versében. Ennek a szólásnak az eredete alighanem a Debreceni Kollégiumban a magyar Faustként aposztrofált, tizennyolcadik századi professzorhoz, a külföldön tanult több diplomás Hatvani Istvánhoz kapcsolódó legendákból ered. Azért terjedhetett el róla, hogy Fausthoz hasonlóan az ördöggel cimborál, mert a korban először oktatott kémiát tanteremi kísérletekkel. A személyéhez fűződő anekdotákat az irodalomban Mikszáth Kálmán, Jókai Mór és Arany János is feldolgozta. Utóbbi így ír Hatvani című versében: „S jó a tanár, miként szokása. Nem a tanár! Csak *képe-mása*.”

Hogy is van ez? Történt egyszer, az 1750-es években, hogy a debreceni főbíró – aki igen büszke volt pompás, gyors lovaira – felajánlotta a szintén Hajdúsámsonba készülõ Hatvani professzornak, hogy elviszi szélesebb hintóján õt is. Ekkor mondta állítólag a professzor: „köszönöm, főbíró uram, de én inkább gyalog megyek, mert sietek.” Ezek után természetes, hogy a főbíró sértődött, dühösen, vágta az utat, és rekordidő alatt ért Debrecenből a körülbelül 10 kilométerre fekvő Hajdúsámsonba. El lehet képzelni meglepetését, amikor a fogadó előtt megállva azt látta, hogy Hatvani Esvány professzor lép ki az ajtón, nyújtózkodik egyet, és azt mondja neki, ő már elvégezte itt a dolgát, szunyókált is egyet, s indul vissza Debrecenbe – gyalog.

Gondoljunk itt két világsikerű alkotásra: James Cameron 2009-ben bemutatott Avatár című filmjére, vagy éppen egy Bruce Goldberg nevű amerikai pszichológus 2004-ben megjelent Elmúlt és jövőbeli életek feltárása című könyvére. Ebben betegeinek beszámolóját mutatja be mentális útjukról, amelyet hipnózis útján nem a szokásos módon a múltba, hanem a jövőbe tettek. A legmeghökkenőbb beszámolót egy beteg mondja a 30. századi mentális látogatásról. Nem tudta értelmezni azt a távoli jövőt, amelyben hiába próbált kommunikálni az emberekkel, akik látszólag egyáltalán nem érzékelték az ő jelenlétét. Elképzelhető, hogy ezek olyan távolról vezérelt biofizikai képmások voltak, akik csak egymást érzékelték – mint ahogy a jelenlegi virtuális számítógépes játékokban is a csak a rendszerbe belépő felhasználók „avatárjai” érzékelik egymást. Ilyen virtuális környezetben mozgó és egymást érzékelő avatárok nem csak a videojátékok környezetében, hanem valóság-hű virtuális környezetben is léteznek már ma is Virtuális képmásainkkal valós időben ellátogathatunk internetes üzletekbe és bankokba, egyetemi tantermekbe vagy koncertekre. Virtuális képmásaink, akár biofizikai robotok formájában tehát előbb, vagy utóbb képesek lesznek belépni a valódi térbe, átalakítva azt hibrid térére. Ez lehet a jövő környezete a 30. században, 2999 után. Ahogy erre Hatvani professzor – a legenda szerint – már képes volt 1750-ben is – mert ő ennyire sietett.

S ha már Debrecenben vagyunk, ne siessünk annyira. Tudnunk illik, hogy Debrecenben nem csak a híres Hatvani István volt doktor, hanem, ahogy a régi szólás tartja: „Debrecenben mindenki doktor.” Ezt az állítást már Csokonai Vitéz Mihály is, debreceni diák korában úgy bizonyította, hogy egy kendőt kötött az arcára, s fogfájást mímelve így ment ki a piacra. A járókelők kéretlen és jószándékú fogfájás-kezelési jótanácsait pedig szorgalmasan feljegyezte; éppen 179-et két óra alatt!

Végül a műalkotások kritikájának szállóigéje is Debrecenből származik, s éppen Csokonai kapcsán. Amikor Debrecenben az első Csokonai szobrot felállították, a városi tanács egy műértőt keresett, hogy művészi szakvéleményt mondjon a szoborról. Végül fel is szólítottak erre egy Carlos Fumagalli nevű, nyugdíjas, olasz katonatisztet, aki Debrecenben telepedett le, s a tanácstagok úgy gondolták – olasz lévén – feltétlenül értenie kell a művészethez. A műkritika, a szakvélemény így hangzott: *Á ászonlít, áko jó, á nem ászonlít, áko nem jó.*

Halak és Bak csillagképek

Február 20 és március 20 között a Nap égi pályáján a Halak csillagképben delel. A február hónapot azonosítják a Halakkal. Február jelentése „megtisztító” a böjtre utalva, s ez a latin szó Júnónak (görögül Hérának), a családot védő istenasszonynak, Jupiter (görögül Zeusz) főisten feleségének a jelzője a római mitológiában. A megtisztító Február isteni védnöke pedig Hélios, a napisten, aki maga is hal alakjában úszik vissza az Atlanti-óceánból – ahová lenyugszik – lakhelyére, a legkeletibb görög szigetre, a felkelő Nap szigetére: Rodoszra.

De vajon hogy került az égre a *Pisces*, vagyis a Halak csillagkép, és miért van az, hogy a csillagok konstellációját értelmezve, a Halak csillagkép két egymással összekötött halat formáz? Művelt ember legyen a talpán, aki erre mobilszközös segítség nélkül is válaszolni tud. Úgy történt a dolog, hogy Gaia, a Földanya istennő, a világ egykori matriarchális uralkodónője már sokadszorra elégezte meg dédunokájának, a világot uraló Zeusznak és népes isteni családjának viselt dolgait. Ezért testvérével, Tartarossal, a pokol mélyével egyesülve a titánoknál és a gigászoknál is szörnyűbb veszedelmet zúdított az istenekre: egy tűzokádó óriást, a Tájfunt – Typhónt. Az édig érő szörnyeteg hegyeket dobált és olyan pusztítást vitt végbe, hogy minden isten – még maga Zeusz is – elbűjt, vagy álcázta magát. Aphrodité a szépség gyönyörű istennője gondolt egyet és hallá változva bevetette magát a tengerbe. Nem feledkezett meg fiacskájáról, a szerelem szárnyas kis istenéről, Erósról sem, őt is hallá változtatta. De hogy a szörnyen örvénylő vízben ne sodródjanak el egymás mellől, egy kötéllal magához kötötte Erószot. Közben egyedül a ragyogó Pallasz Athéné a tudomány és a hadtudomány szépséges istennője, mert szembeszállni Typhónnal. Zeusz, látva bátor kislányát, annyira elszégyellte magát, hogy ő is harcra bocsátkozott a szörnyel, s véres csatában végül Szicília szigetét dobta rá. Typhón ma is ott füstöl az Etna tűzhányó alatt. A vész elmúltával pedig Aphrodité csodás megmenekülésük emlékére az égre akasztotta a két egymással összekötött halat csillagok formájában.

Amikor a Földanya szülötte, Typhón lángba borította a világot, Pán, a kecskelábú, kecskeszarvú kis pásztoristen, az árkádiai erdők, ligetek lakója, Hermész isten és a Harkály nimfa fia is megpróbált elrejtőzni. Véletlenül látta Aphrodité és Erósz átváltozását hallá, amit olyan jó ötletnek tartott, hogy ő is menten hallá változva ugrott be a tengerbe. Igen ám, de míg Aphrodité hatalmas Olimposzi istennő volt, Pán csak egy kis vidéki istenecske, ezért nem is sikerült neki teljesen a varázslat. Alul hallá változott, felül megmaradt kecskeszarvú baknak. Egy „vízikecske” lett. Ezen a többi istenek – még szorult helyzetükben is – jót kacagtak. A vész elmúltával, ennek a komikus közjátéknak az emlékére akasztották az istenek a csillagokból megformált Bakot az égre – amit félig hálnak, félig kecskének mutat a csillagkép.

A Bak csillagképben, a „tengeri kecskében,” latinul a *Capricornus*-ban, egyébként december 20-tól január 20-ig delel a Nap, és a december hónapot szokták azonosítani vele. A december név a márciussal kezdődő régi római naptár szerint a „tizedik” hónapot jelenti. A hónapnak két szűz istennő a patrónusa: Pallasz Athéné (latinul Minerva) és Hesztia istenasszony (latinul Vesta), aki a családi tűzhely és az örök láng őrzője, amire a hűvös decemberben igencsak szükség van.

Ahogy Juhász Gyula írja A pannóniai légió dala című versében: „*Pannónia vidékén hűvös az ősz dere, s idegenül ragyog ránk a Göncöl szekere.*”

Halálmadár

Hadész, a görög mitológiában az alvilág ura, kiszemelte magának feleségül egyik nővérének, Démétérnek, a gabona istennőjének a lányát, Kórét a múlandó lányság istenét, akinek maga Zeusz volt az apja. Hadész megkereste Zeuszt a kéréssel, aki beleegyezését adta bátyjának, de mivel mindketten sejtették, hogy nővérük nem engedné szeretett lányát az alvilágba távozni, abban maradtak, hogy a házasság leányrablásként, titokban történjen. Kóré társnőivel Nűsza mellett éppen virágot szedett egy réten, amikor megnyílt a föld és éjfekete lovak vontatta harci szekéren az alvilág uralkodója dübörgött a felszínre. Felnyalábolta Kórét, és eltűnt vele – mintha a föld nyelte volna el. Hadész alvilági palotájában étellel-itallal kínálta Kórét, akit ettől kezdve az alvilág úrnőjének, Perszephónének (pusztulást hozónak) neveztek. A lány tudta a szokást: az ókorban a házasság akkor vált „törvényessé,” amikor az új asszony először fogadott el a férje kezéből ételt. Innen az európai szokás, miszerint egy nő egy férfitől édességet, virágot és parfümöt elfogadhat, anélkül, hogy kimutatná, hajlandóságát a férfi iránt. Viszont ételt – vacsora vagy ebéd meghívást – ha elfogad, azzal kifejezi, hogy hajlandó akár házastársként is elfogadni az udvarlót. Ezért hát Perszephóné nem evett semmit Hadész házában.

Démétér hosszú keresésbe kezdett a lánya után és végül Hélios napisten mondta el neki, hová tűnt Kóré. Démétér azzal állt bosszút Zeuszon, hogy nem adott gabonatermést az embereknek, nem tette a dolgát, s elmaradtak a Zeusznak szánt hálaáldozatok is. Erre Zeusz beleegyezett, hogy Démétér kössön egyezséget Hadésszal, hogy csak az év egy bizonyos részét kelljen Perszephónének az alvilágban töltenie – ez stílusosan a tél lett, amikor a gabonaszórázó Démétér istennő bánkodik a lánya után. Amikor Démétér leszállt az alvilágba, és Hadész házában találkozott Kóréval, első kérdése az volt: ettél-e valamit, lányom, Hadésznál? Nem – felelte a lány, de Aszkalaposz, Hadész kertésze, közbeszólt: ő bizony látta, hogy Perszephóné elfogadott egy szem gránátalma magot Hadész kezéből, s ezzel „hivatalosan” is az asszonya lett. Azóta a gránátalma – aminek vörös a belseje, azaz a halállal rokon növény – Perszephóné szent növénye. Démétér gyűlölettel pillantott Aszkalaposzra, a rossz hír mondójára; s a hatalmas erejű Olimposzi istennő gondolatban kiadott parancsára azonnal egy nagy szikla gördült Hadész kertészére. Ez után Démétér kézen fogta a lányát, immáron Perszephónét, a pusztulást hozót, s magával vitte a felszínre –, igaz, csak őszig, hiszen ezután minden telet lent kellett töltenie.

Héraklész, a valaha élt legnagyobb mitológiai hős, híres tizenkét munkájában az utolsó annak a – szintén lehetetlen – kívánságnak a teljesítése volt, hogy hozza fel az alvilágból a rettenetes Kerberosz kutyát, az alvilág bejáratának háromfejű őrét. Héraklész azonban nem ismert lehetetlent. Leszállt az alvilágba. A félhomályos aszphodéloszi mezőkön bandukolt az Erebosz felé, ahol Hadész palotája volt, s lépteitől messze regett a hamumező; a holtak szellemei szerteszét libbentek ijedtükben. Héraklész engedélyt kért nagybátyjától, Hadésztől a kutya elvitelére. „Vigyed, ha bírod, öcskös” mondta Hadész mosolyogva. Amint Héraklész kilépett Hadész éjfekete palotájának ércküszöbén, megpillantotta Hadész szerencsétlen kertészét, aki még mindig a nagy szikla alatt feküdt, melyet Démétér úrnő hengerített rá. Héraklész lehengerítette Aszkalaposzról a sziklát, hogy megszabadítsa; de a kertész Démétér istennő átka alatt azon nyomban éjjeli bagollyá változva repült fel a felső világra.

Azóta is, az európai civilizációban a bagoly a halálmadár, a huhogás pedig a rossz hír mondását jelenti. Az éjjeli ragadozómadár, a bagoly rá is szolgált a halált hozó madár imázsra, amennyiben régen csak akkor égették a mécsest éjjel, ha nagy beteg volt a háznál; s a fény az ablakhoz vonzotta a baglyot. A haláleset bekövetkeztét ezek után az ablakhoz szálló, esetleg a szokatlan éjjeli fény miatt a közelben huhogó bagolynak tulajdonították.

Hamis tanú

Gyerekkoromban, az 1960-as években sok időt töltöttem nagyapám szabóműhelyében Miskolcon. Amíg a szabó kellékekkel játszadoztam, s nagyapám dolgozott, sokszor szavalt el Arany János balladákat, melyeket fejből tudott, emlékezett rájuk az ő iskoláskorából. Akkoriban én még nem jártam iskolába, mégis, a mai napig is tudom, szinte kívülről megtanultam önkéntelenül, hallás után is számos Arany János balladát. Egyik ilyen volt, amikor nagyapám, szabó-munka közben, ősz fejjel szavalta: „állj elő, vén Márkus! Vedd le a süveget, hadd süsse a napfény galamb-ősz fejedet; tartsd fel három ujjad: esküdjél az égbe, Atya, Fiú, Szent Lélek hármasságára: hogy az a darab föld, amelyen most állasz, nem *tarcsai* birtok, *ladányi* határ az.”

Békéscsabától mintegy 30 km-re északra kerül el a Sebes-Körös mentén Köröstarcsa és Körösladány. Mivel a kanyargó folyó hol-erre, hol arra folyt, birtokviták alakultak ki, s egy ilyen örökített meg Arany János, mikor a körösladányiak megvesztegették az öreg Márkust, hogy hamisan esküdjék az ő javukra: „esküszöl? Esküszöm az élő Istenre, utolsó napomra és örök üdvömre. Esküszöl? Esküszöm, s ha hamisat szólok: se földben, se Mennyben ne lehessek boldog; föld kidobja testem, ég kizárja lelkem: ama sebes örvény hánytorgasson engem.”

Az öreg úgynevezett mentális rezervációval élt, azaz egy marék körösladányi földet helyezett a csizmája talpába, úgy tette le a hamis esküt. Mondták is a ladányi rossznyelvek, akik tudták, természetesen, hogy hamis eskütétel történt: „lám a vén Márkusnak esze volt előre: talpa alá tette, úgy esküdt a földre.” Csakhogy az Úristent nem lehet megtéveszteni. Az öreg esztendőre beteg lett, meghalt: négy harang siratta, két pap megdicsérte, s a temetésre sok nép kikísérte. Leeresztették a koporsót a sírba, és a fekete föld, amint hullt, amint hullt, nyögve a koporsó megrendült, megindult. Kivetődött a sír partjára, felszakadt a fedele, s a halott – három ujját az ég felé tartva – a néptolongás közepébe tört, egyenesen a Sebes-Körös felé: „odafelé tart, hol kutatás az örvény, hol a forgó habok, leszállva a mélybe, fejüket befúrják a parázs fővénybe.”

Megborzongtam, valahányszor ezt hallottam: aki hamisan esküszik Istenre, az egy kísértet, egy vízihulla lesz? Merthogy így folytatódik a vers: „Az időtől fogva, mikor a hold felkel, s a vizet behinti ezüst pikkelyekkel, gyakran látni Márkust – ég felé az uja – mélységből kibukni s elmerülni újra.” Az esti halászkóztól azt kérdezi a vízi kísértet: "oldjak-e? kössek-e?"

S itt következik a ballada erkölcsi tanítása: „Ne feleljetek rá, körösi halászkok, kétélű a kérdés, bajt hozna reátok; *kötni*: összekötné hálótok egy bogba, *oldni*: széjjel oldaná, hosszan a habokba. Halkan imádkozva evezetek itt el; s ne mondjatok esküt, ha nem igaz hittel.”

Bár a fiatalkori kisdobos, úttörő és munkával kapcsolatos eskütételek a szocializmus időszakára estek, amikor Isten neve nem került szóba, nem kellett soha hozzátenni, hogy Isten engem úgy segítjen, ez a műalkotáson alapuló morális tanítás olyan mély nyomot hagyott bennem, hogy soha eszembe nem jutott volna hamisan esküdni, pláne ujjfenntartással az Úristenre, Jézusra és a Szent Lélekre. Aki így tesz, halála után, bizony, sem a föld, sem az ég be nem fogadja lelkét – ami a legújabb tudományos feltételezések szerint nem más, mint a még mindig ismeretlen sötét energiában kialakuló örvény –, s egy örök, valódi folyóvízi örvényben kavarghat – mint a vén Márkus, a hamis tanú.

Harmónia nyakéke

A régi művelt európai ember tudta, hogy ha valamire azt mondják: Harmónia nyakéke, akkor az a valami egy tetszetős, szép, de a tulajdonosára bajt, balszerencsét hozó, elátkozott dolog kell, hogy legyen. Ki is volt ez a Harmónia? Harmónia az összhang istennője volt, ahogy a nevéből is kitetszik, s Aphroditénak (latinul Vénusznak) volt a házasságon kívül született lánya, akárcsak testvére, Erósz (latinul Ámor) a szerelem istene. Ismeretes, hogy Zeusz többek között elcsábította Európét, a föníciai királylányt, s Kréta szigetére vitte, ahol a megszülető fiúk, Minósz révén, létrejött a minószbi birodalom, Európa első civilizációja. Európének volt egy fiútestvére Kadmosz, aki anyjával együtt az eltűnt Európé keresésére indult. Zeusz, hogy Európé családját kárpótolja, lehetővé tette, hogy Kadmosz megalapítsa Théba városát Görögországban. Ez volt korának egyik leghatalmasabb görög királysága Mükéné mellett. Hogy isteni eredetű rangra emelje a thébai királyokat, Zeusz legszebb lányának, Aphroditének, a szépség istennőjének a lányát, Harmóniát adatta feleségül Kadmoszhoz. Nem mindenki örült ennek a násznak; például nem örült Aphrodité törvényes férje, Héphaisztosz (latinul Vulcanus) a kovácsok istene, hiszen Harmónia, akárcsak Erósz, nem az ő gyermekei voltak, hanem a háború daliás istenée Árészé (latinul Marsé). Ezért nászajándékkul egy gyönyörű nyakláncot készített, mert ő az ötvösök és aranyművesek istene is volt. Két egymásba maró kígyót ábrázolt az arany nyakék, gyémánt és rubint díszítéssel, lélegzetelállítóan csodálatos és drága volt. A mindenkori thébai királynéokra szállt ez az ékszer: Harmónia nyakéke.

Csak hogy mindenkire szerencsétlenséget hozott a hűtlen asszony – Aphrodité – lányának adott ajándék. Harmónia és Kadmosz lányai – a nyakék birtokosai – szerencsétlenül jártak: Szemelé, aki Zeusz szeretője volt, és a későbbi Dionüszosz (latinul Bacchus) isten anyja, például elevenen elégett, amikor saját kitartó kérésére megpillanthatta Zeuszt eredeti alakjában. Harmónia másik lánya, a nyakék birtokosa, Ínó, pedig dühöngő férje elől menekült kisfiával, Melikertésszel, majd végső kétségbeesésében egy szirtről tengerbe vetette magát a gyerekekkel, így lett öngyilkos. Zeusz mindkettőjüket a hajótörötteket segítő tengeri istenalakokká változtatta. Aугаé, thébai királynő fiát, Pentheuszt Dionüszosznak a bor és a mámor istenének őrző női imádói tépték darabokra. Iokaszté thébai királynő – Pentheusz nővére – meg úgy járt, hogy fia Oidipusz – akit egy baljós jóslat miatt kisgyermekként halálra szántak, de megmenekült –, felnöve és Thébába visszatérve tévedésből megölte saját apját, majd szintén tévedésből feleségül vette saját anyját (innen ered az Oidipusz-komplexus elnevezés). Amikor ez kitudódott, Iokaszté öngyilkos lett, Oidipusz pedig kivájta a saját szemét. Lányuk, Antigoné – a végzetes nyakék utolsó tulajdonosa – is szörnyű véget ért. Ugyanis, Oidipusz és Iokaszté vérfertőző házasságából még két fiú, Eteoklész és Polyneikész is született. Ezek a thébai királyságért egymásra támadtak, és Polyneikész hat másik görög királlyal saját városára tört. Ezt örökíti meg a Heten Théba ellen című tragédia. Amikor a két fivér egymás kezétől elesett, az új thébai király, Kreón – Iokaszté bátyja – nem engedte eltemettetni a hazaáruló fivért. Ám Antigoné a tiltás ellenére eltemette öccsét, s így, ahogy az európai szólás tartja antagonisztikus ellentétbe került Kreónnal, aki ezért élve befalaztatta Antigonét egy barlangba. Igen ám, de Kreón tudta nélkül, saját fiát is erre a sorsra juttatta, mert Haimón Antigoné szerelme volt, aki osztozott sorsában. Nem csak a thébai királynőkre hozott bajt Harmónia nyakéke, hanem még azokra is, akik rokonságban álltak velük. Így például a szarvassá változtatott Aktaiónt saját vadászakutyái falták fel; Hellé lezuhant az aranyos hátáról a később róla elnevezett Márvány-tengerbe és így tovább. A kikerülhetetlen végzetről szóló sötét és véres thébai mondakör és a thébai tragédiák mögött Harmónia nyakéke – az elátkozott kincs – áll.

Hatszázhatvanhat

Ki ne tudná, hogy 666 a Sátán száma? A *szatan* görög, héber és arab eredetű szó, jelentése: ellenfél, vádló. Ő Isten ellensége, a bukott angyal; eredetileg a legkedvesebb arkangyala, aki fellázadt ellene. Milton így szólítja meg az Elveszett Paradicsom című híres művében: „óh, Sátán! Roppant trónok vezérlő fejedelme, ki harcba vezetted a szeráfokat.” (*Oh, Prince, oh Chief of many throned powers that led the embattled Seraphim to war*).

Ez a Sátán az ördög, „az erő része, amely örökkön rosszra tör, ám örökkön jót művel” írja róla Goethe híres drámájában, a Faustban, ahol az ördög neve Memphisto. Eredetileg ez a héber *Mephistophélés*, a mefir (rontó) és a tofel (hazug) szavakból. Madách Imre Az ember tragédiája című drámájának egyik főszereplője is a Sátán, akinek néhány mondása szállóige lett a magyarban, mint például, amikor Isten mindössze két megátkozott fát ad neki a Paradicsomban azt mondja neki: „fukar kezekkel mérsz, de hisz nagyúr vagy.” Továbbá: „nem adhatok mást, csak mi lényegem” – és így folytatja az angyalokra utalva: „dicsér eléggé e hitvány sereg, és illik is, hogy ők dicsérjenek. Te szülted őket, mint árnyát a fény, de én mindöröktől fogva létezem!” Vagy amikor Isten felszólítja angyalait, hogy adják meg a tiszteletet teremtményének, Ádámnak, az első embernek, a Sátán, azaz Lucifer így válaszol: „ugyan miért hódoljak én, akit tűzből alkottál, az ember előtt, akit porból teremtettél?” S végül: „győztél felettem, mert az végzetem, hogy harcaimban bukjak szüntelen, de új erővel felkeljek megint.”

A lázadó, és ezért a pokolba taszított Sátán egyik leggyakoribb megnevezése, amit Madách is használ: Lucifer. Ez a név latinul annyit tesz, hogy „fényt hozó” (*lux ferre*). A rómaiak ezt is a görögöktől vették át, ahol az éjszakai égbolt második legfényesebb égitestének az Esthajnalcsillagnak volt az istene: *Phospheros*. Ez is azt jelenti, hogy fényt hozó, mert ő a hajnal hírnöke, s innen származik a foszforeszkál szavunk. A foszforeszkáló, a hajnali fényt hozó Esthajnalcsillagról kiderült, hogy nem más, mint a Vénusz bolygó. Melynek felszínén valóban Lucifer, a pokol uralkodik: 450 Celsius fok, kemence hőmérséklettel, és a földi légnyomás százszorosával – ami az ember számára kibíráhatatlan környezet. Az ördög latin megnevezése a *diabolus* szintén a fényt jelentő, ősi indo-európai *dia* kifejezésből származik, vagyis a fényes Hajnalcsillag, a Vénusz bolygó nevéből.

De miért 666 a Sátán száma? János apostol a Jelenések könyvében írja: „akinek van esze, számítsa ki a vadállat számát, hisz emberi szám az: 666.” Valójában János a keresztényüldöző Néro császár nevét kódolta a 666-ban, mert Néro cézár görög és héber nyelven leírt nevének betűi – ha a hozzájuk rendelt számokat tekintik, éppen 666-ot adnak ki. Ezt a fenevadat azonosították a Sátánnal. Egy valószínűleg protestáns értelmezés szerint a Fenevad maga a mindenkori pápa, mert a koronáján lévő felirat „isten fiának a helytartója” (*vicarivs filii dei*) római számokként értelmezve és összeadva, szintén 666-ot ad ki. A V ugyanis 5, ami 2x fordul elő, az 10; az I az 1, ami 6x fordul elő, az 6. A C az 100, ami 1x fordul elő, és a D az 500, ami szintén egyszer fordul elő a feliratban. Ez így összesen szintén 666.

S ha már a pápa szóba jött, az olyan embert, akinek a saját érdeke ellen kell beszélnie az ördög ügyvédjének nevezik. Latinul: *Diaboli advocatus*. A Vatikánban ez a boldoggá és szentté avatás során a hivatalból kinevezett pap szerepe, akinek ellenérveket kell felhoznia az ezeket aztán megcáfolni igyekező szentté avatási eljárás során.

Végül a Sátán, Lucifer, Memphisto mellett megemlíthető még az ördög egy másik közismert megnevezése: Belzebub. A zsidók által pogánynak tartott *Baal Zebub* nem más, mint a „döglegyek ura” egy föníciai város, Zebul nevéből elferdítve, vagyis eredetileg ez Zebul urát jelentette, mert a *Baal* jelentése úr, a vihar, a háború istene a zsidók előtti kánaániták között.

Hétmagyar

Honnan jöttek a magyarok? A magyarok őshazája a nagy Magyarország, latinul a Magna Hungária, amely az Európa keleti határát jelentő Ural-hegység nyugati, európai oldalán, a Volgába tartó, kanyargós Káma folyó erdős, dombos vidékén található. A magyarok egy része innen vándorolt el déli irányba, a Fekete-tenger és Etelköz térségébe. Egy részük a Káma vidéken maradt, akiket Julianus barát még megtalált, s akiket az 1230-as években kiirtott, vagy beolvasztott a mongol Aranyhorda. A Magna Hungária nyugati része a Turáni alföld, s innen ered a magyarokat örökös belviszályal, széthúzással, egymás szerencséjére való irigykedéssel sújtó átok, a turáni átok kifejezés; tudni illik, amikor a magyarok egy része útra kelt az ősi turáni táltosok azt mondták: ha egy nép elhagyja a földjét, a szülőföld istenei is elhagyják azt a népet.

A magyar, megyer megnevezés, a legközelebbi nyelvrokron az Urál vidéki *manszi* nép nevéhez adott férfi, vagy ember jelentésű „er” utótaggal alakulhatott ki: *manszier*, *madzsier*, *madzsar*. Ez az elnevezés maradt fenn keleten a Kárpát-medencei magyarságra. Így több közép-ázsiai, valamint a török és perzsa nyelven országunk neve ma is: Magyarisztán. A magyar és a finn nyelv nem az Indoeurópai, hanem az Ural-Altáji nyelvcsalád tagja; így idegen Európában.

A magyar őslenda szerint a tetejetlen fa tetején él az Öreg Puszta, az Öreg Isten. Az isten összetett jelentésű szó. Az *isz* öreg, őse; a *ten* pedig a mindenség, a tenger. Isztennek 3 fia volt: Jó Szél Fúvása, Csillagok Látója és Szépmező Szárnya. Ennek utódja volt Tana, a vadász, s az övé Nimród, vagy Ménrót, a magyarok és a hunok ősapja. Nimródnak és feleségének, Enéhnek ugyanis ikerfiai születtek: Hunor (a hun nép őse) és Magyar, vagy Magor, a magyar nép őse. Erre a rokonságra hivatkozva terjesztették Nyugat-Európa felé az Árpád-házi uralkodók krónikásai a Hungária elnevezést az országra, a hungarus elnevezést a népre. Tették ezt annak igazolására, hogy a magyarok nem hódítóként jöttek a Kárpát-medencébe, hanem hazatértek egykori hazájukba, mint a hunok leszármazottai, örökösei. Hiszen történelmi tény, hogy Attila a hun világhódító a mai Algyő térségében álló sátorpalotájából irányította a birodalmat, igaz, mintegy négy és fél évszázaddal a magyar honfoglalás előtt. A hun birodalom fővárosát így jellemzi Arany János: *Nem szorul e város tetemes falakra, nagy henye kövekből nincsen összerakva; az erőnek szolgál, kirepítő fészkül, nem a pulyaságnak, biztos menedékül.*

Magyar utódai: Kál, Farkas, Etéj, Ed, Ügyek. Ügyek felesége Emese megálmodta, hogy fia lesz, aki dinasztiaát alapít. Valóban, az ő fiúk volt Almos. Almos és Ajnó fia volt a honfoglaló Árpád vezér, aki a Vereckei-hágónál vette át apjától a hét magyar törzs szövetségében a törvényhozási hatalmi ágat jelentő *kende*, vagy *kündü* (jelentése a nap) fejedelmi címet. A hétvezér nevei: Árpád, Előd, Ond, Kond, Tas, Huba, Töhötöm. Árpád a magyar törzs vezére a mai Pest és Fejér megye területén – a Kárpát-medence közepén telepedett le, Csepel-sziget központtal. Előd a nyék törzs vezére a Kisalföld és Csallóköz területén. Ond a tarján törzs vezére a Dél-Tiszántúlon, a Bánság, Temesköz vidékén. Kond a kürt-gyarmat törzs vezére a Dél-Dunántúlon a Balaton és a Dráva között. Ez a törzs adta a *horkát*, vagy *harkát* (jelentése harag, háború), a bírói hatalmi ág képviselőjét. Tas a jenő (jelentése erős) törzs vezére a Felső-Tisza vidékén telepedett le. Huba a kér törzs vezére a Felvidék, a mai Szlovákia nyugati részén. Töhötöm vagy Tétény a keszi törzs vezére Erdélyben telepedett le, ez a törzs adta a *gyulát*, vagy *dzsilát* (jelentése a hold), aki a végrehajtó hatalmi ágat képviselte, s nem véletlenül jutott a keszi törzsnek a rómaiak által nyitott arany- és sóbányák – a kor jövedéki termékeinek – gazdag vidéke. A Duna-Tisza közti homokdűnés, s a buckák között magas talajvízű, süppedékes, legeltetésre alkalmatlan, terület az 1240-es évekig, a kunok és a jászok betelepítéséig, lakatlan maradt. Etelközben 3 kabar törzs is csatlakozott a magyarokhoz: Bors vezér, Aba vezér és Őrs vezér törzsei, akik a hegyes-völgyes Felvidék keleti felét és a mai Észak-Magyarországot kapták; ők a palócok ősei.

Hold, az élet motorja a Földön

E meglepő állítást 1978-ban olvastam először, mint földrajz szakos egyetemista. Akkoriban Szegeden a Tömörkény Gyakorló Gimnáziumban a felvételi előkészítőt földrajzból én tartottam. A földrajz szakon ilyen érdekes dolgokról nem volt szó. Csillagászati földrajzból deklinációkat, óraszögeket kellett számolgatnunk; ásványtanból a kristályok optikai tengelyeit; éghajlatból harmatpontot és az okklúziós frontokat kellett számolgatni; talajtanból meg az agyagásvány szekvenciákat. Én viszont a Hold és az élet kapcsolatáról, meg arról beszéltem a gimnazista kislányoknak, hogy az ő csodálatos szép szemüket alkotó atomok valamikor, egy messzi-messzi galaxisban (ekkor jelent meg az első Star Wars film), egy szupernóva csillag felrobbanásakor keletkeztek. Hát csoda-e ha az egész csoport földrajz szakra akart jelentkezni?

Szóval a Nap halálos rövidhullámú sugárzása nem tenné lehetővé az életet a Földön, ha a Földnek nem lenne mágneses erőtere, amely 60-80 ezer kilométer távolságba nyúlik ki a világűrbe. Azért van a Földnek mágneses erőtere, mert a Föld ismeretlen magja és a Föld szilárd kérgé között egy folyékony réteg van: a Föld köpenye. Régebben úgy gondolták a Földnek vasmagja van, később azt feltételezték, hogy uralkodóan az is szilikát, mint a kéreg, de a hatalmas nyomás és hőmérséklet hatására vasként viselkedik. A helyzet az, hogy a földmágneses erőter egy elektromágneses erőter, olyan, mint amit a dinamó gerjeszt. Ehhez az kell, hogy két vas felület eltérő sebességgel forogjon egy tengelyen; ez a dinamó. A Föld külső kérgé lassabban forog, mint a Föld magja. És ez hozza létre a Nap rövidhullámú, halálos gamma sugaraitól a földfelszíni életet megvédő földmágneses erőteret. De miért nem forog azonos szögsebességgel a Föld magja és a kérgé? Azért, mert valami lefékezi a Föld kérgének forgását. Sokmillió éves korall maradványokat vizsgálva a geológia kimutatta, hogy például a Jura földtörténeti korszakban egy év nem 365 nappól állt, hanem 400 valamennyiből, tehát gyorsabban forgott a Föld a tengelye körül. Valami lefékezte, illetve ma is fékezi valami a földkéreg forgását. Ez a Hold vonzásának köszönhető ár-apály jelenség, amely naponta kétszer végig-söpör a Föld felszínén.

Olyan két-háromszázezer évente egy-egy óriásmeteorit, vagy kisbolygó csapódik a Földbe. Erre is van bizonyíték, például a Fekete-tenger kör alakú medencéje, amely megszakítja a Balkán és a Kaukázus lánchegységvonulatát, vagy a Mexikói-öböl – ezek egykori becsapódási kráterek. Egy-egy ilyen becsapódásnak nem is az a kataklizma a következménye, hogy szökőárok alakulnak ki, illetve évekre elsötétül az ég a légkörbe kerülő rengeteg törmelék miatt, hanem a fajok – és elsősorban az uralkodó fajok – kipusztulása. Miért is pusztulnak ki a fajok? Mert tömeges mutáció jelenik meg, azaz életképtelen utódok születnek. Mi is az oka ezeknek a mutációknak? Az, hogy a szerves anyagban található, kötőelemként működő szénatomokban feldúsul a C14-es radioaktív szénizotóp, amely rövidhullámú sugárzásával roncsolja a DNS örökítő anyagának a szerkezetét, ezért hibás utódok születnek, ez a mutáció. Miért növekedik meg az atmoszférában és az egész élővilágban a C14-es radioaktív szénizotópok száma egy kisbolygó becsapódása után? Azért, mert a Nap rövidhullámú sugárzása szabadon eléri a Föld légkörét, és ott széthasítja a szénatomokat, radioaktív szénizotópok nagy tömegét hozva létre. Ezek aztán beépülnek az élő szervezetekbe. Miért éri el a Nap rövidhullámú sugárzása a légkört és a felszínt? Azért, mert a becsapódás után eltűnik a Föld mágneses tere. Miért? Mert megszűnik a Föld forgásában a kéreg és a mag közötti sebességkülönbség; a kéreg forgása felgyorsul, megszűnik a dinamó-hatás. Mi állítja ezt vissza? ... A Hold fékező ereje. És akkor egy új uralkodó faj terjed el, mint amikor a hullőket felváltották az emlősök. Sem a Földhöz hasonló Marsnak, sem a Vénusznak nincs mágneses erőtere, de nincs életet adó holdja sem, illetve a Mars két pici holdja nem képes marsi ár-apály előidézésére. A Vénusz és a Mars is halott bolygó. A Föld – hála a Holdnak – élő; s nem véletlen hogy az ősi anyaistennők jelképe mindig is az életet adó, az élet fejlődését újra és újra biztosító Hold volt.

Hóeke

Gyerekkoromban egyszer a Bükkben a Lillafüred felett a Fehérkő-lápa melletti sípályára vetődtem. Síelni teljesen egyedül tanultam meg a Bükkben, az erdőkben, mély hóban, meredek, sziklás hegyoldalakon, szakadékok, bokrok között. Lillafüreden ekkoriban, az 1970-es években volt egy katonai laktanya, s annak állománya, egy század – fehér sígyenruhában – éppen síelni tanult a pálya felső szakaszán, egy százados oktatta őket. Érdeklődve megálltam nézni őket. A százados elvtárs éppen a hóékét tanította. Ez arra való, hogy lesiklás közben a két léc orrát közelíteni kell egymáshoz V alakban, így lassítani, vagy megállni is lehet. Lényeg, hogy a két léc orra ne fusson egymásra, mert akkor a „hóekézés” egy kényelmetlen orra-bukást eredményez. Egy Mészáros nevű szakaszvezetővel próbálta a százados bemutatni, hogyan kell ezt csinálni. A szakaszvezetőt a százados ismételtén megtaszította a lejtőn, majd utána kiáltott: Hóeke! Mészáros bajtárs összetartotta a síléceket, azok menetrend-szerint egymásra futottak, és Mészáros szakaszvezető elvtárs hatalmasat tanyázott. Ilyenkor a legénységben kuncogás hallatszott. Ahogy Mészáros elborult képpel hátratekintett a hóból, természetesen azonnal halálos csönd lett, senkit nem tudott tetten érni, hogy melyik honvéd röhögött rajta. Ismertem a szituációt. Az igazi úr a sárospataki kollégiumban is nem a kollégiumigazgató volt, hanem a szobaparancsnok, 30 elsős fiú élet és halál ura, egy másodikos fiú. A katonáknál is a szakaszvezető szívatta az alá beosztott 30 honvédet, nem a százados. Végül akkor láttam Mészáros szakaszvezetőt utoljára, amikor negyedik próbálkozásra már hiába kiáltott utána a százados, hogy hóeke – nem merte bevállalni. Az egész század kórusban üvöltötte utána: hó-e-ke, hó-e-ke! De ő helyette leguggolt a sílécre, mert már ment lefelé, mint a golyó, sőt lement a pályáról, be a fák közé és az erdőben száguldott lefelé a sílécen ülve, mint egy kobold, Lillafüred felé, gondolom, amíg telibe nem talált egy fát. Az ő háta mögötti gúnyneve egész biztosan Hóeke lett a laktanyában.

Az akkor hároméves kis unokahúgomat, Adrient is elvittem egyszer síelni – de nem ám valami sípályára, meg oktatóhoz. A Bükk-fennsíkon egy nagy dolina peremére állítottam kis műanyag léccel, és meglöktem – mint a százados a szakaszvezetőt. Anyám és nővérem jajgatva szaladtak utána lefelé a mély hóban. Csak ekkor jutott eszembe, hogy elfelejtettem neki megtanítani a hóékét! Mire kiabálni akartam utána, hogy hóeke, már láttam, hogy felesleges.

Magam sosem szorultam a hóékére; a legvadabb száguldásból is úgy álltam meg, hogy felugrottam fél méter magasra és oldalt fordulva, egy hófelhőt képeztem. Viszont a TV-ben látott alpesi műlesiklásokat nézve úgy találtam, hogy a szlalomozási technikám javításra szorul. Akkoriban gyerekkori barátommal, Zolival jártunk síelni. Mi túlságosan szétterpesztjük a lábunkat forduláskor – magyaráztam. Azt a drasztikus oktatási technikát találtam ki, hogy a léctartó szíjjal összekötöttük a lábunkat, hogy szlalomozáskor – meg egyébként sem – még véletlenül se tudjuk szétterpeszteni. Na, így, összeszíjazott lábbal odaálltam a bánkúti fekete jelzésű, igen meredek pálya tetejére és elindultam. Akkoriban nem féltem senkitől és semmitől, tudni illik. Autóval is, a bükki hegyi utakon 60-nal jöttem lefelé, mint egy bob szánkóval, és még az adrenalin szintem sem emelkedett meg, amikor az autó minduntalan nekicsúszott az utat szegélyező méteres hófalnak; téli guminak még a hírét sem ismertük akkoriban. Na, ahogy siklok lefelé ezerrel, már nem a szlalomozáson volt a hangsúly, hanem a megálláson, ami összeszíjazott lábbal sehogy sem akart sikerülni. Még hallottam, ahogy Zoli valahol azt kiabálja, hogy most hatvannal megyünk, mint az autóval – de ahogy a vállam felett egy pillanatra visszanéztem, Zoliból már csak hófelhő maradt. Az én esésem is olyan 20-30 méteres volt, azt még fél füllel hallottam, hogy valaki a pálya szélén azt mondja: Jézusmária! Az esés után még a dzsekim zipzárral lezárt belső zsebében is mi volt? Hó.

Hősök hősei

Damjanich János, aki szerb származása ellenére is tiszteletbeli hőse a magyar Pantheonnak, nem volt a szavak embere. Ellenben olyan vitéz volt, hogy Jókai Mór leírása szerint „mikor csatát kezdett, kiállt serege élére, megnézte, hol legerősebb az ellenség, akkor elkiáltotta magát; nem ám úgy, mint más vezérek, hogy: *előre*, hanem úgy, hogy *utánam!* S tört, zúzott, amit elől-utól talált.”

1849-ben a Honvédelmi Bizottmány utasítására a tábornokoknak a csata előtt lelkesítő beszédet kellett mondaniuk a sereg előtt, ami Damjanichot, aki nem volt a szavak embere, nagy gondba ejtette. 1849. március 4-én, a dicsőséges szolnoki csata előestéjén egész éjjel, mécsvilágnál, tollal a kezében, nagy nehezen fogalmazgatta a lelkesítő beszédjét.

Másnap reggel kilovagolt a regiment elé, akik tudván a rendeletről, s tábornokuk ezzel kapcsolatos aggályairól ugyancsak kíváncsian várták a szónoklatot. Damjanich nagy nehezen hozzáfogott: „*Honvédek!*” kiáltotta, s rövid szünetet tartott. Ebben a pillanatban – szerencséjére – megdördültek Vécsey tábornok ágyúí Szolnok irányából, jelt adván a csata kezdetére. A hősök hőse ekkor kirántotta széles szabályját, sarkantyút adott lovának, miközben a magyar történelem legrövidebb és leglelkesítőbb szónoklatát mennydörögte: „*Ott az ellenség! Utánam!*” S az ettől a „szónoklattól” ugyancsak fellelkesült 3. és 9. zászlóalj, a legendás veressipkások áradatként zúdultak utána.

S ha már a legrövidebb szónoklatot említettem, engedtessek meg, hogy a világtörténelem legrövidebb leveléről is szóljak. Ezt a levelet a katonai erényeiről közismert Spárta városa küldte Fülöp makedón királynak (Nagy Sándor apjának) válaszul annak fenyegető levelére, melyben azt írta, hogy hódoljanak neki, mert *ha* beveszi Spártát, nagy vérontást és pusztítást fog a városban tenni. Erre írta Spárta híres válaszul azt az egy szót, hogy: 'Ha.'

Visszatérve a magyar hősökhöz, a magyar Pantheon legnagyobb hőse a törökverő Hunyadi János, akit maguk a törökök neveztek úgy, hogy „hadak villáma, föld félelme,” ami nem kis megtiszteltetés az ellenségtől.

A nagy Hunyaditól egyszer állítólag megkérdezte az egyik tisztje a Balkán hegyei között, hogy a török sereg, amelynek a nyomában voltak hány főt számlál? „*Nem azt köll kérdezni, hogy mennyien vannak az törökök* – válaszolta Hunyadi mosolyogva –, *hanem, hogy: hol vannak az törökök?*”

Egy másik alkalommal, ugyancsak az ellenség számáról vitatkoztak a tiszték, hogy hány fős sereg szükségeltetik annak legyőzésére? A nagy törökverő így zárta le a vitát: „*a győzelemhez annyi katona szükségeltetik, amennyi az ellenség megveréséhez elégséges, ha mégannyian volnának is.*”

Megint más esetben Hunyadinak, a saját tisztjei azt találták mondani, hogy az előttük álló törökök létszáma túl sok a magyar sereg létszámához képest. Mire a nagy hadvezér megpödrte a bajuszát és így szólt: „*Hát sokkal kölletik annak harcolni, az ki sokat akar legyőzni.*”

A törökverő Hunyadi seregében a katonák között a vezérnek az a mondása járta: „*ki féltiben hal meg, annak fínggal harangoznak.*” Csoda-e, hogy ott senki sem mert félni?

Hullámok szilaj ereje

Kratais. Ő egy habléány, az a bizonyos alul hal, felül leány, mitikus tengeri csodalény. Ötvenen vannak, apjuk a mélytenger fia Néereusz, anyjuk az ajándékozó kedv istennője, Dorisz. A habléányok, akiket apjuk után néereuszoknak neveznek az Adriai-tenger zöld színű mélyén élnek egy kristálypalotában. Minden tengeri jelenségnek, a tenger habjának, a hullámoknak, a tenger zúgásának, a tengeri áramlásnak, a tengeri barlangnak, a tengerparti homoknak, kavicsnak, a zátonynak, a hullámtörőnek, a szélcsendnek, a tenger színének megvan a saját habléány képviselője. A hullámok erejét képviselő habléány tehát Kratais. Nagybátyjától, Phorkys-tól a tengeri szörnyek urától született is egy utódja ennek a habléánynak, mégpedig a Scylla, a félelmetes kutyafejű, repesztő hangon visító szörnyeteg, aki a Messinai-szorosban lakik, ott szedi áldozatait; hiszen tudvalévő, hogy a Földközi-tengeren hajózási szempontból ez az Itália és Szicília közötti szoros a legveszedelmesebb, erős tengeráramlásai miatt.

Sokáig azt hittem, kedvel engem ez a Kratais nevű habléány. Az Adriai-tengeren már egész fiatal gyerekként én is kedveltem a nagy hullámokat a sziklás part ellenére. A Fekete-tengeren, ahol a homokos partra futnak ki a hullámok, három ízben is jártam, s minden alkalommal akkor mentünk legszívesebben fürdeni a szabadstrandokra, amikor a hivatalos strandokon felhúzták a fekete lobogót, figyelmeztetve a nagy hullámok jelentette veszélyre. Fiatal koromban kifejezetten élveztem a Fekete-tenger 1-2 méteres hullámain lubickolni.

Hogy Kratais valójában milyen, azt először 35 évesen kellett megtapasztalnom, Kubában. A Kubai Tudományos Akadémia vendégeiként töltöttünk két hetet Havannában. November volt, a hurrikánok évadja, de természetesen rendkívül meleg volt az idő is és az óceán vize is, soha még ilyen kellemes, langyos vízű tengerben nem mártóztam meg, mint a Karib-tenger. Lementünk Varadero-ra, a legendás havannai strand partszakaszára. Üres volt a strand, szikrázott a fehér, forró homok, hajladoztak a pálmafák az enyhe szélben, vakítóan kék volt az ég és az óceán. Fekete zászló lobogott a parton, és sehol egy lelket nem láttunk a barátommal. Ujjongva rohantam bele a meleg óceánba, s a derékig érő vízből visszafordulva hívtam a haveromat, hogy bátrabban jöjjön. Valami mély morajlást hallva, megfordultam. Körülbelül egy négy méter magasra emelkedő vízfal dübörgött felém. Ezt sem átugrani nem lehetett, sem beleugrani, így hát szégyen a futás, de megpróbáltam kifelé evickélni előre, mígnem Kratais, a hullámok szilaj erejének úrnője hátulról utolért, és mint egy tollpíhét, valósággal kirepített a pálmafákig, ami legalább egy 20 méter volt, se nem láttam, se nem hallottam, csak a szemüvegemet szorongattam, kezemben, hogy el ne veszítsem, miközben két másodperc alatt partra vetődtem. 30 év kellett, amíg ezt a leckét elfeledve, újból találkoztam Kratais-szal.

Egyik TV csatornán volt egy műsor, ahol irigylésre méltó emberek azzal foglalkoztak, hogy különféle szempontok szerint minősítették és a végén rangsorolták a világ legjobb tengerpartjait, strandjait. A tizediktől az elsőig fokozták az izgalmakat, reklámokkal bővítve, de végignéztem, mert az én geográfus tudásom szerinti leghíresebb strandok már az első körben sorra kerültek. Még a híres rioi Copacabana, vagy a mexikói Acapulco is lemaradt a dobogóról. Lényeg, hogy a kelet- ausztráliai Gold Coast lett az első; a világ legjobb strandja: 200 km hosszú, homokos strand, kitűnő infrastruktúra, tiszta víz és kellemes csendes-óceáni hullámok. 65 évesen megérkezve a Gold Coast-ra, gondoltam, még aznap késő délután úszok egyet a Csendes-óceánba, ahová soha nem gondoltam, hogy valaha is eljutok. Tízezer kilométer víztükör volt előttem. Hanem az úzás az Aranyparton abból áll, hogy folyamatosan meg kell próbálni kivédeni a 2-3 méteres hatalmas hullámokat. Úzásra lehetőség nincs, csak a szállodák medencéjében, és 10-15 perces, a hullámok erejével folytatott küszködés után, a szakadatlan hullámlökésektől halálosan kimerülve a partra lehet vánszorogni. Kratais.

Húsvét

A kétezres évek elején két lányom, Réka és Mikolt, még gyerekek voltak. A Réka hun név, Attila hun világhódító első asszonya, Csaba, vagy *Kaba* királyfi anyja. A bizánci Priszkosz feljegyzéseiből arra lehet következtetni, hogy Réka a bizánci császári udvarban nevelkedett, előkelő hun leány volt, nevének értelmezése: *Kerka, Kreka, Gréka*, vagyis hun nyelven: a „görög.” S ha már Attila kapcsán neveztük el első lányunkat, a húga nevét is ehhez igazítottuk: Mikolt volt Attila utolsó felesége, aki valószínűleg végzett is vele. A Miklós név női, középkori, magyar formája. A Miklós görög eredetű: *Nikolaosz* annyit tesz: győztes nép. Ugyanis *Niké* a győzelem istennője, *laosz* a nép. Mivel Mikolt kis korától cserkész volt, cserkészcsapatban, cserkész táborokban vett részt, mint őrsvezető is, húsvétkor a cserkész fiúk rendszerint eljöttek meglócsolni. Hatalmas szódásüvegekkel járták a falut, verset mondtak, majd következett a zuhany-szerű öntözés. S noha Mikolt is, meg Réka is sikítva menekültek előlük, azért izgatottan várták a fiúkat húsvét hétfőn és kiálltak a kapuba, kitették magukat a hideg szódavizes locsolásnak. A 20. századra általában már kölnivizes locsolássá szelődött, s a 21. századra már jószerivel csak a rokonságon belül él ez a szokás, amely a magyarságra jellemző, szerte a Kárpát-medencében, ahol magyarok élnek, főleg Erdélyben, de a Délvidéken, Kárpátalján és a Felvidéken is. Gyerekkoromban Rózsahegyen, mai nevén Ružomberokon, Szlovákiában, a Liptói-havasok lábánál, unokatestvéremmel az egész utcát végig jártuk húsvét hétfőn, nem csak a magyar, hanem a szlovák családokhoz is locsolkodni, s nem csak mi; mindenki. A magyaros húsvéti locsolkodás 1960-as évek elején elfogadott volt az akkori Csehszlovákiában még idegenek között is.

Húsvét hétfőjén a legények eredetileg a vályúba merítették, vagy egy vödör vízzel leöntötték a hajadon lányokat. Ennek eredete egy ősi termékenységi rítus, tudni illik, aki nem lesz beteg a koratavaszi hidegvizes zuhanytól, az erős, és egészséges utódokat képes szülni. Ezt tükrözi az is, hogy a húsvét hétfő régi magyar megnevezése a XVI. századból, „vízbevető hétfő.” Ez tehát az ősi, ókori termékenység- és egészségvarázsló rítus emléke, amikor a föld termékenységének biztosítása érdekében tavaszunként még emberáldozatot mutattak be. Utóbb, a kereszténység, mivel kiirtani nem tudta ezt a szokást, azzal magyarázta, hogy ez annak emléke, hogy a Jézus feltámadását hírül vivő asszonyokat a zsidók vízzel öntötték le.

A húsvét a tavaszi napéjegyenlőség időpontjától, március 21-től számított első holdtölte után következő első vasárnap és hétfő április 25-ig bezárólag. A kereszténység szerint Jézus feltámadásának az ünnepe, a név jelentése, hogy a húsvétot megelőző 40 napos böjt után ekkor vehetünk magunkhoz először húst. A húsvét bibliai eredete: a zsidók egyiptomi fogságból való szabadulása a *pészah*, aminek jelentése: „kikerülés,” amikor is a halál angyala elkerüli a báránnyal megjelölt zsidó otthonokat Egyiptomban. Az angol és német megnevezés, az *Easter*, *Ostern* a hold és a tavasz „keleti” germán istennőjének a nevéből ered: *Ost*.

De mi köze a húsvéthoz a tojást hozó húsvéti nyúl? Miért tojást hoz a nyúl, és miért a nyúl hoz bármit is? A kelta *Eostre*, illetve a germán *Oster*, vagy *Ost* holdistennő ünnepe volt a tavaszi napéjegyenlőség környékén a mai húsvét. Az első írásos emlék *Bede the Venerabilis* középkori krónikájából származik, aminek a napját 325-ben, a niceai zsinaton rögzítették. *Ost* istennő egy sebesült madarat talált, amelyet nyúllá változtatva mentett meg, s a nyúl – megtartva madár képességét is – hálából színes tojásokkal ajándékozta meg az istennőt. A húsvéti tojás eredete az ókori Egyiptomig nyúlik vissza, ahol *Os* (vagyis: tojás) istennő jelképezte az életerőt. Ez a jelkép a rómaiakkal terjedt el Európában. A húsvéti tojás és nyúl – mint ajándék – eredete, hogy a középkorban német földön a húsvétkor fizetett adót és bérleti díjat tojás és nyúl formájában is le lehetett róni.

Itt állt Salgó, az éghez oly közel

Salgótárjától északra, a Medves-vidék egyik bazaltoszlopos hegycsúcsán áll Salgó várroma. Petőfi Sándor így írt erről: „Nógrád s Gömör közt hosszan nyúlik el a Mátra egyik erdőséges ága, miként sörényes, elfáradt oroszlán, nézve sötéten messze tájakig. E hegytetői kősziklára ül borús napokban a pihenni vágyó terhes felhőknek vándor serege; ez a műhely, hol a komor kovács, a dörgedelmes Égiháború készíteni szokta a villámokat, a haragvó Isten égő nyilait. Itt állt Salgóvár, mint egy óriás, ki az egekre nyújtja vakmerő kezét, hogy onnan csillagot raboljon; itt állt Salgó, az éghez oly közel, és benne mégis a pokol tanyázott. A századoknak döntő lábai elgázolták rég e vár tornyait. Belőlük egy-két csonka fal maradt, mely szomorkodással tölti idejét, mint aki lármás ifjúság után éltét megunva remetéskedik. Fölmentem a hegy szikla tetejére, s letelepedtem a romok fölött.” Ma is, mielőtt Salgóra megyünk, olvassuk el Petőfi Sándor Salgó című elbeszélő költeményét, s így, érzelmileg felkészülve az élményre, másszuk meg a sziklahegyet. A várromból észak felé a Fátra szlovákiai hegyvidéke, délre a Mátra, Keletre a Bükk zárja a láthatárt. Nyugaton magasra emelkedik a „palóc Olümposz”, a Cserhát legmagasabb hegye, a 727 méter magas Karancs – amelyre innen a legszebb a kilátás.

„Verőfényes nap volt, tekintetem, nem lelve gátat, mérföldekre szállt, mint börtönéből megszökött madár, s vígan köszönté a kék messzeséget, hol a faluknak tornyán, a mezőknek juhnyájain s a patakok vizén, s mindenhol a nap fénye tündökölt. De lelkemet nem ily képek körözték, nem ily vidámak; lelkemet homályos látkörbe vitte a komoly merengés, holott körülötte kétes ködruhában mogorva árnyak lengtek: a kihalt, sötét középkor véres napjai. Megvirradt a tizennegyedik század, s hazánkra éj következett. Borús éj jött rá; ekkor áldozott le az ő napjának az Árpád-családnak, végső sugara harmadik Endre halt meg. Pártok kelének, s a párt fergeteg, s a fergetegben a folyó zavart, s zavart folyóban könnyű a halászat. Elfeledték a hazaszeretnek örök szentségét a fejetlen ország önzés bűnébe sülyedt tagjai, s rabolni kezdték édes anyjukat, a gyámolától elesett hazát.” Petőfi sorai ma is időszerűek.

Mi történt Salgón a Petőfi által megénekelte legenda szerint? Az Árpád-ház kihalásakor Salgó a Kompolti család rablólovagvára volt. A környék várait, falvait rabolták ki: Kompolti Péter az apa, és két fia Dávid és Jób. „Ottan hevernek, apa és fiúk, komor teremben medvebőr felett, mit kacagányul vetnek vállaikra, ha indulóra a kürt megriad. Ottan hevernek, és Eger boráival sűrítik amúgy is sűrű vérüket” – írja Petőfi. Egyszer úgy határoznak, hogy Gedő Simon várát rabolják ki. Be is jutnak, fosztogatnak, de a két fiút szinte megbabonázza Simon felesége, a szépséges Perenna. A várúr kivont karddal védi asszonyát, ám, mialatt a fiatalabb Kompolti – Jób –, végez a férfivel, Dávid elragadja az alélt asszonyt és Salgóra vágat vele. Ott Jób, aki szintén igényt tart a nő szerelmére, utoléri őket és a férjét hívó asszonynak eldicsekszik azzal, hogy megölte Gedő Simont. Perenna Dávid pártfogását kéri. A két fiú összecsap, ám a párbajnak apjuk, Kompolti Péter megérkezése vet véget. Amikor rájön, hogy mindkét fia beleszeretett Perennába, úgy tesz igazságot köztük, hogy az asszonyt saját magának ítéli, sőt elhatározza, hogy feleségül veszi. Perenna ismét Dávid segítségét kéri, hogy megmeneküljön és bosszút álljon férje gyilkosán. Dávid aznap éjjel megfojtja alvó apját és orvul megöli öccsét. Majd, tettebe beleörülve, Perennát magához szorítva, a vár bástyájáról a mélységbe veti magát.

A gazdátlaná vált várban a legények a rabolt kincseken történő osztozkodás közben egymást ölték meg, és az elátkozott hely üresen maradván pusztult. Ahogy Petőfi zárja a költeményt: „így állt sokáig Salgó zajtalan, csak a hollóknak káromása szólt holttetemekkel megtelt udvarában; s alant a völgyben a népség futott a szél elől, mely Salgóról jöve.”

Itt van a kutya elásva

Gyakran használjuk, ha egy probléma kulcskérdését nevezzük meg, hogy „ez itt a bökkenő”, avagy, ha egy probléma nyitjára jövünk rá, hogy „itt van a kutya elásva.” Ennek a szólásnak elég kegyetlen szokás az eredete, csakúgy, mint a „körömszakadtáig” tagad, vagy „harapófogóval sem lehet kihúzni belőle” a vallomást, vagy titkot, vagy „megoldódik a nyelve”, vagy „felcsigázza” az érdeklődését, vagy „lakatot tesz a szájára,” amelyek mind a középkori kínzások, fenyítések emlékét idézik. A Magyarországra a tatárjárás után végleg betelepült kunok nyilván nem ismerték az írásbeliséget, és fontosabb szerződések, megállapodások esetén egy karddal összevagdalt, feláldozott kutya tetemén tettek esküt, kötöttek szövetséget. Ez után a kutyát elhantolták, egy kis hant, egy kis bökkenő alatt. S ha az egyik fél nem tartotta be esküjét, vagy a megkötött szerződést, akkor odavezették az esküben illetékes kutya hantjához, s emlékeztették: ez itt a bökkenő, illetve: itt van a kutya elásva.

Egy másik régi szólásunk eredete a török korra, a végvári időkre vezethető vissza. Ha valaki tudja egy szervezetten belül a viszonyokat, ismeri a helyzetet, tudja, mikor mit kell tenni, azt mondjuk: „ismeri a dörgést.” A végvári harcokban a törökök hadmozdulatait, portyáit úgy tudatták egymással leggyorsabban az egyes várak, hogy meghatározott sorrendben meghatározott számú ágyúlövést adtak le. Ezek hírlövészeként arról tájékoztatták a többi várak, végházak őrseit, hogy a támadó, vagy portyázó török csapat hol van, merre tart, milyen nagy? Tehát jó pattantyús csak az lehetett, aki ismerte, értelmezni tudta az ágyúlövészek dörgését, vagyis aki ismerte a dörgést, vagy értette a dürgést.

Ha valaki a partnerét, ismerősét búcsúzkodás, elköszönés nélkül otthagyja, azt mondjuk: „faképnél hagyja.” Ennek eredete az, hogy amikor régen a kapuban beszélgettek, s az egyik így távozott, a másikat értelemszerűen a kapufélfa mellett hagyta. Ez a kapufélfa pedig legtöbb esetben egy emberalakra emlékeztető, faragott kapubálvány volt, más szóval fakép volt. Kapubálványt, vagy faképet általában az adott házban élő család egy-egy elhalálozott, jelentős tagjának, ősenek a tiszteletére állították, mégpedig azért, hogy védje a házat. Volt egy másik fakép is, a házi bálvány, a bába. Ezt a fából faragott ember formájú alakot kereken egy évig hagyták állni a házban egy-egy közeli rokon elhalálozása után. Funkciója az volt, hogy távol tartsa a kísértéstől a halottat, vagyis amikor annak szelleme megjelenik a háznál, látja, hogy ott van a bába – őt képviselve –, s így a szellem megnyugszik, nem ijesztgeti az ott lakókat. A régi magyarok hite szerint a halál addig nem végleges, amíg az elhunyt lelke szellem alakban visszajár az otthonába. Úgy gondolták, ez addig lehetséges, amíg a test végleg el nem bomlik. Tapasztalatból tudták, hogy a holttest a koporsóban nagyjából egy év alatt bomlik el csontvázzá, s csak ekkor távozik a lélek a túlvilágra és szűnik meg az esetleges szellemjárás. Ezért alakult ki a gyászév tartásának a szokása is, például az özvegy csak ennek múltával léphetett újabb házasságra. A házi bálványnak tisztelettel adóztak, s hogy kiálló részei – elsősorban az orra – ne sérüljön, azt vaslemezzel fedték, vagy eleve vasból készítették. Így jelent me a „vasorrú bába” kifejezés. Mivel a vasorrú bába igen alkalmas tárgy lehetett a gyermekek ijesztgetésére is, mint félelmetes tárgy a házban, a jelzőt csakhamar a boszorkányokra is alkalmazták.

Ha kezet nyújtunk valakinek, mondhatjuk „itt a kezem, nem disznóláb.” A szólásban a disznóláb régi magyar nyelven pisztolyt, kézifegyvert jelent. A jobb kéz nyújtása tehát azt jelzi, hogy fegyvertelen, gonosz szándék nélküli az üdvözlés. A jobb kezes baráti integetés is azt mutatja: jószándékú és fegyvertelen vagyok.

Kalüpszó

Természeti tudományos ismeretterjesztő műsorokban gyakran láthattuk Cousteau kapitányt és a távoli tengereket felfedező hajóját, a Calypso-t. Ez a név – a Kalüpszó – regényes hangzású. Szinte érezzük, nem véletlen a hajó névadása, ennek köze kell, hogy legyen a tengerek rejtett szépségeihez.

Valóban. Kalüpszó a görög mitológiában azt jelenti, elrejtő, Homéroszi jelzője pedig a „szépek szépe.” Kalüpszó Atlasz titán lánya. Észak-Afrikában, a mai Algéria és Marokkó területén emelkedik az égig érő, 4000 méternél is magasabb sziklás hegység, amely nem más, mint a kővé vált Atlasz titán, aki az égboltot tartja a vállán. Büntetés ez, mert hiába intette Atlaszt testvére, az „előre gondolkodó” Prométheusz, hogy ne vegyen részt a titánok istenek elleni lázadásában, Atlasz nem hallgatott rá. Viszont az Atlasz-hegység, illetve az égboltot a vállán tartó Atlasz titán közel van az Atlanti-óceánhoz, ahol a mindenkitől távol lévő Ókeanosz titán, és a Földközi-tenger megszemélyesítője, Tethys titanisz leányai, az ókeaniszkok úszkálnak. Egy Pléióné nevű ókeanisztól született csillagistennők a Plejádok, a „fény küldöttei” (magyarul a Fiastyúk csillagai), akik heten vannak, és akik közül leghíresebb a május hónapnak nevet adó Maia, akit maga Zeusz csábított el és anyja egy hatalmas olimposzi istennek, Hermésznek. Aztán Taigeta, a hírhedt spártai Taigetosz-szikla istennője, akinek az életképtelen csecsemőket áldozták fel. Továbbá a sötétfátylas, Tróját gyászoló Élektra, a trójai királyok özanyja – Zeusz révén. Atlasz titán leányai egy Aithra nevű ókeanisztól az esőt hozó 7 csillagistennő is, a Hüaszok, akik közül a legismertebb Korónisz, a varjak istennője. S mert a varjú sokáig él, az ókori görögök szerint igen egészséges állat. Nem véletlen, hogy Korónisz varjú istennő és az olimposzi Apollón isten leánya Higiénia, az egészség istennője, testvére pedig Aszklépiosz, az orvostudomány istene. Egy másik híres Hüasz meg nem más, mint Kalüpszó, aki az Adriai-tenger egyik dalmáciai szigetén élt. Ez valószínűleg Lastovó, amelyik mélyen bent fekszik az Adriában: itt a mediterrán növényeket már nem ültetni kell, mint a dalmát partvidéken, hanem őshonosak. Fiatal koromban többször végig túráztam a dalmát partvidéket, de Lastovóra nem tudtam eljutni, mert haditengerészeti támaszpontot alakított ki rajta az akkori jugoszláv állam. Korcsula szigetéről néztem vágyakozva a távoli horizonton emelkedő kék szigetet: Kalüpszó lakhelyét.

Homérosz halhatatlan műve, az Odüsszeia, is ott kezdődik, hogy Odüsszeusz Kalüpszó szigetéről elindul tutajával. De Poszeidón, a tengeristen el akarja pusztítani, s végül Athéné istennő segítségével és a Phaiákok földjére vetődik: itt meséli el korábbi kalandjait a feldúlt Trójából való elindulással kezdve. Milyen is volt Kalüpszó – a „szépek szépe” – lakhelye? Ahogy Homérosz mondja: messze nyugaton, az ibolyaszínű tengeren, Óügié szigetén lakik. Ez lenne tehát Lastovo, amely a Makarska Riviéra partjáról 61 km-re fekszik bent az Adriában. Ókori neve Ladesta volt, de Homérosz még Óügiének nevezi. A szépek szépe olyan szép volt, hogy a feleségéhez még húsz évi távollét után is visszavágyakozó Odüsszeusz is hét évet töltött Kalüpszóval. Hol is? Kalüpszó lakhelyét Homérosz akkor írja le, amikor Zeusz Athéné kérésére Hermész istent küldi a szigetre, hogy rávegye Kalüpszót, engedje Odüsszeuszt tovább, hogy hazatérhessen Ithaka szigetére (ami viszont a görögországi Korfu szigetével szomszédos és a Jón-tengeren van). Mit látott Hermész? „Kalüpszó hatalmas barlangját égerfák, feketenyárfák és ciprusok sűrűje takarta el. Lombjaik közt széles szárnyú bagoly, sólyom és tengeri varjú fészkel. A barlang előtti réten négy kristályvízű forrás fakad, s vizével öntözi a rétet, amelyen sűrűn nő a petrezselyem, virágzik a zeller és az ibolya. A barlang bejáratát szőlőindák függönye fedi. A széphajú Kalüpszó bent ül a barlangban, szövöszéke mellett, aranyvetélővel szövöget, s énekel szép hangon. A tűzhelyen ég a tűz és a cédrus égő hasábjainak jó illata betölti a szigetet.”

Kánikula és Antarktisz

Honnan ered a kánikula kifejezésünk a nyári melegre? Az ókorban megfigyelték, hogy nyár közepén, Júliusban, amikor a legnagyobb a meleg, a Nap egyszerre kel fel a Nagy-Kutya csillagképpel. Ennek a legfényesebb csillaga a Szíriusz, amely az égbolt legfényesebb csillaga is egyben. A legfényesebb égitestek; a Nap, a Hold, valamint az Esthajnalcsillag (ami valójában nem csillag, hanem a fényesen ragyogó, este és hajnalban látható Vénusz bolygó, melynek görög neve a „foszforeszkáló” Phosphoros, latin neve pedig a „fényt hozó” jelentésű Lucifer). Ezek után áll tehát a Szíriusz, amely igazi csillag, 1,8-szor nagyobb a mi Napunknál, és 8,7 fényévnyi távolságban a Földtől. Ugyan a Szíriusz görög szó és a perzselőt jelent, neve latinul: *Canicula*, azaz Kiskutya, vagy Kutyaácska, mert a *cula* a kicsinyítő képző a latinban, a *canis* meg a kutya. Azt gondolták az ókoriak, hogy a Nap nyárközépi nagy melegét a *Canicula*, vagyis a „kutyaácska” csillag, a Szíriusz okozza. Innen ered – ha logikusan tekintjük – a „kutya meleg” kifejezésünk is a kánikulai melegre. A Nagy-Kutya csillagkép a vadász Orion csillagképet kíséri stílusosan.

Talán a legfeltűnőbb csillagkép az éjszakai égbolton a két Göncöl szekér. Van Nagy-Göncöl és Kis-Göncöl-szekér. Ez utóbbi meghosszabbított rúdjának a végén, vagy a Nagy-Göncöl hátsó oldalának meghosszabbításában ragyog a Sarkcsillag, a Polaris, amely körül forog az egész éjszakai égbolt. A Sarkcsillag, bár „csak” 8-szor nagyobb, mint a mi Napunk, 1600-szor fényesebb, ezért látjuk szabad szemmel is az égbolt közepén, az északi félgömbön, annak ellenére, hogy 430 fényévre van tőlünk. Göncöl a régi magyarok füvekkel gyógyító istene, aki szekeren viszi a gyógyfüveket.

A Nagy-Göncöl szekér latin megnevezése a Nagy Medve, latinul az *Ursus Maior* csillagkép, amelyet a magyar nép szekér formájának látott, de a görögök és a rómaiak medvének vélték ezt a csillagképet. A Nagy Medve eredeti, görög nevén Arktisz – ami medvét jelent. Mivel közel van a Kis Medvéhez és így a Sarkcsillaghoz is, ezért az egész Északi-sarkvidéket róla nevezték el: Arktisznak – vagyis medvének görögül.

Mitológiai eredete az európai kultúrában az, hogy volt egy Kallisztó nevű nimfa Artemisz vadásztársnői között. Kallisztó nagyon kedves barátnője volt a vadászat szűz istennőjének, Artemisznek, ám nem tudott ellenállni egyszer Zeusz csábításának. Artemisz úgy fejezte ki rosszaságát apja, Zeusz irányában, hogy Kallisztót egy medvévé, vagyis egy arktisszá változtatta. Időközben Kallisztó és Zeusz fia is megszületett, aki Arkasz néven híres vadásszá vált. Egyszer, amikor az arkádiai erdőkben a medvévé változott Kallisztó meghallotta fia kürtjét, lelkendezve szaladt hozzá, megfélekedve medve formájáról. Arkasz majdnem megölte, de Zeusz, hogy megakadályozza a tragédiát, mindkettőjüket nagy hirtelen az égre emelte. Kallisztó, azaz Arktisz lett a Nagy Medve csillagkép, és Arkasz lett a Kis Medve csillagkép. *Ursa Maior* és *Ursa Minor* latin megnevezéssel. Héra, Zeusz törvényes felesége, aki folyamatosan helytelenítette férje kicsapongásait, elment Thetiszhez, a Földközi-tengert megszemélyesítő titaniszhoz, és megkérte az istennőt, hogy ennek a két csillagképnek ne engedje, hogy körforgásuk során az északi félteke horizontja alá szálljanak, azaz a többi csillagképhez hasonlatosan „megfürödjének” a tengerben. Ezért a Nagy és a Kis Medve a Sarkcsillag körül csak körbe forog, nem kerül a látóhatár alá egész éjen át. Egyik kontinensünk, az Antarktisz is Arktiszról, alias Kallisztóról kapta a nevét, mint az a földrész, amelyik ellentétes fekvésű az Arktisszal, annak ellenpólusa délen. Szó szerint az Antarktisz azt jelenti görögül, hogy „medve-ellenes” vidék; ezért vannak medvék, jegesmedvék az Északi-sarkon, és ezért nincsenek a Déli-sarkvidéken. Érdekesség még, hogy a Jupiter (ez Zeusz latin neve) második legnagyobb holdjának is Kallisztó a neve – ezek után nyilván nem véletlenül.

Keleti-főcsatorna békái

Gyerekkoromban Miskolcon apámmal – aki nagy horgász volt, többek között az Északmagyarországi Horgász Szövetség elnöke volt hosszú évekig –, sokszor mentünk horgászni. Vitt magával, szeretne volna, ha én is megkedvelem ezt a sportot, de én sajnáltam a halakat, nem horgásztam. Legtöbbször a Hernád folyóra mentünk. Hernádvécsénél, ahol a Hernád minden évben máshol folyt, lubickoltam a folyóban. Fából kis vízimalmot eszkábáltam a folyómenti kis kavicsszigetek közötti medrekben, vagy lomb-sátrat építettem a nagyobb szigeteken és közben vágyakozva néztem a Hernád túlsó partján a Zempléni-hegység kék csúcsai között egy jellegzetes várhegyet, amelyről tudtam, hogy rajta áll a távoli és titokzatos Regéci várrom, ahol a nagy Rákóczi fejedelem hétéves koráig élt. Halmajnál meg vártam, hogy mikor harangoznak a túlsó part faluban, Nagykinizsen delet, amikor a tehéncorda mindig lejött a folyóhoz a túlsó parton, és az állatok beleálltak a nagy vízbe.

Amikor pedig a Keleti-főcsatornához jártunk horgászni az Alföldön, az ideális hely volt az úszásra. Valójában ott tanultam meg úszni – a kecskebékáktól. Megfogtam egy-egy békát, bedobtam a vízbe, és figyeltem, milyen szabályos mellúszásban tempózik kifelé. Aztán utánoztam ott és később a miskolci, tapolcai strandokon is. Persze én úgy úsztam, hogy a fejemet kitarítottam a vízből, nehogy már vizes legyen a hajam, vagy víz menjen a szemembe, vagy fülembe, ugye. Csak úgy, szépen, kényelmesen úsztam, mint a kedves kecskebékák.

1966-ban történt, hogy általános iskola ötödik osztályában tornaóra helyett néhány órán át úszás oktatásunk volt, és az osztály a miskolci régi Erzsébet-uszodába ment. A tornatanárnőnknek én voltam abban az osztályban a kedvence, mert az előttem ugyanabba az iskolába járt nővérem kitűnő szertorna versenyző volt akkoriban, s így a tanárnő természetesnek vette, hogy a rúd- és kötélmászást, a szekrény-ugrásokat, a gyűrű gyakorlatokat, sőt még a szaltót is velem mutatta be. Így hát, amikor megkérdezte a medence előtt felsorakozott harminc gyerektől, hogy ki tud már úszni, kötelességemnek tartottam – nagy büszkén, hogy a lányok is látják – előre lépni: én azt is tudok. Előlépett viszont meglepetésemre két másik fiú is.

Jól van – mondta a tanárnő – most egyenként ússzátok át a medencét. Sípolt, és az első fiú szabályos fejest ugrott, és elkezdett úszni. Csak lestem: ez nem a békáktól tanult. A fejes után kettőt tempózott a víz alatt, majd kiemelte a fejét, valószínűleg levegőt vett, aztán megint a víz alatt úszott. Teljesen meg voltam döbbenve, mert én arra készültem, ugye, hogy szépen lesétálok a lépcsőn és béka-szerűen úszok. Nem a víz alatt! Síp szó. Ugrik a másik fiú is. Ugyanazt csinálja, mint az első, tehát nem volt mit tennem, nem maradhattam szégyenben. Síp szó. Soha még fejest addig nem ugrottam, a Hernádon ugye erre nem volt lehetőség, sem a Keleti-főcsatornán. Ugrok, sikerült. Becsukott szemmel tempóztam a víz alatt, feljöttem, lemerültem, tempóztam, feljöttem, alámerültem. Igen ám, de valahogy abban a felfokozott idegállapotban soha nem vettem levegőt, amikor a fejem kidugtam a vízből. Éreztem, hogy megfulladok, mert már az elején elfogyott a levegőm – megfulladok, ha csak azonnal át nem érek a másik oldalra. Így hát, egy lélegzetvétellel átúsztam a medencét. Egyből odajött hozzám egy férfi, mint kiderült a miskolci Spartacus úszószakosztály vezetője, aki megfigyelőként ott volt, és meginvitált a szakosztályba. Nem tudhatta, hogy az életemért küzdöttem, azt hitte magamtól úszok ilyen villámgyorsan. Két hétig minden nap ötkor keltem, villamossal lementem az uszodába egy órát edzeni, majd iskolába. Két hét múlva már szabályosan tudtam úszni mellúszásban, és nagyon jól ment – hála a Keleti-főcsatorna békáinak. Olyan jól ment, hogy az edző berakott egy nagyobb fiúkból álló csoportba, akik már akkor visszafelé úsztak a medencében, amikor én még a felénél jártam. Ezt a szégyent nem tudtam elviselni; így maradt félbe úszó-karrierem.

Két mexikói (Kétnyelvű)

Az öreg Mr. Brown imádott medvére vadászni. *Old Mr Brown loved shooting bears.* De a szemei már nem voltak jók. *But, his eyes were not good any more.* Néhányszor majdnem emberekre lőtt medvék helyett *Several times, he, almost shot at people instead of bears.* A barátai tudták és mindig nagyon óvatosak voltak, amikor medvére vadásztak vele. *His friends knew it and were always very careful when they went shooting bear with him.* Egy nap az egyik fiatal barátja tréfát akart vele üzni. *One day a young friend of his wanted to play a joke with him.* Fogott egy darab papírt, és ráírta nagy betűkkel: „Nem én vagyok a medve.” *So, he took a piece of paper and wrote on it in big letters: „I am not the bear.”* Azután a hátára erősítette és elindult. *Then he tied it to his back and went off.* A barátai látták és sokat nevettek. *His friends saw it and laughed a lot.* Aztán Mr. Brown rálőtt és leverte a kalapját. *Then Mr Brown shot at him and knocked his hat off.* A fiatalember megijedt és mérges lett. *The young man was frightened and angry.* Nem láttad ezt a feliratot? *Kiáltotta. Didn't you see this notice? He shouted.* Mr. Brown közelebb ment. *Mr Brown went nearer.* Ó, sajnálom – mondta – nem láttam azt a szót, hogy „nem.” *Oh, I'm sorry – he said – I didn't see the word „not.”*

Két mexikói kártyázott és az egyikük csalt. *Two Mexicans were playing cards and one of them was cheating.* Megöllek – kiáltotta José. *I'll kill you – shouted José.* Te sosem tudnál engem megölni – mondta Miguel nyugodtan –, de én meg tudnád ölteni téged. *You could never kill me – said Miguel calmly –, but I could kill you.* Csak próbáld meg – kiáltotta José – párbajozzunk a parkban holnap délután. *Just try – shouted José – let's fight a duel in the park tomorrow afternoon.* Nem, ne a parkban – mondta Miguel – a rendőrség meghallhat vagy megláthat minket ott; menjünk egy csendes helyre vidéken, San Antoniába. *No, not in the park – Miguel said – the police might hear or see us there, let's go to a quiet place in the country, to San Antonio.* Én mindig ott párbajozok. *That's the place I always fight my duels.* Én is – mondta José. *I do too – said José.* A következő nap együtt mentek a vasútállomásra. *The next they went to the railway station together.* José egy retúrjegyet vett, de Miguel csak egy útra szólót. *José bought a return ticket, but Miguel bought a single one.* O-hó – mondta José – tehát nem számítász rá, hogy visszatérsz? *O-ho – said José – so you don't expect to return?* Én mindig oda-vissza jegyet veszek. *I always buy a return ticket.* Én soha – mondta Miguel. *I never do – said Miguel – I always use my opponent's other half.* Én mindig az ellenfelem visszaútra szóló jegyét használom.

Mrs. Brown mindig sokat dolgozott, főzött, sepregetett, kimosta és kivasalta a ruhákat, takarított. *Mrs Brown always worked a lot, cooked the meals, swept the floor, washed and ironed the clothes and cleaned the house.* Egy napon elment a boltba és meglátott a falon egy hirdetést. *One day she went to the shop and saw a notice on the wall.* Az állt rajta: *It read: Óránként 5 fontért takarítok. Hívjanak. I do cleaning for five pounds an hour, call me.* Mrs. Brown körülnézett. *Mrs Brown looked around.* Senki sem figyelt rá. *Nobody was watching her.* Elővett egy ceruzát és ráírta a hirdetésre: *She took a pencil and wrote on the notice: I do cleaning for nothing, don't call me.* Ingyen takarítok. Ne hívjanak.

Jack tengerész volt és megígérte Glóriának hogy feleségül veszi hosszú utazása után, és hogy minden kikötőből küld neki ajándékot. *Jack was a sailor he promised Gloria to marry her after his long voyage and send her a present from every port.* Az afrikai Freetown-ból küldött Glóriának egy papagájt, amelyik öt nyelven beszélt. *From Freetown Africa he sent Gloria a parrot that could speak five languages.* A következő kikötőben, Ausztráliában ott volt egy távirat Glóriától: *In the next port in Australia, there was a telegram from Gloria: Dear Jack, thank you for the parrot it tasted much better than a chicken.* Kedves Jack, köszönöm a papagájt, sokkal jobban ízlett, mint egy csirke.

Ki a ludas ebben, uram?

Ki a ludas ebben? Te vagy a ludas. Sokszor használjuk ezt a szólást, de vajon tudjuk-e, honnan ered? Mi magyarok hajlamosak vagyunk arra gondolni, hogy Ludas Matyihoz, a Fazekas Mihály által megénekelte népi figurához van köze. Azonban Ludas Matyi egyenes jelleme, a zsarnok uraság megleckéztetése nem igazán fér össze azzal, hogy ő lett volna a ludas Döbrögi megverésében, mert a ludas szó valami negatív tett elkövetőjét sugallja. A ludas értelme az, hogy vétkes, aki valami bajt kever, kárt okoz, vagy csalást, álnokságot visz végbe. Nos, a ludas eredetileg görög szó és az esküszegőre, pontosabban a hamisan esküvő emberre mondták. Miért? A görög törvényhozásban, az ókorban Zeuszra, a főistenre kellett esküdni. A Zeuszra kifejezés úgy hangzott: *ton Zéna*. Aki viszont hamisan esküdött, de titokban mégis tartott az isteni bosszútól, elhadarta ezt a szót, és igyekezett – legalábbis magának meggyőzően – azt mondani a bíróság előtt, hogy: *ton khéna*. Zéna jelentése: Zeuszra; a khéna jelentése viszont: a lúdra. Vagyis, akiről utóbb kiderült, hogy hamisan esküdött, ő azt mondta, hogy „a lúdra esküszöm.” A hamis esküt tevő ókori görögök tehát mentális rezervációval éltek, lelkiismeretük megnyugtató végett. Ezért őket olyan megszegénítésnek tették ki, ami a lúddal kapcsolatos. Ez a szó, tudni illik, hogy a hamisan esküvő ember az „ludas”, a rómaiaknál is megjelent. Latinul *Auca* = lúd, s az *aucarius* alatt, ami tehát „ludast” jelent, szintén az esküszegőket értették. Büntetésük még a középkorban is hasonló volt az ókorihoz: akiről bebizonyosodott, hogy esküszegő, vagy hamisan esküdött – már nem Zeuszra persze, hanem a Bibliára – annak a nyakába megszegénítésként egy döglött ludat akasztottak, szurokkal kenték be, lúdtollal szórtak rá, s úgy zavarták ki a városból; ő volt a tehát a vétkes, a „ludas.”

Vae victis! Ez azt jelenti, hogy Jaj, a legyőzöttnek! Ez a szó, nevezetesen, hogy a legyőzött kényére-kedvére ki van szolgáltatva a győztesnek, szintén az ókorból ered, egy konkrét eset kapcsán jegyezték fel. Amikor a gallok a Capitolium dombon álló vára kivételével elfoglalták Rómát, az elvonulásukért fizetendő váltságdíjat – ezer font aranyat – egy nagy mérlegen mérték. A rómaiak szóvá tették, hogy a mérleg nem pontos, illetve a gallok csaltak a mérésnél. Erre Brennus, a gall hadvezér, még a kardját is lecsatolta és rádobta a mérleg serpenyőjére: *vae victis*. A szállóige azóta is a vesztesek kiszolgáltatottságát érzékelteti.

Quo vadis, Domine? Ez is egy gyakran használt latin kifejezés; a jelentését is tudják sokan: hová megy, uram? A *quo vadis* szállóigeként önmagában, az „uram” nélkül is használatos, amikor egy tudományos szakterület, egy kutatás válaszúthoz érkezik, és el kell döntenie, hogy merre tovább? Ezt a latin szállóigét szokták használni egy-egy könyv, vagy egy-egy konferencia címeiként is. *Quo vadis?* Merre tovább? De honnan ered a kifejezés? Valójában ennek nem a Biblia a forrása, holott az „uram” alatt Jézus Krisztus értendő. *Quo Vadis* címmel Henryk Sienkiewicz a Nobel díjas lengyel író írt egy világsikerű regényt, amit többször meg is filmesítettek. Cselekménye az ókori római keresztényüldözések idején játszódik, és magát a szállóigét a későbbi Szent Péter, vagyis Péter apostol szájába adja az író. A regény vége felé, amikor Rómában tombol Néró császár keresztényüldözése, sokan menekülnek a városból, ahol Pál apostol már ki is végezték. Így tesz Péter is, aki akkor szintén Rómában tartózkodott. Ahogy a fehér szakállú öreg Péter apostol nagy pásztorbotjával a kezében bandukol el Rómából, egyszer csak nagy fényességet lát. Péternek – aki, mint tudjuk, ijedtében megtagadta Jézust annak letartóztatása után – amúgy is rossz a lelkiismerete, még idős korában is. Megdöbbenve ismeri fel a látomásban Jézust, aki vele szembe jön, s Péter azt kérdezi tőle: hová megy, uram? Mire Jézus csendesesen így felel: „Rómába megyek, hogy újra keresztre feszítsenek.” Ekkor Péter megrendülten és megszegénülten földbe szúrja pásztorbotját és visszafordul Rómába, ahol ő is vértanúhalált hal a kereszten. Az egyik film záró képsorában azt látjuk, hogy a földbe szúrt pásztorbotból egy hatalmas tölgyfa nőtt a híres római út, a Via Appia mentén.

Kuala Lumpur-i bizonyosság

Kettőezer tizennyolcban elvetődtem Malájföld fővárosába, Kuala Lumpurba, ahol a Maláj Egyetem egy konferenciáján vettem részt, melynek rendezésében a Szingapúrban élő Réka lányom is részt vett. Akkor Szingapúrból utaztam át Kuala Lumpurba, ahol a budapesti egyetem foglalt nekem szállást, gondolom a legolcsóbbat, mert az egyetemtől egy órát ment a taxi, amíg Kuala Lumpur külvárosában odaértem. Este tíz után érkeztem, és úgy gondoltam, valami muszlim konferencia estéje lehetett ott előzőleg, mert még éjjel tizenegyig hallatszott a müezzin éneke. Malájföld muszlim ország. Hajnali ötkor arra ébredek a hotelben, hogy üvöltve kántál valaki, vélhetően valami vallásos szöveget, mintegy öt percen át a minden szobában elhelyezett láthatatlan hangszóróból. Dermedten figyelek, majd megnyugszom, és tovább próbálok aludni. Egy fél óra elteltével megint rázendít a prédikáció rémisztő hangos üvöltéssel és ez így ment egy teljes órán át, reggel fél hétig. A reggelinél, amiről azt gondoltam, hogy felszeletelt mangó, vagy papája, és belekevertem a zabkásába, kiderült, hogy nyers hús, amit nekem kellett volna megsütnöm és elkészítenem, mint a legtöbb ételt. De nem panaszkodtam, külföldiként ugye, ha Rómában vagy, élj úgy, mint a rómaiak – tartja a régi európai közmondás. Ha iszlám hotelbe vetett a sors, és az egyetemi külügyi ügyintéző, akkor alázatosan el kellett viselni az egy órán át tartó, sehogy le nem halkítható hajnali üvöltést, illetve hát imát. Viszont elhatároztam, hogy visszautazok Szingapúrba az egyetemi konferenciáról már aznap délután. Taxiba is szálltam, és irány a reptér.

Igen ám, de nekem olyan prosztata problémám van, így hatvan felett, hogy gyakran kell pisilni, különösen, ha ittam előtte. Elindul a taxi, Kuala Lumpur, kora délutáni csúcsforgalom a belvárosban. Hiába az irányonként 5 – 5 sávós autópálya-szerű főút, olyan mértékben dugig volt autóval, hogy fél órával az elindulásunk után még mindig láttam a konferencia hotel magas épületét a taxiból. Az autók egymástól ténylegesen centiméterekre manővereznek, próbálnak métereket előre jutni, közöttük maláj motorosok cikáznak. Koccanás ennek ellenére nincs. Reménytelen volt a taxi előre jutása az ötsávós túlszűfolt úton. Percenként 5-10 métert haladtunk. Már erősen kellett volna pisilnem, de hát hogyan, hol? Itt még leálló sáv sem volt, az autó ajtaját sem lehetett volna kinyitni a mellettünk araszolható autóktól, ráadásul véges végig egy másfél méter magas betonfal szegélyezte ezt az autópálya szerű, túlszűfolt főutat. Mit csináljak, mit csináljak? Már görcsölt a hasam, ahogy a taxi hátsó ülésén ültem. Itt fogok szétszakadni, Úristen, mi lesz velem? Hiába mondanám a taxisnak, hogy álljon meg; erről az autópálya szerűségről lehajtani nem lehet, nincs elágazás, nincs keresztútca, de megállni sem lehet, mert előttünk, mögöttünk, mellettünk, minden sáv zsúfolt és leálló sáv sincs, betonfal van. Itt fogok elpusztulni, kétségtelen, vagy összepisilem magam itt a kocsis hátsó ülésén. Nincs menekvés.

Hanem hát mi történt? Egyszer csak megszólal a maláj taxis. Soha sehol taxis ilyet még nem mondott nekem, nem is hallottam ilyesmiről. Azt mondja angolul persze: ne haragudjak, de neki nagyon kell pisilni, és most meg fogunk állni, pár perc az egész. És balra húzódott, és ott volt egy WC. Nem egy benzinkút, amelynek van WC-je, nem egy presszó, nem egy bolt, amelynek van WC-je, hanem csak és kizárólag egy nyilvános WC nyílt a betonfalból. Ilyet sem igen láttam sehol és soha azelőtt egy nagyvárosi autópálya szakaszon. Ilyen csak úgy kerülhet oda, ha oda teremti valaki. Mint ahogy soha sehol azelőtt egyetlen taxis sem állt meg velem, hogy dolgát végezze. Csak akkor és ott – amikor a legnagyobb szükségem volt rá. És a magányos nagyvárosi autópálya melletti nyilvános WC is csak egyszer és csak ott volt, vagy ott lett, ahol, és amikor a legnagyobb szükségem volt rá, hogy kibírjam a reptérig. Van Isten!

Legyőzhetetlen

A magyar történelemben a legnagyobb, legsikeresebb hadvezérnek Hunyadit tartják, olyan más hadvezérek mellett, mint a mai Spanyolországig hadjáratot vezető Bulcsú, vagy Zrínyi Miklós, aki nem írta pennával, fekete téntával az ő örök írói, költői hírét, hanem szablyája élivel, ellenség vérivel. Olyan tehetséges hadvezérek között, mint a Dunántúl hőse a legendás Vak Bottyán, az erdélyi hadsereg pártfogója Bem, vagy a tavaszi hadjárat zseniális vezetője Görgey, illetve szintén a Felvidéken sikeres Stromfeld Aurél mellett mégis, csak két olyan hadvezért tudok megnevezni, akiket soha, sehol, senki nem győzött le, nem szenvedtek egyszer sem vereséget, kudarcot.

Az egyik ilyen a honfoglaláskori Botond vezér volt, de róla csak legendák maradtak fent, amikor Bizánc kapuját betörte és az óriás görögöt legyőzte. Botond vezér óta az egyetlen igazán legyőzhetetlen magyar hős és hadvezér: Kinizsi Pál.

A győztes kenyérmezei ütközet után, egy másik csata előtt így bátorította az embereit: *„Jó szívvel legyetek, mert ha ti, az kik eddig győzelmesek voltatok, így féltek, képzelhetitek miként félnek az törökök, az kiket eddig legyőztetek.”* Rémisztó hírét a törökök között éppen a kenyérmezei csata után eljárt győzelmi táncának köszönhetette, amikor két karja alatt egy-egy halott törökkel, s foga között egy harmadikkal járta el a csúrdöngölöst. Más esetben, Mátyás vitézéként a cseh táborból egy ágyút és egy hozzá-való pattantyúst hozott el a királynak egyedül a hóna alá fogva mindkettőt – a legenda szerint.

Mesélik, hogy halála előtt szélütés érte, már nem tudott lóra ülni, de még így is, hordszéken vitette magát messze Szerbiában egy hadjáraton, s futott a török, még a legyőzhetetlen híre elől is. Kinizsi még a saját halála után sem maradt tétlen: egy bosszút lihegő török katona egyszer rálőtt a nagyvászonyi márvány síremlékére, s még az arról visszapattanó golyó is megölte a törököt.

Egyszer meg olyan hadicselt alkalmazott, amelyről Shakespeare is írt a Macbeth-ben, amikor *„a Birnami-erdő felment a Dunsinane-dombra.”* Tudni illik, a boszorkányok, a vérszibányák (weird sisters) azt jósták Macbeth skót királynak, hogy legyőzhetetlen marad, amíg a Birnami erdő fel nem megy a Dunsinane hegyre. A magabiztos Macbeth akkor döbönt meg, amikor az ellene vonuló angol sereg katonái – hogy létszámukat titkolják – a Birnami erdőben zöld gallyakat vágva és tartva vonultak fel ellene a Dunsinane-i dombra. Nos, Shakespeare ötletét időben megelőzve Kinizsi is zöld gallyakat töretett a katonáival, úgy próbált a törökhöz közelebb férközni velük, katonái létszámát így titokban tartva. Természetesen, már ettől a látványtól is megfutott előle az ellenség. A nagy költő, író és hadvezér Zrínyi Miklós írta Kinizsi Pál ezen hadicselével kapcsolatban: *„Amikor az szem olyant lát, az kit sohasem látott, az szű (szív) olyant gondol, az kit sohasem gondolt.”* Vagyis egy szokatlan hadmozdulat önmagában is félelmet is gerjeszthet, különösen, ha egy Kinizsi állt mögötte.

Mátyás király egyszer tréfásan azt mondta Kinizsinek, hogy ha a törökök esetleg a fejét vennék, ő majd száz török fejet vágat le helyébe, úgy bosszulja meg. *„Az ám – felelte Palkó –, de egyik sem fog úgy illeni a nyakamra, mint ez a mostani.”*

Mi lesz, ha a török neszét veszi ennek a mulatságnak és rátok tör? Kérdezte egyszer egy olasz követ a Száva menti hadjáratban, Kinizsitől, aki egy kétakós boroshordót emelt fel és úgy ivott belőle. – Akkor lesz az igazi mulatság – felelte Kinizsi.

Lépés indulj!

„Bal, bal, bal, jobb, bal!” Ezzel a vezényszóval indul a katonai menet. De vajon miért bal, s miért nem jobb lábbal indulnak a katonák a menetelő alakzatban az európai típusú hadseregekben? A bal lábbal való kezdőlépés eredete, az, hogy az ókori görög harcosok, alakzatban támadva, általában jobb kezükben tartották a szűrő, vagy vágó fegyvert, bal karjukon pedig a pajzsot. Amikor előre lendültek, a pajzsot előre lendítették, hogy egyrészt felfogják az ellenfél fegyverét, másrészt, hogy a jobb kézben tartott fegyver előre lendítésének nyomatókat adjanak. Ugyanakkor a bal lábukkal az ellenfél lágyéka, vagy lábszárcsontja felé rúgtak. Ezért a bal lábukra fémmel, szögekkel borított sarut erősítettek, a jobb talpuk viszont meztelen volt, hogy jobban meg tudják vetni a talajon.

Ennek mitológiai magyarázata az Argonautikában jelenik meg. Krisztus előtt 2500 körül történt meg az első európai katonai expedíció Görögországból a Fekete-tenger keleti partvidékére, a grúziai Kolkhiszbe, hogy elhozzák az Aranygyapjút, amelyre a görögök tartottak igényt. Ismeretes, hogy Zeusz elcsábította Szemelét, aki korábbi szeretője, Európé testvérbátyjának, a Thébát alapító Kadmosznak volt a lánya. Szemelétől született fiára, a bor és a mámor hatalmas erejű istenére, Dionüszoszra, kicsi korában Szemelé nővére, Ínó vigyázott, mivel Szemelét porrá égette Zeusz megpillantása. Héra, Zeusz féltékeny felesége ezért Ínó férjére, Athamaszra örületet bocsájtott, aki halálba kergette a nőt és kisfiát, s akik a hajótörötteket mentő tengeri istenekké változtak. Athamasznak azonban volt két gyermeke Nephelétől, a felhő istenasszonyától is. Phirox a fiú, és Hellé, a kislány. Hogy ezeket megmentse, Nephelé felhőistennő egy aranszörű, repülő kost készített felhőből, hogy azon meneküljenek el Görögországból az életükre törő apjuk elől. Ezt a kost akasztotta az égre később Nephelé, s ez lett a *Kos* nevű állatövi csillagkép, mivel a menekülés közben a hátáról lezuhant Hellé, a kislány. Róla nevezték el a Márvány-tengert *Hellés Pontos*-nak Európa és Ázsia között. Az Aranygyapjas lovagrendet (*Ordre de la toison d'or* = órdera di la trezundo) Jó Fülöp burgundiai herceg alapította 1429-ben, éppen annak az első nagyszabású európai katonai akciónak az emlékére, melyben a görög királyok összefogtak, hogy ennek az egykori aranszörű kosnak a gyapjútját, amelyet egy kolkhiszi szent ligetben őriztek, visszahozzák Görögországba. Nyilván a történet alapja a Földközi-tenger vidékének a görög gyarmatosítása volt. Az Aranygyapjas rendet uralkodócsaládok tagjai kapták, de például II. Rákóczi Ferenc nemzeti hősünk is.

Az aranygyapjú megszerzéséért induló görög argonauták leendő vezetője, a szőke Iaszón megérkezett a magnésziai Iolkoszba, a kentaurok városába, de csak a bal lábán volt saru, tekintve, hogy előzőleg az öregasszony képében megjelenő Héra istennőt a hátára véve segítette át a megáradt Anauros folyón, ahol Iaszón elveszítette a jobb lábáról a sarut. Nagybátyja, az iolkoszi király, akinek azt jövendölték, hogy egy olyan ember fogja letaszítani a trónról, akinek csak egy saruja van, megkérdezte tőle, ő mit tenne a helyében azzal, aki a jóslat szerint a trónjára törne? Iaszón azt válaszolta, megbízná azzal a lehetetlen feladattal, hogy visszahozza Görögországba az elveszett Aranygyapjút. Ennek megfelelő ítéletet kapott. Iaszón összeszedte az akkori görög föld legbátrabb királyait, hőseit; s úgy indult el az Argó nevű hajón az Argonauták expedíciója, keresztül az Égei-tengeren, a Márvány-tengeren és a Fekete-tengeren, hogy visszahozzák az aranygyapjút. Az utazás első részében maga Héraklész is az argonauták között volt. Héraklész javaslatára, indulásuk előtt Olimpiában egy sportjátékot tartottak, s ez volt a legelső Olimpia – a mitológia korában. Robert Graves írja le az Aranygyapjú című, élvezetes regényében az egész történetet. Lényeg, hogy Iaszón az argonauták – az első európai katonai egység – vezére vezette be elsőként a *monosandalos*, az egysarus, egy szandálos katonai szokást: a bal láb kitüntetett, kezdő szerepét a katonai alakzat támadásában, illetve menetelésében.

Lord Kitchener

Ezerkilencszázhetvenegyben elsős gimnazistaként alkalmam volt Angliában tölteni egy hónapot nyáron akkori levelezőtársam, egy hasonló korú fiú családjánál, miután előtte ő is egy hónapot volt nálunk, Miskolcon. Akkoriban még javában tartott a beat korszak, s én is hatása alatt voltam. London mellett laktak, s szinte minden nap beutaztunk a városba az akkori nevezetességeket megtekinteni. De legimpresszívabb mégis a színes forgatagos Piccadilly Circus, a körtér volt, és mellette a Soho a bohém városrész, tele bárokkal, sexboltokkal, és szuvenir boltokkal, melyek tömve voltak a londoni emléktárgyak mellett az akkori beat korszak és pop kultúra ajándéktárgyaival, érdekes ruháival, posztereivel, mindmegannyi csecsebecsével. Az eladók – miniszoknyás kislányok – minden boltban egy közepén elhelyezett, dobogószerű emelvényen álltak, vagy inkább táncoltak, mert mindenhol áradt a korszak beat zenéje. Fent volt a kassza, s ha valamit vásárolt az ember, csak felnyújtotta, ők leblokkolták és zacskóba rakták édesen mosolyogva mindenkire: Thank you darling – mondogatták. Az utcákon valódi, akkori popsztárokat lehetett látni. A Soho volt a beat korszak és a világ, de elsősorban az angol és az amerikai pop kultúra fővárosa. Annak is a központja a Carnaby Street. Ezt később 1980-ban felszámolta Margaret Thatcher konzervatív kormánya; 1994-ben már csak unalmas cipőboltokat láttam a Carnaby Streeten és bedeszkázott üzleteket a Soho-ban.

Már megérkezésemkor feltűnt, a barátom bátyjának a szobaajtaján egy hatalmas poszter, amelyen egy Sztálinra hasonlító, tányérsapkás, bajszos, szigorú tekintetű figura rád mutat az ujjával, háttérben a Union Jack-kel, az angol nemzeti lobogó színeivel. „Your country needs you” mondja – a hazádnak szüksége van rád. S a poszter alján ez a szöveg áll: I was Lord Kitchener’s valet, vagyis: Kitchener tisztiszolgája voltam. S itt a Carnaby Streeten azt láttam, hogy szinte minden szuvenir boltban ilyen Lord Kitchener-es zacskóba csomagolják az árut, s némely boltoknak a neve is Lord Kitchener volt. Azért nem tudtam ezt mire vélni, mert történetesen véletlenül tudtam, ki volt Lord Kitchener. Gyerekkorom egyik emlékezetes olvasmánya volt Henryk Sienkiewicz lengyel író Sivatagon és vadonban című regénye – onnan ismertem. Kitchener a Viktoriánus korszak egyik gyarmati katonája, tábornoka volt, aki többek között leverte a szudáni nagy angol ellenes felkelést, amely már Egyiptomot fenyegette és később az I. világháborúban angol hadügyminiszter is volt, ez meg az egyik toborzó plakátja. De hogy jön ő ide? Hogy-hogy az angol fiatalok ezt elfogadják? Hogyan egyeztethető össze ez a nemzeti érzés a beat korszak fiataljainak minden ellen lázadó életérzésével? Akkoriban elképzelhetetlennek tartottam, hogy ha Magyarországon valaki felvenne egy nemzeti színű pólót, rajta Széchenyi István, vagy Kossuth Lajos arcképével, ahogy rád mutat és azt mondja: a hazádnak szüksége van rád – hogy ez ne lett volna közzörej tárgya az utcán a fiatalok körében. Angliában meg része a beat kultúrának? De hogy egyeztethető össze a beat, a hippi meg a pop kultúra generációjában a királyi család, a királyi gárdisták és mindenekfelett a királynő feltétlen tisztelete? A büszkeség az angol történelemre, a gyarmatbirodalomra? Magyarországon az ilyesmi elképzelhetetlen lett volna. A fiatalok mintha szégyellték volna a magyar történelmet, s egyáltalán a magyarságukat. A választ erre az alapvető kulturális különbségre később kaptam meg. 1976-ban, amikor szintén egy hónapot az angol barátomnál töltöttem, s mint nagyobb fiúk, szórakozni is eljártunk. Egyszer egy tengerparti diszkóból tartottunk hazafelé a barátom kocsijában, négy kaptos tinédzser fiú –, és éppen egy mezőn vezetett át az út, éjjeli fél három volt, se közel se távol nem volt egy ház, de volt egy gyalogátkelőhely, egy közlekedési lámpával, ami pirosat mutatott. Sehol egy ember, sehol egy autó, sehol egy ház, a semmi közepén megálltunk. Miért nem megy át? – kérdeztem a barátomat. Te áthajtanál? – kérdezte vissza. Én igen – válaszoltam én a közép-európai. Mire ő, a vad, részeg, angol tinédzser, aki mégis, a semmi közepén is betartotta a szabályokat: You must be a very bad driver. Azaz: akkor te biztosan rossz vezető vagy.

Maffia I.

A maffia a maffiózó, vagyis bűnöző jelentésű olasz szóból keletkezett, és szülőhelyén – Dél-Olaszországban – úgy nevezik: Cosa Nostra, azaz: a mi ügyünk. De mi a maffia? Persze legtöbbünknek a Keresztapa jut eszébe, az olasz maffia Amerikában, amely kábítószerrel, fegyver- és leánykereskedelemmel foglalkozik. Nem tudom, nagyon meglepő lenne, ha azt mondaná valaki, hogy az igazi maffia nem is ez; nem a bűnözők, nem a keresztapák, nem a játékbárlangok és a védelmi pénzek világa. Az igazi maffiáról készített fénykép egy átlagos, tisztességes polgárt és családját ábrázolja. Nagyon meglepő lenne ez? Pedig tulajdonképpen, akik az igazi maffiának, illetve a maffiában dolgoznak, azok legnagyobb részt büntetlen előéletű, feddhetetlen erkölcsű, tisztességes emberek. Igen.

Ha a vevő (aki lehet magánszemély és az állam), valamint a szolgáltató (aki szintén lehet magánszemély és az állam) közötti négyféle tranzakciót tekintjük, van magánszemély és magánszemély közötti – ez a piac Ez angol rövidítéssel B2B (vagyis *business to business*). Van állam és állami szereplők közötti, ez az államigazgatás G2G (vagyis *government to government*). Van állam és magánszemély közötti – ezek a támogatások, rövidítve G2B (vagyis *government to business*). És végül van magánszemély és állam közötti – ez a közbeszerzés, B2G (vagyis *business to government*). Ez utóbbi a maffia élettere. Miért? Hogyan? Ismeretes, hogy az utakat, vasutakat, hidakat, alagutakat, közintézményeket általában az állam építteti, mert ezek kevés vagy semmi hasznot nem termelő infrastrukturális beruházások, amelyekre a gazdaságnak szüksége van, de a gazdaság profitorientált szereplői nem szívesen vállalnak be ilyen beruházásokat, tehát az állam megrendeli tőlük pénzért – közbeszerzés keretében.

Ha egy állami megrendelésű beruházás 10 egységbe kerül, akkor ebből öt egység illegális profit, 3 egység megvesztegetési pénz és 2 egységből valósul meg a beruházás – 10 egység helyett. Nem lehet megspórolni a hiányzó 8 egységet a tervezésen, szállításon, technológián, munkaerő bérén és az adón. Hát akkor min lehet megspórolni? A beépített anyag mennyiségén és minőségén. A régi római utakat hét különböző körétegből építették. Az első magyar írásos nyelvi emlék 1055-ben éppen a Székesfehérvár irányába haladó római hadi utat említi, amelyet 55-ben építettek. És csodák csodája, ezer év múlva is használták – karbantartás és felújítás nélkül. Észak-Angliában látható kétezer éves római út is, amely akár még ma is használható lenne. Felújítás nélkül. A maffia léte a bizonyíték, amikor a megépítést követő – nem az ezredik, hanem a – tizedik évben az út már használhatatlan. Vagy amikor átadás után két hónappal az új járdát felveri a gaz, vagy széttörnek a járólapok, Vagy amikor egy autópályán egy-egy szakaszt az átadás után egy évvel elmos egy intenzív zápor és az aszfalt beszakad. Olyankor látszik, hogy nem hogy hét réteg nincs az út alá beépítve, mint a rómaiaknál, hanem az aszfalt szinte a homokra épült. Az autópályán. Pedig az állam kifizette a tartós és jó autópályát. Az állam megbízottjai átvették a szerintük tartós és jó, a terveknek és a szerződésnek megfelelő autópályát. És egy év múlva mégis megroggyan, elmossa az eső, felfagy. De ha nem egy, akkor öt év múlva már állandóan toldozni-foldozni, kátyúzni kell az utakat, fel kell újítani a középületeket, a hidakat. Miért? Mert hiányzik belőle az anyag mennyisége és az anyag megfelelő minősége. Ami, ugye, le lett számlázva és benne van a szerződésben és az építményben is. De csak papíron. Viszont nem mindenütt toldozott-foldozott az út. Ha Németországban, Ausztriában, vagy a skandináv országokban autózunk, érdekes módon sima az út, nincsenek zökkenők, toldozások-foldozások. Hibátlan az elkészített épület.

Maffia II. (folytatás)

A közép- és a kelet-európai országokban, meg szerte a világon ott, ahol az életszínvonal alacsonyabb, mint Nyugat- és Észak-Európában, vagy Kanadában és az Egyesült Államokban, ott az elvileg sima beton és aszfaltút tele van kátyúkkal, felfagyásokkal zökkenőkkel, gödrökkel. Mállik szét néhány év után, és ezekben a szegényebb országokban folyamatosan javítgatják, építgetik az utat. Nem mintha ezekben a szegényebb országokban kevesebb pénzből építették volna meg ezeket a hamar tönkre menő beruházásokat. Egy kilométer autópálya egy olyan országban, mint Magyarország, például, többbe kerül sík terepen, mint egy kilométer autópálya Svájcban, ahol alagút és viadukt is szükséges a terepviszonyok miatt. És ha egy síkvidéken még drágább autópályát szeretnénk építeni, lehet hosszú völgyhidat építeni és alagutat, akkor is, ha éppen nincs hegy, és az alagút tetejét is meg kell építeni. Erre is van magyar példa a hetes és a hatos autópályán. Mint ahogy az első komoly eső is alámosta az egyes és a hatos autópálya burkolatát. Tehát a gazdag nyugati országokban épített állami létesítményekben lévő anyagminőség és mennyiség a szegényebb országokban csak papíron kerül bele a létesítménybe.

Ha megnézzük, hogy hogyan lehetséges ezt megtenni, akkor az építkezés menedzsmentjének a folyamatábráját kell összehasonlítani: a gazdag országokban a beruházást átvevő állami megbízott és az építőipari vállalkozó között egyirányú a nyíl, a szegény országokban kétirányú. A gazdag országokban az állam, mint megrendelő és a magánszemély kivitelező között egyirányú a nyíl, a szegényebb országokban kétirányú – tehát ismerik egymást, kapcsolatban állnak egymással. Végül a gazdagabb országokban, ahol tovább tart például egy autópálya és nem kell állandóan foltozgatni, ott nincs, nem lehet informális kapcsolat az állami megrendelés szervei és az építményt átvevő állami ellenőrzés szervei között, tehát nincs köztük se kétirányú, se egyirányú nyíl, míg a szegényebb országokban kétirányú nyíl van köztük. Ennyi. Ugyan, ezt nemes egyszerűséggel korrupciónak nevezik, sőt a közgazdaságtanban „korrupciós küszöböt” is szoktak számolni, ami azt jelenti, hogy bizonyos, dollárban kifejezett vásárlóerő paritás érték alatt szükségszerű, elkerülhetetlen a magánszemély és állam kapcsolatában, a B2G-ben a korrupció, amit az állami tisztviselők bérszínvonala is indokol.

Ha tehát a maffiára egy tudományos definíciót adunk, az nem más, mint a magánszemély – állam tranzakcióban (a B2G-ben, vagyis a *business to government*-ben), az infrastrukturális beruházásokban, jelesül az építőiparban a korrupciós küszöb alá eső országokban tetten érhető gyakorlat. Ennyi. Az építőiparban pedig, a szegényebb országokban sem drog-dílerok és lánykereskedők, vagy védelmi pénzt szedő maffiózók dolgoznak, hanem tisztességes, büntetlen előéletű családapák, mind a tervezés, mind a kivitelezés szintjén. Csak éppen a szegényebb országokban természetes, hogy az állami megbízási díjból egy-egy ház, de minimum egy-egy márkás autó „leesik” jelesül annak, aki a megbízást megszerezte, képes volt rá, mert ismerte az állam nevében a tendert kiírókat, az állam nevében a létesítmény műszaki átadását ellenőrzőket, vagyis kihasználta a szegény országokban szintén alulfizetett tisztviselők felé mutató kétirányú nyilak jelentette lehetőségeket. A maffia Szicíliában, Dél-Olaszországban jelent meg először, a 20. század elején, amikor egy viszonylag szegény országban nagy volumenű állami beruházásra, út- és vasútépítésekre került sor.

És honnan tudhatjuk meg, ha nem ismerjük a korrupciós küszöbre vonatkozó adatokat, hogy abban az országban, ahol éppen vagyunk, van-e maffia? Csak be kell ülni egy autóba: ha végig simán halad az úton: nincs maffia; ha időről-időre zökken egyet az autó az útjavítások, vagy a beépített hiányos minőség miatt: van maffia.

Maffia III. (folytatás)

Magam a „maffiával” az 1990-es években találkoztam először élesben. Mivel nem csak geográfus kutató, hanem angol tanár is vagyok, és esténként nyelviskolákban dolgoztam természetesen elvállaltam egy tolmács-megkeresést. Egy nap alatt megkerestem – akkor – félhavi béremet. Egy Londonból érkező, izraeli üzletembernek kellett egész nap, 12 órán át a rendelkezésére állni. Autóval mentünk vidékre, ahol négy település polgármestere fogadott. Tisztességes, büntetlen előéletű polgármesterek, természetesen szó nincs maffiáról. És jót akartak. Egy nagy közüzemi beruházást szeretett volna megvalósítani a négy település, egymással összefogva. Ez által javíthaták volna a helyi lakosság életminőségét. Tulajdonképpen az állam által kiírt pályázat keretében szeretnék volna megvalósítani a nagy beruházást.

Igen ám, de az állam olyan ravasz volt, hogy önrészt is előírt a pályázat odaitélésének feltételeként. Az önrész, vagyis a települések által összeadott saját erőforrás célja egy beruházásban az, hogy a támogatást kapó beruházó, jelen esetben az önkormányzat sajátjának – is – érezze az illető beruházást. Ebben az esetben, mint útközben és a helyszínen kiderült, az önrész mértéke egy olyan nagy összeg volt – legyen ez százmillió forint –, amit a négy önkormányzat együttesen sem tudott összedobni. A beruházás értéke pedig, mondjuk, kilencszáz millió forint volt. Úgy okoskodott a négy polgármester, hogy valakitől felvesznek 100 millió forint rövidlejáratú kölcsönt, és ahogy megkapják állami támogatásként ehhez a 100 millióhoz a többi nyolcszáz milliót, abból visszafizetik egy kamattal ennek a londoni-izraeli jóembernek a pénzét.

Igen ám, de a tender, a beruházás 900 millióról szólt, ezt tanulmányozta az üzletember. Ebben a 900 millióban minden forintnak megvolt a maga helye: tervezés, munkabér, szállítás, felvonulás, anyagköltség, járulékok, adók. Az üzletember biztosítékot szeretett volna, hogy miből kapja vissza a kölcsönadott pénzét? Egyszerűen nem tudta felfogni, hogy a nagy beruházásra szánt 900 millió forint nem fog mind belemenni a nagy beruházásba. Ő az izraeli és az angliai meg a nyugat-európai gyakorlatot ismerve úgy gondolta, hogy az építkezés folyamatmenedzsmentjében nincsenek kétirányú nyilak, illetve ott is vannak nyilak, ahol nyugaton nincsenek. Ilyen naiv volt – csodálkoztak is egymás között a polgármesterek – hogy ez az izraeli milliomos nem érti a csíziót? (A sors fintora, hogy a csízió megértése egy olyan régi magyar szóolás, amely a régi kalendáriumok ismeretét jelentette. Aki értette a csíziót, az furfangos, ügyes és okos volt, ismerte a kalendáriumot. Tudni illik és ez a dolog pikantériája, a régi, latin megnevezéseket tartalmazó kalendárium január elejét az Úr körülmételésének a napjával kezdte: *Circumcizio Domini*. Innen rövidítették az egész kalendárium elnevezését *cizio*, azaz csízióra.)

A milliomos tehát egyszerűen nem tudta felfogni, hogy ha egyszer megvalósítják az eredeti költségvetés szerint a beruházást, beépítenek minden anyagot, kifizetnek mindenkit, akkor ő miből kapja vissza a pénzét? Mintha elfelejtette volna, hogy léteznek korrupciós küszöb alatti országok is, ahol természetes, hogy a papíron feltüntetett anyag mennyisége és minősége nem fog felhasználásra kerülni a gyakorlatban, és a 900 milliós beruházásra ténylegesen fordított összeg nagyjából 400-500 millió lesz. A többi tiszta haszon. Viszont a polgármesterek nem akarták ezt a milliomos orrára kötni, ezért néha rám szóltak: „ezt most ne fordítsa; ez a mi ügyünk.” Olyankor meg a milliomos szólt rám: „Miről beszélnek? Miért nem fordít? Fordítsa, kérem.” Két tűz közé kerültem, mint tolmács. Nem is lett az üzletből semmi, a londoni-izraeli milliomos dühösen utazott vissza Pestre. Nem ismerte a csíziót. Meg a „mi ügyünket:” a Cosa Nostrát.

Makkos és Kukoricás I. (Mese)

Élt a Liptói-havasok lábánál két malac egy ólban. Testvérek voltak: Makkos és Kukoricás. Olyan rendkívüli disznók voltak, hogy tudtak olvasni és megértették az emberek beszédét is. Minden nap kiolvasták az újságot. A testvéreket nagyon jól tartották az öreg gazdáik; egyre csak híztak. Nagyon elégedett volt a két disznó. Viszont annyira meghíztak, hogy a gazdaasszony és a gazda elhatározták, hogy levágják őket karácsonyra. A két testvér megdöbbenve hallotta egyszer, hogy a gazda és a gazdaasszony a hentessel másnap reggel disznóölésre készül. Még aznap szétdőntötték az ólat, és világgá futottak.

Hogy ne kelljen gyalogolniuk, felkapaszkodtak egy szekér után kötött szánkóra. A szekér üres liptói túrósbödönöket szállított. Egy zökkenőnél két bödön leesett, Egyenesen a testvérek fejére. Van kalapunk, mi is emberek vagyunk – mondták és két lábon kezdtek járni. A furesza szerzetektől megijedtek az emberek, akikkel találtak az országúton. Az erdő mélyén élt egy százéves erdész bácsi egy faházban. A két fiát várta haza. Nagyon gyengén látott, este volt, kását főzött. Az odatévedt testvéreket nézte a fiainak az ablakon át. Kiadta nekik a puskát és felszerelést: Medve jár a ház körül, lőjétek le – mondta nekik. A testvérek egy nyúllal találtak: Mondd csak pajtikám, te vagy az a medve? Mert akkor lelövünk! A nyúl látta, hogy tapasztalatlan vadászokkal találkozott: Igen, én vagyok a medve! Húzzátok meg a puskátok ravaszát, ha le akartok löni! A testvérek le sem vették a vállukról a puskát, úgy húzták meg a ravaszt ... A nyúl meg jót nevetett a rémületükön, és elszaladt. Találtak Hopcsik néniel, aki rózsét gyűjtött: Te vagy az a medve? ... Jaj erdész urak, én Hopcsik néni vagyok! Hopcsik néni meghívta a testvéreket a házába vacsorára. Vacsora után ágyba feküdtek. De, mint disznók, jobb szerettek volna a földön aludni. Bebújtak hát az ágy alá aludni. Hopcsik néni, mikor bejött, azt hitte, elmentek. Így hát lefeküdt az üres ágyba. Éjjel a macska egeret kergetett át a szobán. A testvérek felriadtak, és ahogy felugrottak, felemelték az ágyat! Hopcsik néni úgy megijedt, hogy világgá szaladt.

A két hű testvér egy városba érkezett. Láttak egy plakátot, miszerint Nadrágos Tádé szabó mester két tanulót felfogad. Elhatározták, hogy beállnak szabó inasnak. Nagyon nehezen ment nekik a varrás, a vasalás! Gyakran kikaptak a mestertől, ha elszabták a ruhákat. De végül megtanulták annyira a szabóságot, hogy varrtak maguknak egy-egy frakkot. Elmentek megcsodálni a várost. Egy cirkuszi plakáttól, megijedtek, A cirkuszban ugyanis disznók léptek fel, s ők azt hitték, őket akarják szerepeltetni. Elmentek a Vidám Parkba. Felültek a körhintára. Egy parkban disznó-módra túrni kezdtek. Ezért egy rendőr letartóztatta őket. A börtönben szomorkodott a két hű testvér. A dutyiban összeismerkedtek egy emberrel, aki zenész volt. Elhatározták, hogy felcsapnak zenésznek, mikor kiszabadulnak. Igen jól ment nekik a nagybögözés és a cimbalmozás. Lagzikba jártak zenélni; jól kerestek és sokat ehettek. Egyszer azonban olyan zenebonát csaptak, hogy rájuk dőlt egy ház. Havazott; a testvérek belebújtak a nagybögőbe meg a cimbalomba úgy aludtak el és belepte őket a hó. Arra járt egy kéményseprő. Megijedt, nem tudta mi mozog a hóban. El akart szaladni, de a testvérek visszahúzták. A kéményseprő aztán felfogadta őket segédnek. A testvérek sehogy sem tudtak a csülkükkel a tetőkön mozogni. Makkos egyszer lezuhant a tetőről, bele egy kukoricás zsákba, megrémítve két asszonyt. Kukoricás meg beleesett a kéménybe és a kályhán keresztül mászott ki, megrémítve a cselédlányt, így mindenki nagyon megijedt, Kukoricás kormos lett. Ettől kezdve a húséges testvérek egyike fekete, a másik fehér volt.

Makkos és Kukoricás II. (Mese, folytatás)

Makkos és Kukoricás a két rendkívüli disznó és hűséges testvér egy vasútállomáson beszálltak aludni egy vagonba; nem ismerték a vonatot még, azt hitték, az egy ház. Arra ébredtek, hogy mozog velük a „ház”. A vagonból kénytelen-kelletlen világot láttak. A vonat egy nagy illatszer gyárba vitte őket. Beálltak dolgozni. Ládákat szegecseltek össze. Azután kölnis üvegeket mostak. Készültek a húsvétra, mert hallottak a locsolkodás és a vendéglátás szokásáról. Húsvétkor locsolkodni mentek és minden háznál, ahol meglocsolták a lányokat, megvendégelték őket. Ezt nagyon élvezték, de elfogyott a kölnijük ... Valaki tréfából tintát adott nekik, hogy az a legjobb kölni. Mint disznóknak, a tinta jobban is tetszett nekik, s a legszebb lányt ezzel locsolták meg, ... s az összetintázott lány apja nagyon megverte őket.

Ez után beálltak egy molnárhoz segédnek. Azt mondták a molárnak: ők nem esznek. A molnár mindig ilyen segédekről álmodozott ... A testvérek viszont megdézsmálták a búzas zsákokat, „ellenőrzés” címén. Egyszer krumplit ültetni küldte őket a molnár, de véletlenül mindet megették. Mikor kiderült, hogy nem terem a krumpli, a molnár eladta őket. Egy közönséges disznóolba zárták őket, más disznókkal együtt. Fellázították a disznókat, megtanították őket két lábra állni, és kivonultak a falu határába. A falusiak megijedtek, és egy furfangos embert küldtek oda, aki kukoricát hozott a sok két lábon járó disznónak. Hiába próbálták a testvérek megakadályozni, a buta disznókat a furfangos ember mind visszacsalogatta őket a faluba a kukoricával. Ott aztán minden gazda és gazdaasszony hazaterelte a saját disznóját.

Közben Makkos és Kukoricás volt gazdái szomorúan várták haza őket... A hűséges testvérek folytatták vándorlásukat és egy vándorköszörüssel találkoztak. Beálltak hozzá dolgozni, de ez kemény munka volt és keveset kaptak enni. Késeket köszörültek, és esernyőket javítottak, a köszörűs keményen dolgoztatta őket. Éppen megint a Liptói-havasok lábánál jártak. Egyszer hallják, hogy a saját gazdaasszonyuk beszélgetett a köszörűssel. Az öregasszony elmondta a köszörűsnek, hogy volt két nagyon okos disznójuk, akik elszöktek tőlük, és hogy mennyire hiányzik nekik Makkos és Kukoricás, és hogy sosem bánatánák többé őket, ha hazajönnének ... Erre a testvérek örömmel üdvözölték a gazdaasszonyukat, levetették az emberi ruhájukat, és hazamentek vele! Valóban jól éltek ezután. Estéknként mindig sok vendég jött, akikkel együtt ők is mindig az asztalhoz ültek, és hihetetlen kalandjaikat mesélték!

Ez egy eredeti szlovák mese. Ennek a mesének az eredeti, teljes változata egy kis meseregény, tele szép rajzokkal, amely 1936-ban jelent meg az akkori Csehszlovákia fővárosában, Prágában, magyar nyelven is. Az 1960-as évek első felében – kisgyerekként – évente kétszer, nyáron is meg télen is elutaztunk vonattal anyám nővéréhez Rózsahegyre. Rózsahegy festői környezetben, a Vág partján fekszik. Tőle délre az Alacsony-Tátra, északra a Magas-Tátra emelkedik. Ahol a nagynénémék laktak, az már a Liptói-havasok vonulatának a lejtője volt, az utca túloldalán már ott állt a fenyves; meredeken emelkedett az erdős hegyoldal. A konyhaablakból, a ház másik oldalán látszott egész Rózsahegy, ahogy a szlovákok mondták: Ruzomberok. És mögötte, csipkés, vad bércek hegyvonulata emelkedett: az Alacsony-Tátra gyönyörű, vad vidéke. „Ott laknak a medvék” mondogatta nekem keresztapám. Az utcán és az erdőben szlovák gyerekekkel játszottam, mint afféle ötéves kisfiú, kergettem őket, mert – mivel a szlovákok nem tudták kimondani a tisztességes nevemet, hogy Öcsi –, utca hosszát csúfolódva kiabálták utánam: Ecsi! Ecsi! És ott olvasta fel nekem ezt a mesét először a nálam idősebb unokatestvérem, Tonkó, éppen amikor egyszer húsvétkor házról házra, mindenhová, ahol lányok laktak, locsolkodni jártunk: éppen úgy – mondogattuk – mintha mi lennénk Makkos és Kukoricás.

Marokkótól Miskolcig – diszkrimináció

Az 1960-as 70-es évek magyarországi szocializmusának egyik következménye, hogy az átlag lakosság azt sem tudta, hogy létezik egyáltalán faji alapú diszkrimináció. Jó példa erre a szocialista politikai kabaré csillaga, Magyarország kedvenc humoristája, Hofi Géza tolmácsolásában egy megtörtént eset. Egy Magyarországon tanuló néger diák rádióriportot készített a magyarországi rasszizmusról az 1970-es években. A riport jól sikerült – mondja Hofi – nem lehetett leadni a rádióban. A következőképpen hangzott: „Dzsonapot kevanok – szólított meg egy budapesti járókelőt az afrikai származású, nálunk tanuló egyetemista – eén azstat zseretnem kerdezsni, hodzs azs oen velemenye zserint, Madzsaószhágon ván-e fágyi kerdes?” „Hát kérem tisztelettel – válaszolt a kuncsaft – van, azt lehessen mondani, hogy van, éppen beszéltünk róla az asszonnyal is, fagy az mindig van, télen még hideg is.” Beleszürkült a néger – mondja Hofi – „oen felre tetset engemet erten. Eén ázstat zseretnem kerdezsni, hodzs az oen velemenye zserint Madzsaószhághon ván-e fágyi megkulonboztetesz!” „Van kérem! Málna, csokoládé, vanília!”

Magam 1974-ben Miskolcon egyetemi felvételre készültem Szegedre, angol szakra. Többek között egy, a Miskolci Egyetemen tanuló afrikai néger diákhhoz is jártam, aki az angol társalgási készségemet volt hivatott javítani. Már készített fel angol nyelvvizsgára egy másik fiút is – mondta. Na és, kérdeztem, sikerült neki? „Dehódzs – nevetett a néger fiú – mégbukót, nem tudszot sémit!” Na, ennek a jópofa srácnak a baráti körébe belevegyült az én miskolci baráti köröm is, néhányszor beszélgettünk, szórakoztunk a miskolci Egyetemvárosban. Volt egy marokkói arab egyetemista gyerek is, aki olyan gazdag volt, hogy amikor rágyújtottunk, ő adott tüzet, de úgy, hogy összesodort egy 100 forintos bankjegyet, azt meggyújtotta és úgy adta körbe a tüzet. Ez pont olyan volt akkoriban, mintha jelenleg, 2020-ban, valaki egy tízezer forintos bankjegyet égetne el merő szórakozásból. Persze, hogy azt gondoltuk: kő-gazdag. Azon kívül az arab srácokról a lányok körében az járta, hogy náluk a szex ott kezdődik, ahol az európaiaknak véget ér. A baráti körünkhöz tartozott egy kislány, aki összejött ezzel az arab szuperman-nel, és valódi szerelem alakult ki köztük. A srác illedelmes, kedves, jóképű, jópofa és gazdag volt. Minden lány irigyelte ezt a csajt, mert össze is házasodtak, összeköltöztek, és a fiú intézte neki a kiutazást Marokkóba, hogy amikor befejezi Miskolcon az egyetemet, mennek ki Marokkóba a fiú dúsgazdag családjához. Akkoriban minden fiatal leghőbb vágya az volt, hogy hogyan tudna – lehetőleg legalísan, de ha nem megy, illegálisan – kijutni a szabad nyugatra, a szabad világba, a korlátlan lehetőségek hazájába a kommunizmusból, ahol, ugye, behatároltak a lehetőségek. És Marokkó, ugyebár, a szabad nyugati világban van – valahol. Így is lett, nagyjából 1975-ben a két fiatal elutazott és évekig nem hallottam róluk többet.

Már kijártam az egyetemet Szegeden, és Budapesten dolgoztam, amikor 1979 szilveszterkor Miskolcon találkoztam néhány régi barátommal. Ők mondták, emlékszem-e erre a csajra, aki kiment Marokkóba, és hogy irigyelte mindenki? Na, hazajött. Még csak 23 éves, de úgy néz ki, mint a saját öreg anyja, mintha legalább ötven lenne. Na, ne! Mi történt vele? Hát Marokkóban, egy sivatagi faluban, ugye, a csaj nem tudott beilleszkedni a helyi viszonyokba, veszekedni próbált a férjével, de a család rövid úton elcserélte néhány kecskéért egy másik férfivel. A csaj hiába lobogtatta a házasságlevelet, ott a válás igen egyszerű, a férj bementése elég, a nőnek nincs szava; rendőrség, bíróság szóba sem áll vele, ha nem kíséri a férje vagy férfi rokona. Utána, az a férfi is tovább adta másoknak, s amikor megszökött, mindig visszahozták, összeverték. Számos falubeli férfi átment rajta, s amikor már senkinek sem kellett, megszökhett, pénz és minden irat nélkül. Végül két évébe került, míg valahogy el tudott vergődni egy magyar külképviseletre és nagy nehezen haza tudott kerülni Miskolcra. Állítólag ez megtörtént eset 1975-1979-ben – teljes sajtónyilvánosság nélkül, természetesen.

Melyik szebb?

Beethoven Ötödik szimfóniáját ha halljuk, a hallóidegeinken át jelek érkeznek az agyunkba, a mellékvesénk elárasztja a vérünket adrenalinral, a szívverésünk és a lélegzetünk felgyorsul: olyan alkotást hallunk, amely hatással van ránk. Ha Chuck Berry klasszikus rock & roll számát, a Go Johnny go című alkotást hallotta egy fiatal 1965-ben a rádióban, a hallóidegeken át jelek érkeztek az agyába, a mellékveséje elárasztotta a vérét adrenalinral, a szívverése és a lélegzete felgyorsult: olyan alkotást hallott, amely hatással volt rá. Ha a kongói őserdőben a pigmeus vadászok meghallják a közeli faluban a lányok beavatási énekét, a „Je-ó-jet,” akkor a hallóidegeiken át jelek érkeznek az agyukba, a mellékveséjük elárasztja a vérüket adrenalinral, a szívverésük és a lélegzetük felgyorsul: olyan előadást hallanak, amely hatással van rájuk. A kanadai vadonban egy farkas hallgatja egy tüzelő nőstényfarkas vonítását. a hallóidegein át jelek érkeznek az agyába, a mellékveséje elárasztja a vérét adrenalinral, a szívverése és a lélegzet felgyorsul: olyan hangot hall ugyanis, amelyek ilyen hatással vannak rá.

Na, már most a négy hang közül – amelyek teljesen azonos élettani hatást, tetszést válthatnak ki az élőlényekben –, melyik a legértékesebb „alkotás?” Mit mond a liberális vélemény? Hát igen. Az európai átlagpolgárok, a lázadó amerikai fiatalok, vagy a kongói pigmeusok értékítélete egyformán értékes – mindegyik újfajta értelemmel gazdagítja a világot; kinek ez tetszik, kinek az tetszik, mindenki szabadon dönthet. Majd a piac megmondja, melyik a legértékesebb előadás, az a szép, ami valakinek tetszik – nyilván. Kivéve a farkast, mert ő ugye, nem ember, tehát az ő tapasztalata kevésbé értékes. Ezen kívül, a farkasok nem szavazhatnak az interneten, és nincs bankkártyájuk sem.

Mit mond a hanghatásokról a szocialista vélemény? Beethoven az európai gyarmatosító, elnyomó, felső polgári osztály részére írta szimfóniáját, az ő életérzésüket tükrözi; a rock and roll az amerikai imperializmus terméke, a fogyasztói társadalom, a kapitalizmus dicsőítése; a kongói lányok beavatási szertartása pedig egy idejemúlt, patriarchális kőkorszaki társadalom vetülete. Nincsen osztályok felett álló, politika-mentes művészet. És hogy melyik a szebb? Majd eldönti a párt vezetése.

És mit mondanak a konzervatívok, az evolúciós humanisták? Olyan ez, mint egy aknamező: a liberálisok óvatosan kerülgetik az aknákat, nehogy állást kelljen foglalniuk; a szocialisták a pártra bízzák, hogy mutassa meg az utat az aknamezőn keresztül, a konzervatívok meg két lábbal ugranak az aknákra: ugyanis állást foglalnak, sorrendet állítanak fel. Alul van a farkas, akit viszont nem szabad kihagyni, mert az emberre is hatnak az evolúciós ösztönök. Utána következnek a pigmeusok, mert hiszen aki azt állítja, hogy egy őserdei szalmakunyhó ugyanolyan értékes építészeti alkotás, mint a Tádzs Mahal, az hazudik. Utána következik Chuck Berry, és a legszebb, a legértékesebb a Beethoven szimfónia. Ha nem így lenne – mondják – akkor az öt éves unokahúgunk gyurmából készített figurája ugyanakkora művészi értéket kellene, hogy képviseljen, mint Michelangelo Dávid szobra, nem? Tehát aki azt állítja, hogy minden tapasztalat egyformán értékes, az vagy agyalágyult, vagy hazudik.

Az 1977-ben végtelen űrutazásra bocsájtott Voyager űrszonda, amely azóta elhagyta a Naprendszer külső határait és a legközelebbi csillag, a Kentauri rendszer felé tart – ha nyolcvanezer év utazást még kibír odáig –, fedélzetén üzeneteket visz az emberiségről, többek között egy CD lemezen az itt említett zenéket, hangokat is. Döntsék el a kentauri-lakó szomszédok, melyik tetszik nekik legjobban: a farkasüvöltés, a rock, a népdal, vagy a szimfónia? Ilyen, és hasonló érdekes kérdéseket feszeget Yuval Noah Harari a Homo Deus című művében.

Mennysország

Kettőezertizennyolcban a lányaimat látogattam meg Szingapúrban és Ausztráliában. Hosszú évek óta először ültem repülőgépre. Háromszor hét órás repülés volt egyfolytában. A zsúfolt gépen egy sorban három-négy-három ülés volt, köztük két folyosó, rengeteg ember, állandó mocorgás, hangzavar, kényelmetlen testhelyzet órákon keresztül. Az ember megpróbál ülni, megpróbálja a beépített képernyőket vagy a mobilját nézni, játszani, dolgozni, vagy aludni ... egy szenvedés volt. Akkor már évente több mint négymilliárd ember, átlagosan a Föld népességének több mint a fele utazott nemzetközi relációban, keresztül-kasul a Földön.

Visszaemlékeztem első, gyerekkori repülőutaimra; Budapest – London 1971, 1976. Ahogy először megpillantottam a fehéren szikrázó és tornyosuló felhőket felülről. Stockholm – Kiruna 1981, ahogy az este, sötétben felszálló gépről a felhők fölé érve látszott a napfényben úszó északi sarkvidék. Várna – Budapest 1983, ahogy a pilótafülkében ülve, ahová egy ismerős stewardess vitt be, szembe repültünk a lemenő nappal. Madrid – Havanna 1989, ahogy a sötét, végtelen Atlanti-óceánban megpillantom az első Karib-tengeri szigetek fényeit – hazai idő szerint tizenkét órakor, délben. Ezek mind olyan élmények voltak, hogy abban az időben, ha valami nagyon-nagyon szépet álmodtam: álomban repülőgépen ültem.

Szertartások voltak az első repülőutak, amikor – gyerek létemre – még a magyar stewardesek is „sir”-nek szólítottak, amikor cukorkát hordtak körbe felszállás előtt; s amikor – fém evőeszközökkel főtt étel ebédet szolgáltak fel – még a másodosztályon is. Amikor – még gyerekként is – büszke voltam arra, hogy a magyar légitársaság, a MALÉV nemzeti színekkel jelzett gépére szállhattam fel. Amikor a gépen utazók – akkori szokás szerint – megtapsolták a pilótát a sima leszállás után; s a pilóta, aki nem volt hermetikusan elzárva, mint manapság, félrevonta a függönyt és mosolyogva, integetve nyugtázta az elismerést. Amikor végig az ablakon bámultam ki, megpróbálva felismerni a német folyókat, városokat, vagy az Alpok, Kárpátok vidékén, hogy hol repülünk éppen. És nem utolsósorban, amikor még lélegzetelállító élmény volt, amit a felhők látványa nyújtott a ragyogó napfényben, akkor is, ha lent, a felszálláskor esett az eső és szürke volt az ég. Ilyen a Mennysország, ahol azt várná az ember, hogy egyszer csak angyalokat, rég meghalt, fehér ruhás lelkeket lát ülni a felhők szélén, lábukat lelógatva a mélységbe. Ahol a napsütésben a hófehér felhő-mezők, felhő-hegyek és felhőormok felett kék az ég; s ahogy felfelé nézünk, egyre sötétebb kék, míg fent, az égbolt tetején már szinte feketén mutatkozik meg a világűr sötétsége. Ez maga a Mennysország; soha nem untam volna meg a felhőket nézni, sem lent, a tájat, városokat, utakat, hegyeket, folyókat, tavakat.

Sajnos a fogyasztói társadalom tömegutazásokat egyre inkább kiszolgáló kényszere oda vezetett, hogy az ember, mint a hal a szardíniás dobozban, beszorítva, mozdulatlanul ül a parfüm- és izzadtságszagú útitársai között, órákon át. Műanyag ételt kap, és azoknak a szerencséseknek, tizből kettőnek, akik ablak mellett ülnek, első dolguk, hogy lehúzzák a redőnyt, nehogy véletlenül besüssön a nap, s ne tudjanak pihenni, vagy a mobiljukon dolgozni, játszani. Ez az utazás immáron olyan, mintha egy metrószerelvénnyel kellene túlélni egy egész délelőttöt, délutánt vagy éjszakát jelentő kényelmetlenséget. Csak minél gyorsabban túl legyünk rajta, nehogy véletlenül ki kelljen tekintenünk az ablakon ... a Mennysországra!

Mikulás I.

A multikulturalizmusnak az egyik pozitív terméke világszerte, ahol az európai, keresztény gyökerű civilizáció megtalálható, a Mikulás. Miklós püspök Krisztus után háromszáz évvel, Kis-Ázsiában, a mai Törökország déli tengerpartán, egy Mira (ma Demre) nevű városban élt. Emberbaráti szeretetből a lányait – hozomány híján – kiházasítani nem tudó családok ablakába pénzt helyezett. Innen a német-germán kultúrában terjedő szokás, hogy az ablakba tett cipőkbe ajándék kerül Miklós nap éjszakán. Egy alkalommal, az ablakot bedeszkázva találva, a püspök a kéményen át dobta be a pénzt, amely a bent száradó fehérneműk közé esve, éppen egy harisnyában landolt. Innen ered a holland-angolszász kultúrában elterjedt szokás, hogy a Miklós napi ajándék a kandalló mellé helyezett harisnyába, zokniba kerül. És hogy ott miért karácsonykor, arra is az európai hagyomány világít rá. Régen november végére befejeződtek a mezőgazdasági munkák a földeken. Az unatkozó legények – plázák híján – nem tudván mit kezdeni magukkal, Borbála napon (december 4-én), Luca napján (december 12-én) és Miklós napján (december 6-án) tréfás öltözékben ijesztgették a lányokat – főleg a fonókban, a toll- és kukoricafosztókban, ahol ilyenkor a kisebb közösségek összegyűltek. Ezt alakoskodásnak nevezi a magyar néphagyomány. Miklós napján egy legény Miklós püspöknek öltözött, vörös, piros papírsüvegben, palástban, krumpliból készített olvasóval, kártya-bibliával a kezében tréfásan gyóntatta a lányokat; hogy milyen munkát végeztek, s hogy állnak a szerelemmel? S ha tetszett az ál-püspöknek a válasz, jutalmat adott, ha nem, akkor segédjei, az ördögnek öltözött, láncokat csörgető krampuszok megbüntették a leányt, tréfásan, jelképesen megsuhintották egy mogyorófa vesszővel – ebből lett a virgács. A krampusz a germán „karom” szóból ered. A Mikulás pedig a szlovák Miklós. Ez a Miklós napi „alakoskodás” egészen karácsonyig tartott. Az úgynevezett Láncos Miklós, a Mikulás őse, addig járta a falvakat. Ezt helyi rendeletek kezdték tiltani, 1785-ben például a Vas megyei Csepregen *parancsoltatott meg keményen*, hogy sem Szent Miklós éjszakáján, sem az Üdvözítő születése éjszakáján – tehát karácsonykor – *az éjszakai csendességet meg ne bátorkodják senki törni, továbbá kerülje az álorcák és színes öltözetek viselését és a házról házra való járást*. A Mikulás napi gyermekajándékozás és az azt kísérő beszámoltatás, a jelképes, virgácsos büntetéssel csak az 1900-as évek elejétől kezdett terjedni Közép-Európában – német hatásra. A cipőkbe helyezett Mikulás zacskókban eredetileg piros alma, mogyoró és dió volt. Akkoriban, vidéken még ismeretlen volt a csokoládé, a szaloncukor. A piros alma decemberben már ingyenc falatnak számított, a mézbe mártogatott dió pedig az elképzelhető legfinomabb édességnek, amihez a gyermekek egyáltalán hozzájuthattak száz évvel ezelőtt.

Santa Claus – az angolszász Mikulás – holland közvetítéssel került Amerikába, s onnan, mint Karácsony Apó, *Father Christmas* tért vissza Európába, és szerte a világba. Szent Miklós ugyanis holland nyelven *Sinter Claas* – ebből lett az amerikai-angol *Santa Claus*, hiszen tudjuk, New York-ot Új-Amszterdam néven hollandok alapították. Az ő lakhelyét már az Északi sarkra tették, s ezt használta ki a lappföldi Rovaniemi városa, ahol deklarálták, hogy a hivatalos Mikulás, a *Joulupukki* ebben az északi finn városban él. Rudolf, a rénszarvas – aki a Mikulás égen repülő szánját húzza – amerikai találmány; Bob May 1939-ben megjelent meséje nyomán. A Téliapó nevet nem csak az európai szocialista országok erőltették a 20. század második felében Szent Miklós, illetve a Mikulás helyett. A Téliapót már az 1800-as évek elején is említették a magyar írók, költők. Ő az észak-európai szláv, orosz eredetű *Gyed Maróz*, a Fagy Apó, aki Újévkor érkezik. Az ő öltözetének piros-fehér színeit annak a mérgező gombának a színei adták, amit az észak-európai és szibériai táltosok, sámánok fogyasztottak, hogy a repülés élményét éljék át; ez a piros kalapú, fehér pettyes légyölő galóca. Szent Miklós ereklyéit 1087-ben menekítették el az Iszlám elől a kis-ázsiai Mirából a dél-olaszországi Bari városába.

Mikulás II. (folytatás)

A Miklós – eredetileg Nikolasz – név görög eredetű, jelentése: győztes nép (*Nike* = a győzelem istennője, Zeusz egyik szárnyas kísérője; *laosz* = nép). Női változatai: a Nikoletta, illetve szép magyar nyelven a Mikolt. A Miklóst jelentő Mikulás szó cseh földről terjedt el a felvidéki szlovákok közvetítésével Magyarországon az 1800-as évek második felében. A Mikulást kísérő krampuszok és a virgácsok, valamint az ablakba helyezett cipőkbe tett gyermekajándékozási szokás csak 1920-tól terjedt el német hatásra Magyarországon is – tehát éppen száz éves tradícióról van szó.

A Miklós napi alakoskodás, a Lánchos Miklós-járás már, amint az előzőkben említettem, jóval régebbi, több száz éves népi szokás és rendelkezik jellegzetes magyar elemekkel. *Jani, Mari, Piroska, tudjátok-e mi van ma? Hoz az Öreg minden jót, piros almát, sok diót!* – énekelték a püspöknek, ördögnek öltözött legények. *Hát még mit? Hát még mit?* – kérdezték kórusban a gyerekek. *Frissen vágott suhogót!* – harsogták a legények, és előkapták a mogyorófavessző virgácsokat a mókás, jelképes büntetéshez, s az azt kísérő hancúrozáshoz, kergetőzéshez. Azért nevezték Lánchos Miklósnak a gyermekeket – de főleg az eladó lányokat – pajkosan kikérdező, jutalmazó, büntető Mikulást, mert az őt kísérő krampuszok, a fekete, kormos ábrázatú, szarvval, ál-orcák mögé bújt legények láncok csörgetésével járták az utcákat, hiszen köztudott volt, hogy akit az ördögök elvisznek, azt előbb láncra verik. Az egyház természetesen nem helyeselte, a tréfás püspöki jelmezt; és az előjáróság is tiltotta a krampuszok esti, éjszakai csendháborítását, ami az alakoskodást kísérte. A tiltásokkal viszont népszerűsítették is a hagyományt.

A Magyarországon leginkább ismert, cseh és szlovák Mikulás megnevezés a Felvidékről terjedt el; például egy garamszentkeresztli szlovák nyelvű versike révén is: *Mikulášku mój milý* (Mikulás, kedvesem), *daj mi muža* (adj nekem férjet), *v tej chvíli* (gyorsan) *aký bude, taký bude* (olyan lesz, amilyen lesz), *len nech navždy mój bude* (de csak az enyém legyen). Ebben a mondókában még a több mint 1600 évvel ezelőtt élt Miklós püspök legendája köszön vissza, aki lehetővé tette titokban adott ajándékai révén a fiatal lányok férjhezmenetelét. Ez a később szentté avatott Miklós püspök – aki nem vértanúsággal, hanem filantróp természetével ért el népszerűséget a kis-ázsiai keresztények között –, nem csak az eladó lányok védőszentje volt. Egy alkalommal hajón utazott és egy tengerész vízbe esett. Miklós utána ugrott és kimentette. Hálából olasz tengerészek mentették ki ereklyéit a kis-ázsiai Mira városából a 11. században a hódító törökök elől. Szent Miklós – aki mind a katolikus egyházban, mind a szlávok körében népszerű görög-keleti egyházban, tiszteletnek örvend, például ő Moszkva védőszentje, és a hozzá fűződő szokásokat a református, evangélikus hívők is gyakorolják –, a tengerészek, hajósok, halászok, vízimolnárok és a hídépítők védőszentje is. Mindazoké, akik munkájuk közben vízbe esve, bajba kerülhettek. A kis-ázsiai és itáliai *Szent Miklós*, a német, cseh és szlovák *Mikulás*, a holland, amerikai-angol *Santa Claus* és *Father Christmas*, az észak-germán *Télapó*, az orosz *Gyed Maróz*, a finn *Joulupukki* a multikulturalizmus pozitív példáját adják.

A nyugati világban a fogyasztói társadalom eladási filozófiájába nem illeszthető a büntetés, ezért a télapókat eredetileg kísérő, fekete ruhás krampuszok eltűnnek, s immáron csak a piros ruhás mikulások posztolnak a nagy bevásárlóközpontokban, ők is Karácsony Apó (*Father Christmas*) név alatt, hogy a vásárlási lázat egészen karácsonyig fokozzák. A december 6-i Mikulás-napi hagyományok fenntartása a krampuszokkal együtt a közép-európai identitás egyik lényeges és értékes eleme. Hogy ez milyen erős gyökerekkel rendelkezik, jelzi egy kis anekdota is: Hány szakasza van egy férfi életének? Három. Első, amikor – kisfiúként – elhiszi, hogy van Mikulás. Második, amikor – nagyfiúként – nem hiszi, hogy van Mikulás. Harmadik, amikor – apaként – ő maga a Mikulás.

Most ugrik a majom a vízbe

A varrógépet 1845-ben találta fel egy Howe nevű amerikai ezermester, s a Sewing Society Amerikaszerzte népszerűsítette a masinát. Az 1850-es években, Bostonban a Varrógép Társaság hölgyek által rendezett bálján néhány emigráns magyar huszártiszt is megfordult. Köztük Kalapsza János, Kossuth Lajos volt testőrkapitánya, s Zágonyi Károly – aki később az amerikai polgárháborúban a springfield-i halálroham győzteseként országos hírnévre tett szert. Azon évődtek, hogy ha Zágonyi venne egy szerencse kuglóf szeletet, melyik leánynak adná, hogy ne bántsa meg a többit. De Zágonyi nem akart a bálon, ily módon a figyelem központjába kerülni, így is sokan bámulták a díszgyenruhás, nyalka huszártiszteket. A borsos áru kuglófba bele volt sütvé egy aranygyűrű, s a szerencsén múlt, melyik szeletben ki találja meg. Egy szelet egy aranydollárt kóstált, s végül Kalapsza gavallérosan megvette az egész, tizenkétféle vágott tortát, s e szavakkal nyújtotta át Zágonyinak, hogy ossza szét a bájos hölgyek között: „Hic Rhodus, hic salta!” Mire Zágonyi ezt válaszolta: „Nem ugrándoztam én egyszer sem.”

Hát ki érti meg ezt a párbeszédet? Történt ugyanis, hogy időszámításunk előtt ötszázhatvan évvel, azaz kettőezeröttszáznyolcvan évvel ezelőtt élt a mai Görögországban, Delphoi közelében a mesék Homérosza, egy Aiszóposz nevű meseköltő, az európai kultúra első és egyik legnagyobb mesemondója, akinek műveit a görög-latin hagyományokon működő iskolákban egészen a második világháború végéig tanították, akár csak Vergilius, Ovidius és Horatius műveit. Ezen művek által tanulták a nebulók a latin grammatikát, retorikát és dialektikát. Nyilvánvaló a fentebb említett kis közjátékból, hogy mindkét huszártiszt előtt ismeretes volt Aiszóposznak a 203. meséje is, amikor egy kérkedő azzal dicsekszik, hogy ő egyszer Rodosz-szigetén olyan nagyot ugrott, mint még soha senki. Csak sajnos, tanúja nem volt az esetnek. Hogy-hogy nem, hajójuk éppen Rodosz előtt haladt és valaki megszólalt, hogy nem is kell a tanú: „itt van Rodosz, itt ugorjál!” Ezt jelenti a latin szállóige, vagyis a kérkedőknek szokták mondani: most mutasd meg mit tudsz; most ugrik a kérkedő a vízbe, aki bolond majmot csinál magából. Zárójelben jegyzem meg, hogy Rodosz az európai Japán, vagyis a felkelő nap szigete az ókoriak szerint, merthogy Ciprust leszámítva Rodosz volt a leg-keletebbre fekvő görög sziget. Itt lakott Hélios napisten is, itt állott szobra a világ hét csodájának egyike, a Rodoszi kolosszus is. Mert ugyanis, amikor Zeusz szétoztotta a szigeteket az istenek között Héliosról, aki éppen az égen járt, megfélejtkezett. Így Hélios kiemelte magának Rodoszt – a rózsák szigetét – a tengerből.

Illik-e, kell-e tudnunk, ismernünk az ősi európai szólásokat, szállóigéket, történeteket? Amelyeket két és félezer éven át tudtak az európaiak, egészen 1945 utánig, amikor az iskolákból az egyházi oktatással együtt jórészt eltűnt a latin oktatás, az ókori szerzők műveinek megismertetése? A múltat végképp eltörölni – énekelték a szocialista internacionáléban, s ez vonatkozott a tananyagokra is. A mai világunkban az európai műveltség fejben lévő tudása lexikális, holt tudásként arra ítéltetik, hogy ha valaki nem tud, nem ért valamit, s az mégis fontos lenne, hát rákeres a Google-ban. Pár másodperc, és elolvashatja a lényegét az illető szállóigével, szólással, történettel kapcsolatban. Más kérdés, hogy társalgás, vagy épp állásinterjú közben visszatetsző lenne a mobiltelefonunkból kikeresni, hogy éppen mit is mondott a másik.

Az is elgondolkodtató, hogy ami jó volt, ami bevált, s ami éppen ezért fennmaradt kettőezeröttszáz éven át az európaiaknak, az most egyszerre, az utóbbi 70 év alatt felesleges tudássá degradálódik. Ha mérlegre tesszük az időt, ez olyan, mintha az egyik serpenyőbe egy egységet tennénk, egy emberöltőt; a másikba meg harminchatot! Biztos, hogy jó döntés a múltat végképp elfeledni?

Multi-kulti

Kettőezertizenhétben egyik docsemem behozott a Közszolgálati Egyetem Közszervezési Intézetébe, melynek akkor a vezetője voltam, egy holland látogató professzort, hogy váltsak vele néhány üdvözlő szót. Nem nagyon figyeltem oda, hogy ki is ez a professzor, angolul beszélgetni kezdtünk; hogy érzi magát Magyarországon, hogy utazott, mivel foglalkozik – a szokásos protokoll szerint. Amikor arról beszélt, hogy a multikulturalizmussal foglalkozik, hirtelen ötlettől vezérelve megkérdeztem, látta-e a Fehér maszáj című filmet, mert történetesen nem sokkal az előtt véletlenül megnéztem a tévében és hát az a film, illetve annak az alapja, Corinne Hofmann világsikerű regénye, Afrikai szeretők címmel, éppen a kultúrák összeegyeztethetetlen voltáról szólt. Amikor azt válaszolta, hogy nem; megütközve mondtam neki: hogy mer ön multikulturalizmussal foglalkozni, ha nem látta ezt a filmet? De véletlenül éppen így mondtam: *How dare you to deal with it*, honnan veszed a bátorságot, hogy ezzel foglalkozz? Csak miután elkészült az illető, tudtam meg, hogy ő a holland Groningen Egyetemen világhírű szak tekintély és professzor a multikulturalizmus témájában. ... És egy hét múlva már jött az e-mail tőle, mint egy jó kisdiktól: Kedves István, jelentem, megszereztem a filmet és a könyvet.

Mi is ez a Fehér maszáj? A maszáj egy afrikai nép, nagyjából Kenya területén élnek tradicionális körülmények között. A film megtörtént esetet dolgoz fel, az alapjául írt könyv szerzője, egy svájci nő saját történetét meséli el. A svájci kislány Kenyába látogat svájci vőlegényével egy turistaútra. Véletlenül összefut egy délceg maszáj harcossal, és – szerelem első látásra –, a kémia működni kezd köztük. A lány annyira beleszeret a fekete fiúba, hogy mindent kész feláldozni érte. Egyedül küldi haza a vőlegényét Svájcba, és felkutatja a kenyai szavannákon a néger fiút, akivel összeházasodnak. A maszáj kultúra azonban még a 21. század elején sem egyeztethető össze a legcsekélyebb mértékben sem az európaival, különösen nem a svájci életszínvonallal. A film lebilincselően mutatja be, hogy a fekete fiúba fűlig szerelmes és naiv fiatal európai lány hogyan szembesül a kelet-afrikai falu életkörülményeivel és hagyományaival, ahol a nők társadalmi rangja majdnem, hogy csak a kecskék után áll. Nincs fürdőszoba, vécé, trágyszagú a ház, lavórban tud mosakodni. De a szerelem még ezeken a kényelmetlenségeken is átsegíti. Viszont az ősi afrikai szokások az újdonság erejével hatnak az emancipált európai lányra. Hogy ő nem ékezhet együtt a férjével, nyilvánosan nem szólíthatja a nevén, és számos, az ő számára felfoghatatlan nemi megkülönböztetés tanúja és szenvedő alanya is, jöllehet ő, mint fehér nő, sokkal több szabadságjogot élvez, és a férje is kivételesen bánik vele. A film fokozatosan érzékelteti, hogy a szerelem múlásával hogyan válik egyre elviselhetlenebbé az európai nő számára a hagyományos maszáj közösségi lét. A nő, hogy boldoguljanak anyagilag, boltot nyit, saját – svájci – pénzéből. Ezzel viszont a helyi közösségben megszégyeníti a férjét, hiszen afrikai feleség ilyen munkát nem végezhet. A férfi is őrlődik közben a szerelem és a közösségi, családi tradíciók között, és az alkoholhoz fordul; ami tovább ront a helyzeten. Holott szegény maszáj fiú jóval többet megtesz a fehér feleségéért, mint amit a hagyományok és a szokások engedélyeznének neki, például ápolja, amikor maláriás lesz. Amikor kislányuk születik, a nő érthető módon nem tudja elfogadni a gondolatot, hogy serdülő korban rituálisan meg kell majd csonkítani szexuálisan az ő lányukat is. Végül, amikor a gyerek két éves lesz, és a szerelem hatalma eltűnik, a nő feladja a küzdelmet: a gyerekekkel együtt hazaszökik Svájcba. És bestseller regényt ír a kalandos szerelméről, amit Fehér maszáj címmel megfilmesítenek. Lényeg, hogy a film, és valószínűleg a regény is mesterien illusztrálja, a multikulturalizmus ezen – együttélési – formájának csődjét, még abban az esetben is, ha egy mindent elsöprő szerelem hozza azt létre.

PODcast

Nagy fazék (Kétnyelvű)

Naszreddin felébredt az éjszaka közepén. *Nasredin woke up in the middle of the night.* Kinézett az ablakon, és valami fehérét látott a kertjében. *He looked out of the window and saw something white in his garden.* Ez egy tolvaj – gondolta. *That's a thief – he thought.* Fogta a puskáját és rálőtt. *He took his gun and shot at it.* Reggel látta, hogy az ő egyik ingje lóg a ruhaszállítókötélen. *In the morning, he saw one of his shirts hanging on the wash line.* A felesége mosta ki és akasztotta ki száradni. *His wife had washed it and hanged it out to dry.* Most egy golyó fúrta lyuk volt az ing közepén. *Now, it had a bullet hole right in the middle of shirt.* Istenem – kiáltotta Naszreddin – nagy szerencsém volt az éjjel. *Oh my God – shouted Nasredin – I was very lucky last night.* Ha rajtam lett volna az ingem, a golyó megölt volna! *If I had been wearing my shirt, the bullet would have killed me!*

Egyszer Naszreddinnél vendégség volt és kölcsönkért a szomszédjától egy nagy fazekat. *Once Nasredin had a party and he borrowed a big pot from his neighbour.* Amikor visszavitte a nagy fazekat, volt benne egy kis fazék is. *When he returned the big pot, there was a small pot in it.* A fazekadnak gyermeke született, mialatt nálunk volt – mondta. *Your pot had had a baby while it was with us – he said.* A szomszéd természetesen elégedett volt, és amikor Naszreddin újra jött, hogy kölcsönkérje a nagy fazekat, örömmel adta oda. *The neighbour was of course pleased and when next time Nasredin came again to borrow the big pot, he lent it gladly.* De ezúttal Naszreddin nem hozta vissza a nagy fazekat. *But, this time Nasredin did not return the big pot.* Egy idő múlva a szomszéd ment Naszreddinhez: mi történt a nagy fazekammal? Miért nem hoztad vissza? *After some time the neighbour went to Nasredin: what happened to my big pot? Why haven't you returned it?* Óh, a nagy fazék – mondta Naszreddin – az meghalt, amíg nálunk volt. *Oh, the big pot – said Nasredin – it died, while it was with us.* De a fazekak nem szoktak meghalni – mondta a szomszéd mérgesen. *But pots do not die – said the neighbour angrily.* Miért mondod ezt? – mondta Naszreddin – amikor azt mondtam, hogy a fazekadnak gyermeke született, nem mondtad, hogy a fazekaknak nem szokott gyerekük születni, ugye? *Why do you say that – said Nasredin – when I said your pot had had a baby, you didn't say „but pots do not have babies, did you?*

Naszreddin fürdött a fürdőszobájában és közben énekelt. *Nasredin was having a bath in his bathroom and he was singing.* Óh, hogy én milyen gyönyörűen énekelek – gondolta. *Oh, how beautifully I sing – he thought.* Ezt másoknak is muszáj hallaniuk. *Other people must listen to it.* Ezért kiment a házának a lapos tetejére, és elkezdett énekelni. *So, he went to the flat roof of his house and began singing.* Jött egy ember az utcán és azt mondta: miért csinálsz ilyen rettenetes zajt? *There came a man in the street and said: why are you making that terrible noise?* Naszreddin meghökkent: rettenetes zajt? *Nasredin was shocked. Terrible noise? It's a beautiful song and if you don't believe it, come to my bathroom and listen to it there.* Ez egy gyönyörű dal, és ha nem hiszed, gyere a fürdőszobámba és hallgasd meg ott.

A falubeli gyerekek azt mondták Naszreddinnek, hogy vágja le a bárányát és egyék meg, mert másnap világvége lesz, úgysem lesz rá szüksége többet. *The children of the village told Nasredin to kill his sheep and eat it, because the world was going to end the next day, so Nasredin wouldn't need it any more.* Naszreddin kiment gyerekekkel a folyóhoz, leölte a bárányt és tüzet rakott. *Nasredin went with the children to the river, killed the sheep and made a fire.* Addig a gyerekek megfürödtek a folyóban. *In the meantime, the children were having a bath in the river.* Mikor kijöttek, nem találták a ruháikat. *When they came out, they didn't find their clothes.* Naszreddin, hol a ruhánk? *Nasredin where are our clothes?* Azzal raktam a tüzet úgysem lesz rájuk szükségetek – mondta Naszreddin – mert holnap világvége lesz, nem emlékeztek? *I made the fire with them, you won't need them any more – said Nasredin – the world is going to end tomorrow, don't you remember?*

Napok, hónapok

A babiloni és görög csillagászok a hét ismert égitesteknek az égen látható látszólagos mozgási sorrendje szerint nevezték el a hét 7 napját. Az első volt a vasárnap, a Nap – ezt Hélios napisten képviselte; utána hétfő, a Hold, Szeléné holdistennővel. Utána jött kedd, a Mars Arész hadistennel, római nevén Marssal. Szerdát a Merkúr bolygót értelemszerűen Hermész, római nevén Merkúr képviselte. Utána csütörtök következett a Jupiterrel a legnagyobb bolygóval, amelyet Zeusz, az istenek királya képviselt, római nevén Jupiter. A péntek a Vénusz bolygót jelentette a szerelem istennőjével, Aphroditével, a római nevén Vénusszal. Végül a szombat a Szaturnuszt szimbolizálta, Kronosszal, az idő titánjával, római nevén Szaturnusszal. A latin és a kelta nyelvekben a napok elnevezése ezeket tükrözi. A germán nyelvek is csak egy kicsit különböznek a napok megnevezésével. Ha a leggyakoribbat, az angolt vesszük, a *Sunday*, a vasárnap a Nap napja, mint *Sun's day*. *Monday*, a hétfő a Holdé, mint *Moon's day*. Kedd, *Tuesday*, az észak-germán mitológia hadistenéről, Tyr-ről: *Tyr's day*. Szerda, *Wednesday* a germán Odin, vagy Wodin főisten napja, mint *Wodin's day*. Csütörtök, *Thursday*, a mennydörgés istenének Thornak a napja: *Thor's day*. Péntek, *Friday*, a szerelem és a tavasz istennőjének, Friggnek, vagy Freydának a napja: *Frigg's day*, vagy *Freyda's day*. Végül szombat, *Saturday* az időt jelentő Szaturnusz titán napja: *Saturn's day*.

A magyaroknál más az elnevezés eredete: A hét a hét elejével, a hétfővel kezdődik, ami nem más, mint a hét feje, a hét eleje, azaz: *hét-fő*. Kedd a második nap, amit a nevének az eredete is tükröz: a *kettedik*. Szerda a szláv nyelven a középsőt jelentő *szrednyie* szóból ered. Szintén szláv hatást tükröz a csütörtök, ami azt jelenti, hogy negyedik: *csetvörjtöke*. A harmadik szláv eredetű nap nevünk a péntek, ami annyit tesz, hogy ötödik a sorban: *pjetnike*. A szombat a héber *sabath*-ból ered, aminek jelentése a zsidó hagyomány szerint pihenés, pihenőnap, és ennek szláv változata a *szobota*, vagyis szombat. Végül a vasárnap a hétfőhöz és keddehez hasonlóan magyar eredetű; azt jelenti, hogy a vásár napja, vagyis: *vásár nap*.

A hónapok neveinek eredete. Januárt a római kétarcú *Janus*, a kezdet és a vég istene után nevezték el *Januarius*-nak. Februárt a latinul megtisztító jelentésű *Februa* istenasszony után: *Februarius*. Március – amely eredetileg az év első hónapjának volt a neve – a római *Mars* hadisten után: *Martius*. Április neve az etruszk szerelemistennő *Aphru*, vagy a latin virágzás jelentésű *aperire* után *Aphrurius* vagy *Aperirus*. Május Merkúr /Hermész/ a kereskedelem istenének anyja, *Maia* után *Maius*. Június a római *Junó* /Héra/ istenasszony után *Junius*. Július a naptárújító római hadvezér és konzul, *Julius* Cézár után kapta a nevét. Augusztus pedig *Augustus* császár után. Innen kezdve latin sorszámok adják a hónapok neveit: szeptember a római *hetedik* mert – mint említettem – a régi római naptár márciussal kezdődött. Október a római *nyolcadik*, november a *kilencedik* és december a *tizedik*.

A hónapok régi, szép magyar megnevezései. Január a *Boldogasszony hava*, a Fergeteg, vagy a Tél-hó hava. Február a *Böjt-elő* hava, a Tél-utó, vagy a Jégbontó hava. Március a *Böjt-más* hava, a Tavasz-elő, vagy a Kikelet hava. Április *Szent György hava*, a Tavasz-hó, vagy a Szelek hava. Május *Pünkösöd hava*, a Tavasz-utó, vagy az Ígéret hava. Június *Szent Iván hava*, a Nyár-elő, vagy a Napisten hava. Július *Szent Jakab hava*, a Nyár-hó, vagy az Áldás hava. Augusztus a *Kisasszony hava*, a Nyár-utó, vagy az Újkenyér hava. Szeptember *Szent Mihály hava*, az Ősz-elő, vagy a Földanya hava. Október *Mindszent hava*, az Ősz-hó, vagy a Magvető hava. November *Szent András hava*, az Ősz-utó, vagy az Enyészet hava. S végül december a *Karácsony hava*, a Tél-elő, vagy az Álom hava.

Naprendszer

Korunkban a tudományos fantasztikus irodalom távoli galaxisokba, idegen bolygókra repít. De vajon milyen távolságok állnak előttünk csak a saját Naprendszerünkben? Készítsük el itt, Budapesten a Naprendszerünk méretarányos modelljét, ha a Föld akkora ezen a modellen, mint mondjuk egy narancs. Mekkora ingatlant kellene vásárolnunk, hogy a Naprendszerünk modelljét ne csak az égitestek nagyságával, hanem az egymástól való távolságával is élethűen szeretnénk ábrázolni? A Föld tehát akkora, mint egy narancs, egy 12 cm átmérőjű kis gömb.

A Napot ebben az esetben helyezzük el Budapest középpontjában, mondjuk a Gellérthegyen. Legyen ez egy 14 méter átmérőjű hatalmas légballon, akkora, mint egy kétemeletes háztömb. Ebben az esetben a Naphoz legközelebbi kis bolygó, a Merkúr, akkora, mint egy 4 cm átmérőjű kis pingpong labda, és a Gellérthegygel szemben, a Duna túlsó partján, a Ferenciek terén kell elhelyeznünk. Utána elindulunk Pesten kifelé a Rákóczi úton és az Astoriánál leteszünk egy ugyancsak 12 cm, átmérőjű, jókora narancs nagyságú gömböt, a Vénuszt. Tovább megyünk a Rákóczi úton, s az Astoria és a Blaha Lujza tér között félúton, mondjuk, az Uránia mozi lépcsőjéhez helyezzük a Földünk kicsinyített, narancs nagyságú modelljét. Tőle 4 m távolságban a Holdat jelképező, jókora 3 cm-es átmérőjű golyóbis nagyságú gömböt. A Blaha Lujza téren helyezzük el a Mars modelljét, egy teniszlabda mérethez hasonlatos, 6 cm átmérőjű gömböt. Ez után nagyon sokáig gyalogolunk, vagy inkább metróval, vagy busszal utazunk egészen az Örs vezér térig, ahol egy hatalmas, a legnagyobb strandlabdánál is nagyobb, 1,4 méteres átmérőjű gömböt helyezünk el: ez képviseli a Jupitert, a Naprendszer legnagyobb bolyóját. Számos kis gömb kering körülötte; a Jupiter holdjai. Köztük a legnagyobbak: a Ganymedes egy 5,2 cm-es és a Kallisztó, egy 4 cm-es gömb; mindkettő nagyobb, mint a mi Holdunk, de még a Merkúr bolygónál is nagyobbak. Ez utóbbi például 18 méterre van a Jupiter modelltől. Az Örs vezér terén fel kell szállnunk a gödöllői HÉV-re, és egészen Cinkotáig kell utaznunk, hogy ott elhelyezhessük a hatalmas strandlabdához hasonló méretű, 1,2 méteres átmérőjű bolygómodell, a Szaturnuszt. Legnagyobb holdjának modellje a teniszlabdához hasonló méretű, 5,1 cm-es átmérőjű Titán – az egyetlen légkörrel rendelkező hold a Naprendszerben, amely metán alapú életnek adhat otthont. Számos más holdjai közül a legtávolabbi nagyobb holdja az Iapetosz, melyet egy 1,4 cm-es golyóbis képvisel a Szaturnusztól 35 méter távolságra. Ez után újra fel kell szállnunk a HÉV-re és Gödöllőre kell utaznunk, ahol elhelyezhetjük a strandlabda nagyságú, 51 cm átmérőjű bolygómodell, számos kisebb holdjával néhány méternyi távolságban. Ez lesz az Uránusz. Innen már csak gépkocsival autózhatunk tovább a hármaskút úton egészen Aszódig. Itt helyezzük el a következő nagy bolygónk, a szintén strandlabda nagyságú, 51 cm-es átmérőjű Neptunusz modelljét számos kis holdjával. És ha még ezek után kíváncsiak lennénk arra, hogy a Naprendszernek hol van a határa, egészen Hatvanig kell folytatni az utunkat, Budapesttől 60 km távolságra, ahol elhelyezhetjük a Pluto bolygót és holdját, a Charont, amelyeket egy-egy közel 3cm-es pingponglabda képvisel a nagyságot és távolságot méretarányosan ábrázoló modellünkben.

A Napunk legközelebbi, hasonló méretű csillagszomszédjának modelljét, tehát egy 14 méter átmérőjű légballont, amely a legközelebbi hármaskút csillagrendszerben, a Kentaurban az Alfa Centaurit képviselné – a Földön már sehol sem tudnánk elhelyezni. Még ha magára a Holdra is vinnénk a modellt, az is csak 380 ezer kilométerre lenne, s az élethűen méretarányos Naprendszer modellünkben, ahol a Föld egy narancs, a legközelebbi csillag 405 ezer kilométerre van! De még ha egy-egy cseresznyemag nagyságúra is kicsinyítenénk a Napot egy modellben, a szomszédos csillagok távolságait akkor sem modellezhetnénk: Mert ha Budapesten lenne a mi Napunk; a legközelebbi szomszédjai – szintén egy-egy cseresznyemag nagyságban – valahol Zágrábban, Belgrábban, Prágában, Berlinben, Varsóban lennének.

Nyelvtanulás motorikusan

Az 1980-as évek közepén angol nyelvtanárként dolgoztam Budapesten, többek között a Belvárosban az akkori Gorkij Könyvtárban, ahol az ország legmodernebb nyelvi laborja működött. Egymástól elkülönítve tizenhat nagy üvegkalitkában ültek a hallgatók, előttük hangrögzítésre alkalmas magnetofon és videó képernyő, rajtuk mikrofonos fülhallgató. A tanári pultról, hanganyagokat, videómagnós filmrészleteket lehetett nekik bejátszani, páronként, vagy csoportonként össze lehetett őket kötni, s a tanár bármelyik tanulóval, bármelyik csoporttal, vagy konferencia üzemmódban az egész társasággal is kapcsolatba tudott lépni.

Mivel saját hangom nekem mindig idegenül csengett a hangfelvételeken, sokszor, amikor a hallgatók éppen visszajátszottak a saját magnetofonjukon egy-egy felvételt, nekem döbrent másodpercekbe tellett, míg rájöttem, hogy a saját hangomat hallom vissza. Mindig önkéntelenül felpillantottam, hogy ki az, aki bejött a stúdióba, és ilyen arrogáns, kellemetlen, ellentmondást nem tűrő hangon oktatja ki az én hallgatóimat? A másik effektus az volt, hogy amikor párokba osztva párbeszédet kellett folytatniuk, én belehallgathattam tetszés szerint az egyes párok produkciójába. Igaz ez nem volt teljesen észrevétlen, miután az érzékeny mikrofonon keresztül a saját lélegzetvételemet is hallani lehetett; ez olyan volt, mint a Csillagok háborújában Darth Vader nagyúr nehéz lélegzése, s ennek megfelelően, a tanári „erő jelenléte” legtöbbször le is fagyasztotta a hallgatói párosok önfeledt párbeszédét.

Akkoriban a kislányomat korcsolyázní tanítottam, s hiába magyaráztam a kétéves gyereknek, hogy hogyan helyezze a testsúlyát a bal, vagy a jobb lábára, folyton elesett. Akkoriban a Pólus hipermarketben egy kis korcsolyapálya is működött, s egy alkalommal láttam, hogy egy oktató néni egész kicsi gyerekeket készüli korcsolyázní tanítani. Na, erre befizetek, gondoltam, hogy fogja nekik elmagyarázní a testsúly áthelyezési tudnivalókat? Erre mit csinált a néni? Elővett egy nagy színes strandlabdát, elgurította a jégen, és azt mondta a gyerekeknek: fogjátok meg! A gyerekek meg neki iramodtak – és mind korcsolyázní! Rájöttem a titok nyitjára: a korcsolyázní motorikus tevékenység. Autót vezetni is akkor tudok, ha már nem a pedálokra figyelek, hanem motorikusan váltok sebességet, miközben beszélgetek, vagy a forgalmat figyelem. Hiszen a beszéd is motorikus tevékenység. Akkor tudok egy nyelvet is beszélni, ha nem a nyelvtanra, a kiejtésre koncentrálok. Igen, gondoltam, a figyelem megosztás módszerével fogom a tanulóimat oktatni. Akkoriban éppen egy felnőtt csoportom volt a Gorkijban, akik munka után, fáradtan ültek be a laborba.

Ki is próbáltam, és sikeresnek ígérkezett. A tanulók egy filmet néztek, közben egy hanganyagot hallgattak, majd mind a két sztorit visszamondták a saját magnójukra. Vagy hallgattak egy történetet, amit motorikusan, gondolkodás nélkül mondatról mondatra ismételtek és felvettek a saját magnójukra, netán szinkronban fordítottak és úgy hallgatták vissza a produkciójukat. Vagy egy leckét olvastak a saját hangjukat rögzítve, miközben egy másik hanganyagot játszottam be a fülhallgatójukba, amit szintén meg kellett – volna – érteniük. Így, gondoltam, nem arra kell figyelniük, hogy mit mondanak, azt szinte gondolkodás nélkül, motorikusan olvassák és mondják, miközben másra kell figyelniük. Figyelem-megosztással tanulnak, mint a kisgyerekek, akik a labdát akarják megfogni és motorikusan korcsolyázní.

Igen ám, de ezt még mindig valahogy kevésnek tartottam. Kitaláltam, hogy ne csak a szemükkel, szájukkal és a fülükkel osszák meg a figyelmüket, hanem még a kezükkel is. Miközben felolvasnak egy történetet, és hallgatnak egy másikat, írjanak számokat egytől tízig – motorikusan – a kezükkel. Ez jó ötletnek tűnt. Konferencia üzemmódban ismertettem a feladatot. Erre megszólal egy elgyötört hang: Tanár úr, a lábunkkal ne csináljunk valamit?

Nyugatimádat

Az ezerkilencszázhatvanas évek végén és a hetvenes évek elején tombolt az akkori magyar tinédzserek között a nyugatimádat. A világban akkor élte fénykorát a beat zene, a pop kultúra, ami hozzánk, magyarokhoz alig tudott átszivárogni a határt lezáró vasfüggönyön keresztül. Ha valaki egy Beatles, Rolling Stones, Kinks, Hollies, Monkees, Led Zeppelin, Bob Dylan, Simon and Garfunkel, Beach Boys, Sony and Cher, Shocking Blue, Dave Dee, vagy Bee Gees lemezt tudott szerezni, elzarándokoltunk hozzá szalagos magnóinkkal, mikrofonunkkal s a lemezjátszó mellett a padlóra térdelve vettük át a zenét. Ahogy Koncz Zsuzsa énekelte az „1964” című slágerében: „a magnó mellé letérdeltünk, a lelkünk összeért lenn a földön, fenn az égben.” A Magyar Rádió a külföldi beat slágereket ritkán játszotta le, a Szabad Európa Rádió Tinédzser Partijában Cseke László a müncheni stúdióból lejátszotta ugyan a nagy slágereket, de az adás sistergett, mert folyamatosan és tudatosan zavarta a hazai katonai technika.

1971-ben megadatott nekem, hogy mint másodikos gimnazista, egy hónapot tölthettem Angliában, London mellett az akkori angol levelezőpartnerem családjánál. Bepillantást nyertem az ottani fiatalok világába, a West End, a Piccadilly, a Soho és annak szíve, a Carnaby Street színes forgatagába. Láthattam pop sztárokat az utcán, a nálunk akkoriban még elképzelhetetlen pop art kultúra világát, érezhettem az ottani fiataloknak a miénkhez képest határtalan tünő szabadságát és jólétét. Meg kell mondanom, irigyeltem az ottani fiataloknak ezt a szabad és jóléti világát a mi szürke, zárt kommunista világunkkal szembe állítva. Egy hónap múlva a Heathrow repülőtérrel – ahonnan akkor fél percenként szálltak fel a gépek a világ minden tája felé, miközben nálunk a Ferihegyen csak fél óránként – startolt el a magyar légitársaság, a MALÉV négy légszárnyos gépe. Ennek fedélzetén ültem, s beesteledtem már, amikor fél óras várakozás után a mi gépünk a sok sugárhajtású gép között végre nekiszaladhatott a kifutópályának és lassan felszállt a sötétbe.

Ahogy felszállt, egy hatalmas kört írt le London felett, s a sötét, fekete felhőréteg felett a nyugati égbolt, ahol akkor ment le a Nap, csodálatos látványt nyújtott. A nyugati ég peremén a felhőket vörös, rózsaszín, sárga, arany színre festette. Ezek a színek felfelé halvány, majd egyre sötétedő kék árnyalatra festették a világ peremét. Arra gondoltam, igen, arra van az Atlanti-óceán és a nagy „ju esz éj.” Igen, gondoltam, a szabad világ felett még süt a Nap és aranyló fényben ragyog minden, az én gépem pedig tesz egy nagy kanyart, kelet felé fordul, és repül bele a sötétségbe. Ahogy repültünk a sötétkék semmibe, egyre távolodott tőlem a szabad Nyugat, a pop sztárok és a beat kultúra csodálatos világát jelző aranyló, vörösen gomolygó sáv, míg a végén már csak egy vörös-arany csík jelezte a szabad nyugati világ peremét. A gép ezüstös szárnyán megjelent a Hold gyenge fényének a tükre, és én repültem bele a keleti sötétségbe, vissza a kommunizmus zárt világába. Sírni tudtam volna. Már csak magamat láttam az ablak sötét üvegén.

És kezdett a gép ereszkedni; Budapest felett a felhők alá kerültünk. Augusztus vége volt, 1971-ben. A Duna felett a hidak ki voltak világítva, és a fények, mint csillagok sorai, visszatükröződtek a folyóban, megduplázva a hidakat. A Vár, a Halászbástya és az Országház szintén ragyogott, ahogy egész Pest utcái is szikrázó hálóként az éjszakában. Megdöbbsentem: ... hiszen ez szebb, mint London! Ilyen gyönyörű város nincs még egy a Földön! És akkor úgy éreztem, hogy ... hazaérkeztem: ez itt a gyönyörű Magyarország, és igen, én magyar vagyok, és ide tartozok.

Oké!

A világ talán leggyakoribb szava, minden nyelvben használatos az egyetértés kifejezésére. De vajon honnan ered ez az O. és K. betű – angolul kiejtve: ou khéj. Kézenfekvő a városi legenda, miszerint a nagy vadnyugati vasútépítések időszakában a német könyvelő a napi munkabéres papírra ráírta volna, hogy minden rendben, azaz *all correct*, de német írással: *oll korrekt*, tehát ó-val és k-val. A valóság ennél valamivel bonyolultabb és nehezebben érthető. 1840-ben az Egyesült Államok demokrata elnöke, Martin Buren újraválasztási kampányát tartotta. Abban az időben a tehetős amerikai családok vidéki rezidenciáinak saját nevük volt. A Buren családé például *Old Kinderhook*, azaz a „jó öreg kis kanyar” amelyben az utolsó két szó holland eredetű. A *kind* gyermek, vagy kicsi, a *hoek* pedig folyókanyar jelentéssel. Minden esetre az elnök kampány stábjában e félig holland elnevezésű helyen ütötte fel központját, s a hely kezdőbetűivel kitűzött hordtak: OK felirattal. A győzelem után az oké pedig egyfajta diadalt jelentő jelszóvá vált, a „minden a legnagyobb rendben van” jelentéssel. Így indult el hódító útjára a világ körül ez a jenki kifejezés.

És a jenki? Írásmódja: Yankee. Ez is hollandus eredetű, mint ahogy tudjuk, hogy maga New York egykor holland alapítású gyarmat volt, Új Amszterdam néven. Azt jelenti a „*Jan Kass*” amiből a yankee, magyarul jenki kialakult, hogy „sajt Jankó” vagyis a hollandok gúnyneve. Az észak-amerikai polgárháborúban az északiak büszkén vállalták fel a Yankee elnevezést, olyannyira, hogy a népszerű, az 1750-es években keletkezett angol katonadal dallamára Yankee Doodle címmel egy tréfás verset költöttek, s ez a dal egészen 1931-ig az USA nem hivatalos nemzeti himnuszaként funkcionált.

Az USA-beli amerikaiakat viszont a mexikóiak, a közép- és dél-amerikai spanyolok következetesen nem is jenkinek, hanem gringónak nevezik. Hát a gringó mit jelent? A gringó egy spanyol szó, és azt jelenti: „görög.” Spanyolul „*griego*.” De miért görögök az észak-amerikaiak? Immár kétezer éven át az európai iskolákban az oktatás nyelve a latin volt. Az irodalmi tananyag viszont szinte kizárólag az ókori görög mitológiai témákra épült. Elkerülhetetlen volt, hogy néhol a latin szövegben benne maradt egy-egy görög idézet, szövegrész, s mint tudjuk a görög ABC nem latin betűket használ, kicsit idegennek tűnik. Amikor görög szöveg szerepelt a tananyagban, a tanárok azt mondták: gyerekek, ez „görögül van, nem kell olvasni.” Ez latinul így hangzott: *Graeca sunt non leguntur*. Ez olyan gyakran elhangzott, hogy szállóigévé vált. Akkor idézik, vagy inkább idézték ezt a szállóigét a művelt európaiak, ha valami lényegtelen, ha valamit nem kell megjegyezni, nem kell megtanulni, mert: idegen. Úgyhogy a latin nyelvekben – így a spanyolban is – a görög szó azt is jelenti, hogy idegen. Mint amikor a magyarban azt mondjuk, hogy: ezt nem értem, ez nekem kínaiul van. Még az angolban is elfordul ez, pedig az germán nyelv. Ha le akarom fordítani angolra, hogy „ez nekem kínaiul van,” akkor úgy kell fordítani, hogy „*it's Greek to me*,” vagyis ez nekem görögül van. Egy szó, mint száz, az észak-amerikai angolokat, németeket az Amerikába korábban érkezett, és az őslakosokkal keveredett spanyolok, elsősorban a mexikóiak nemes egyszerűséggel idegeneknek titulálták, azaz görögöknek, azaz gringóknak.

És mi van a mexikóiak és a jenkik között? Hát a *Dixieland*. Mi az a Dixieland, azon túl, hogy egy zenei műfaj is, valamint a déli államok 1859-ben született himnuszának a címe? Az USA déli államainak összefoglaló neve. 1760-ban két földmérő meghatározta a Pennsylvania és a Virginia államok közötti határvonalat. Az egyikük neve Charles Mason volt, a másikat, akinek Jeremiás volt a keresztnéve, akár ki is találhatjuk. Igen, Dixie-nek hívták, így az Északot a Déltől elválasztó határvonal neve a Dixieline, azaz a Dixie vonal.

Orion

Ez egy misztikus, regényes hangzású név, különösen annak a generációnak, akik még látták az 1960-as években a Magyar Televízió óriási sikerű, legeslegelső tudományos-fantasztikus filmsorozatát, a ma már ugyancsak bárgyúnak ható, kelet-német készítésű TV sorozatot Az Orion űrhajó fantasztikus kalandjai címmel. Volt magyar gyártmányú – és legjobbnak tartott – Orion TV készülék is; és csillagászatból tanulhattuk, hogy van Orion csillagkép is. Tehát Orion valaki volt, ha már egyszer csillagkép is lett belőle, ugye. Gondolnánk-e, hogy ő miatta nem tudják az orvosok feltámasztani a halottakat, holott régen képesek voltak erre – is. ... No, lássuk.

Ez egy görög név, a jelentése pedig „hegylakó,” lévén az „or” hegy, az „ión” meg ember. Anyja egy Eurayalé nevű nimfa, apja pedig a görög mitológia szerint Poszeidón (latinul Neptunusz) a tengerek ura és istene. Orion híres vadász volt a mai Görögország területén, Árkádiában, és korának legszebb férfiye. Egyszer Naxosz szigetére vetődött, ahol Oinopión uralkodott, aki lévén magának Dionüszosznak, a Bor és a mámor istenének a fia, a Borivást személyesítette meg. Tudvalévő, hogy a szőlő gécentruma a mediterrániumban éppen Naxosz szigetén van, innen terjedt el az egész világon, s Naxosz Dionüszosz (latinul Bacchus) isten szigete. Thészeusz athéni hős – miután legyőzte a Minótauroszt, s ezzel meghódította Athén számára a krétai minózi civilizációt –, Krétáról hazafelé tartott, s itt pihent meg. Minósz krétai király lányát, Ariadnét pedig, aki „Ariadné fonálával” segítette őt, hogy kitaláljon a Minótauroszt labirintusából, és aki fülig szerelmes volt Thészeuszba, otthelyezte Naxosz szigetén. Dionüszosz isten meg beleszeretett és feleségül vette szegény megcsalt Ariadnét. Az ő fia volt a Szőlőfürt és a Borivás két naxoszi istenkirálya, utóbbi tehát Oinopión. Ennek a lányába – Meropébe – szeretett bele Orion. A részeges, borivó király meg is ígérte neki, hozzáadja Meropét, ha kiirtja a szigeten a vadállatokat. Ezt Orion meg is tette, de a lányt nem kapta meg. Orion nem ismert tréfát: megerőszkolta Meropét. Erre Oinopión leitatta és orvul megvakította Oriont.

Orion elindult, hogy felkeresse Hélioszt, a napistent, mert abban bízott, ha szembe nézhet vele, visszanyeri látását. Útközben találkozott Éósszal (latinul Aurórával), a Hajnal iruló-piruló istennőjével, akit Aphrodité a szépség istennője megátkozott, mert Éósz egyszer lefeküdt az ő kedvesével, Arésszel, a hadistennel. Ezért Éósz állandóan halandó férfiakba szerelmes, ezért szégyenkezik, s ezért rózsaszín a hajnal. Orion pedig szemrevaló férfi volt. Éósz egyébként Héliosz húga volt, így, közbenjárásával Orion visszanyerte látását. Vissza is indult Naxosra, hogy Oinopiónon bosszút álljon, de az elrejtőzött előle. Ekkor találkozott Artemisszel (latinul Dianával) a vadászat örök szűz istennőjével. Artemisz soha nem volt még szerelmes, nem is lehetett, de ez egyszer kísértésbe esett. Együtt vadászatott Orionnal Árkádiában. Soha még ilyen helyes férfivel és ilyen jó vadással nem találkozott. Artemisz hatalmas olimposzi istennő volt, Zeusz lánya, és az olimposzi istenek aggódva nézték, hogy Artemisz szerelemben esik Orionnal. Zeusz fel is szólította Artemisz ikertestvérét, Apollón istent, hogy tegyen már valamit. Apollón elment a földanya istennőhöz, Gaiához, és elpanaszolta neki, hogy Orion lassan kipusztít minden vadállatot a Földön. Gaia teremtett egy hatalmas, elpusztíthatatlan skorpiót, és rászabadította Orionra, aki a tengerben úszva menekült előle. Ekkor Apollón csalafinta módon azt mondta Artemisznek: nézd csak, ott úszik a távolban a tengerben Kandaón – ő erőszakolta meg az egyik vadásznimfádat Boiótiában. Ez igaz is volt, csak hogy Oriont Boiótiában Kandaón néven is ismerték, így Apollón nem hazudott. Artemisz íjával azonnal lelőtte Oriont. Amikor tévedésére rájött, a halott Oriont elvitte Aszklépioszhoz, Apollón fiához, aki az orvostudomány istene volt, és rávette, hogy támassza fel Oriont. Aszklépiosz nem tudott ellenállni, és teljesítette Artemisz kívánságát, mire Zeusz úgy feldühödött, hogy villámjával agyonsújtotta Oriont, a skorpiót, sőt az Orvostudományt is – és azóta az orvosok nem is tudnak feltámasztani halottakat. Artemisz meg bánatában sírva, az égbe emelte Oriont és a Skorpiót, mint csillagképeket.

Orros törpe I. (Mese)

Élt egyszer egy Jakab nevű kisfiú, aki nagyon szép volt, ő volt a szülei büszkesége; az apja varga volt, az anyja meg zöldségeket hordott a piacra eladni. Jakab 10 éves volt, amikor a történet kezdődik. Segített az anyjának a piacon eladni a zöldségeket, sőt, ha öregasszonyok vásároltak, még haza is vitte nekik a kosarat, és mindig megajándékozták, olyan szép kisfiú volt.

Történt, hogy egyszer egy nagyon csúf vénasszony jött oda, és összefogdosta csúnya hosszú kezével Jakab anyjának a zöldségeit, meg a nagy orrával megszagolgatta mindet. Jakab nem bírta tovább, rászólt, hogy ne fogdossa, meg szagolgassa össze a zöldségeket. „Úgy – mondta a vénasszony – tehát nem tetszik a kezem, meg az orrom?” Azzal megvett olyan sok zöldséget, hogy nem is bírta elvinni. Jakab anyja azt mondta, hogy majd a kisfiú segít neki. Jakab el is ment vele, a város széléig, egy kis házba. De ahogy bementek, kiderült, hogy a ház belülről sokkal nagyobb: tükörfényes üvegparketta volt a szobákban, amin felöltözött, két lábon járó mókusok csúszkáltak dióhéj cipőcskében, és hozták a vénasszony papucsát, meg még beszélni is tudtak. A kisfiú teljesen elámult ezen a csodán. A vénasszony bevezette egy csodálatos, mindennel felszerelt konyhába, és főzött neki egy csésze levest. De az a leves olyan nagyon finom volt, hogy még életében olyat nem evett Jakab. El is aludt tőle azonnal.

Azt álmodta, hogy ő is mókus lett, és a padlót fényesítette a többi mókussal, akik mind a barátai voltak. Majd később a konyhába került, ahol a legfinomabb ételeket főzték a vénasszonynak, aki tulajdonképpen a Gonosz Fűszerszámos tündér volt. Évekig volt kukta, majd szakács a vénasszony mellett a Jakab mókus. Egyszer azután egy különleges ételt kellett elkészítenie, amíg a vénasszony a piacra ment – éppen hét év telt el, s a gonosz tündér hét évente rabolt el magának egy-egy új kuktát, illetve gyereket a városból, akit mókus szolgává tett. Egyszer Jakab egy különleges fűszert talált, aminek éppen olyan íze volt, mint az első levesnek, amit a Fűszerszámos tündérnél evett. Meg is kóstolta, s hát mi történt? Felébredt, mint Jakab, a kisfiú – már nem volt többé mókus. Úgy is gondolta, hogy csak álmodta az egészet, és elindult haza.

Hanem a közelben valami törpe mutogathatta magát, mert olyan kiáltozást hallott, hogy „nézzétek a törpét, de csúnya törpe!” A piacon megtalálta az anyját, aki nagyon szomorúan üldögélt ott. Odament hozzá, de az anyja nem ismerte meg, irtózáttal fordult el tőle, hogy hagyjon neki békét. Akkor hazament az apjához, de az sem akarta megismerni. Végül a szemközti borbélynál megnézhetette magát egy tükörben, s kiderült, hogy a hét év alatt csak szélében növekedett, egészen alacsony maradt, a keze nagyon hosszú volt, majdnem a földig ért, az orra meg óriási. Az is kiderült, hogy a szép kisfiút, a Jakabot 7 évvel ezelőtt elrabolta valaki a piacon. A törpe még megpróbálkozott, elmondta a szüleinek, hogy tulajdonképpen ő a Jakab, de nem hitték el, sőt elzavarták a háztól.

Elkeseredésében elment a herceghez, mert a városban volt Francúz ország hatalmas hercegének a palotája, és azt gondolta a törpe, akit ezen túl mindenki Orros törpének nevezett, hogy hasznosítja szakácstudományát. Ugyanis a herceg nagy ingyenc hírében állott, hetente rúgta ki a szakácsait. Nagy nehezen beengedték a főszakács elé. Ott előadta, hogy vegye őt fel szakácsnak. „Tévedsz fiacskám – mondta neki a főszakács – te nem engem, a főszakácsot keresed, hanem a főudvarmestert, és udvari törpének szeretnél beállni.” Nem, nem, mondta Orros törpe, én mesterszakács vagyok. Na, ezt kipróbáljuk. Az egész hatalmas konyha népe körül állta, ahogy főzött. A herceg aznap reggelire Frankfurter levest rendelt.

Orros törpe II. (Mese, folytatás)

Tehát Orros törpének a Frankfurti levest kellett elkészíteni. Széket állítottak a tűzhely mellé, arra állt, mert fel sem érte a tűzhelyet. Mindenki adogatta neki, amit kért, igen jó mulatságnak ígérkezett a dolog. A főszakács megkóstolta az ételt, és nagyon ízlett neki. Addig egyik szakács sem mert bevinni a herceghez az ételt, mert az volt a szokása, hogy ha valami nem ízlett neki, a szakács fejéhez vágta. Ezúttal azonban maga a főszakács vitte be a reggelit. A hercegnek annyira ízlett, hogy külön meg akarta jutalmazni azt a szakácsot, aki a reggelit elkészítette. Amikor kiderült, hogy Orros törpe volt az, akkor rögtön megtette fő-fő szakácsmesternek.

A herceg teljesen megváltozott, mióta jókat tudott enni, egy jóságos ember lett, teljesen meghízott, és mindig csak a következő étkezést várta, olyan csodálatos jó ételeket főzött az új szakácsa. Orros törpének nagyon nagy becsülete lett a városban, már senki nem mert volna nevetni rajta, vagy kigúnyolni. Hanem egyszer egy szomszédos fejedelem látogatta meg a herceget, akinek szintén volt egy csodaszakácsa. Direkt azért jött, hogy ezt a csodaszakácsot, az Orros törpét is megismerje. A herceg viszont rettentő hiú is volt, és azt akarta, hogy a vendég fejedelem ismerje el, hogy az ő törpéje mégiscsak jobb szakács, mint az a másik. Tényleg pompás ételeket ettek, de a vendég fejedelem azt mondta, hogy egy bizonyos pástétomot még nem evett, márpedig csak az döntheti el, hogy ki a legjobb szakács a világon. Orros törpe elkészítette azt a bizonyos pástétomot is, azonban a vendég fejedelem azt mondta étkezés után „hát, sajnós a te gazdád sohasem fogja megismerni milyen is az igazi pástétom, mert ebből hiányzott az ínyboldogító gyökér.” Erre a francúz herceg, rettentő dühbe gurult: kiadta parancsba, hogy ha másnapra Orros törpe nem készíti el a pástétomot – ezúttal az ínyboldogító gyökérrel –, akkor kivégezteti.

Mindenki sajnálta az udvarban Orros törpét, úgy gondolták, hogy neki vége, őrizték is a várat, hogy ki ne szökjön. Igen ám, de Orros törpe néhány héttel azelőtt vett a piacon egy libát, akiről kiderült, hogy tud beszélni, és egy varázslónak volt az elvarázsolt lánya. Ezt a libát természetesen nem vágta le, hanem jó barátságban élt vele a szobájában. Amikor elpanaszolta neki, hogy nem tudja milyen az ínyboldogító gyökér, és hogy hol lehet beszerezni, a liba megvigasztalta, hogy azt holdtöltekor a tölgyfák gyökerei között kell keresni. Véletlenül éppen telihold volt és kiszöktek a várkertbe, ahol volt egy hatalmas tölgyfa. Meg is találta a liba a gyökeret. Amikor Orros törpe elkezdte főzni, kiderült, hogy az ínyboldogító gyökér ugyanaz az erős fűszer, amivel őt a vénasszony elvarázsolta mókussá, és amikor megszagolta egyszeribe vissza is változott emberré. Mégpedig éppen azzá a 17 éves fiatalemberré, akinek az elvarázsolt Jakabnak kellett volna lennie. Eltűnt a nagy orra, meg a hosszú karja és igen szép fiú lett belőle. Mi több, a liba is visszaváltozott leánnyá, merthogy addig kellett neki libának lennie, amíg liba formában meg nem tetszik egy szép fiatalembernek és az feleségül nem kéri. Erre nem sok reménye volt, hiába került jó barátságba Orros törpével, aki nem volt szép fiatalember. Így viszont, mikor Orros törpe visszaváltozott Jakabbá, még liba formájában feleségül kérte a leányt, s így megtörtént az ő visszaváltozása is. Ezután egyszerűen kísértáltak a hálátlan herceg palotájából, annyira nem ismerte fel őket az őrség. Hazamentek, ahol a Jakab szülei immáron megismerték és boldogan éltek, míg meg nem haltak.

Mióta ezt a mesét olvastam, régen, azóta megszerettem a Frankfurti levest is, meg a pástétomokat meg a különféle zöldségleveseket, és mindegyikben azt keresem, hogy melyik is az a bizonyos ínyboldogító gyökér? A szerecsendió? A zeller? A gyömbér? Ki tudja?

Repül a nehéz kő

„Toldi György meg, amint torkig itta-ette, magát egy öreg karszékbe vette, és az eresz alól gyönyörködve nézi, hogyan játszadoznak csintalan vitézi.” Gyermekkori diavetítések emlékeként nagyon sok sor megmaradt Arany János Toldijából, s amikor egy-egy kiadós vasárnapi ebéd után karosszékbe ülök a tornácon, még ma is idézgetem. A történetben ugye, Toldi György, Miklós rókaelkű bátyja, felbízta a vitézeit, hogy a deszkapalánk mellett egy malomkövön üldögélő Toldi Miklóst úgy ijesztgessék, hogy dárdákat dobálnak köréje a kerítés palánkjába. Így folytatódik a történet: „Túrta Miklós, túrta, ameddig túrhette, azzal álla bosszút, hogy csak fel sem vette; de midőn egy dárda válla csontját érte iszonyatoskép’ megharagutt’ érte, s melyen ült, a malomkő-darabot fogta, s Toldi György bosszantó népe közé dobta.”

Egy idős, amerikai magyar mesélte élményét a villamoson az ötvenes évek közepén: két tizenéves fiatalember meglát egy idősebb, testes asszonyságot, aki felszáll és odamegy egy ülőhelyhez, hogy helyet foglaljon. Az egyik zabolátlan fiú azt mondta a társának, az asszonyságra utalva: „mint komor bikáé, olyan a járása.” Mire a másik fiú: „szép öcsém, beh’ nagy kár, hogy apád paraszt volt, s te is az maradtál.” Vagyis Arany János Toldijából idéztek a fiatal huligánok, még utcai kötekedésük során is – ennyire közismertek voltak a halhatatlan verssorok.

2013 óta a Budapesti Corvinus Egyetemen elindítottam egy olyan választható tantárgyat, melynek témája a magyar nemzeti értékek menedzsmentje és fenntartása. Ezt a tárgyat 2018-ig mintegy 600 egyetemista vette fel. 5 év oktatási tapasztalat után kijelenthetem, hogy Magyarország közgazdasági elit egyetemén, ahová csak a legmagasabb pontszámokkal juthatnak be a magyar fiatalok, a magyar nemzeti identitás kognitív komponense (vagyis a fiatalok aktív tudása a magyar földrajzot, a magyar történelmet, a magyar irodalmat és összességében a magyar kultúrát illetően) a nullához konvergál. Teljesen véletlenül, a tantárgyhoz kötődő, vagy szóba kerülő értékek említésekor jöttem rá erre, és végeztem a tantárgytól függetlenül néhány rövid felmérést. Csak egy-két példa: a fiatalok nem ismerik fel a Szózat, vagy bármely más Arany János, Petőfi, vagy Ady vers eddig közismertnek gondolt sorait. Vizuálisan összekeverik József Attila és Petőfi Sándor, Jókai Mór és Kossuth Lajos arcképét. Hallás után nem tudják azonosítani a Rákóczi indulót, a Klapka indulót, a Hány toborzót vagy a Csárdáskirálynő slágereit. Látszólag soha nem hallottak olyan magyar néprajzi tájakról, mint az Ormánság, vagy az Őrség, nem tudják egy 100 kilométeres körben megjelölni, hol van Tokaj, vagy Pannonhalma. Fogalmuk sincs a leghíresebb magyar festmények és szobrok témájáról. Nem tudják ki volt Papp Laci (konkrétan 27 hallgató közül egyetlen egy sem), vagy Karádi Katalin, és így tovább. Ezt véletlenül közzétettem, mire támadáshullám ért az interneten: hogy lehet valaki annyira hülye, hogy ilyen haszontalanságokat tanít egy egyetemen? Sok meghívást kaptam különféle fórumokra 2019-ben a rólam megjelent írások nyomán. Többek között az ELTE egyik jogtudományi diákköre is meghívott egy beszélgetésre. Akkor jutott eszembe, hogy 1981-ben az akkori barátnőm, aki a Szegedi Egyetem jogi karára járt, azzal a címmel írta a szakdolgozatát, hogy „Repül a nehéz kő.” Kész. Alcím nem is volt, annyira nyilvánvaló volt, nyilvánvaló kellett, hogy legyen mindenki előtt ez az irodalmi szállóigénk, amely így folytatódott: „ki tudja, hol áll meg, ki tudja, a hol áll meg s kit hogyan talál meg?” Az erős felindulásból elkövetett emberölés a magyar jogtörténetben. Na, gondoltam, felteszem a jogász tudományos diákkörösöknek a kérdést: ugyan miből írhatta szakdolgozatát az én egykori barátnőm, ha ez volt a címe? Volt ott húsz hallgató, elkötelezett jogászok. Repül a nehéz kő? Miből írhatta? Mondom: hát miből van az idézet? A Toldiból. Nagyon jó – mondom, és mit csinált Toldi a kővel? Eldobta? El. És, meghalt valaki? Nem, csak megsebesült. Megsebesült? Figyeljenek: „Elrepült a nagy kő, és ahol leszálla, egy nemes vitéznek lőn szörnyű halála.” Nos? Miről szólt a dolgozat? Jön a megfejtés: gondatlanságból elkövetett emberölésről. Tényleg?

Részeg vagyok, híveim!

Blaskovics András a XVIII. század végén és a XIX. század elején élt, s egy jászsági falu, Erk plébánosaként humoráról, szókimondásáról vált Magyarország egyik legnevezetesebb papjává. Erk mintegy 20 km-re fekszik dél-keletre a Heves megyei Gyöngyöstől, amely tudvalevőleg Magyarország legtüzesebb városa, hiszen, ha Pest felől tekintjük, Hatvanon már túl van, de még mindig Heves!

Egy alkalommal Blaskovics, a kedélyes erki pap báró Orczy József tarnaörsi kastélyában fogadást kötött az ottani vendég urakkal, hogy ő olyan jól tud szónoklás közben is rögtönözni, hogy ha egy zárt borítékban leírják neki, hogy mivel kezdje a misén a szentbeszédet, azt ő a mise kezdetén felnyitja, és hangosan fel is olvassa, legyen oda írva akármi is.

A mise kezdetekor tehát, az egész gyülekezet előtt, köztük a kíváncsi vendég urakkal Blaskovics felnyitotta a borítékot; a cédulán pedig ez állt: „Részeg vagyok!”

Az erki pap nem esett zavarba, és így kezdte szónoklatát: „Részeg vagyok! Igen, részeg vagyok, kedves híveim!” .... Majd a döbönt gyülekezet előtt így folytatta: „De nem ám a borítaltól, hanem az én édes megváltóm és üdvözítőm, a Jézus Krisztus iránt való szeretettől átítatva!” Majd a keresztyéni szeretetről prédikált:

Máskor meg Sággy János helybéli földesúrral történt nézeteltérése, s a plébános úr megfenyegette, hogy a misén a szószékről fogja leszidni nyilvánosan. Ezt Sággy nehezen hitte, s kíváncsian várta a beszédet, amely így hangzott: „Az Úristen haragja már nemsokára reánk fogja bocsátani a rettenetes utolsó ítéletet, annyira megrontották már ezt a nyomorúságos világot az emberek ravaszsági, betyársági, gazsági, huncutsági, akasztófáralósági.” Miközben mondta, szembefordult Sággyval, a szavak végét jól megnyomva.

Blaskovics András egyszer meg Jászfényszaruban járt, igen szép, kétlovas hintájával. Éppen a kocsmából léptek ki a jászfényszarui tanács emberei, élükön a bíróval. A bíró megpödörte a bajuszát, és ilyen szavakkal provokálta a nevezetes erki plébánost: „Nini, tisztelendő atyám, de szép jó két lova van most ... pedig Krisztus urunk nem járt lovon, hanem csak számaron.” És elmosolyodott. A tanácsurak szintén mosolyogva várták, hogy ugyan mit tud erre replikázni a híres pap.

Blaskovics így válaszolt, panaszos hangon: „Jaj, édes fiam, én is számaron szerettem volna jární, ... kerestem is mindenütt szamarakat, de már egyet sem találtam, ... mert mind a jászfényszarui tanácsban ülnek!”

Egyszer állítólag meghagyta a gyülekezetnek, hogy mivel a következő alkalommal a hazugságról fog prédikálni, jó előre olvassák el a Bibliából, Dániel könyvéből a 15. fejezetet. A prédikáció előtt kérte, emelje fel a kezét, aki elolvasta a fejezetet. Amikor egy páran jelentkeztek, rájuk dörrent: „rólatok lesz szó, hazugok, mert nincs is 15 fejezet Dániel könyvében!”

A tréfáskedvű erki plébános még halálakor sem hazudtolta meg hírét. Sírfeliratát maga fogalmazta meg jó előre, amely így íródott: „Itt nyugszom én, olvasod te, olvasnám én, nyugodnál te.”

Ria, ria, Hungária!

„Érdekes, hogy milyen népszerű ez az Attila név Magyarországon” – mondta egy amerikai lány, aki az 1990-es években angolt tanított a feleségem által vezetett Britannica nyelviskolánkban Pilisvörösváron. „Ez olyan – folytatta – mintha nálunk valakit Sátánnak hívnának.” Ekkor gondolkodtam el először a Hungária országnevünk lehetséges hatásán az angolszász és latin nyelvekben.

„Irsátok ki a magyarokat” – rendelte el a német császár az Úr 907. esztendejében a pozsonyi csata előestéjén. *Ugros eliminandos esse*. Ez akkoriban Európa nyugati felének politikai ítélete volt, s ha a magyar történelmet európai kontextusban tekintjük, a sorsfordító események idején a civilizált nyugat-európai népek vezetői soha nem támogatták a magyarokat, csak, ha saját érdekük is úgy kívánta. A minden képzeletet felülmúló trianoni ország-csonkítás; az 1956-os cserbenhagyás és a jelenkori európai uniós köteleességszegési eljárások sora sok embert arra enged következtetni, hogy az európai nemzetek vezetőinek – az egy lengyel kivétellel – Magyarország soha nem volt a szívük csücske.

Utánanéztam: a legismertebb angol értelmező szótár, a Merriam Webster Dictionary szerint a „hun” szó jelentése „olyan személy, aki szélsőségesen pusztító, vandál, barbár.” *A person who is wantonly destructive, Vandal, barbaric*. 2013-2014-ben a Corvinus Egyetem *International Study Program* angol-amerikai nyelvterületről érkező hallgatóit rendszeresen megkérdeztem, hogy az a kifejezés, hogy *Hungary, Hungarian, Hun*, kelt-e bennük valamilyen negatív érzelmet? Nem, dehogyan – válaszolták általában. De őszintén – mondtam – nem lesz semmilyen következménye, ha megmondják. S a válasz minden esetben ez volt: hát, igen, pejoratív hangzású.

A világ szuperhatalmának, az Amerikai Egyesült Államoknak a társadalmi tudatában sincs kedvezőbb kép festve a magyar, a *Hungarian* nemzetről. A nagyszámú német bevándorló miatt rengeteg amerikai család német eredetű, s így a két világháborúban az amerikai politika nem nevezte nevén a németeket; egyszerűen csak barbároknak nevezték az európai ellenséget. Sajnos, erre éppen a hun szót alkalmazták, amely egyúttal magyart is jelent, illetve arra asszociál. A legnépszerűbb világháborús amerikai katonadal az *Over There*. Ennek egyik közismert sora a németekre utal, mégis így hangzik: Johnny, mutasd meg a magyaroknak, hogy milyen jól bánsz a fegyverrel. *Johnny show the Hun, you're a son of a gun*. Sőt, egy másik nemzeti dalukban, a *Soldiers' Joy*-ban van egy sor, amely a függetlenségi háborúban az angolok atrocitását említi, amikor rágyújtottak egy templomot a bemenekült polgári lakosságra, s az elkövetőket így nevezi meg: a britek és a magyarok tették; *the British and the Huns*. Az I. világháború vége felé, amikor az USA állást foglalt az angolok és franciák mellett, hun ellenes plakátokkal hergelték a közvéleményt, s 1917-ben olyan polgári tüntetést szerveztek Washingtonban, amelynek jelszava az volt: a pokol túl jó hely a magyaroknak; *Hell is too good for the Hun*.

Arany János ilyen lelkesítő szavakkal ír Attiláról: „*csillag esik, föld reng, jött éve csudának, imhol én, imhol én, pörölye világnak; sarkam alá én a nemzeteket hajtom, nincs e kerek földnek ura kívül rajtom*.” Kérdés, hogy a nemzeteknek ez tetszett-e? Joggal tétélezhető fel, hogy a fél Európát könyörtelenül feldúló, barbár pusztítást végbe vivő hunok öröksége, a nevükből képzett egyetlen jelenlegi nép- és ország megnevezés különféle nyelveken, mint például *Hungarian, Hungary, Ungarisch, Ungarn, Hongrois, Hongrie, Ungherese, Ungheria, Húngaro, Hungria* – az amerikai és a nyugat-európai társadalmi tudatban még ma is valami olyan képzetet, imázst kelt, mint a magyarokéban például a tatár, Tatárország. „Jó napot kívánok, tatár vagyok, Tatárországból jövök” – hogy hangzik? Ennél rosszabb starttal egy európai ország nem is indulhatna az ország-imázs adottság, az országmárka formázás, és az országmarketing terén.

Rossz, aki rosszra gondol

Ezerháromszázötvenötben, az Anglia és Franciaország közötti úgynevezett százéves háború során III. Edward angol király serege bevette a Csatorna francia oldalán lévő Calais /kalé/ városát, s ennek örömeire egy bált rendeztek. Az angol király éppen Salisbury grófnővel táncolt, amikor annak leesett a harisnyakötője (angolul *gartner*). A király előzékenyen felvette, s hogy mentse a piruló grófnőt, a saját térdére kötötte, mintha róla esett volna le, e szavak kíséretében: rossz, aki rosszra gondol (*hony soit quit mal y pense*). Ezt nem a mai angolsággal mondta, hiszen ez időben még a közép-angol nyelv nem alakult ki, az angol uralkodó osztály, a normannok, még az ó-franciát beszélték. Angolul ma ez így hangzik: *Evil to whom evil thinks*. Ezt a lovagiasságot olyan megkapónak tartotta, hogy meg is alapította a „Térdszalagrendet;” angolul az *Order of the Gartner*-t. Ez a lovagrend olyannyira megbecsültté vált, hogy ez a jelmondata a mai napig – ó-francia nyelven – ott szerepel a hivatalos angol állami címerben, mintegy körül ölelve azt.

S ha már az angol címert tekintjük, melyben három arany oroszlán képviseli Angliát, egy vörös oroszlán Skóciát, egy arany lant pedig Írországot; s a címert tartó két állatfigura az angol oroszlán és a skót egyszarvú (unicornis); olvassuk el a címer mottóját is. Ez latinul van: *Dieu et mon Droit*, ami annyit tesz, hogy „Isten és saját magam jogán.” Vagyis Anglia az Istentől és saját maga által feljogosítva uralkodik az egész világon. Amikor ez a mondás elhangzott a Szentföldön, a magyar II. Endre Árpád-házi királyunk is jelen volt, ő is tanúsíthatná Anglia világraszóló karrierjének kezdetét. Az európai keresztes hadak vezérei, királyok és grófok, azon vitakoztak, hogy ki legyen a fővezér? Ekkor köztük a legerősebb, a daliás angol király, Oroszlánszívű Richárd, megragadta a vezéri zászlót és ellentmondást nem tűrő hangon kijelentette, hogy Isten és saját maga által feljogosítva úgy érzi, hogy ő a vezér. Oroszlánszívű Richárdról csak annyit, hogy nem mindenben felelt meg a Robin Hood legendák igazságos, lovagi királyának. Szép jelzőjét nem a harcban tanúsított rettenthetetlen bátorságáért kapta, hanem azért, mert könyörtelen „oroszlánszívvvel” kivégeztetett kétszáz muszlim nőt és gyermeket, akik túsok voltak a keresztesek táborában.

Végül, tekintsük a Walesi herceg, a mindenkori angol trónörökös jelmondatát is. Ez úgy hangzik, hogy *Ich dien*, ami első ránézésre és hallásra németül azt jelentené, hogy „szolgállok.” De valami hiba van benne, mert akkor – németül – a dien végén egy e betűnek kellene állnia: *Ich diene*. Ez tehát nem német szó, hanem az egykori kelta, walesi nyelvből egy átirat, mégpedig annak a mondatnak az átirata, hogy *Eich dyn*. Vajon mit jelent ez?

Edward király, angol király, léptet fakó lován, hadd látom, úgymond, mennyit ér a welszi tartomány – írta Arany János A walesi bárdokban. Igen, I. Edward hódította meg és csatolta Angliához a walesi tartományt 1346-ban. A walesi urak önérzetesen és ravaszul azt kérték tőle, hogy olyan férfit nevezzen ki nekik a tartomány urának, aki Walesben született, és nem tud angolul, pontosabban normann angolul. A szintén ravasz Edward erre a walesi Carnavron várába hozatta várandós feleségét, aki ott adott életet fiúknak. Edward az újszülött csecsemővel a karján belépett a walesi urak tanácsába, és felmutatta, e szavak kíséretében: *Eich dyn!* Ami annyit tesz, hogy: „íme, a férfi!” Már tudni illik, akit a walesiek kértek. Az uruk, aki Walesben született férfi, és aki nem tud angolul. Azóta az angol trónörökös mindig a Walesi herceg címet viseli, s az a jelmondata, hogy *Ich dien* – ami tehát nem német kifejezés, hanem egy walesi nyelvű átirat, és azt jelenti: íme, a férfi.

San Francisco

1969-ben elkerültem Miskolcra a gimnáziumi kollégiumba. Ott, az akkori poros kisvárosban működött a Rákóczi gimnáziumban az egykori, a háború előtti angol internátus romjain Magyarország egyetlen speciális angol tagozata, ahol a mindenkori „b” osztályok heti 12 órában tanulták az angolt. Kisgyerekként ott kellett hagynom az otthonomat Miskolcon, és elkerültem a sárospataki kollégiumba, ahol farkastörvények uralkodtak. Egy-egy hálóteremben 32 fiú volt összezsúfolva, korai ébresztő, reggeli torna – még hóban is – a parkban, szilencium, azaz kötelező tanulás a tanulószobákban reggel és egész délután, délelőtt a kemény gimnázium, aztán megint a kollégium, az ügyelet, a takarítások, a naposság, a büntetések, a katonás rend. És az elsősök, az úgynevezett pecurok ki voltak szolgáltatva a felsősök, elsősorban az őket ért előző évi megaláztatások miatt bosszúért lihegő másodikos fiúk kényének-kedvének.

El lehet képzelni azt, amikor egy elkényeztetett kisfiú, a városi, miskolci otthon kényelméből, a nagyszülők kertjeinek varázsából egyszer csak beleszökken a kegyetlen fiúközösség világába. Amikor honvágytól gyötörve a híres sárospataki Iskolakert bokrai közé bújva lehetett csak titokban sírdogálni és keseregve nézni az égen utazó felhőket, akik szabadon lebeghettek arrafelé, ahol valahol a távolban Miskolc volt. Mert hazautazni is csak kéthavonta lehetett egy-egy hétvégén.

Egyszer apám, aki akkoriban a Borsod megyei Idegenforgalmi Hivatal vezetője volt, 1970 januárjában egy este – mert Patakon mentek át a hivatali gépkocsival – kivételesen bejött meglátogatni egy rövid időre. Annyira könyörögtem, hogy megtette; elkért a kollégium igazgatójától, hogy hazavihessen pár napra azzal, hogy orvoshoz is megyek majd. Már késő este volt. A nagy, fekete, állami Volga személygépkocsi hátsó üléséről néztem az utat, ahogy megtettük a 80 kilométert Miskolcig. Akkoriban már figyeltem a beat zenét, mint távoli, csábító üzenetet a messzi nyugatról, Angliából, Amerikából. Már fél éve az angol nyelvvel is ismerkednem kellett intenzíven. Az első slágerek, amiket már akkor is ismertem: A felkelő nap háza az Animals-től, A halványnál is fehérebb árnyék a Procol Harum-tól, a Massachusetts a Bee Gees-től, a Penny Lane a Beatles-től, a Fesd feketére a Rolling Stones-től, a Vénusz a Shocking Blue-től, a Ma nincs tej a Herman's Hermits-től, és a San Francisco Scott McKenzie-től. Ahogy a sötét országotat bámultam a kocsis ablakából az autórádióban éppen ez csendült fel: If you are going to San Francisco – ha San Franciscoba mégy ... szárnyalt a csodálatos dallam, amikor körben a sötét láthatáron felcsillantak a nagyváros, Miskolc fényei. És akkor arra gondoltam: ilyen a valóságban soha nem lesz, hogy én egyszer autóval San Francisco-ban, a hippik hazájában, vagy Angliában, a beat zene szabad hazájában, a nagyvilágban meglátom éjszaka egy város fényeit egy autóból. Én, a szerencsétlen kis pecur a pataki kollégium belső farkastörvényei szerint is az utolsó utolsója.

Mit ad Isten, hat évvel később, 1976-ban angol barátommal London környékén egyszer késő este mentünk hazafelé, ő vezette a kis Austin kocsiját. Mentünk az éjjeli, angliai országúton, oldalt a narancsszínű közvilágítás és a tökéletes sima út érzékeltette, hogy ez más világ, mint Magyarország az éles fehér neonfényeivel és a kátyús aszfaltútjaival. Ahogy néztem, hogy feltűnnek a célunk, Loadwater Turn település fényei körben a sötétben, egyszer csak megszólalt az autórádióban egy zeneszám: If you are going to San Francisco – ha San Franciscoba mégy. Azonnal eszembe jutott a hat évvel azelőtti gondolatom, amikor ugyanilyen körülmények között úgy véltem, nékem soha nem adatik meg, hogy a szabad világban, autóban megláthassam körben a fényeket egy éjszakai országúton. Lám, az Isten mindent megad – ne feledjük, hogy ekkor, 1976-ban még javában kommunizmusban éltünk, még nyugatra utazni is bajos volt. De még egy szegény pecur álma is megvalósult!

Sándor

Honnan ez a név? A Sándor áthallásos név. Az áthallásos magyar szavak olyan nyelvekből jöttek, ahol a magyartól eltérően nem minden szótag hangsúlyos. Ilyen például a káplár szavunk, ami tizedest jelent, s eredete az angol *corporal*, ahol olyan mértékű az első szótag hangsúlya, hogy elnyomja a többi: kópöröl helyett úgy halljuk, hogy kóplő. Vagy az olasz, az *Italian* szó, ahol a második szótag hangsúlya szinte kiiktatja az első szótagot: i-teljön helyett úgy halljuk, hogy taljön, s ebből lett a talján szavunk az olaszra. Így keletkezett a Sándor is: az *Alexander* szóban a harmadik hangsúlyos szótag szinte kiiktatja az első kettőt és az elig-szendör kiejtésében szinte csak a szendört, szandört halljuk, ami a magyarban a Sándort eredményezte.

De ki is volt az első Sándor, az Alexandrosz? Szép jelentése van e névnek: azt jelenti görögül, hogy alex – megmentő; androsz – férfiak; tehát a „férfiak megmentője.” Ki volt a férfiak megmentője? Kézenfekvő a világhódító Alexandroszra, magyarul Nagy Sándorra gondolni. Pedig nem ő volt az első Sándor. Az első Sándor nem volt más, mint Parisz, a trójai királyfi.

Történt ugyanis, hogy Priamosz a hatalmas Trója királya azt álmodta, hogy az egyik fia, akit neje, Hekabé szült, tűzkigyóként lángba borítja a széljárta Tróját. Ezért az újszülöttet, akinek még neve sem volt, kitették Trója mellett az Ida-hegyre – egy tarisznyában, s sorsára hagyták. A csecsemőt pásztorok találták meg, s azt a nevet adták neki, amiben megtalálták: tarisznya. Ezt jelenti a Parisz szó.

Parisz a pásztorok között nevelkedett, s igen ügyesen megtanult bánni az íjjal. Olyannyira, hogy amikor a nyáját farkasok, vagy a pásztorokat rablók támadták meg, megvédte őket. Lenyilazta a farkasokat és a rablókat is. Ekkor kapta a pásztoroktól a Parisz mellé az Alexandrosz, vagyis a férfiak megmentője nevet, ami igen nagy megtiszteltetésnek számított. Nem csak ügyes, bátor ifjú vált belőle, hanem annyira szép, hogy Aphrodité, a szépség istennője őt tekintette a legszebb halandó férfinak.

Nem csoda, hogy amikor a daliás Parisz Trójába ment, s megnyert egy sportversenyt, Priamosz fiai, köztük maga Hektór is, végezni akartak vele. Ekkor az oltárhoz menekült Pariszt a nevelő apja, egy pásztor mentette meg, nyilvánosan elárulva Priamosznak, hogy ez az ő rég elveszett fia. Egy játék csörgővel igazolta, amely a csecsemőnél volt, mikor kitették az Ida-hegyére. Priamosz annyira megörült Parisznak, hogy amikor Apollón papjai figyelmeztették, hogy Pariszt – Alexandroszt – fel kell áldozni, különben elveszejtí Tróját, így szólt: „inkább vesszen Trója, mint az én csodálatos fiam.” Így tehát Parisz Trója hercege lett, s miután egy isteni szépségverseny döntőbírójaként magára haragított két hatalmas Olimposzi görög istennőt, Hérát és Athénét, valóban háborúba sodorta Tróját.

Történt ugyanis, hogy Erisz, a viszály istennője egy aranyalmát gurított a lakomázó istenek közé a „legszebbnek” felirattal. Erre Héra, az istenek királynéja, természetesen Aphrodité, a szépség istennője, és a kissé szokatlan módon hiúságot mutató Athéné tartott igényt. Mivel sem Zeusz, sem Hermész isten nem mert ítélni, a legszebb halandó férfit – történetesen Pariszt – kérték fel, hogy döntsön, kit illet az aranyalma. Míg Héra hatalmat, Athéné bölcsességet ígért Parisznak; addig Aphrodité a legszebb halandó asszony szerelmét ígérte, s Parisz, mint férfi, ezt választotta. Igaz hogy Zeusz halandó lánya, a spártai Szép Heléna akkor már férjnél volt, de Aphrodité így is teljesítette ígéretét, ami a mitológia legnagyobb háborúját, Trója tíz évig tartó görög ostromát és feldúlását eredményezte.

Sánta Bölény (Mese)

Az észak-amerikai prérin, a fehér ember érkezése előtt játszódó történetben a feketelábú indiánok népéből a törzsfőnök két gyereke, Okos Hód fia, és húga Mindigalvó, egy zápor után egy vad musztángot les meg. A kisfiú, Okos Hód fia, betöri a vad musztángot, akit Fehér Fergetegnek neveznek el.

Az észak-amerikai prérin van a feketelábú indiánok nyári sáttortábora. Télen a hegyek között, nyáron, a füves pusztaságon, a prérin táboroztak és az ezer számra kóborló bölénycsordák vadászatából éltek. Okos Hód fia és Mindigalvó elviszik Fehér Fergeteget az indián táborba, és megmutatják az apjuknak, Okos Hód törzsfőnöknek, aki megdicséri őket.

A törzsfőnök gondban van, mert a feketelábú indiánok ezen a nyáron még nem találkoztak bölénycsordával, és ha nem sikerül a nyári vadászat, télen az éhínség végez a törzssel. A varázsló, Tüzes Szem szerint egy varázserejű bölény, a „Sánta Bölény” tartja távol az állatokat. Okos Hód kétségbe vonja Tüzes Szem varázserejét, mire a varázsló megátkozza a törzsfőnököt: azon a napon, amikor a törzs bölényekre talál, meghal a fia!

A préri indiánok, ha nem találtak bölényekre, varázslattal próbáltak segíteni. Most Tüzes Szem, a varázsló „bölénytáncot” hirdet. A vadászok – bölény jelmezekben – addig táncolnak a tűz körül, amíg a felderítők bölényekre nem akadnak. Ez napokig eltarthat. Okos Hód titokban elküldi a táborból a fiát a prérire, mert tart Tüzes Szem varázserejétől és bosszújától.

Okos Hód fia új lovával, Fehér Fergeteggel egyedül kóborol a prérin, s attól fél, hogy az ellenséges varjú indiánokkal találkozhat. Álmában megjelenik neki a félelmetes Sánta Bölény, s ő – álmában – bátran megtámadja. A kisfiú egyedül vadászik a prérin és a Bölény-kő felé tart, ahol álmában látni vélte a Sánta Bölényt.

A Bölény-kőnél Okos Hód fia valóban megpillant egy hatalmas bölénybikát, amely – sánta ... A kisfiú először megrémül és el akar menekülni, de aztán – látva Fehér Fergeteg szemében a gúnyos villanást – mégis úgy dönt: megtámadja a bikát.

Az indián táborban Mindigalvó özbörből inget készít Okos Hód fiának, s egy sánta bölényt hímez rá. ... A felderítők egyszer csak hatalmas bölénycsordát jeleznek. A vadászok lóra kapnak és a bölénycsorda felé vágatnak. Az élen Okos Hód és Tüzes Szem lovagol.

Reng a föld, ahogy a sok ezer bölény menekül a vadászok elől. A csorda élén a vezérbika, a Sánta Bölény vágat, Okos Hód fiát üldözi, aki megsebesítette. A kisfiú Fehér Fergetegről hátrafelé nyilazva a bika homlokát találja el. Az indián vadászok ekkor érik be a Sánta Bölényt. Okos Hód fia csak azt látja, hogy az ő nyílveszője mellett számtalan másik is fűrődik a hatalmas bikába, így a kisfiú megmenekül.

A sikeres vadászat után Okos Hód és Tüzes Szem kibékül: elszívják a békepipát. Tüzes Szem varázslata mégis beteljesül: Okos Hód fia nincs többé: hősies viselkedésével kiérdemelte új nevét: Sánta Bölény.

Az eredeti, jóval hosszabb történetet Rónaszegi Miklós írta, és az első kiadás csodálatos illusztrációit Köpeczi Bócz István festette.

Sífelvonó kampóval

Síelni teljesen egyedül tanultam meg gyerekként 1970-ben Miskolcon, a sógoroméék diósgyőri családi házának kertjében. A kert hosszan futott fel a hegyoldalra, s a vége már az erdőig ért. Egy régi tátrai fa sílécre tettem szert. Bőrszíjjakkal kellett a bakancsra erősíteni. Nem akárhogy kezdtem az első lesiklásomat a kertben. Egy kis bemélyedés felett a lejtőn hóból egy síugrató sáncot is építettem, majd szélesebben, nyílegyenesen lesiklottam. Arra nem is gondoltam, hogyan fogok, hogyan kell, hogyan lehet megállni lent. Ahogy lent nekicsapódtam a disznóól deszkapalánkjának, még el is csodálkoztam az előttem karikába kunkorodó két sílécen: jé, ez nem törik el? Később persze megállni is megtanultam – akkor is, ha nem volt előttem disznóól. A Bükk úttalan útjain, hegyoldalain, fák, bokrok, szakadékok között, térdig, vagy éppen derékig érő hóban síeltem; s ha néha sípályára vetődtem, ott is lehetőleg egyenesen, ezerrel begyorsulva, lefelé, a száguldást élvezve. Akkoriban Magyarországon még egyáltalán nem voltak kényelmes, ülőszékes felvonók, mint Ausztriában, vagy az olasz Alpokban. Fiatal vadócként megvettem, koca síelőknél tartottam azokat a kényelmes embereket, akik nem küzdenek meg hegygel, hogy a vállukon a sílécet legalább felcammogjanak a sípályán, vagy éppen a kényelmes, tiszta, veszély nélküli pályán siklottak lefelé, és még ott is, szlalomozva vigyáztak arra, nehogy túlgyorsuljanak. Hol ebben a veszély? Se gyorsaság, se erdős, sziklás hegyoldal? Mit élveznek ezen?

Volt már úgynevezett kampós drótköteles felvonó a Bükkben is, a bánkúti sípályákon. Annak a környékére is gyakran jártam, hogy a Bálvány északi, sziklás hegyoldalán szálljak alá, ezer veszély közepette. Megvetően néztem, ahogy a tanuló pályán a kezdők próbálkoztak azzal, hogy a felvonó előnyeit élvezve, felvontassák magukat a pályán. Oda kellett állni a mozgó drótkötél mellé, egy kampóval a kezükben. Ezt rá kellett akasztani a drótkötélre, a megfelelő szögben, s akkor az felhúzta a magát két kézzel tartó síelőt. Ha: megfelelő szögben sikerült a kampót ráakasztani a drótkötélre, és ha: a változó emelkedésű felszínen, ahol a kötélen hol csak tíz centi, hol másfél méter magasan feszült, mindig ennek megfelelően tudta a síelő változtatni a beakasztás szögét. Ha nem; kiakadt a kampó. Elnéztem a kezdőket, ahogy hasztalanul próbálják beakasztani a kampót a kötélnél. Egy idő után feladták, már léptek volna távolabb, amikor a kampó mégis, váratlanul beakadt és a meglepett síelőt hasra rántva elkezdte húzni felfelé. Ilyenkor viszont már véletlenül sem akadt ki; a szerencsétlen kezdő meg ösztönösen nem engedte el, görcsösen kapaszkodott a kampóba, s a hóban hason csúszva vontatta magát felfelé. Sok ilyen esetet láttam, és elismertem, hogy igen, ezek aztán megküzdnek a lesiklás élvezetért, ez a hason csúszás még annál is keményebb, mintha a vállukon vinnék fel a sílécet.

Egy alkalommal 1978-ban azonban nem tudtam elkerülni a kampós felvonót. Akkor már autóval jártam síelni és egy stoppost felvittem Bükkszentkeresztre, akiről kiderült, hogy ő a felvonó kezelője, s hálából adott egy kampót. Na, nem akartam előtte szégyenben maradni, odaálltam én is a sűrűn egymás után sorakozó síelők közé, ráfeszítem a kampót a drótkötélre, az elrántott, és siklott a lécszépen felfelé. Én mégsem szerencsétlenkedek úgy, mint a kezdők, gondoltam büszkén. Igen ám, de láttam, hogy a lejtő hirtelen olyan meredekké válik, hogy a drótkötél már két méter magasan van: megváltoztassam a beakasztás szögét? Hogy-hogy nem a legmeredekebb részen kiakadt a kampóm, és háttal elindulva letaroltam az utánam kapaszkodók közül hármat; a többi szerencsésen kiakasztotta magát és félreállt, amíg a drótkötél alatt hemperegtünk. Nem tudtam belenyugodni, hogy én nem tudom magam felvontatni. Még kétszer beálltam lent a sorba. Másodszorra már csak két gyanútlan pofa kapaszkodott mögöttem, akiket természetesen a legmeredekebb résznél letaroltam, s amikor már harmadszor – és utoljára – akadt ki a kampóm, már tisztességes, 20 méteres távolságban senki nem kapaszkodott utánam.

Sivatagon és vadonban (Regény)

Amikor a Szuezi-csatornát építik az angolok, egy angol és egy lengyel mérnök összebarátkozik. Mindkettő özvegy, az angolnak a 7 éves kislánya, Nell, a lengyelnek a 14 éves fia, Sztás. Port Szaidban járnak angol iskolába, mert ekkor Egyiptom és a hozzá délen csatlakozó Szudán angol gyarmat. Ekkoriban azonban Szudánban, Port Szaidtól mintegy 2500 kilométerre délen iszlám felkelés tört ki az angol uralom ellen, egy Mahdi nevű próféta vezetésével. Ennek a szolgálatában sok egyiptomi is áll, többek között egy Smain nevű rabszolgavadász, akinek a feleségét és gyerekeit az angolhű egyiptomiak Port Szaidba hozzák. Itt néhány olyan szudáni, aki Mahdihoz akar csatlakozni, elhatározza, hogy a két gyermeket elrabolja, hogy kiválthassák vele Smain családját, akik a prófétával állnak rokonságban. Sztás karácsonyra egy modern ismétlőfegyvert kap, Nell pedig egy hatalmas, oroszán-szerű kutyát, Sábát. Sztás mindig kalandokról ábrándozik, hogy ő milyen hősieen megvédené Nellt, ha ellenség támadna rájuk.

Egy sivatagi kirándulás ürügyén, az angolok szolgálja és két szudáni tevehajcsár elrabolja a gyerekeket két beduin kíséretében. Megvadított tevéken száguldanak dél felé a Nílus mentén a sivatagban és Sztás rádöbben, hogy tehetetlen, ő csak egy kisfiú, aki nem tudja sem megvédeni, sem kiszabadítani Nellt. Sokszor megpróbál megszökni, vagy a fegyveréhez jutni, mindig megghiúsul az akciója, megverik, megkötözik. Sába is utánuk szökik, de azt az arabok jól tartják és tisztelik. Ahogy egyre délebbre érnek, egyre gyengül az egyiptomiak angolok iránti lojalitása és egyre több a Mahdi-párti arab. Így elérnek Szudán fővárosába, Kartúmba, amit néhány nappal korábban foglaltak el a lázadók és lemészárolták az ottani angolokat. A két gyerek belekerül a háború utáni forgatagba, a kartúmi nyomorba. Mahdi sem sokat törődik velük, mikor nagy nehezen elrablóik elébe tudnak járulni, sőt Sztás megsérti, mert nem hajlandó felvenni az iszlám hitet. Így Mahdi a gyerekeket korábbi elrablóikkal Dél-Szudánba, a Nílus forrásvidékére küldi Smain után, aki arrafelé vadászik rabszolgákra. Ezen a vidéken tombol a váltóláz is, félő, hogy Nell nem éli túl. Sztás, amikor egy oroszán állja útjukat egy vízmosságban, és a kezébe adják a modern karabélyt, az oroszánon kívül az öt elrablójukat is lelövi és szabadok lesznek Afrika akkor még ismeretlen vidékén, a két általuk megszabadított néger rabszolgával, egy fiúval, Kalival, és egy lánnyal, Meával. A kis karaván így vándorol tovább, hogy kijusson az onnan mintegy kétezer kilométerre fekvő mombasai angol gyarmatra, az Indiai-óceán partjára.

Ahogy egyre délebbre halad a négy fiatal, éppen, amikor Nell már a halálán van a váltóláz miatt és elfogy a kininjük, találkoznak egy halálosan megsebesült, haldokló svájci vadásszal, aki komoly expedíciós készleteket, orvosságot és fegyvereket hagy rájuk. Megszelídítenek egy vízmosság szakadékjában rekedt, éhező elefántot. Nell azon ülve utazik tovább, és komoly expedícióként érik el a feketék által lakott közép-afrikai vidéket. A néger fiúról, Kaliról, akit Sztás megmentett a szudániaktól, kiderül, hogy az apja egy törzsfőnök az Albert-tó vidékén. Így amikor odaérnek, és Sztás segítségével Kali népe győztesen kerül ki egy éppen dúló helyi háborúból, Sztás és Nell már egy népes expedíció, egy nagy karaván élén vághat neki keleti irányban útjuk harmadik nagy szakaszának az óceán és Mombasa felé ahová nagy nehézségek után érnek el.

Henryk Sienkiewicznek a híres lengyel regényírónak ez a regénye a XX. század elején egyik kedvenc olvasmánya volt az európai fiataloknak. Nem teljesen mese, a Mahdi felkelés történelmi tény és az író maga is beutazta ezt a vidéket egészen Szudánig. Rengeteg érdekes, valóságos természeti, társadalmi, történelmi, környezeti tudnivalót ad közre a mindvégig – ma is – izgalmas, kalandos, érdekesítő regényben.

Solaris (Regény)

Ez a tudományos-fantasztikus irodalom remekműve Stanislaw Lem lengyel írótól. Nem nagyon látványos, nem is horror, de irodalmi gyöngyszem. A Solarisból két film is készült, az 1972-es szovjet, illetve a 2002-es amerikai. Gondoljuk el: a jövőben a földi csillagászok felfedeznek egy Naprendszeren kívüli bolygót, amelyik egyenetlenül kering két csillag körüli pályáján. Expedíciót szerveznek oda. Kiderül, hogy a bolygó felszíne hideg, plazma-szerű, hullámzó óceán. A Solarison – mert így nevezik a bolygót – a felszín felett lebegő kutatóállomást hoznak létre, és tanulmányozni kezdik a bolygót, mert a Solaris végtelen plazma óceánja szerves anyag. Azonban a kutatási eredményeket egyhamar titkosítani kell, mert megmagyarázhatatlan esetek történnek: egyes kutatók eltűnnek, mások megmagyarázhatatlan dolgokat vélnek látni az óceánban, például az egyik eltűnt tudós Földön maradt gyermekének a hatalmas másolatát, ami nyilvánvaló érzékcsalódás. Végül az állomás felszámolását készítik elő, mert egyik kutató a másik után öngyilkosságot követ el. Van a Földön – Kijevben – egy fiatal űrkutató, Kris Kelvin, akinek a magánélete válságba jutott, szerelme, egy gyönyörű fiatal lány, Harey, öngyilkos lett. Kris úgy határoz, hogy jelentkezik a távoli Solaris űrállomásra, ahol egykori tanára, egy idős tudós is dolgozik. Áttanulmányozza a titkos jelentéseket és elrepül a Solarisra. Itt, a kutatóállomáson a kollégái igen furcsán, titkolózva viselkednek, és azt is megtudja, hogy idős barátja és tanára szintén öngyilkos lett. Kris röviddel megérkezése után elbűvölten nézi lakószobája ablakából a Solaris végtelen, hullámzó plazma-óceánját a két kis solarisi nap vörös fényében, és azon töpreng, mi a bolygó titka, amikor megfordulva azt látja, hogy halott szerelme, Harey fekszik az ágyon a lakószobájában, de nagyon is él, és teljesen természetesen viselkedik, mintha mi sem történt volna. Kris látja a lány karján az egykori halálos injekciósúrás nyomát is, de a lány nem emlékszik, hogy bármi rossz történt volna velük, nem tudja megmagyarázni, hogy hogyan került oda, azt sem tudja, hol vannak ők ketten, csak örül, hogy ismét együtt lehetnek. Kris próbál a munkatársaitól megtudni valamit, hiszen tudja, hogy a lány nem lehet valóságos, de a másik három kutató érthetetlen módon viselkedik, még akkor sem lepődnek meg, amikor meglátják a lányt. Kris próbál a lány nélkül beszélni a többiekkel, de amikor azt bezárja a szobájukba, a lány az acélfalat kézzel áttörve utána megy, nem tud elszakadni tőle. Kris mintát vesz a lány kezén az acélfaltól keletkezett, de igen hamar magától begyógyuló seb véréből, és kiderül, hogy nem emberi szövet, hanem valamilyen mesterséges szubatomi szerkezet. Harey, a lány, ugyanakkor mindenben emberi módon viselkedik, beszél és érez. Végül Kris, hogy megszabaduljon a megmagyarázhatatlan teremtestől, becsalja a lányt az űrállomás egyik kis műholdjába, és kilövi bolygó körüli pályára. Ekkor tud beszélni a kollégáival, akiknek szintén vannak úgynevezett vendégeik, de míg Krisnek a halott szerelme kelt életre, a többieknek a rémálmaik öltöttek testet, akiktől sehogy sem tudnak megszabadulni, és akik miatt előbb-utóbb öngyilkosságba menekülnek. Mikor a főhős visszatér a lakrészébe, a halott szerelme már újra ott van – és akár boldogan is élhetnének, ha Kris nem tudná, hogy Harey valójában a Solaris teremtménye. Rájönnek, hogy a Solaris élő bolygó, intelligens, amely belelát a tudatalattijukba is és a legtitkosabb nyomasztó érzéseiknek ad testet. Ez a mindenható intelligencia, bár ezerszer fejlettebb, mint az emberé, de még fiatal, még gyermek, aki – játszik. Végül a tudósok Kris ellenkezése ellenére, aki legszívesebben a Solarison maradna szerelmével, agyhullámainak magának az öntudatra ébredő Harey-nek a segítségével, röntgensugár formájában a bolygóra irányítják, így a Solaris megérti őket, és eltűnnek a materializálódott emlékképek – maga Harey is. A szovjet filmváltozaton a történet záróképe az, ahogy Kris gyermekkori otthonában a Kijev melletti kis házuk cseresznyés kertjében üldögél egy karosszékben, idilli körülmények között; végre megtalálva az elvesztett és annyira keresett lelkibékéjét. És ahogy emelkedik a kamera, láthatjuk, hogy ez a kert nem a Földön van, hanem a Solaris végtelen plazma óceánjában úszik. Lem üzenete: „Hiszem, hogy a kegyetlen csodák ideje nem múlt el!”

Szentes szólásaink

Ha valaki kedvetlen, kelletlen arcot vág, mert valami nem úgy alakult, ahogy várta, azt mondjuk rá: fancsali képet vág. Eredetileg ez a szólásunk úgy hangzott, hogy „olyan a képe, mint a fancsali feszületnek.” Hát milyen volt a fancsali feszület? Miskolctól 40 km-re észak-keletre, a történelmi Abaújban, található ez a bizonyos Fancsal nevű település. Itt történt, hogy egyszer egy kreatív fafaragó olyan keresztre feszített Krisztust faragott a templomnak, amelyiknek a szokásostól eltérően nyitva volt a szeme, s nem volt lehajtván a feje. Tekintete így éppen a gyülekezetre esett. A feszület felszentelése után azonban elverte a jég a falu határát. A pap, akinek amúgy sem tetszett a formabontó feszület, azt találta mondani, hogy Jézus így, hogy nincs lehajtván a feje és nyitva van a szeme, látta az emberek bűneit, azért küldte a jégverést. Erre a helyiek titokban megpróbálták átfaragni a szobor fejét, hogy csukva legyen a szeme; de az átfaragás során tisztára elroncsolták Krisztus emberi ábrázatját. Ezt a szomszéd községek lakói kárörvendezve emlegették és megye-szerte, majd országszerte elterjedt a fancsali kép, mint hasonlat.

„Megrázza, mint Krisztus a vargát.” Akárhogy forgatjuk az Újszövetséget, sehol sem találjuk, hogy Jézusnak nézeteltérése támadt volna egy vargával. Honnan ered ez a szólásunk? Régen az iparos céhek dolgozói is passiójátékokat mutattak be húsvétkor. Történt egyszer, hogy egy molnár játszotta Krisztus szerepét, és egy varga volt a farizeus. Annál a jelenetnél, amikor a megfeszített, és a kereszten lógó Krisztust a farizeusnak becsmérelnie kellett, a varga azt találta mondani a Krisztust alakító molnárra: te lisztlopó! Ezen a molnár annyira feldühödött, hogy leszállt a keresztről és jól megrázta a vargát. Mivel a jelenetnek sok szemtanúja volt, akik igen jól mulattak, és sokszor emlegették, ebből országszerte ismert szólás kerekedett.

„Messze van, mint Makó Jeruzsálemtől” – ezt olyankor mondjuk, ha valaki nélkülözi a reális helyzetfelismerést, vagy erejét meghaladó célt tűz ki maga elé és az eredmény nagyon messze elmarad a várakozástól. Tehát nem térbeli távolságot jelent, nem a Makó városa és az izraeli Jeruzsálem közötti út hosszához való hasonlításról van szó. II. Endre volt az egyetlen magyar király, aki kereszties hadjáratra indult 1217-ben. Spalatóban (a mai Splitben) Dalmáciában történt a behajózás. Volt a seregben egy Makó nevű vitéz, aki a hosszú utazás után jócskán felöntött a garatra, és Splitben, amikor hajóra kellett szállni, azt hitte, hogy már meg is érkeztek Jeruzsálembe. Ez a szólás azért is maradt fenn, mert Makó vitéz realitás érzékének hiánya egybecsengett Endre királyéval, akinek nagyravágyó terve, tudni illik, hogy bizánci császár legyen, ugyanúgy nélkülözte a reális helyzetfelismerést.

„Nagypénteken mossa holló a fiát.” Ez a szólás arra utal, hogy a holló egykor fehértollú madár volt és szépen énekelt. Egyszer, mikor Jézust az ellenségei nem tudták elfogni és a holló azt mondta „kárkár”; büntetésből feketévé és dögevővé változott, és csak károgni tudott. Jézus halála napján a hollónak eszébe jut régi bűne és azért mossa a fiát, hátha újra fehér lesz.

„Otthagytá, mint Szent Pál az oláhokat.” Ez a szólásunk Erdélyből terjedt el, egész pontosan Hargita megyének két egymással szomszédos településéről: Gyergyóvaslábról és Tekerőpatakról, melynek ma Gyergyóújfalu a neve. Történt pedig, hogy a vaslábi oláhok (az oláh a havasalföldi vlach nép magyar neve, ma románként mondunk helyette) szóval a vaslábi oláhok, azaz románok a templomukba egy Szent Pál képet is festettek. Ez a kép, hogy-hogy nem, igen hasonlított a szomszédos Tekerőpatak bírójára. Így, egy nap, a kép volt nincs, eltűnt. A tekerőpataki székelyek pedig kárörvendezve terjesztették a szólást.

Szép juhászné

Az ezerkilencszáznyolcvanas évek végén az MTA Földrajztudományi Kutató Intézetében dolgoztam, mindenféle környezeti kutatásokban, és mint tudományos munkatársnak, már voltak asszisztenseim is. Többek között volt egy gyönyörű szép kislány, aki egy bizonyos vallásos gyülekezet tagja volt. Egy alkalommal leküldtem Tihanyba az ottani Balaton-kutató ökológiai intézetbe valamiért, és az intézet gépkocsivezetője, Pista barátom, aki nagy Casanova volt és csajozott ezerrel, nagyon örült ennek. Már előre dörzsölgette a kezét, hogy ezzel a szép lánnyal fog menni, majd útközben biztosan meg tudja fűzni. Ebben ne reménykedj, mondtam neki, a lány mélyen vallásos, ez neked nem fog menni.

Később Pista elmesélte, mi történt. Beszélgetett a lánnyal, s többek között kedvesen megkérdezte tőle, hogy az „atyuskája” mivel foglalkozik? „Ó, az én atyám nagyon nagy úr” – mondta a kislány. „Igen – kérdezte Pista – akkor ő osztályvezető a tihanyi intézetben?” „Sokkal nagyobb úr az én atyám.” „Ő az igazgató?” – álmélkodott Pista. „Az én atyám még az igazgatónál is sokkal nagyobb úr” – mondta a lány. „Hát akkor ő a párttitkár” – nyugtázta Pista, mert akkoriban még annál nagyobb beosztású urat, mint egy párttitkár, nem lehetett elképzelni sem Magyarországon. Így történt akkor, hogy az én Pista barátom még magát az Úristent is párttitkárnak nézte.

Ez a lány azonban az Úr segítségével bízva olyan önbizalommal rendelkezett, hogy 1989-ben, amikor megszűnt a projekt, és ott kellett hagynia a földrajzi kutatóintézetet, és munkát keresett – túlvállalta magát. Az egyik Pest környéki mezőgazdasági termelősövetkezet ugyanis juhászt keresett, és a kislány kinézte magának ezt az állást, hiszen Jézus is pásztorok között született, ugye. Beállított a téeszelnőkhöz, hogy ő jelentkezne erre az állásra. Az végignézett a modell-alkatú, magassarkú csizmás, előkelő, gyönyörű szép, szőke lányon és nevetve közölte, hogy az nem fog menni. A lány dühös lett: hogy ő azért nem kell, mert ő nő? Micsoda diszkrimináció ez? Akkor már a rendszerváltás szele fűdögölt és a téeszelnők gondolt egyet: jól van, felveszi. Álljon be juhásznak.

Másnap hajnalban a téesz öreg juhásza nem akart hinni a szemének, mikor, mint egy tünemény, az előkelő szépség megjelent az istállók környékén, a trágyalére fektetett deszkákra egyensúlyozva, túsarkú cipellőjében, divatos kosztümben dideregve, hogy márpedig ő az új juhász. Ezt a történetet magától a lánytól hallottam később, nevetve mesélte. Az öreg végül is nagy nehezen elhitte, hogy ilyen szép, tüneményes, új munkatársnőt kapott. Szerzett neki csizmát, és próbálta megtanítani, hogyan kell a kampós juhászbottal a birkát a földre teríteni, és megfordítani, hogy a körmeit meg lehessen tisztogatni.

Másnap reggel – mert a lány három napig bírta a kiképzést – az öreg juhász már különféle ruhákat, többek között egy hatalmas subát is hozott, hogy a kislány ne dideregjen a hideg hajnalban. Aznap már híre is ment mindenfelé a „szép juhásznénak” és sokan jártak csodájára a téesz karám környékén.

Harmadnap reggel pedig a látogatók között megjelent az öreg juhász felesége is – nyilván kíváncsi volt rá, hogy ugyan ki bolondította meg az öreg juhászt vénségére? Igaz-e a mese a szép juhásznéről? Ezen a ponton a kislány belátta, hogy nem erőlteti tovább az egyenjogúságot, a juhász szakmát nem neki találták ki.

Szidtd az anyámat?

Roman Polanski Macbeth című filmje kapta 1971 legjobb filmje díját. Jómagam 1973-ban láttam itthon ezt a Shakespeare tragédia feldolgozást, és oly mértékben a hatása alá kerültem, hogy elolvastam a tragédia magyar fordítását mind Szász Károly, mind Arany János tollából, sőt angolul is elolvastam. Mivel akkoriban készültem egyetemi felvételire angol nyelv- és irodalomból Szegedre, számos nekem tetsző részletet is betanultam belőle. 1974 tavaszán felvételiztem, és előre elterveztem, hogy az angol szóbeli felvételi kötetlen beszélgetése a következőképpen fog hangzani – angol nyelven persze. Mit szokott ön szabad idejében csinálni? Olvasok. Miket olvasott mostanában? A Macbeth-ot Shakespeare-től. Na ne mondja, és mi a véleménye róla? Hát kérem, nyelvtanilag nagyon érdekesnek találtam, hogy a *you*, az egyes szám második személyű névmás még *thou*, ennek a tárgyese még *thee* és birtokos esete *thy*, illetve állítmányi helyzetben *thine*. Éppen úgy, mint első személyben az *I*, *me*, *my* és *mine*. Ami nagyon szépen látszik a boszorkányok (angolul *weird sisters*) kántálásában, amikor azt mondják: *thrice to mine and thrice to thine and thrice again to make up nine*. Amiben az is látszik, hogy a középangolban még a -szor - -szer önálló szó volt, amiből a modern angolban csak az egyszer, kétszer maradt meg, mint *once* és *twice*; a háromszor, négyszer már *three times*, *four times* és a többi. De ebben a kis versikében a *three times* még *thrice*. Még elmondok egy másik idézetet is, amikor a vészbanyák búcsúznak egymástól: *when shall we three meet again, in thunder, lightning or in rain?* – kezdettel. Ennyi elég is lesz, gondoltam. Mit ad Isten, az angol szóbelim szóról-szóra így hangzott el, jól is sikerült; fel is vettek.

Ha már a Macbeth szóba jött, meg kell, hogy jegyezzem, hogy a hetvenes évek közepén sokat utaztam Szegedről Miskolcra vonattal a legrövidebb úton: Budapesten keresztül, hála Trianonnak. És előtte, a hetvenes évek elején a sárospataki és miskolci kocsmákban, a vonatokon, vagy egyszerűen csak az utcán rengeteg inzultus, verekedés, veszekedés tanúja voltam. Miskolcra hetvenezer ember járt be dolgozni naponta a különféle ipari üzemekbe; egyedül a Vasgyárban, a Lenin Kohászati Művekben 30 ezer ember dolgozott, pontosabban volt jelen, ezt állíthatom, mert 2 hétig én is dolgoztam ott, de a dolgozni szót csak idézőjelben mondhatom. Amikor kiléptem a gyárból, azon csodálkoztam, hogy ebben az országban miből van annyi energia, hogy járnak a vonatok egyáltalán, ha az ország legnagyobb gyárában senkit dolgozni nem láttam két hét alatt? Miskolc volt az 1970-es évek elején a modern barbarizmus fellegvára, ahogy ezt gimnazistaként érzékelné tudtam. Az utcai, kocsmái, állomási verekedéseket a következő két beszólás valamelyike előzte meg szinte minden esetben. Egyik: „szidtd az anyámat?” Másik: „hát hazudok én?” Nos, a Macbethben van egy rész, ahol mind a drámában, mind a filmben hiányérzetem támadt. Mielőtt Macbeth végez a királlyal, a felesége altatót kever a király ajtónállóinak borába. Amikor reggel a gyilkosságra fény derül, Macbeth szó nélkül lemészárolja a két ajtónállót – akiket még az éjjel, amíg bódultan aludtak, ő és a felesége bekent a király vérével. Azért öli meg őket szó nélkül, hogy azoknak módjuk se legyen tagadni a vádat, miszerint ők gyilkolták meg a királyt. Miskolci tapasztalataim alapján dramaturgizáltam ezt a – szerintem hiányos – jelenetet. Macbeth és kísérete kilép a király hálószobájából és tekintete a két feltápaszkodó ajtónállóra esik. Megszólítja az egyiket, hogy mégis, ne szó nélkül végezzen vele. Macbeth: „Te vótál az, mi? Öcsi.” Mire az első ajtónálló: „Én? Ne szívassá mán, haver; nem én vótam!” Mire Macbeth: „Hát hazudok én?” – és ledöfi, majd a másik ajtónállóhoz fordul: „Te is bent vótál, mi? Öcsi.” Mire a második ajtónálló, felháborodva társa meggyilkolásán, így válaszol: „Most mán, haver, szórakozzál az anyukáddal, jó?” Mire jön a másik klasszikus kötekedési formula: „Szidtd az anyámat?” – és ledöfi. Íme, a Macbeth miskolci változata. Haver.

Sziszifuszi munka

A „sziszifuszi” az európai kultúrában a hiábavaló, mindig újrakezdést igénylő, haszontalan munka jelzője. Ismeretes, hogy Sziszifusz az alvilágban, egy hegyoldalon egy nagy követ görget felfelé, s amikor a hegy tetejére ér, a kő legördül, és ő kezdheti a munkáját újra, vég nélkül. Ez a büntetése. De vajon mivel érdemelte ezt ki?

Sziszifusz az emberiség ősi ágából származik: Iapetosz titán, az ősi ember volt az apja és Ázsia istennő az anyja Prométheusznak, az előre gondolkodó titánnak. Ő az emberiség ősapja és nagy tanítója, aki Zeustól ellopta a tüzet az emberek számára. Ezért őt a legnagyobb európai hegység, a Kaukázus csúcsára láncolták le; ott szenvedett, míg Héraklész meg nem szabadította. Prométheusz tiszteletére viselik az emberek a köves gyűrűt az európai kultúrában – már aki tudatában van ennek – a gyűrű Prométheusz láncának egy szemét, a kő a Kaukázus egy ásványát jelenti. Prométheusz egyik dédunokája volt Aiolosz, az ajol görög törzs alapítója, s annak két fia volt: Szalmóneusz és Sziszifusz. Ők alapították Korinthosz városát a Peloponnészosz-félsziget legkeskenyebb részén. Mi volt hát Sziszifusz bűne? Mivel öccse, Szalmóneusz uralkodott, Sziszifusz ördögi tervet eszelt ki, hogy eltávolítsa a trónról. Titokban elcsábította öccse lányát, Türot. Amikor annak már két gyermeke is volt tőle, megvádolta Szalmóneuszt, az apát, vérfertőzéssel. Erre Türo megölte a gyermekeit is, meg magát is, amit Sziszifusz úgy állított be, mint beismerését a bűnös viszonynak, így Szalmóneuszt elűzték. Sziszifusz még egy forrást is szeretett volna szerezni Korinthosz fellegrárába, s ezért magát Zeust hozta kényelmetlen helyzetbe. Zeusz éppen az Aiszóposz folyó istenének a lányával Aiginával enyelgett, aminek gyümölcse lett az egyik alvilági bíró, Aiakosz – aki az európai lelkek felett mond ítéletet az alvilágban – és tőle származik a trójai háború két híres görög hőse is: Akhilleusz és Ajax. Szóval Sziszifusz a forrásért cserébe elárulta a folyó istenének, hol van Zeusz és Aigina. Aiszóposz ez után úgy megszorongatta Zeust, hogy a főisten alig tudott elmenekülni. A hiúságában sértett Zeusz magához Hádészhez, az öccséhez fordult, aki az alvilág uralkodója volt, hogy vitesse Sziszifuszt tüstént az alvilágba. Amikor Thanatosz, a halál istene eljött Sziszifuszért, hogy megbilincselje, és a pokolba szállítsa, Sziszifusz eljátszotta, hogy nem tudja, hogyan kell a bilincset feltenni a kezére, s kérte a vasszívű halált, hogy mutassa meg neki. Amikor az megmutatta, a megbilincselte halált bezárta egy rézhordóba Korinthoszbán, s vígan élt tovább. Nem mellesleg, senki sem tudott meghalni. Akkor Zeusz Árészt, a hadistent küldte Sziszifuszért. Árészt kiszabadította Thanatoszt, és lekísérték Sziszifuszt az alvilágba. Viszont a ravasz Sziszifusz előzőleg meghagyta feleségének, Meropének – aki tulajdonképpen a Szégyenkezés istennője volt – s emiatt a rokonság miatt bánt Zeusz viszonylag kesztyűs kézzel Sziszifusszal – hogy ha meghalna, ne temettesse el. Így is történt. Az alvilágban Sziszifusz jajgatni kezdett, hogy ő nincs eltemetve, neki nem is szabadna itt lennie, mert nem a szokásos úton került ide, őt erőszakkal hozta le Árészt és Thanatosz, ő nem a Styx vizén keresztül érkezett a lélekvezető Hermész által, mert hát az alvilágba, a Hádészba, csak a tisztességesen eltemetett lelkeknek van joguk belépni. Erre Hádész, az alvilág ura felengedte Sziszifuszt az élők közé, hogy intézkedjék saját temetéséről. Persze esze ágában sem volt visszatérni ezek után az alvilágba. Végül Zeusz utasította Hermészt, a lélekkísérőt, hogy szabályosan vigye le Sziszifuszt az alvilágba, s kérte Hádészt, hogy büntesse meg érdeme szerint. Mondják, hogy a leleményes Odüsszeusz is Sziszifusz volt az apja, ugyanis Hermész isten fia, Autolükosz, a hírhedt tolvaj, szomszédja volt, lopott tőle, ezért Sziszifusz régi módszeréhez folyamodott: megerősakolta Autolükosz lányát, Antikleját, akit nem sokkal később az argoszi Láertész – Odüsszeusz apja – vett feleségül. Az a kő, amelyet Sziszifusz az alvilágban görget felfelé, majd legurul, tulajdonképpen a felkelő és lenyugvó Nap szimbóluma, mert a korinthosziak régen napimádók voltak. Meropé, Sziszifusz felesége, a szégyenkezés istennője meg éppen Sziszifusz tettei miatt szégyenkezik.

Tessék mondani, ez már Kecskemét?

Amikor 1969 és 1973 között sárospataki diák voltam, a kollégiumból néha hazautazhattunk Sárospatakról Szerencsen át, Miskolcra. Gőzmozdony húzta a vonatot, s emlékszem, egyszer, ahogy Szerencs kis provinciális vasútállomásán állt a pöfékelő vonatunk, barátom és osztálytársam, Szaxi, hirtelen ötlettől vezérelve kihajolt az ablakon, és kétségbeesett, sipító hangon kiáltotta: „Tessék mondani, ez mán Budapest? Ez mán Budapest?” Egy asszony lent a peronon megállt, felnézett, és komolyan mondta: „Nem kérem, ez Szerencs!”

Pár évvel később, Szegeden, egyetemista koromban, mivel mind a földrajz szakon, mind az angol szakon színjeles tudtam lenni, kaptam egy használt, kis Fiat 850-es autót. Azzal száguldoztam az országutakon Miskolc és Szeged között. Egy este így szóltam Péterhez, aki jogot tanult Szegeden, és öt éven át volt albérleti szobatársam: ma este vacsorázzunk urasan Kecskeméten, a Szélmalom csárdában. Így is történt, autóba szálltunk négyen, Judittal, aki szintén jogász és Péter barátnője volt, és Évával, aki az én barátnőm, és rajz-szakos hallgató volt az akkori Juhász Gyula Főiskolán. Este nem látok jól, és Szegeden, ahogy fordulunk rá az ötös főútra, közvetlen közelről ránk csörgött egy villamos. Péter és Judit egyszerre kiáltott fel: Pístí! Bár látni nem láttam, a reflexem kitűnő volt, azonnal leblokkoltam az autót. Még láttuk, hogy az emberek a villamoson mind olyan furcsán előre dülnek. Hogy feloldjam az ijedt hangulatot, a magnóban elindítottam egy Rolling Stones kazettát, és kitűztünk az ötös főútra.

Paint it black, Fesd feketére, *Get off my Cloud*, Szállj le a felhőmről, mentek a legendás számok. Amikor a *Jumping Jack Flash*, vagyis az Ugráló Jack elkezdődött, látok egy útjelző táblát, hogy 80. Mi ez? Az ötös főúton Kecskemét és Budapest felé, ugye, nem szokott sebességkorlátozás lenni. Suhanunk tovább, százzal. Következő tábla: 60. Most már levettem a lábamat a gázzal. Következő tábla: 40. Mi ez? Már csak nyolcvannal mentünk. Éles jobbra kanyar, hoppá, sikerült, bár csikorgott a gumi, és újabb tábla: Vám-Zoll. Éppen úgy tudtam megállni, hogy a kocsis eleje becsúszott a határsorompó alá. A szélvédő előtt egy sorompó. Mi ez? Hol vagyunk? „Tessék mondani, ez már Kecskemét?” – kérdeztem, hogy feloldjam a döbönt csendet, de két katona tűnt elő a sötétből, két határőr, és ránk fogták a géppisztolyt. Rögtön kapcsoltunk, hogy Röszkén vagyunk, a jugoszláv határon. Hiába, ötös út volt az is, csak a másik irányban. Mondom, hogy nem látok sötétben. Pláne vezetni. Abban az időben Jugoszlávia félig-meddig nyugati országnak számított, sok fiatal onnan próbált meg nyugatra disszidálni, szökni, mi úgy mondtuk: dobbantani.

„Útlevelük van? Nincs? Akkor ez határsáv-sértés. Kiszállás, őrizetbe vannak véve. Át akarták törni a sorompót? Van maguknak nyugaton rokonságuk? Mikor jártak utoljára nyugaton? Ki a jugoszláv kapcsolatuk?” Ilyen, és ehhez hasonló keresztkérdéseket tett fel a két határőr, amíg az ügyeletes tisztre várakoztunk, és közben ránk szegeztek a géppisztolyokat. Akkoriban, 1976-ban még a Magyar Néphadsereg mellett külön határőrség is volt, ott is lehetett teljesíteni a két éves kötelező katonai szolgálatot. Én azt súgtam a lányoknak, hogy én arra tippeltem, hogy Pétert fogják először kivégezni, mert akkor Judit megtörik, és vallani fog – a jugoszláv kapcsolatáról. Is. ... Végre jött az ügyeletes tiszt és lapozgatta a személyi igazolványainkat, amelybe minden adat rögzítve volt rólunk, persze az is, hogy hol tanulunk. A kecskeméti Szélmalom csárdás sztorin csak mosolygott, aztán az én barátnőmhöz, Évához fordult: „Ön a Juhász Gyula Főiskolán tanul? Igen? Én is. Levelező tagozaton. Na, adja át üdvözlőmet Moholi igazgató elvtársnak.” S azzal gavallérosan útunkra engedett, vissza Szegedre. Ott a Szeged étterembe lépve így évődtem társaimmal: „Tessék mondani, ez mán Kecskemét?” Mire a pincér, aki véletlenül meghallotta, rám nézett és komolyan így szólt: „Nem kérem, ez Szeged.”

Tékozló fiú

A bűnös ember, a gyilkos, tolvaj és a rabló, a gonosz lelkű, a csaló ember – ha egyszer, vagy élete végén a bűneit megbánja, megtér Istenhez, akkor ő kedvesebb az Isten szemében, mint az istenfélő, templomjáró, a törvényeket mindenben betartó, jólelkű, adományozó ember? Hiszen Jézus is mindent megbocsájt, erre tanít a keresztyénség, a szeretet vallása, nem? Azt mondja az Írás is, hogy „jobban örülnek a mennyben egyetlen megtérő bűnösnek, mint 99 igaznak, akik nem érzik szükségét a bűnbánatnak.” Az a juhász is, aki az elveszett bárányt keresi, jobban örül neki, jobban szereti az elveszettnek hitt értéket, mikor megtalálja, mint a többinek, amelyek nem vesztek el.

A megtért bűnöst tehát az Úr szívesebben fogadja, mint az igaz embereket. Ezt sugallja első hallásra a bibliai történet is a Tékozló fiúról. Lukács evangéliumában olvashatunk erről.

Az ilyen értékítélet nem találkozik igazságérzetünkkel. Hát akkor mi értelme jónak lenni? Miért ne lopjon, csaljon, öljön az ember, hiszen ez által csak kedvesebb lesz az Úristen előtt, ha majd megbánja bűneit és megtér – mint a törvénytisztelő igaz emberek? Legalább addig is jól élhet – mások kárára.

Miért is kedvesebb az Atya szemében a megtért bűnös, a tékozló fiú, mint az, aki végig igaz életet élt? Így tanítja ezt a Biblia: volt egyszer egy nagy gazdaság, s benne a gazdának két fia. Az idősebbik, a vagyon örököse és a fiatalabb. Az idősebb reggeltől estig keményen dolgozott, de a fiatalabb lustább volt; szórakozni, jól élni, világot látni szeretett volna a munka helyett. Előre kikérte tehát apjától az örökségét, elhagyta az atyai házat és elment a városba. Ott elherdálta a teljes vagyont, az örökrészét. Amikor már nélkülözött, éhezett, nem bírta tovább, kénytelen volt hazatérni. Kérte az apját, hogy engedje meg, hogy álljon ismét munkába, hogy lehessen az utolsó bérese, csak fogadja vissza. S mit tett az apja? Szép ruhába öltöztette, s – örömeiben – nagy lakomával fogadta vissza az tékozló fiút, aki megbánta elhamarkodott rossz döntését és visszatért, megtért az atyai házba.

Ennyire emlékszünk a tanításból: lám-lám, milyen jó – ha nehezen elfogadható is – a keresztyéni megbocsájtás és szeretet! Csakhogy a történet itt még nem ér véget. Amikor a tékozló fiú bátyja, aki mindvégig becsületesen kitarzott az apa mellett, hazatért este fáradtan a munkából, igazságérzete fellázadt, s szóvá is tette az apjának, hogy őt, aki mindig jó volt, soha sem fogadja ilyen örömmel, ilyen lakomával az apja, mikor hazatér a nehéz munkából.

S mit válaszolt az apja, az Atya? Itt jön a tanítás lényege. Azt mondta az idősebb testvérnek: „fiam, te jó vagy, mellettem vagy, dolgozol becsületesen és mindenem a tiéd lesz, ha meghalok. De lásd, a te testvéred *meghalt* – és *feltámadott*. Ezt ünnepeljük.”

Tehát a megtéréssel, a bűnbánással és a bűnök megbocsájtásával járó öröm nem a rossz tettek jutalma, hanem a feltámadás, az élet győzelmének ünnepe a halál felett. Hiszen a bűnös ember elveszett, meghalt Isten előtt. Így is, úgy is a pokolra kerül. Emlékezzünk csak: az egész gazdaság az idősebb fiúé marad, a tékozló, bűnös fiú nem kap újabb vagyont, nincs újabb örökrész, ő nincstelen marad. A bűnös megtérése a feltámadást jelképezi, az örök életet. Az e felett érzett öröm oka nem a bűnbocsánat, hanem az örök élet – a halhatatlan lélek – győzelme a halál felett.

Tölcser

Ezerkilencszázhetvenötben egyetemistaként hozzájutottam egy használt, kis Fiat 850-es autóhoz. Ő volt a szemem fénye, mostam, fényeztem, a díztárcsái meg a lökhárítói olyanok voltak, mint a tükör: láttam magam bennük. Akkoriban geográfus – angol szakos egyetemista voltam Szegeden, amely mint tudjuk, híres város, Tápéval határos. Az ottani professzorunk, Jakucs László, a Béke-barlang felfedezője, akit mi csak profnak nevezünk, ismert barlangkutató volt, minden évben tanulmányi kirándulásokat szervezett az akkori Jugoszlávia karsztvidékeire, ahol barlangokat, szakadékokat jártunk be. Amikor kitudódott, hogy nekem is van autóm, az egyik ilyen kirándulásnál rám is számított. Három autóval mentünk, a profnak és Gyula barátomnak ezerötös Polskija volt, ami a legjobb autónak számított akkoriban Magyarországon, nekem meg a kis Fiat autóm, amit mindenképpen kímélni akartam a túlterheléstől. Ennek ellenére kegyetlenül telepakolták, tetőcsomagtartót is tettek rá, és utasokkal is tele volt, merthogy tizenketten indultunk a kétezer kilométeres útnak három kocsival.

A pakolásnál a magam részéről öt-hat liter motorolajt is elkezdtem berakodni. „Mit csinálsz, Pista – kérdi a prof – minek az a sok olaj?” Akkor még teljesen új volt a jogsim is, szinte semmit nem tudtam az autókról. „Tudja professzor úr – válaszoltam, s megpróbáltam szakszerűen kifejezni magam, ahogy a szervizekben hallottam – az én kocsim eszi az olajat.” „Miért – kérdezte – mennyi olajat fogyaszt?” Megint szakszerű akartam lenni, de óvatos is voltam. Tudtam, hogy az autók fogyasztását úgy szokták mondani, hogy száz kilométeren 6-7, vagy 8-9 liter benzint fogyaszt. Éreztetni akartam vele, hogy az én kocsimat nem szabad túlterhelni, meg túlhajtani, mert kímélni kell, mert hát ugye: eszi az olajat. De mennyit is mondjak, ami se nem túl sok, se nem túl kevés a benzinfogyasztáshoz viszonyítva? „Hát – mondom – professzor úr, száz kilométeren olyan két-három litert.” Amikor azt mondta, hogy „Úristen” már gondoltam, hogy sokat mondhattam. Megnézte, kipróbálta, aztán elindultunk.

Átmentünk Dunaföldvárnál a Dunán, aztán a hetes főúton haladtunk Letenye és a jugoszláv határ felé, hogy eljussunk a szlovén karsztos mészkő-vidékre estére. A két nagy Polski Fiat autó közrefogta a kis Fiat 850-esemet, én mentem középen. Mint leggyengébb láncszem, ugye. Ahogy a Balaton mentén megyünk, gondoltam, ideje egy liter olajat utántölteni az autóba, hiszen megtettünk több mint száz kilométert. Meg is álltam. Akkoriban még azt sem tudtam, hol kell beletölteni a motorba az olajat, így a szintmérőlyuk keskeny nyílásán próbáltam, s hogy ne folyjék szét, tölcserre volt szükség. Szegeden egy ottani jó barátom házában tartottam az autót egy nagy, régi kamrában, s onnan hoztam egy nagy, rozsdás tölcserért. Na, azzal töltöttem az olajat. A prof nem bírta ki, visszatolatott vagy száz métert: „mit csinálsz, Pista?” Mondtam, hogy olajat töltök a motorba. Na, akkor lecsavarta az olajtank tetejét, megmutatta, hol kell az olajat beletölteni. és somolygott. Megszégyenülten tettem el az olajat is, a tölcserért is, és többet egész úton elő sem vettem őket.

Azaz hogy a tölcser még kapott szerepet. A szlovéniai csodálatos táborozások és barlangi túrák, a föld alatti folyók, a tábortüzek, bográcsos főzések, meg a „Zrinyizés” (tudni illik, amikor a kempingekből Zrinyi-módra kitörtünk az autókkal, lehetőleg fizetés nélkül), mind olyan kalandok voltak, amik szükségessé tették a nagy mennyiségű pálinka elfogyasztást esténként a bográcsos tábortüzek mellett. S ha előfordult, hogy valaki – főleg a lányok – vonakodtak meginni a kétdecis bögréből a pálinkát, és nem volt a közelben alpesi hegyi folyó, ahová ilyenkor be lehetett volna dobni őket, hát az a szólás járta: „idd ki, mert hozzuk a Pisti tölcserét!”

Trabant előz!

Az ezerkilencszáznolcvanas évek közepén Melindával, későbbi feleségemmel egy nagy utazást tettünk az akkori Jugoszláviában az Adriai-tenger partján az albán határtól Fiuméig, végig, még Korcsula szigetén is voltunk, ahol soha nem látott élességgel ragyogtak a csillagok. Miután bejártuk a dalmát tengerpartot sátorozva, átmentünk Ausztriába, át az Alpokon, fel a Dachstein-hez, aztán le a Duna-völgyébe és Bécsbe érkeztünk. Itt pár napig Melinda barátnőjénél tartózkodtunk a hazaindulás előtt. Akkoriban nekem egy szovjet gyártmányú ezerkettes Zsiguli, vagy más néven Lada autóm volt. Még nem nagyon voltak Magyarországon elterjedtek a nyugati gépkocsik, egy új Lada ezerkettes a legjobb autók közé számított, csak az ezerötös Lada, vagy a lengyel ezerötös Polski Fiat volt menőbb. Lényeg, hogy akkor vadóc fiatal voltam és nem tűrtem, hogy bármi megelőzzön a magyar utakon, mindig 120-szal hajtottam, ahol lehetett. Hozzáteszem; sem akkor sem azelőtt, sem azután balesetem nem volt.

Bécsben, ahol megszálltunk a barátnőm barátnőjének, az osztrák barátjának a lakásában, hogy úgy mondjam, más fiatalok is dekkoltak ott, többek között egy magyar srác, aki Trabanttal volt kint Bécsben. A Trabant a kelet-német szocialista autóipar híres terméke volt. Papírból készült, ezért papír Jaguárnak is nevezték a híres angol sportkocsi után. Szinte alig volt benne anyag, tényleg a német mérnökök tudását dicsérte, kétütemű motorja volt, tehát füstölt rendesen, a legolcsóbb autó volt, és ami a lényeg: elnyúhetetlen. Ugyanakkor kényelmetlen volt, kicsi, és a végsebessége is csak kilencven volt. A srácnak elromlott a Trabantja, és mivel kint a javítás sokba került volna, megkért, hogy vontassam haza Pestre. Oké. Amikor elindultunk, vontatókötélre vettem és szép óvatosan hajtottunk ki Bécsből. Én nem tudtam az utat, mint afféle geográfus, Melinda így mindig a térképeket tanulmányozta menet közben, de a srác megnyugtatóan, ő már sokszor járt kint, tudja az utat, csak nézzem a tükörben, hogy ő merre indexel, és én is indexeljek arra. Hozzátette még, hogy ha mindkét indexével indexel, az veszélyt jelez, tehát olyankor álljunk meg. Rendben. Ennek jegyében elindultunk, szépen kimentünk Bécsből, és gond nélkül átmentünk a magyar határon is. Akkor még csak Győrig volt meg az autópálya, tehát Hegyeshalom és Győr között az egyes főúton olykor előzgetni is kellett a teherautókat főképpen. És már tudtam az utat, nem kellett állandóan a tükröt nézni.

Miután a hosszú dalmáciai, alpesi autózás közben a jól gyorsuló, erős Ladával rá voltam kényszerítve olykor szakadékok és sziklafalak közötti előzésre is, az unalmas egyenes utat monotonnak éreztem és közben rutinból előzgetve én is, meg Melinda is, egyszerűen teljesen megfelejtkedtünk arról, hogy vontatunk egy autót. Rendes menetsebességgel, mintegy százhússzal száguldottunk. Éppen – rutinosan – előztem egy száz körül haladó gépkocsit, amikor láttam, hogy szembe jön egy autó, tehát egy pillanat alatt kiszámoltam, hogy még jobban rá kell, lépjek a gázra, hogy beférjek vissza a mi sávunkba az előzés után – ahogy szoktam. Abban a pillanatban véletlenül a tükörbe pillantottam és megdöbbenve láttam, hogy egy Trabant mindkét indexével villogva, majdnem mellettem van, és meg akar előzni engem, akit soha senki nem szokott megelőzni, ugye, mert nálam senki nem lehetett gyorsabb, ráadásul ez egy Trabant, ami nem is tudna ilyen gyorsan menni, és ráadásul akkor akar megelőzni az örült, mikor én magam is előzök, és éppen hogy beférek! „Ez lehetetlenség, ilyen nincs!” Ez volt az első gondolatom. És csak ez után döböntem rá, hogy ezt a szerencsétlen „örültet,” aki most szembe száguldott a szembejövő autóval, én vontatom! De befértünk, hála Istennek, igaz, hogy később, Pesten, a bécsi barátnő esküvőjén a srác, elfordította a fejét, mikor minket meglátott.

Trianon

Trianont, a magyarság tragédiáját sokféleképpen értelmezték már, hogy kinek az érdekét szolgálta. A háttérhatalom, a szabadkőművesek, a csehek, románok és a délszlávok, az antant nagyhatalmak mind említésre kerültek, hogy miért volt érdekük Magyarország felosztása? Miért voltak magyar-ellenesek? Csak éppen a legkézenfekvőbb geostratégiai okot nem hallani sehol: Trianon a németek ellen irányult. A német nagyhatalom megtörése, egyben a német világhatalom megakadályozása volt a célja. Ennyi. A magyarok pedig rosszkor voltak rossz helyen.

A történelem során minden nagy európai nép részt vett és lehetőséget kapott a világ többi részének meghódításában, gyarmatosításában, kirablásában. A görögök Nagy Sándor idején Perzsia, Egyiptom és India felé hódítottak. Az itáliaiak a római birodalom idején a mediterrán világot hódították meg. A skandináv vikingek egész Európa partvidékét rabolták végig. Az ibériai spanyolok és portugálok a távoli kontinenseket kolonizálták. Ugyanezt tették a németalföldi hollandok, majd legsikeresebben a franciák és az angolok. Nem hagytam ki valakit a felsorolásból? Hát a tehetséges németek? Hát igen. A középkorban a nagy német birodalom nagyon sok államból állt, akik folyamatosan egymás ellen is harcoltak. Hogy ezeket a harcokat kívülről gerjesztették elsősorban a franciák és az angolok, azt jól mutatja a 30 éves háború, ahol francia kezdeményezésre a németek irtották a németeket a belső protestáns - katolikus szembenállást szítva. Amikor a német egység magához tért, már a világ fel volt osztva; a németeknek csak Kelet-Európa és a végtelen, erőforrásokban gazdag orosz föld jutott. Gondoljuk el, a német tudás és a kelet-európai és eurázsiai orosz erőforrások milyen világművelődési pozíciókat eredményezhettek volna. Az első világháború előtt, ha egy Európa térképre ránézünk, azt látjuk, hogy a német az osztrák-magyar és a török szövetség az egy Szerbia kivételével szinte kettévágta Európát: szabad utat engedve a német befolyásnak keleti irányban. S ennek volt alapja is: az orosz ipart a volgai és a donyocki németek hozták létre. Nem véletlen, nem a „szarajevói merénylet” az ok, amiért az első világháború éppen Szerbia birtoklásáért robbant ki! A francia-angol tőkének alapvető, létérdeke volt, hogy az európai erőegyensúlyt a franciák és az angolok között a németek kizárásával megőrizhessék. Hiszen a németek, mivel nem rendelkeztek Atlanti-óceáni kapukkal, mint a britek és a franciák – s így nem tudták gyarmatosítani, kirabolni a világot –, kelet felé, Eurázsia irányába próbáltak terjeszkedni és erőforrásokra szert tenni. Gondoljuk csak el: Kelet-Európa egyedül nagyobb, mint Észak- Nyugat- és Dél-Európa együttesen. Minden tekintetben. Akié Kelet-Európa, tulajdonképpen az Európa igazi ura. Ha ezek az urak az oroszok, az nem jelent a francia-angol érdekre olyan veszélyt, mintha ezek az urak a technológiailag nagyon tehetséges és gazdaságilag nagyon erős németek.

Nyilván, az akkor 60 milliós németiséget nem lehetett kiirtani, de el kellett szigetelni őket Kelet-Európától. A német híd Kelet-Európa felé nem volt más, mint a német kultúrájú, német hivatalos nyelvű Osztrák-Magyar Monarchia. Ezt kellett tehát egy olyan zónává forgácsolni a világháború eredményeképpen, amelyen több mint száz évig, vagy éppen soha többé nem lesz semmi olyan erő, amely német hidat jelenthetne Kelet-Európa, a Balkán, Kis-Ázsia és Ázsia felé. Ha megnézték az Osztrák-Magyar Monarchia térképét – mert megnézték – akkor az azt mutatta, hogy a legerősebb láncszemét úgy nevezik: Magyar Királyság. Ezt kellett tehát úgy szétrobbantani, hogy ott – a Kárpát-medencében – soha többet egy németbarát, egységes, erős, nagy állam ne jöhessen létre. Ehhez a recept az etnikai határok semmibevétele. Minden ázsiai, afrikai gyarmaton tudatosan olyan határokat húztak a kivonuló gyarmatosítók, ami egy-két évszázadra biztosította a gyűlölködést, politikai instabilitást. Kik laknak középen a Kárpát-medencében? Magyarok? Akkor úgy kell meghúzni a határokat, hogy legalább 20-30 % magyar maradjon az újonnan létrejövő országok területén. Ezt már a háború előtt eldöntötte a francia – angol és a melléjük álló amerikai németellenes gazdasági érdek. Ez Trianon az én véleményem szerint.

Triviális

Ismerjük a kifejezést, hogy triviális? Azt jelenti, hogy valami egyszerű és alapfokú tudással is megérthető. Ez a szó a latinból jön, és a hárommal van összefüggésben: hármás. De miért könnyű az, ami hármás?

Régen, az egyházi iskolákban, az alsó tagozatban ugyanis három tantárgyat tanítottak mindössze. Ezért nevezték a könnyűnek tekintett alsó tagozatot triviumnak. Nézzük, mik is voltak az alapvető tantárgyak, természetesen a kötelező hittani, teológiai gyakorlatokon, imádságokon kívül?

Először is fontos volt, hogy a gyerek megtanuljon szépen beszélni, előadni, szónokolni; ezért tanult retorikát; a beszéd tudományát. Nem kevésbé volt fontos, hogy helyesen tudjon beszélni és írni. Ezért tanult nyelvtant, azaz grammatikát. Végül, mit gondolnak, a harmadik alapvető tantárgy is a kommunikációval volt kapcsolatos? Igen. A harmadik tantárgy arra tanította meg a gyereket, hogy tudjon társalogni, érvelni, vitatkozni, hogy meg tudjon győzni másokat. Ez volt a dialektika. Retorika, grammatika, dialektika. Ez kell az érvényesüléshez: szépen, helyesen, meggyőzően kell tudni kommunikálni.

A papi tanítók az iskola felső tagozatában, a quadriumban, már négy tantárgyat oktattak. Aritmetikát, azaz számtant, hogy a tanulók tudjanak összeadni, kivonni, szorozni és osztani, azaz jól ismerjék a matematikai alapműveleteket. Tanítottak geometriát, hogy a növendékek megismerjék a teret, a formákat, a szögeket, a távolságot; hogy tájékozódni tudjanak a világban. Tanítottak asztronómiát, azaz a világegyetem univerzális, a kor természettudományos ismereteinek megfelelő szintű tudományát, a csillagászatot, hogy tudják, hogy mik vannak a földön és az égen. Vajon mi lehetett a negyedik tantárgya a quadriumnak? Ma már ismeretes agybiológiai tény, de az egyházi iskolák annak idején ösztönösen is ráéreztek arra, hogy az érzelmi motivációval kísért ismeretszerzés tartós memóriaegységeket hoz létre az emberi agyban, s minél több tartós memóriaegység tud keletkezni, annál okosabb, annál kreatívabb személyiséget eredményez az oktatás. Azt is tudták, hogy az érzelmekre leginkább ható, s így a megismerést és a kreativitást leginkább elősegítő művészet a zene, az éneklés. Ezért a négy tantárgyas felsőtagozat, a quadrium negyedik tantárgya a muzsika volt. Ennek fontosságát maga Szent Ágoston nyomatékosította, amikor kijelentette: „aki énekel, kétszer imádkozik.”

A trivium tehát alapfokon szükséges az életben az érvényesüléshez. A dialektika által jól, a retorika által szépen és a grammatika által helyesen való beszédet az egyházi iskolában a tanulók Homérosz, Vergilius, Horatius és Ovidius klasszikus, görög-latin szerzők munkáiból, költeményeiből, eposzaiból tanulták – latin nyelven –, amelyek témája az ókori görög-római mitológia, legenda és történelem volt. Egy európai művelt ember ezért egészen a XXI. századig úgynevezett „klasszikus” tudással rendelkezett. Az irodalmi alkotások, festmények, szobrok témája a bibliai események ábrázolása mellett leggyakrabban az ókori görög-római klasszikus műveltség tárgykörébe tartozott. Így értelmezésük a klasszikus műveltségű egyéneknek triviális volt.

Túl az Óperencián

A magyar mesék bevezetése ez a szófordulat, hogy ami történik, a mesében az nagyon messze történik. Hát hol van az Óperenciás-tenger? Sokan azt mondják, hogy a Honfoglalás után a magyar gyepű nyugati határa egész a felső-ausztriai Enns folyóig húzódott, s kézen fekvő, hogy akkor németül az Enns-en túli terület az *Ober Ennsia* lenne.

Ezzel két problémám van. Ha és amennyiben a Dunába siető Enns a határ, az azon túli terület még nem szükségszerűen képvisel irdatlan távolságot, valamint, tenger sincsen Ausztriában. Másodsor, egy honfoglaláskori tényből eredő kifejezés, tudni illik az állítólagos magyar szállásterületek határa, amely már István uralkodása idejében sem állt fenn, nem maradhatott volna fenn napjainkig. Ahogyan a tatárjárással kapcsolatos magyar népmondák zöme sem a XIII. századi mongol pusztítás emlékét őrzi valójában, hanem a mintegy négy évszázaddal később, a törökkel az országra törő XVII. századi tatárdúlások emlékét.

Sokkal valószínűbb az, hogy amikor a tömeges kivándorlások folytak Amerikába, a XIX. század végén és a XX. század elején, a gyalogosan vándorló közép-európaiak, így a magyarok is német földön keltek át, amit többé-kevésbé még „hazainak” éreztek, hiszen a német nyelv elterjedt volt Közép-Európában. Amikor már olyan területre értek, ahol nem értették a szót, az a német-holland határon való átkelés után volt. Az Ems folyón túl, az *Ober Emsián*, már valóban úgy érezték, hogy nagyon távol kerültek hazájuktól. S itt, holland földön tudtak nagy óceánjárókra szállni, itt volt az Ober Emsiás tengerre, azaz az Atlanti-óceánra induló nagy hajók kikötője: Rotterdam. A tengerre szállást követő hosszú-hosszú tengeri utazás New York-ig, aztán kialakította azt a képzetet, hogy az Óperenciás-tengeren túl, vagy egyszerűen csak túl az Óperencián; iszonyú távolság. A kifejezést a XX. században már egyszerűen csak Amerikával azonosították:

Túl az Óperencián lesz mesés tanyánk – éneklük a Csárdáskirálynőben.

Az Üveghegyek valamivel közelebb vannak. A XVII. századtól kezdve a magyar diákok Észak-Olaszországba, Bolognába, Páduába, Firenzébe jutottak el leginkább egyetemekre, s legtöbbször az utat gyalogosan tette meg. Ez az öt-nyolcszáz kilométer embert próbáló út volt, s nagy távolságot sejtetett. A Bologna és Pádua (Padova) irányából hajnalban gyalogosan, vagy esetleg szekéren útra kelő diákok bizony könnyen megláthatták az Üveghegyeket.

Mi is megláthatjuk, ha egyszer nem délután vagy este indulunk hazafelé Olaszországból. Velencét elhagyva a Klagenfurt felé vezető autópályán, mint egy hatalmas, sötét fal, emelkedik előttünk az Alpok. Tehát, ha egyszer délelőtt autóznánk az Alpok felé Klagenfurt irányában, amikor még kelet felől süt a nap, és különösen május végén, nyár elején – amikor a diákok a nyári szünetre hazafelé tartottak a szemeszter lezárásával –, akkor azt láthatjuk, hogy a Dolomitok, a Karni-Alpok és a Júliai-Alpok magas hegyláncain a gleccserek jegén szikrázik a napfény. Éppen úgy, mintha ezek a hegyláncok üvegből lennének ...

Hol volt, hol nem volt, az Óperenciás-tengeren is túl, még az Üveghegyeken is túl, ott ahol a kurtafarkú kismalac túr, volt egyszer egy ...

Úri Magyarország

A magyarországi kommunizmus első időszakában, 1946-1964-ben, a *Baby boom* (BB) generáció tagjai nemcsak otthon kapták meg az 1945 előtt született és a Horthy-korszakban, vagy az „úri” Magyarországon szocializálódott szüleiktől a nemzeti és polgári értékeket, hanem titokban, még a szocialista iskolákban is, ahol az oktatók még szintén a régi, úri Magyarországon szocializálódtak. Ezek az értékek magukba foglalták a karácsonykor, a húsvétkor, az egyházi esküvői és temetési szertartásokon manifesztálódó keresztény hitet – amelyet még a legnagyobb kommunista diktatúra idején sem mertek volna betiltani, vagy erősen korlátozni, az ideológiai rosszállás ellenére sem. Ezek az értékek tartalmazták a nőekkel való megkülönböztetett udvariasságot is. Karinthy Frigyes a „Lányok” című kis mester művében humorosan ír arról, hogy egy kiskamasz fiúban a két világháború közötti úri Magyarországon milyen érzések kavargtak, nem értve, de mégis elfogadva a lányokkal szembeni megkülönböztetett bánásmód társadalmi elvárásait. Ez az „úri” lovagias magatartás valamelyest túlélte a szocializmus „minden dolgozó ember egyenlő” ideológiáját, s ha például kezét már nem is csókolták a férfiak találkozáskor a nőknek, mint az 1945 előtt született és netán még élő férfiak a mai napig is; a BB generációs férfiak esetében a nőknek, a „*kisztihand*” illetve a „*kezicsókolom*” köszönés még széleskörben megmaradt. Sőt, nyomokban még az is, hogy egy ajtón való belépéskor a hölgyek, lányok előtt ki kell nyitni az ajtót és előre kell őket engedni – kivéve a vendéglátóhelyek ajtaját, ahol, ha bent éppen netán verekedés lenne és söröspalackok repülnének a levegőben, az ne a nőt, hanem a férfit találja el. A nőknek kabátjuk fel- és levetésekor előzékenyen segíteni kell, hellyel kínálni őket és a közlekedési eszközökön átadni nekik az ülőhelyet, hogy csak a legfontosabb nyomait említsük az „úri” udvariasságnak.

Az 1960-as évek világszerte ünnepezték az olasz filmszínésznője, Gina Lollobrigida mondta egyszer magabiztosan egy televíziós interjúban, hogy ő addig a buszon nem fog állni, amíg egy férfi is ül. Igen, régen még a filmsztárok is közlekedtek tömegközlekedéssel, még Rómában is, és igen, régen minden férfi, még az idősebbek is átadták ülőhelyeiket a hölgyeknek, öregasszonyoknak és lányoknak egyaránt! Ahogy a gyerekek is a felnőtteknek – ez az „úri” Magyarországon természetes társadalmi elvárás volt. A szocializmusban, ahol 3 generáció is felnőtt, a BB generáció tagjaiban még nyomokban megmaradt a nőekkel szembeni udvariasság. Az ezt követő generációkban, az 1965-1979 között született X generációban, majd az 1980-1994 között született Y generációban, nem beszélve az 1995-2009 közötti Z generációról, ez az udvariasság teljesen eltűnni látszik. Nem egyszer tapasztalható, hogy maguk az X vagy Y generációs szülők járnak elől rossz példával, mikor a gyermekük esetleg ösztönös jólelkűségtől indítva fel akar állni, hogy átadja a helyét a villamoson egy idős embernek, s nem engedik, vagy éppen hevesen kikelnek az ellen, aki figyelmeztetni meri őket, hogy állítsák fel gyermeküket. Az 1960-as években nagymamám, Miskolcon, a villamoson rám szólt, ha magamtól nem vettem volna észre, hogy adjam át a helyem egy-egy idősebb embernek: neked még jók a lábaid, kisleányom.

Egy televíziós csatornán láttam pár éve egy metró biztonsági kamera által rögzített felvételt. Egy üres ülőhelyhez hamarabb ért oda egy idősebb hölgy, mint egy – finoman szólva „migráns háttérű” – fiatal, barnabőrű férfi, aki szintén azt az ülőhelyet nézte ki magának. A férfi dühében, hogy később ért oda, olyan hatalmasat ütött öklével a metróajtó melletti plexiüveg falra, hogy az elrepedt. A hölgy azonnal ijedten felállt, és odébb ment, a férfi pedig nyugodtan helyet foglalt. Ez már nem is generációs probléma volt; ez az „úr” olyan civilizációból érkezett, nyilvánvalóan, ahol a fiatal, csinos nőket természetesen megbecsülik, de csak, mint hasznos háziállatokat. Egy semmirekellő idősebb nő azonban el ne merje venni az ülőhelyet egy férfi, vagy egy kisfiú elől! Hová vezetne ez?

Üvegemberke I. (Mese)

Hauf egyik legszebb meséje a Fekete-erdőben játszódik régen, mikor a hegység egyik oldalán a favágók éltek, akik rendszeresen lefelé úsztatták a fát a Rajnán, a másik, a svájci oldalon meg az órások és az üveghutások. Történt, hogy élt ott egy szegény fiú, Péter, a szénégető az anyjával, egy kunyhóban. Ez a Szenes Péter, mert így hívták, vasárnap lemosta magáról a kormot, kiöltözött, bement a városba, a kocsmába, és irigykedve nézte Kövér Ezékielt, akinek rengeteg pénze volt és mindig kártyázott, meg a Tánckirályt. Szenes Pétert mindenki lenézte, mert neki nem volt pénze.

Volt egy babona, hogy a Fekete-erdőben a legmagasabb fenyődombon él az Üvegemberke, aki szokott segíteni azoknak a helybéli gyerekeknek, akik vasárnap délben születtek. Elhatározta, hogy felkeresi az Üvegemberkét. El is indult egy vasárnap. Ahogy a legmagasabb fenyődomb közelébe, a hegység legvadabb, legmagasabb vidékére érkezett, nagy vihar keletkezett. Bekéredzkedett egy faházba, ahol egy öreg favágó lakott a családjával. „Nem jó ilyenkor az erdőn járni” mondta a kint csattogó villámokra az öreg, „mert ilyenkor jár az erdőn Hollandus Mihály, aki a leghatalmasabb fenyőket döntögeti ki a viharban és leúztatja a Rajnán, egészen Hollandiáig.” Péter kérte, hogy meséljen neki az öreg Hollandus Mihályról. Az egy nagy erejű, hatalmas termetű favágó volt, aki a gonoszt testesítette meg. Rábeszélte a derék, jóra való fekete-erdei favágókat, hogy ne csak Németországba, hanem egészen Hollandiáig úsztassák le a fát a Rajnán, és ott sokkal nagyobb árat kaptak érte. Csakhogy a fiatal favágók behozták az új, holland szokásokat a Fekete-erdőbe; nem tisztelték az öregeket, kocsmába jártak, káromkodtak, kártyáztak, táncoltak, részegeskedtek. Hollandus Mihály gazdaggá teszi az embereket, de nagy árat kell érte fizetni, a szívüket kéri cserébe – fejezte be a mesét az öreg favágó.

Szenes Péter elindult a vihar után, felmászott a legmagasabb fenyődombra, az évszázados fák közé és elkezdte a verset: „Zöld erdőnek kincstartója, itt élsz évezredek óta. Tiéd ez a fenyves ország, ünneplőben jövök hozzád”. Erre megjelent az egyik fenyő mögött egy apró manó, aki színes üvegből volt, és pipázott. Ráállt, hogy teljesíti Péter három kívánságát. Elsőnek azt kívánta, hogy ha a kocsmába megy, mindig annyi pénz legyen a zsebében, mint a Kövér Ezékielnek és jobban tudjon táncolni, mint a Tánckirály. Az Üvegemberke nagyon dühös lett, hogy ilyen haszontalanságot kívánt. Figyelmeztette, hogy jobban gondolja meg, mit kér. Másodiknak Péter azt kérte, hogy övé legyen a Fekete-erdő legszebb üveghutája. Jól van. De az Üvegemberke azt mondta, hogy a harmadik kívánsággal várjanak, hogy hátha bajba kerül Péter, és akkor az még jól jöhet. Adott neki pénzt és megmondta, hogy mikor lesz eladó az a bizonyos üveghuta. Péter el is ment, megvette, és tényleg övé lett a huta, odaköltözött az anyjával, ott éltek rendesen és jólétben végre.

De nem bírta megállni, hogy ne menjen be a városba, a kocsmába, és kiderült, hogy milyen jól táncol, szebben, mint a Tánckirály, és mindig rengeteg pénz is van a zsebében. Kövér Ezékiellel kártyázott, mindig vesztett, de minél több pénz került a Kövér Ezékiel zsebébe, annál több volt a Péter zsebében is. Működött hát az első kívánsága is. Nagyon népszerű lett és egyre inkább zülleni kezdett. Közben még egy szép kislányt feleségül is vett. Igen ám, de az üveghutát meg elhanyagolta, az tönkrement. Pénze meg csak akkor volt, amikor éppen a kocsmában volt. Végül egyszer az történt, hogy a Kövér Ezékiel vesztett a kártyán, és elfogyott a pénze. Kölcsönkért Pétertől, de kiderült, hogy Péternél sincs semmi, holott az imént nyerte el Ezékieltől a sok pénzt. Erre kidobták, megverték, hogy csaló. Elment az Üvegemberkéhez, de az haragudott rá a kicsapongó élete miatt, és megtagadta a segítséget, vagyis a harmadik kívánság teljesítését. Erre Péter dühösen elment a fenyődomb másik oldalára, és összetalálkozott egy hatalmas termetű favágóval: Hollandus Mihállyal.

Üvegemberke II. (Mese, folytatás)

Hollandus Mihály segített Péternek: rengeteg aranyat adott neki, és azt mondta, hogy bármikor jöhet kérni pénzt. Cserébe viszont a szívét kérte. Péter először megijedt, hogy akkor meghal, de Hollandus Mihály megmutatta a kamrájában, hogy befőtt üvegekben ott sorakoztak a Fekete-erdő leggazdagabb és legfösvényebb embereinek a dobogó szívei. Az ő mellükben kőszív van, mondta Mihály. Péter beleegyezett, Hollandus Mihály pedig kőszívre cserélte a szívét. És rengeteg pénzt adott neki, amin Péter beutazta fél Európát, de közben tökéletesen megfélelkezett az anyjáról meg a feleségéről is, akiknek elárverezték a fejük felől az üveghutát; visszamentek a szénégető kunyhóba és nagy nyomorban tengődtek. Fél év múlva hazajött Péter, nagyon gazdag volt, de soha nem segített a szegényeken, még a saját anyján sem, semmilyen érzelem soha nem kerítette hatalmába. A látszat kedvéért elhozta ugyan a feleségét az új házba, de nem törődött vele. Az meg egy jótét lélek volt, és titokban a koldusoknak alamizsnát osztogatott, gondolván, hogy az ura, aki annyira gazdag, csak nem haragszik meg érte.

Történt egyszer, hogy egy kis öregember fát cipelt a Fösvény Péter – mert már így nevezték el Szenes Pétert a helyiek – háza előtt, és kért egy pohár vizet Péter feleségétől, aki éppen kint állt a ház előtt. Az nagyon megsajnálta a kis öreget, és adott neki bort, meg kalácsot is. Közben Péter váratlanul hazajött, és látta, hogy az asszony éppen egy szegény embert etet. Haragra gyulladt és botjával rávágott a felesége fejére, de úgy, hogy az szörnyethalt. Péter egy kissé meghökkent erre, mert azért nem akarta volna megölni a feleségét. „Remélem – mondta a kis öregembernek – hogy nem jelent fel ezért, majd adok magának pénzt.” Erre a kis öreg – aki maga volt az Üvegemberke – hirtelen óriásivá növekedett, felkapta és földhöz teremtette Pétert, akinek hiába volt kőszíve, most mégis vacogott a félelemtől. „Ő te nyomorult – harsogta az Üvegemberke – mi haszna volna ennek a szegény halott asszonynak, ha most akasztófára juttatnád, hiszen te úgyis eladtad a szívedet a gonosznak.” Azzal otthagya.

Péter teljesen megzavarodott és pár nap múlva elment újra az Üvegemberkéhez a rengeteg erdőségbe a fenyődombra. Az fekete üvegruhában, gyászolva jelent meg neki, miután a szellemidéző versikét elmondta. Péter könyörgött neki, hogy adja vissza a rendes szívét. „Kérjed Hollandus Mihálytól – mondta az Üvegemberke – neki adta.” De a végén mégis hajlandó volt segíteni. Adott Péternek egy kis piros üvegszívet, ami olyan volt, mint az igazi, és elmondta, mit tegyen. Péter elment Hollandus Mihályhoz, aki kacagva fogadta: „hallom agyonütötted a feleségedet, mert mindenféle koldusokat etetett; nagyon derék dolog, persze most el kell, hogy tűnjél egy időre, adok neked pénzt.” Péter elkezdett vele beszélgetni, azt mondván, hogy ő most fél, pedig egy kőszívvel nem szabadna félnie, és hogy ő nem is hiszi el, hogy neki tényleg kőszíve van. „Ejnye – mondta Mihály – hát nézd meg, itt dobog a szíved ebben a befőtt üvegben.” Igen, de az nem az enyém, mondta Péter. Addig, addig, amíg Mihály kivette a kőszívét és visszatette az igazit. „Na, látod? Érzed a különbséget? – mondta – nagy varázsló vagyok én. De most már gyere, visszateszem a kőszívedet.” Erre Péter azt mondta, hogy ő még nagyobb varázsló, és képes ő is kivenni egy szívet, s ezzel felmutatta az Üvegemberkétől kapott üvegszívet. Ezzel annyira sokkolta Hollandus Mihályt, hogy el tudott szaladni, hiába őrjöngött az óriás, és hiába dobálta utána a villámokat az erdőben. Péter valahogy átért az Üvegemberke birodalmába a fenyődomb másik oldalára.

Hátra volt még egy kívánság, és ezen szorgalmat és becsületet kért a Péter, amit az Üvegemberke meg is adott, mi több, feltámasztotta a feleségét. Péter magához vette az anyját is és boldogan és jólétben éltek, amíg meg nem haltak.

Vad vidék (Regény)

Egy embercsalád vonul óvatosan a bozótban; elől egy hím, egy nőtény, és néhány gyermek. Az ő szemükkel látjuk a forró, végtelen Ausztrál bozótvidéket. A fő kérdés, hogy őstőneikkel mikor és hol érzik meg, hogy ha víz van valahol a föld alatt, s hogy mikor mit lehetne enni? Kőkorszaki szinten vannak, kő- és faeszközökkel. Ők aboriginálok, az ausztrál őslakók. Otthon vannak, ismerik a bozótvidék minden veszélyét, minden lehetőségét. Hol a kis családot vezető férfi, hol az anya, hol a gyerekek szemével, tudatával mutatja be az író, Aaron Fletcher, hogyan éltek, mire gondoltak? Ausztrál családregényt írt Vad vidék (angolul outback, azaz az ausztrál bozótvilág) címmel.

A második fejezet meg egy 18. század végén Ausztráliába telepített angol elitét szemével láttatja az új ausztrál világot, ahogy elhagyja a kikötővárost és földet foglal, letelepedik, házat épít magának a bozótvidéken. Most az ő szemével láttatja az író az ausztrál bozótvidéket. Ellenséges, kegyetlen vidék, száraz és forró. Az angol telepes nem ismeri ezt a vad vidéket – de itt kell élnie.

Megtörténik a találkozás a fiatal angol férfi, a bevándorló telepes és a vándorló, gyűjtögető, vadászgató aboriginál család között. Szerencsére nincs konfliktus, jelbeszéddel tudnak egymással kommunikálni, s a vége az, hogy az aboriginál családfő felajánlja, hogy egyik serdülő leányát odaadja a fehér telepesnek, néhány acél késért és baltáért cserébe, ami az ő szemében elképzelhetetlen csúcstechnológiát jelent. Ezek az eszközök megkönnyítik a család életét a bozótban.

Az angol férfi kicsit elfogult a bennszülött lánnyal szemben, aki most már úgymond a felesége, nem tudja, hogy viselkedjen, rendesen beszélni sem tudnak egymással. Ugyanazt a történetet egyik fejezet a kőkorszaki aboriginál lány nézőpontjából és az ő tudatába lépve beszéli el, a másik fejezet az angol, civilizált férfi nézőpontjából és az ő tudatába lépve. Ez a könyv mestermű ebből a szempontból. Hogyan viszonyul a lány és a férfi az általuk megszokott ételekhez? Mit gondol a lány és mit gondol a férfi, amikor a lány egy különösen ízletes, ínycsokor-jelentő hernyót talál, és önzetlenül felkínálja a férfinak? Vagy mit gondol a férfi és mit gondol a lány, amikor a férfi olyan helyen akar kutatót ásni, ahol nincs víz – amit a lány ősi őstőnével érez, ugyanakkor azt is megérzi, hol kellene ásniuk, ha vizet akarnak találni. Miközben, kezdetben csak jelbeszéddel tudnak érintkezni. Mit gondol, mit érez a kőkorszaki lány az újkori civilizált eszközökkel és életmóddal való első találkozáskor?

Aki a kőkorszaki és az újkori civilizációk mérhetetlen kulturális különbségeinek találkozásáról és együttéléséről szeretne tapasztalatot szerezni, annak ez a regény csemege – különösen az első fejezetei, hiszen ez egy több-generációs családregény, melyben az első nemzedéket az angol telepes és az aboriginál lány jelenti. A regény azután bemutatja, hogyan szoktak össze, hogyan boldogulnak a 19. századi Ausztráliában a gyermekeik, azok családja és az unokáik. Vagyis egy jellemző ausztrál nemzeti genezist mutat be.

Az outback a világ legősibb tája, vörös sziklás, bozótos félsivatag, forróság, szárazság, por. Az *outback* angol szó, jelentése *back of beyond*, amit magyarul az Isten háta mögötti helynek lehetne fordítani.

Valahol egy iskola

1983-ban egyik volt angol-földrajz szakos évfolyamtársnőm egy amerikai ösztöndíjjal egy évet kint tanított az USA-ban egy állami középiskolában. Földrajzot tanított. Mesélte, hogy amikor Indiáról volt szó, a könyvtárban jó kis földrajzi filmeket talált, de amikor vetítette, néhány lány háttal ült, és amikor megkérdezte őket, hogy miért, azt mondták, nem hajlandók olyan undokságokat nézni, mint egy tehén, nem kényszerítheti őket ilyesmire. Vagy volt egy srác, aki mindig kikéredzkedett óráról a vécére és kábítószerrel belötte magát, aztán végig agonizált az órán. És amikor nem volt hajlandó kiengedni, hívatta az igazgatót és elmondta neki, köteles kiengedni, akkor is, ha tudja, hogy belövi magát, mert személyiségi jogait sérti, ha nem engedi. Vagy az igazgató azzal kezdte, hogy megmutatta neki, hogy a tanári asztalon hol van a pánik gomb. Minek? Minek, hát, ha például fegyvert fognak Önre. Rám? Fegyvert? A diákok? Az órán? Hát igen. És ahogy elmondta a csaj, nem volt olyan nap, hogy az iskolában, egy Amerikai Egyesült Államokbeli állami középiskolában, ne folyt volna vér, általában a gyerekek terrorizálták egymást, de volt, hogy a tanárokat is. 1983-ban. Akkoriban itt Magyarországon azt gondoltam, ilyen nincsen, ez rémálom, nálunk mióta az eszemet tudtam, a 60-as, 70-es, 80-as években egyszerűen elképzelhetetlen volt, hogy diák a tanárára támadt volna, vagy akár sértő megjegyzést tett volna rá. Még azok a renitens, általános iskolai cigány származású osztálytársaim is, az 1960-as években Miskolcon, akik titokban azzal dicsekedtek, hogy autót törnek fel, még azoknak sem jutott volna eszébe soha egy tanár ellen, nem hogy támadni, de akár visszafeleselni is neki. Még ha vertek is minket a tanárok, mert hozzáteszem, akkoriban az is természetes volt – persze soha nem ok nélkül. És ha otthon bármelyik gyerek szóvá tette volna, hogy például kapott egy pofont valamelyik tanárától az iskolában, a következőt az apjától vagy az anyjától kapta volna; maradt még ilyen presztízszük a tanároknak 15-20 év kommunizmus után is.

Volt egy olyan iskolai jelenet egy USA középiskolában, hogy a gyerekeknek történelem órán a második világháborúról kellett volna tanulniuk, de a tanár sehogy sem tudta rávezetni őket, hogy megmondják, hogy az amerikaiak és az angolok kik ellen harcoltak a háborúban? Akkoriban ment a moziban az Indiana Jones és az elveszett frigyűző című világsikerű film. A tanár gondolt egyet: látták ezt a filmet – kérdezte. Igen tanár úr, kiabálta az összes gyerek. Megnézzük? Behozzuk? Nem, nem, gyerekek – én azt kérdezem, mondjátok meg, kik ellen harcolt Indiana Jones a sivatagban? A kígyók ellen, tanár úr! A kígyók ellen! Akkoriban, még, az 1980-as évek közepén is, jót neveltünk ezen: hát csak az amerikai iskolarendszer termelhet ki ilyen tudatlan fiatalságot. Csak Amerikában, a korlátlan szabadság hazájában lehetséges ugye, az, hogy az iskolában a tanárookra támadnak, vagy lőnek a diákok. Nálunk szerencsére – gondoltuk – ekkora tudatlanság és agresszivitás elképzelhetetlen! Magyarország egy normális ország, gondoltuk – még ha kommunista is.

Igen ám, de 2016-ban egy élő rádióműsorban, vezetés közben hallom, hogy a népszerű, Cooky nevű, francia származású és a magyart érdekes akcentussal beszélő műsorvezető, egy betelefonálás műsorban egy magyar egyetemista kislánnyal beszélgetve rákérdezett, hogy mit gondol a lány, tudja-e, hogy ő milyen nemzetiségű? A lány hallgatott. Párizsban születtem – segített neki Cooky – akkor milyen nemzetiségű vagyok szerinted? A lány hallgat. Hát melyik ország fővárosa Párizs? – kérdezte Cooky végső kétségbeesésében. Na, erre jön a bizonytalan válasz: „Afrika?” Az általános tudatlanság mellett 2020-tól iskolaőrök lesznek Magyarországon is. És hogy hová vezet ez? Erre a választ tulajdonképpen megadta az egyik liberális ellenzéki párt fiatal vezetője a 2018. évi országgyűlési választási kampányban, egy TV riportban hallottam, saját fülemmel: „az a baj Magyarországon – mondta – hogy az államnak nincs alternatívája.” Dehogy nincsen! Amikor egy gyereknek az iskolában nem tetszik, amit a tanár mond, lelövi, majd bántatlanul hazamegy; na, ez az állam alternatívája. A neve: anarchia.

Van, aki sohasem tanul (Kétnyelvű)

Naszreddin hodzsa egyszer vett egy szamarat a piacon, kötelet kötött a nyakára és hazafelé vezetete. *Nasredin bought a donkey at the market; he tied a rope around its neck and was leading it home.* Két tolvaj követte. *Two thieves followed him.* Egyikük levette a kötelet a szamár nyakáról és a másik tolvaj nyakába tette, majd elment a szamárral. *One of them took the rope from the donkey's neck and tied it around his friend's neck and went away with the donkey.* Amikor Naszreddin hazaért és megfordult, meglátta a férfit és így kiáltott fel: ki vagy te, és hol a szamaram? *When Nasredin got home and turned, he saw the man and he said: who are you, and where is my donkey?*

Nagyon sajnálom, felelt a tolvaj, de egyszer csúnyán beszéltem az anyámmal, és ő szamárrá változtatott, de mert jó ember vásárolt meg, újra ember lettem. Köszönöm neked! *I'm very sorry said the thief, but once I said some very bad things to my mother and she changed me into a donkey. But, because a good man bought me, I am now a man, again. Thank you!* Naszreddin levette a kötelet a férfi nyakáról és azt mondta: menj, és soha ne beszélj csúnyán az anyáddal újra! *Nasredin took the rope off the man's neck and said: go! And never say bad things to your mother again!*

A következő napon Naszreddin újra a piacon járt és meglátta a szamarát. A másik tolvaj árulta. *The following day Nasredin went to the market again and saw his donkey. The other thief was selling it.* Naszreddin odament az állathoz, és belesúgta hosszú fülébe: *Nasredin went to the animal and whispered into its long ear: young man, some people will never learn!* Fiatalember, van, aki sohasem tanul!

Egyszer Naszreddin hodzsa kinézett az ablakon, mert hallotta, hogy kint az utcán egy csomó asszony jajgatva vonul. Látta, hogy egy halottat visznek. *Once Nasredin looked out of the window because he heard outside women crying. He saw that they were carrying a dead man.*

Ó, miért hagysz el minket – kiabáltak – hogy olyan helyre menj, ahol nem lesz fény, ahol hideg lesz és ahol nem lesz mit enned és ahol senki sem fog szeretni! *O why are you leaving us – they cried – to go to a place where there will be no light, it will be cold there, and there will be no food and nobody will love you there!* Naszreddin megdöbbsent és így kiáltott a feleségének: Gyorsan zárd be az ajtót! *Nasredin was shocked and he shouted to his wife: quick, lock the door!* A mi házunkról beszélnek, ide hozzák a halottat! *They are talking about our house, they are carrying the dead man here!*

Naszreddin hodzsa egyszer egy fa ágát vágta rajta ülve, úgy, hogy maga és a fa törzse között fűrészelte. *Nasredin was cutting off a branch of a tree; he was sawing it between himself and the trunk of the tree.* Az utcán arra járt egy ember és figyelmeztette: ha így folytatja, le fog esni. *There was man walking in the street who warned him: if you keep on sawing the branch this way, you will fall down.* Ez egy bolond, gondolta Naszreddin, aki járkál az utcán, és megmondja mindenkinek, hogy mit csináljon, és mit ne csináljon. *This is some foolish person – Nasredin thought – who is going around and telling people what to do and what not to do.* Kis idő múlva Naszreddin leesett az ággal együtt. *After some time the branch, fell and Nasredin fell with it.* Istenem! Kiáltott fel. *My God! He exclaimed.* Ez az ember látja a jövőt. *This man sees the future. And he ran after him to ask him how long he was going to live.* És utánaszaladt megkérdezni, hogy mennyi ideig fog élni.

Városi legendák

Az 1990-es években, mint az MTA Földrajztudományi Kutató intézetének a munkatársa, gyakran kalauzoltam külföldi tudományos delegációkat. Egy ízben városkutatókat vittem ki a Hősök terére és az Oktogonnál egy étteremben ebédeltünk. Kissé indignálódva néztem, ahogy a szép Hősök terén közönyösen nézelődnek, ezért, mialatt az étterem előtt gyülekeztünk, odaintettem őket az Erzsébet körúton a VI. kerületi önkormányzat házasságkötő épületéhez, melynek falán olyan méteres magasságban díszítőelemként szolgáló és karikagyűrűt formázó kögyűrűk lógnak.

Emlékeznek-e arra, mondtam nekik angolul, hogy a kutatóintézetben Budapest első városrendezési tervéről, és a pesti oldal jelenlegi településszerkezetének kialakulásáról is hallgattak egy előadást? Igen. És ugye ott szó volt arról, hogy a jelenlegi Nagykörút, tehát a Szent István, a Teréz, az Erzsébet, a József és a Ferenc körút alatt véges végig egy vizenyős, süppedékes terület volt, amely valaha a Dunának volt az egyik medre a Pesti-síkságon. Ez volt a szennyvizes Rákos-árok. 1868-ban a Fővárosi Közmunkatanács Reitter Ferenc tervei alapján komolyan foglalkozott azzal, hogy Pest rendezése során itt egy nagyjából 20-30 méter széles, 6 méter mély csatornát alakítottak volna ki, amely egy dunai szigetté tette volna a jelenlegi Nagykörúton belüli területet. Alapjában más városi arculatot kölcsönözve ezzel a pesti belső városrésznek. Erre emlékeztek a külföldi kutatók, hiszen képeket is láttak róla. Na, mondtam, hirtelen ötlettől vezérelve: ezt az épületet akkoriban emelték, és már gondoltak arra, hogy a dunai gondolák és hajók itt fognak kikötni, azért vannak a falon ezek a hatalmas kőkarikák. Viccnek szántam, de meglepődve láttam, hogy kapkodják elő a fényképező gépeket és – amit nem tettek meg a Hősök terén – egymás után fényképezte mindegyik a „kikötői” karikákat a falon. Ez hát a városi legenda ereje. Érdekesebb, mint egy szokásos turista látványosság.

Ilyen városi legenda a Thököly út márványmenyasszony is, melynek turisztikai vonzása adott esetben felülmúlhatja a hagyományos, híres helyekét. A Thököly út 80. szám alatti nagy villában, Zuglóban, látszólag egy befalazott erkély párkányán könyököl egy női szobor, Ligeti Miklós alkotása egyébként, aki a közismert városligeti Anonymus szobrot is alkotta. Az elterjedt legenda szerint a menyasszony a világháborúba ment vőlegényét várta évekig az erkélyen, s halálhírére kapva változott fájaldalmában márvánnyá. Az ilyen városi legendák terjesztése nem álhír, hanem turistacsalogató fogás; egy kővé vált menyasszonyt, egy köszület ki ne akarna látni, lefényképezni?

A prózai valóság persze az, hogy ezt az épületet a nagy magyar építész Ybl Miklós unokaöccse, Ybl Lajos tervezte Pápai Irén és férje, Preszler Jenő ügyvéd számára. Ybl Lajos Párizsban végezte tanulmányait, s ottani divat szerint tervezte – díszítőelemként – egy üres falrészre az álerkélyt. Az arra könyöklő női alakot pedig Ligeti Miklós, Preszler jó barátja készítette el nekik.

A 2010-es évek vége felé településmarketinget is oktattam az egyetemen, ahol számtalan házidolgozat is született többek között abban a témában, hogy magyar értékeket hogyan lehet interaktív módon, mobilinternetre alkalmazva ismertté tenni? A városi legenda vonzó erejét tekintve nem is véletlen hogy a legsikerültebb hallgatói tervek egyike – amely a Budai vár értékeire koncentrál – nem a Mátyás templom, a Halászbástya vagy a Budavári Palota látnivalóit veszi sorra, hanem az Úri utca középkori épületeihez fűződő sötét és véres legendák kísérteteit, hazajáró lelkeit!

Védd meg!

A helyhez való kötődés, a hellyel való azonosulást, vagyis az identitást jelenti. Ennek három fokozata van: a kognitív identitás, vagyis, hogy mit tudok az illető helyről, mellyel azonosulok. A másik az érzelmi, vagy affektív identitás, azaz milyen érzelmek fűznek egy-egy helyhez, és a harmadik, a legerősebb szint a cselekvési identitás, azaz, mi az, amit meg tudok vagy akarok tenni az illető hely védelme, megmentése, javítása, segítése érdekében. Minél kisebb az a hely, amivel azonosulok, annál erősebb az identitás, minél nagyobb a hely, annál kevésbé erős a tudati, érzelmi, vagy cselekvési kötődésem. Például, egy férfit legkevésbé az izgatná, ha jelenlétében egy nagy, feketeszemű UFO mondjuk, a Földet szidná; de amikor például egy másik autós – egy baromarcú –, belemegy az autójába, Isten őrizze, hogy egy revolver legyen a keze ügyében, mert menten agyonlőné. Oly mértékig azonosul az autójával, hogy az ilyesmit személyes támadásként éli meg. A hazaszeretet, a patriotizmus, vagy a településünk szeretete a lokálpatriotizmus is a helyi identitás szintjeit képviseli. Évekig oktattam egyetemen Településmarketinget, és a településhez kötődő kognitív, érzelmi és cselekvési identitást úgy érzékeltetem a hallgatónak, hogy ez a három „M” megnyilvánulása: megismerni, megszeretni, megvédeni – a települést. Így éri el a helyi önkormányzat azt, hogy a helyi lakosság „megvásárolja” a települést.

Mi a példa arra, hogy a helyi lakosság „megvásárolta” a települését, azonosult vele, nem csak tudati, nem csak érzelmi, hanem cselekvési szinten is? Mi erre a bizonyíték, azon kívül, hogy elmegy a helyi önkormányzati választásokra, vagy adott esetben tüntet a települése érdekében? Az 1960-as években, szüleim mesélték, hogy kint voltak Svájcban, kedves ismerőseiknél, ottani magyaroknál, akik vitték őket autóval szebbnél szebb helyekre. Ahogy egyszer mennek, édesanyám, véletlenül egy kisebb csokipapírt kidobott az ablakon. 1964-ben még a környezeti tudatosság nem volt túl erős Magyarországon. Ahogy legközelebb megálltak egy autópályán menti kávézóban, megállt mellettük egy svájci autó, kiszállt egy férfi, és átnyújtotta nekik a csokipapírt: ezt eltették veszíteni az úton – mondta udvariasan. 1964-ben. Svájcban. A helyi, vagy akár nemzeti identitás cselekvési szintű megnyilvánulása volt ez, ahogy utólag felidéztem.

2000-ben, 36 év múlva, amikor éppen a Pilisszentiváni Faluszépítő Egyesület elnökeként, már a gyakorlatban is próbáltam megvalósítani a településmarketing azon lépését, hogy a helyi lakossággal hogyan kell megvásároltatni a települést, meg az identitástudatot kialakítani a megismerési, megszeretési, megvédési szinteken, egyszer a Budai-hegység egyik védett területén, Nagykovácsi külterületén, a Nagy-Szénáson sétáltam a nejemmel és két kislányommal. Sok kiránduló volt a hegyen, s egyszer csak megjelentek terepjáró motoros, vad fiatalok, akik éppen egy olyan játékot játszottak, hogy hosszú lánccal próbálták egymást lerántani a nyeregből, mint valami lasszót, forgatták a láncot, hogy tudnák rátekerni a másikra, és lerántani; voltak vagy hatan és remekül szórakoztak, miközben bőgött a motor és repült a védett dolomit-gyep. A lányaim unszoltak: „Apa, ne hagyd, zavard el őket! Te vagy a természetvédelmi egyesület elnöke!” Hát igen. Nem kockáztattam, hogy odaszaladjak a vad motorosokhoz, és megpróbáljam elzavarni őket. Szégyelltem is magamat rendesen: milyen természetvédő vagyok én, vagy az a többi száz természetjáró, aki ott volt még, hogy senki nem mer szólni nekik? De Isten kárpótolt. Néhány hét múlva egyedül sétáltam a mi erdőnkben, Pilisszentivánon, a Kis-Szénás alatt, szintén védett területen, és lám, jöttek a motorosok. Igaz nem olyan vadak, és csak négyen voltak – lánc nélkül. „Gyerekek – szóltam nekik – ne itt motorozzatok, ez védett terület, menjetek Pilisszántóra, ott van cross pálya.” És mit szóltak a fiatalok? „Igen, Pista bácsi, megyünk.” Miért? Mert tudhatták ki vagyok, mert tudták, hogy az apjuk valószínűleg ismer engem. És hogy helyi vagyok. Mi ebből a tanulság? Az, hogy nem lehet minden bokorba természetvédelmi őrt állítani, és egy helyet csak és kizárólag a helyi lakosság tud megvédeni – ha akarja, vagyis, ha cselekvési szinten azonosult a hellyel.

Velencei-tó

Elgondolkoztunk-e már azon, hogy a Velencei-tavat miért nevezik velenceinek? Mi köze van a Lagúnák városához ennek a dunántúli tónak?

Ismeretes, hogy nagy királyunk, Mátyás, a német-római császári cím megszerzését tűzte ki célul, hogy Európa legnagyobb erejével szoríthassa ki a törököt a Balkánról. Ehhez európai dinasztiát kellett volna alapítania, de a nyugat-európai uralkodók nem tartották „szalonképesnek” Hunyadi Mátyást, ezért az uralkodó családok nem adták hozzá hercegnőiket. Végül is a nápolyi király hajlandó volt erre, s fiatal, szép, de titkos magzatelhajtáson átesett, s így valójában – mint később kiderült – királyi dinasztia-alapításra már értéktelen, meddő leányát, Beatrixet elengedte Magyarországra, hogy itt királyné legyen.

Nápolyból Velencébe ért Beatrix olasz kísérete, ahol hírül vették, hogy a török – megneszelve a királylány utazását – a horvát hegyek között számos csapdát állított, hogy elfoghassák, s ezzel is borsot törhessenek Mátyás orra alá. A velenceiek azonban fortélyosan átkalauzolták a nápolyi királylányt és kíséretét Magyarországra, s a törökök hoppon maradtak. 1476. december 15-én Székesfehérvárott Mátyás magyar királynővé koronáztatta Beatrixet. Tehát Beatrix nem egyszerűen csak királyné lett, amikor Mátyáshoz feleségül ment pár nappal később, hanem saját jogán uralkodni képes királynő. Mátyás ezzel a gesztussal és fricskával meg akarta mutatni, mit is vesztek a rátarti nyugat-európai uralkodó családok, hiszen az akkori Európa legerősebb királyságának uralkodója lehetett volna egy ottani hercegnő is.

Lényeg, hogy a koronázás után elindultak Budára, hogy 1476 karácsonykor megtarthassák az esküvőt is. A velenceiek az egész koronázás alatt mellüket döngették: „nélkülünk ez a koronázás nem jöhetett volna létre, mi hoztuk ide a királynőt!” A többi olaszok és maga Mátyás is már unta az állandóan körülötte nyüzsgő velencei lovagok nagyképűségét és önteltségét. Első pihenőhelyük a mai Velence településen volt, a mai Velencei-tó mellett.

Szép téli nap volt, szikrázott a napfény a befagyott tó jegén, a falu szegényes házikóinak tetejéről és a fákról öles jégcsapok lógtak. A délszaki olaszokat ez felvillanyozta: „milyen csodálatos ez a tó, milyen csodálatos ez a jégbefagyott falu” – zajongtak a király körül. (Ne feledjük, hogy az 1400-as években, Európában az úgynevezett kis-jégkorszak volt, kemény telekkel. Mátyás királlyá választásakor például feljegyezték, hogy ökröt sütöttek a Duna jegén.) Szóval a velenceiek ott nyüzsögtek Mátyás király körül, a tó és a jégcsapos falu szépségét dicsérve: „jaj de szép!”

Mátyás incselkedve kérdezte tőlük: „szebb-é mint a velencei lagúnák?” Mire a velenceiek azt válaszolták: „hogy szebb-e? Ilyen gyönyörűt mi még sohasem láttunk! Sokkal szebb!”

Mátyás erre a magyar kísérethez fordult: „hogy hívják ezt a falut, és ezt a tavat?”

„Sár falu, és Sár-tó, felség.”

„No, jegyezzék fel; mától ennek a falunak a neve Velence, és ez a tó a Velencei-tó.”

A velenceiek leforrázva hallgattak el, miközben hallani lehetett a nápolyi és más olaszok csendes, kárörvendő kuncogását.

Világ hét csodája

Időszámításunk előtt a második században, azaz 2200 évvel ezelőtt a szidóni Antipatrosz összeírta egy versben az akkori, ókori világ hét építészeti csodáját. Ez valahogy fennmaradt, s több mint két évezreden át minden európai művelt ember mindig fel tudta sorolni a világ hét csodáját. Csak a 21. században jutottunk el oda, hogy nem biztos, hogy minden művelt ember fel tudná sorolni, és biztos, hogy a többség ezeket haszontalan lexikai tudásnak tekinti.

Mindenki fél az időtől; de az idő csak a piramisoktól fél – tartja az ősi egyiptomi közmondás. Milyen igaz. Az ókori világ hét csodája közül hat elpusztult mára, szinte nyomtalanul eltűnt, de Egyiptomban a 140 m magasra emelkedő Gizai nagypiramis, amelyet 4600 évvel ezelőtt emeltek, még ma is áll. Ez a világ első csodája. A következő világcsoda valaha Babilonban, az „istenek kapujában” állt. Ez a város, melynek nyomai a mai Irak középpontjában vannak, több ezer éven át a világ fővárosának számított, s csak Krisztus előtt 270 évvel pusztították el végleg. Itt állt Szemiramisz monumentális függőkertje, amelyet mintegy 2600 évvel ezelőtt építettek. A névadó királynő eredetileg asszír volt, s ez a név fordítási hiba miatt maradhatott fenn, a kert úrnője valójában egy Amüthisz nevű, méd királylány lehetett. A 3. világcsoda sorrendben az epheszoszi Artemisz templom, amely 2550 évvel ezelőtt épült, de két évszázad fennállás után Krisztus előtt 356-ban – épp azon az éjszakán, amikor Makedóniában megszületett a világhódító Nagy Sándor – tűzvész áldozata lett. A barbár gyűjtogató neve Herosztratosz volt, s a művelt világ ez után két évezreden át az okatlan barbár pusztítás kifejezésére ezt mondta: „Herosztratoszi tett.” Epheszosz a mai Törökország Égei-tengeri partján, Izmir városának közelében volt. Az Artemisznek, a vadászat és a természet istennőjének emelt káprázatos templom 100 m hosszú, 50 m széles és 20 m magas volt nagyjából. A 4. csodát 2450 évvel ezelőtt készítette a Pheidász nevű görög szobrász a görögországi Olimpiában: ez egy 3-4 emeletes ház magasságának megfelelő, azaz 13 m magas, elefántcsontból és aranyból alkotott, trónon ülő testhelyzetű Zeusz szobor volt. Ez a csoda Krisztus után az 5-6. század során pusztult el vélhetően tűzvészben. A következő, 5. csoda szintén Kis-Ázsiában a mai Törökország Égei-tengeri partján, Bodrum városában állt, amelyet az ókorban Halikarnassosznak neveztek. Ez egy Mauszolosz nevű perzsa király 45 m magas, templom-szerű síremléke volt. Ebből ered a mauzóleum, vagyis síremlékmű szavunk az európai kultúrában. A 2370 évvel ezelőtt épült halikarnasszoszi mauzóleum 1495-ben földrengés áldozata lett. A 6. csoda a rodoszi kolosszus, amely 2300 évvel ezelőtt készült, de már építése után mintegy 60 évvel földrengés rombolta le. Ez Héliosz napisten 35 m magas szobra volt, akkora, mint ma a New York-i Szabadság szobor talapzat nélkül. Rodosz szigetének, mint a legkeletibb görög szigetnek a védnöke a napisten, Héliosz volt, akinek ez a kolosszális méretű szobra a rodoszi kikötő bejáratánál talapzaton állt. Végül a 7. világcsoda a szintén körülbelül 2300 évvel ezelőtt épült Pharoszi világítótorony volt Egyiptomban, a mai Alexandriában, a Nílus-delta előtt. Állítólag 130 méter magas volt, és tükrökkel generált fényeit már 50 km távolságban is látni lehetett a tengeren. 1305-ben és 1480-ban, tehát olyan 1700 év fennállás után, két alkalommal is földrengés pusztította el véglegesen.

A modern világ 7 csodája – szerintem az 1. az internet –, de építészeti szempontból a Csatorna-alagút, az Empire State Building New Yorkban, a Golden Gate Bridge San Franciscoban, a Panama-csatorna, a Delta Works gátrendszer Hollandiában, az Itaipu-gát a dél-amerikai Paraná folyón és a kanadai, torontói CN-torony (amely 2007-ig a világ legmagasabb szabadon álló tornya volt a maga 553 méterével). A világ 7 természeti csodája: a sarki fény az Aurora Boreális, a Nagy-korallzátony, a Mount Everest, a Viktória-zuható, a Grand-kanyon, a Rio de Janeiro-i öböl és az 1200 vulkánból álló Parícutin vulkanikus terület Mexikóban. A 7 lelátogatottabb turista világcsoda: a Gizai piramisok, a Kínai nagy fal, az indiai Tádzs Mahal, a Serengeti nemzeti park, a Galápagos-szigetek, a Machu Picchu és a Grand-kanyon.

Visszhang és nárcizmus

A mai Törökország egy hatalmas félszigeten fekszik, melynek neve Kis-Ázsia. Tulajdonképpen ez az európai civilizáció egyik első területe, s hegyei északon a Fekete-tengerrel találkozva csodálatos, a mai európai turisták által kevésbé ismert és látogatott tájat alkotnak. Ki gondolná, hogy a partvidéken Müsziában, az ókori Frígia területén még a huszadik század elején is élt – Robert Graves szerint – az a több évezredes európai szokás, hogy tavasszal az emberek kimennek a tengerparti erdőkbe, és ott így kiáltoznak: „Hülasz! Hülasz, hol vagy?” Számos olyan festmény található az európai múzeumokban, amelynek témája az, hogy egy fiatal fiút meztelen lányok hívnak, húznak le egy tó, vagy forrás mély vizébe. Ezeknek a festményeknek a címe mindig az, hogy „Hülasz és a nimfák.” A több tucat ilyen festmény közül a legismertebb talán John William Waterhouse 1903-ban készült festménye a manchesteri művészeti galériában. Vajon hány ember tudja, hogy mit takar az erotikusnak tűnő kép témája?

Az első európai katonai expedícióban 30 görög hős és király vett részt a történelmi, mitológiai időkben: Görögországból tartottak Kolkhiszba, ahol a Fekete-tenger találkozik a Kaukázussal, hogy elhozzák onnan az Aranygyapjút. Ők voltak az argonauták, akik az Argó hajóval keltek útra. Köztük volt minden idők leghatalmasabb európai hőse, Héraklész (latinul Herkules) is. Ő egy kisfiút hozott magával az útra, akinek gyámja kívánt lenni. Mielőtt átértek a Fekete-tengerre, kikötöttek Lémnosz-szigetén, ahol akkor éppen csak nők éltek, akik előzőleg az összes férfit legyilkolták a szigeten, s így érthető módon nagy örömmel fogadták az argonautákat. Héraklész nagyon vigyázott Hülasz erényeire a kialakuló tivornya során, de nem tudta megakadályozni, hogy a fiú ne essen szerelembe a lémnoszi királynő lányával. Héraklész erőszakkal magával vitte Hülaszt az Argóra és elindultak. Mivel Héraklész erős kezében sorra eltörtek az evezők, Müsziában a hős partra szállt, hogy néhány szálfat vágjon evezőnek. Ezt az alkalmat használta fel Hülasz, hogy megszökjön pártfogójától, s valahogy visszajusson Lémnoszra a szerelméhez. Ebben az argonauták segítettek is. Azt a látszatot keltették, hogy Hülasz egy forráshoz ment, és a szép kisfiút a forrásnimfák magukkal rántották a mélybe. Héraklész hitte is, nem is, a történetet, és Hülasz keresésére indult, hogy kiszabadítsa a nimfák fogságából. Közben az Argó legénysége nem várt rá, és Héraklész nélkül indultak tovább, aki egy darabig kereste Hülaszt, majd a közeli Trója felé vette az útját, amelyet – egyedül – el is foglalt, fel is dült, s visszatért Görögországba. Amikor Müsziában Héraklész a fiút keresve kiáltozott, hogy „Hülasz, hol vagy?” a helybéliek is segítettek a keresésben – joggal tartva a lobbanékony természetű legyőzhetetlen hős esetleges haragjától. És azóta is, több ezer éven át megmaradt a Kis-Ázsiai Müszia csodálatos tengerpartján ez a szokás, hogy a helyiek kimennek az erdőkbe, és Héraklész iránti tiszteletüket így fejezik ki: „Hülasz, Hülasz, hol vagy?” – visszhangzik a kiáltásuk. Apropos: visszhang.

Waterhouse egy másik híres festménye az Ekhó és Narcisszus a liverpooli Walker Art galériában látható, ahogy egy szépséges ifjú magát bámulja egy forrás vizének tükreben, közben egy lány nézi szomorúan. Ez a lány Ekhó, a visszhang, aki reménytelenül szerelmes Narcisszusba – aki viszont csak magába szerelmes. Ekhó, egy erdei nimfa volt, aki egyszer Hérának az istenek királynőjének mesélt egy érdekes történetet, lekötve ezzel figyelmét, mialatt Zeusz, az istenek királya éppen megcsalta Hérát. Ezért Héra megátkozta Ekhót, hogy ezen túl csak a mások hangját tudja utánozni, visszhangozni. Így, amikor az erdőben meglátta Leiriopéneket, a kékliliom nimfának a fiát, Narcisszust, nem tudott vele beszélni, mindig csak azt tudta ismételni, amit a fiú mondott. Narcisszus, amikor megpillantotta magát egy forrás vizének tükreben annyira csodálta és imádta önmagát, hogy belefulladt. Emlékét a nárcisz virág őrzi; Ekhó pedig bánatában elsorvadt, csak a hangja maradt – mint visszhang, mint ekhó.